

De capite antiquo
ex basalte in museo
RICHARDI MEAD M.D.

J. Gravet del.

J. Pine sculp

Q

Ed

Sur

Pro

F

P

M. T. CICERONIS
A D
Q. FRATREM
DIALOGI TRES
D E
ORATORE

Ex MSS. emendavit, Notisque illustravit
ZACHARIAS PEARCE, A. B.
TRIN. Coll. CANTAB.

Quia de Oratore querimus, fingendus est nobis oratione nostra detractis omnibus vitiis Orator. L. 1. Cap. 26.

Editio Secunda, Notis & Emendationibus multo auctior.

CANTABRIGIÆ,

TYPIS ACADEMICIS.

Sumtibus CORN. CROWNFIELD, Celeberrimæ
Academiæ Typographi.

Prostant apud J. & J. KNAPTON, J. CROWNFIELD,
R. KNAPLOCK, & A. VANDEN-HOECK, Biblio-
polas Londinenses. MDCCXXXII.

HONORATISSIMO VIRO
THOMÆ
DOMINO DOMINO
PARKER,
BARONI DE
MACCLESFIELD,
ET TOTIUS ANGLIÆ
JUSTITIARIO
CAPITALI.

GRAVISSIMIS licet plurimis-
que obeuntium judicia nego-
tiis occupatus, Ciceroni tamen,
vir Nobilissime, tuum ad Tribunal ac-
cedenti patientes aures admoveas: Non
* 2 alienam

D E D I C A T I O.

alienam jam hic Orator, sed suam causam acturus est: non legum auctoritate nixus in judicium venit, sed totum se ad favorem Judicis sui conciliandum confert. Supplici igitur Te benignum præbeas, precibusque exorere: in hujusmodi enim causa, fas est, ut vel severissimus Judex gratia moveatur. Non tamen Ille ad Te hospes accedit, sed familiaris; non ignotus, sed diuturna studiorum ratione Tibi conjunctissimus: ne igitur jam Tibi occurrat minus gratus, si forte propter infelices meos labores novo, & eodem minus eleganti, vestitu induatur: sed Telemachum illum imitere, qui nihil de amore in Ulyssæm suum remisit, quamvis pannis obfitum, & incomtum videret. Utinam sane (qua mente sum in patriam meam) tantus esset bonorum oratorum numerus, ut hæreret animus, in summa
copia

DEDICATIO.

copia cui potissimum hoc munusculum deferrem : sed Naturæ tuæ & Doctrinæ præstantia, nec alia Tua, quàm Ciceronis, studiorum & vitæ ratio effecit, ut unus fere ex omnibus tanti Auctoris patrocinium sine arrogantiae crimine posses suscipere. Eadem enim Patriæ fortuna vos exercuit : eodem studio & industria vos in audacissimos hominum nova molientium impetus objecistis. Utrique maximis Naturæ præfidiis ornati acerrimum in optimis quibusque Artibus discendis studium posuistis. Utriusque summa Juris scientia ornatissima dicendi ratione cumulata est. Pari modo animos audientium ad eos, quibus opus est, motus vocatis ; & sunt qui olim, Te insignem illam causam perorante, Ligarianæ orationis & nervos & impetus agnoverint. Non est, cur Lares tui Tusculano Crassi invidiant : tua

DEDICATIO.

etiam janua maxima summorum Poetarum Oratorumque frequentia celebratur. In eorum scriptis quæ recta sunt, libenter laudas; quæ prava sunt, facile ignoscis; propriumque hoc est laudis tuæ, Te, qui jure optimo in vitiis scribentium offendi possis, omnium (id quod expertus loquor) minime offendi solere. Quid dicam de illo Tuo pectore, omnium magnarum artium, præsertim Theologiæ, scientia onerato? Quid de Justitia, Fide, & Probitate tua? Quæ pietas? cui chariores Ecclesiæ nostræ & Fides & Ritus? Sed nimis progredior: errantem me agnosco; impudenter enim facit, qui Privatus velit tuas Virtutes celebrare, quas Regiæ vocis testimonio confirmatas nuperrime vidimus. In istis Literis Regiis præstantissimum Principem tuarum Laudum Præconem vidimus: novum illum Honorem ad Te
dela-

DEDICATIO.

delatum læti intelleximus. Te quidem plurimum GEORGIUS noster, sed non Te solum illo Beneficio sibi devinxit : ad Te enim Honos, ad universos Lætitia pervenit ; Regisque illa benignitas, quæ hoc solum voluit, ut, quàm charus esses Principi, ostenderet, perfecit etiam, ut, quàm charus esses universis, constaret. Mei igitur privati Officii studio obstrepat maximus una plaudentium clamor : nullum lætitiæ meæ signum possum proferre, quod mihi non cum multis commune est : major tamen mihi inde fides adhibenda est, cum Me profitear eodem, quo Boni omnes, hoc est,

summo studio

Tibi devotum

I DE 60

ZACHARIAM PEARCE.

A. D. MDCCXVI.

* 4

PRÆ-

PRÆFATIO.

QUANTUM in ea tempora feliciter incidimus, in quibus pluriſtæſtimantur ii, qui virtutes veterum ſcriptorum, quàm qui vitia Lectoribus commonſtrant; nonnihil tamen ſpero, Lector benivole, me, qui hoc opusculum limandum ſuſceperim, veniam habiturum eſſe: quemadmodum enim ii, qui vias muniunt, efficiunt, ut & minus impeditum, magiſque jucundum prætereuntibus iter ſit: ſic qui ſordes & ſalebras Orationis tollunt, hoc animo ſuam operam impendunt, ut & citius & majori cum voluptate ad finem libri Lector perveniat. Quo igitur jure inſignis illa in Italia ab Appio nomen ſuum obtinuit via: eodem etiam propter non minus incredibiles labores à noſtro BENTLEIO cognomen inventurus eſt Horatius.

HAS equidem de arte dicendi Diſputationes edendas curavi, quas & ſcripſit Cicero, & ſe ſcripſiſſe non immeritò gloriatus eſt; is eſt enim libellus, quem nemo non copioſe verbis extulerit, nemo tamen pro elegantia digne ſatis extulerit: Is eſt, cujus gloriam nec, qui laudat, poſſit augere, nec, qui vituperat, minuere. Sunt tamen quidam, nec malivoli nec indocti viri, qui in hoc opere Auctori noſtro res eaſdem diverſis
verbis

P R Æ F A T I O.

verbis nimium repetitas objiciunt. Pulcher est (inquiunt), fatemur, & in dandis praeceptis scitus, sed in iis, quae semel dicta sunt, nimis haeret; non amamus nimium diligentem. Sed monendi sunt hi, neminem celebrioris notae Romanum ante Ciceronem artem Rhetoricæ Latinis literis mandasse: Græci ubique magistri dicendi, Græce omnia praecepta adolescentibus Romanis tradita; Cicero igitur, qui dicendi artem vel indoctis patere & vulgari voluit, maluit multus esse in illustri quoque præcepto explicando, quàm subtiliter breviterque omnia ponendo parum intelligi: Ut quodque majoris ponderis est, in eo illustrando diutius habitat: non vult, nisi legentis culpa, obscurus esse. Sed, dilucide quamvis & plane olim in hoc libro Noster de eloquentia præceperit, hodie vel propter incuriam Librariorum, vel ipsius temporis situm, vel recentiorum Editorum errata, sæpius aut Latine linguae puritas desideratur, aut sensus ipse sententiarumque conjunctio misere perturbatur. Cum igitur semper ego hoc opusculum admiratus essem, (quid dico me admiratum esse, cum hoc non mihi proprium, sed cum omnibus ferè commune habeam?) plurimisque in locis aut obscuram, aut suspectam locutionem viderem, veteres omnes Editiones, quotquot in manus venerint, consului; ut, ex iis, quid in quaque optimum esset, eligendo, mihi hunc tractatum legenti nec ineruditus esset, nec injucundus labor. Vidi autem (& vidisse putavit) nostrum Ciceronem minus injuria ab Antonio

P R Æ F A T I O.

tenio olim, quàm à recentioribus Editoribus accepisse: ille enim manus solum & cervicem; hî ingenium oratoris pene præciderunt; itaque non immeritò id, quod in proprium meum usum collegi, in publicum quoque non parum collaturum putavi. Ad amicos igitur confugi, consilia mea illis exposui, Notas meas Emendationesque vel Lynceis oculis inspiciendas permisi: illi statim me hortari, ad opus impellere, & peractum, magis forsitan benivoli amici, quàm severi iudices, laudare.

Quo consilio, qua mente hæc susceperim, Lector, audivisti: quibus auxiliis, qua labore perfecерim, benivolo animo nunc accipe. Editionem Gronovii, utpote quæ vulgata est maxime, secutus sum. Ad hoc vero opus in promptu habui Editiones Venetam, & Mediolanensem, illam impressam A. D. 1478, hanc vero A. D. 1498: quas utrasque mihi suppeditavit Bibliotheca nuperrime Episcopi Eliensis, nunc vero, præstantissimi Regis beneficio, Academia Cantabrigiensis. Præterea mihi comparavi Editiones Caroli & Roberti Stephani, Strebæi, Victorii, Manutii, Lambini, aliorumque veterum: itemque castigationes Mureti, Ursini, Turnebi, Hottomanni, easque omnes, quas in sex volumina congeffit Gruterus. Quod ad Manuscriptos codices attinet, tribus jam primum à me cum vulgatis Editionibus collatis usus sum. Quorum unum mihi perlegendum præbuit Bibliotheca Cantabrigiensis, Alter mihi occurrebat
in

P R Æ F A T I O.

in Bibliotheca Regiæ Societatis, quæm à dantis nomine Norfolcensem voco: Postremum vero conservat Collegium Gonvillo-Caiense, vix tertiam partem totius operis continentem, venerabiles tamen quasi magnarum ædium reliquias exhibentem. Oxonii extant quinque MSti, quos omnes, cum Oxoniensis Editor eorum variantes Lectiones notavit, non totos perlegi; sed, ubicunque emendatione opus esse crediderim, multa cum industria, nec minori cum fructu consului. Ex omnibus autem, quos vidi, MStis ille in Collegio Sⁱ Johannis Oxonii repositus & maximæ ætatis mihi videtur, & integerrimæ Lectionis: semper enim Codex iste in suspectis locis aut, quod legenti arridet, præ se fert, aut id ob oculos ponit, unde veritatem facillime possis eruere: ausim equidem dicere, unum hunc solum (nisi in illo & tota Capita sæpe, & semel dimidium unius libri deesset) potuisse efficere, ut non amplius id, quod Editores exhibuerint, sed, quod ipse Cicero scripserit, legeremus. Animi interim fuisset laborem fugientis, non ipsum Cicero-nem in cæteris suis de Rhetorica tractatibus, non Quinctilianum, passim fere Ciceronis præcepta sequentem, interdum etiam explicantem, consuluisse. Hisce omnibus diligenter perlectis multa inde ad instituti mei rationem traduxi. Per-rarò vulgatam Lectionem mutavi, nisi consensu veterum Editionum, aut MStorum. Quod ad Notas attinet, nihil ferè observatu dignum putavi, quod non ab aliis Interpretibus aut neglectum fuerit, aut male intellectum. Tres Indices de

P R Æ F A T I O.

novo compositos subjeci; quorum postremus ceteris omnibus emendatior est, & fere altera parte uberior.

QUÆ initio hujus operis dicenda habui, dixi: restat jam, ut exorandus sis, Lector, ne primitias Adolescentis festinanter nimis abjicias: In hac Criticorum arte, quæ Conjectura plerumque nititur, quæ ad Scientiam raro pervenit, non omnia vel doctissimis viris satis ex sententia procedunt. Detur igitur levioribus meis erratis venia: Ipse demum exemplo meo mihi profim, qui neminem eorum, à quibus dissenserim, contumeliis affeci; qui non, vitio Criticorum, in diversæ sententiæ propugnatores acriter invehctus sum; qui denique eam veniam antecessoribus meis libens tribui, quam ab iis, quæ hæc in manus sumturi sint, velim impetrare.

FORMA OPERIS.

UT ex hisce libris legendis majores fructus Lector percipiat, non inutile credidi fore, totius Operis formam & quasi figuram breviter depingere. De Rhetorica Cicero omnium Romanorum eloquentissimus tradit præcepta; nec ea quidem, Rhetorum aliorum more, nuda & inornata tradit, sed oratione ita limatâ, & doctrinâ ita liberali, ut scias ipsum id affecutum esse, quod vellet aliis præcipere. Plerumque fit, ut cum invidiâ audiatur, qui aliis præcipit: qui enim eos conatur docere, se iis superiorem fore in eo, quod docet, pollicetur. Hanc igitur invidiam à se Cicero artificio quodam removet, quum sub personis Lucii Licinii Crassi, & M. Antonii, oratorum superioris Sæculi principum, suam de Eloquentia sententiam explicavit. His senibus duos juvenes forumque vix ingressos, Cottam & Sulpicium, comites adjunxit: prudenter quidem; nisi enim in hanc disputationem venissent Senes, minus auctoritatis & gravitatis haberent ea, quæ præciperentur: & nisi Juvenes adessent, qui & audiendi cupidi essent, & nondum satis usu forensi instructi, Senes non potuissent hunc sermonem sine ineptiarum crimine instituere. Vide, quàm elegans sit exordium disputationis: Artificum erat & levium Græcorum Rhetorum, se de Eloquentia dicturos esse profiteri. Hi senes, & ingenui, & in Rep. versati, non, nisi fortuito, in hanc disputationem incidunt; nihil de se promittunt, sed cursu orationis, vel casu potius in Rhetoricæ campos incurrunt. Nec in personis solum, sed in loco decorum servat Cicero: non enim Romæ, sed ruri disputant; non in urbis occupatione, ubi mollioribus his studiis se dedere non licet, sed in otio recessus Tusculani, quo proficiscentem curæ Reique publicæ negotia etiam cum bonorum venia non sequuntur.

In primo libro quæritur, quæ sit oratoris materia, quæque artes sint illi ad cognoscendum necessariae. Crassus, cujus in persona explicatur ipsius Ciceronis sententia, perfectum oratorem instituit, eique omnium artium cognitionem subjungit: singulas percurrit, probatque & exemplis & rationibus, quàm utilis sit unaquæque oratori: Antonius vero, cujus disputatio ad mentem Quinti formatur, contra Crassum disputat, & cum indoctus à plerisque haberetur, solaque natura ad dicendum instructus, Eloquentiam à cæteris artibus segregat, eique solam bene dicendi scientiam adjungit. Quæ argumenta attulerat Crassus, ea omnia percurrit Antonius, & verbo magis, quàm re dissolvit. Aderat etiam huic disputationi Scævola senex; quem Cicero

ceto à sequentibus libris dimovit, & quia infirma valetudine fuit, (ut ait ipse), & quia in hoc libro disputatio de jure civili à Scævola studiis non abhorrebat: tantum vero virum proximæ de joci disputationi interesse non decebat.

In secundo libro partes Inventionis Antonio traduntur; in qua potius, quàm in ornatu orationis excelluit. Omnia igitur præcepta ponit, ex quibus argumenta possimus eruere, quibus animos judicium movere & nobis conciliare: tria illa genera, judiciale, deliberativum, demonstrativum, tractat, digitumque ad fontes intendens docet, quomodo ea, quæ universe dicuntur, ad unamquamque causam referri possint. Ad Inventionem pertinent joci: Cæsar igitur, qui in iis omnibus præstitit, huic disputationi adest, & ea omnia, quæ de joci didicerat aut observarat, in medium profert. Deinde Antonius loquitur de memoria, scilicet artificiali (nam ea sola Inventionis est propria), brevibusque omnia, quæ ad illam spectat, præceptis concludit.

In tertio partes Elocutionis Crasso deferuntur: in verbis enim magis, quàm in sententiis eligendis elaboravit. Prius igitur de universo genere dicendi pauca loquitur; deinde ad eas quatuor partes, quibus elocutio continetur, pure, dilucide, ornate & apte dicendi, sese revocat: Has singulas percurrit, præcipue vero ornatum orationis. Docet, quæ verba eligenda sint, quæ figuræ, qui tropi adhibendi, quos numeros & pedes oratio postulet. Tum ad extremum de Actione quærit, docetque, quomodo & vox, & gestus, & vultus ad orationem accommodari debeat. Omnes denique hi libri ita venusti, ita elegantes sunt, ut ab illis non solum præcepta, sed exempla Eloquentiæ petenda sint.

Codices MSS, quibus usus sum in hac Editione.

- Cant.* Significat Codicem in Bibliotheca Academiae Cantabrigiensis.
Gonv. Cod. in Bibliotheca Coll. Gonvillio-Caiensis *Cantab.*
Norf. Cod. in Bibliotheca Regiæ Societatis, quem dono dedit Dux Norfolciæ.
Joan. Cod. in Bibliotheca Coll. Divi Joannis Baptistæ *Oxon.*
Bal. Cod. in Bibliotheca Coll. Baliolensis *Oxon.*
Bod. Cod. in Bibliotheca Bodleiana.
Mag. Cod. in Bibliotheca Coll. Magdalenensis *Oxon.*
Wag. Cod. Dⁿⁱ. Wagstaffe.
Nov. Cod. in Bibliotheca Coll. Novi *Oxon.* cujus in margine adjiciuntur quædam Variantes Lectiones, quæ *Excerpta Nov.* vocantur.
Mead. Cod. dignissimi Viri *Richardi Mead.* M. D.
Harl. Cod. duo, quos mihi conferendos præbuit Nobilissimus Vir *Comes Oxoniæ.*
De cæteris MSS. qui à me citantur, consule Gruteri Editionem.

Caroli Stephani Editio Paris. 1555. in contextu
ab hac differt in locis trecentis ad minimum

Sunt etiam De Oratore nostri tres, mihi vehementer probati. Cic. ad Attic.

M. T. C I C E R O N I S
D E
O R A T O R E
A D
Q. F R A T R E M

DIALOGUS, seu LIBER I.

I. **C**OGITANTI mihi sæpenumero, & memoria vetera repetenti, perbeati fuisse, Quinte frater, illi videri solent, qui in optima Republica, cum & honoribus & rerum gestarum gloria florerent, eum vitæ cursum tenere potuerunt, ut vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate esse possent. ¹ Ac fuit tempus illud, cum mihi quoque initium requiescendi, atque animum ad utriusque nostrum præclara studia

*f. del. et ita videri
dum bin. suspicatum est*

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM PRIMUM.

¹ *Ac fuit tempus illud, cum]* aliter locutus est Cicero in Orat. pro Mil. *Erit, erit illud profecto tempus, & illucescet ille dies, cum tu salutaribus, ut spero, rebus tuis &c.*

A

¹ *Inter*

studia referendi, fore justum & prope ab omnibus concessum arbitrarer; si infinitus forensium rerum labor & ambitionis occupatio, decursu honorum, etiam ætatis flexu, constitisset. Quam spem cogitationum & consiliorum meorum cum graves communium temporum, tum varii nostri casus fefellerunt. Nam, qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximæ moles molestiarum & turbulentissimæ tempestates exstiterunt. Neque vero nobis cupientibus atque exoptantibus fructus otii datus est ad eas artes, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas ¹ inter nosque recolendas. Nam prima ætate incidimus in ipsam perturbationem disciplinæ veteris: & consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque discrimen: ² & hoc tempus omne post consulatum objecimus iis fluctibus, qui, per nos ³ à communi peste depulsi, in nosmetipsos redundarunt. Sed tamen in his vel asperitatibus rerum, vel angustiis tem-

-me c.v. St. omisso
Tū moles.

¹ *Inter nosque recolendas*] Ita Editio Veneta, omnesque fere veteres, & MSti Cant. Norf. Bod. Bal. Joan. Mag. & Nov. Nec aliter noster loqui solet, ut in l. 2. c. 33. à discendoque deterrent, & in Tusc. Disp. l. 5. c. 41. ad Brutumque.

² *Et hoc tempus omne*] Hos de Oratore Dialogos Cicero scripsisse putatur anno ætatis suæ 58, & U. C. 698. secundo verò anno post ejus reditum, cum Clodianorum furore actus in ex-

ilium cessisset.

³ *A communi peste depulsi*] Gruterus pro peste censuit legendum esse *pestore*: Lamb. vocem *peste* delet, & interpretatur à communi ἀπὸ τῆ κοινῆ, à republicâ, quæ omnibus civibus communis est. Ego nihil muto, & per vocem *pestem* intelligo perniciem; *reck* frequenter enim eo sensu vocem usurpat Cicero. Sensus est: Isti fluctus, & sceleratorum hominum impetus per me impediti, ne essent perniciosi Reipublicæ.

temporis, obsequar studiis nostris; &, quantum mihi vel fraus inimicorum, vel causæ amicorum, vel Resp. tribuet otii, ad scribendum potissimum conferam. Tibi vero, frater, neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quisquam apud me plus valere te potest, neque voluntate.

2. Ac mihi repetenda est veteris cujusdam memoriæ non sane satis explicata recordatio, sed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris; ut cognoscas, quæ viri omnium eloquentissimi clarissimique senserint de omni ratione dicendi. vis enim, (ut mihi sæpe dixisti,) quoniam, quæ pueris aut adolescentulis nobis, ex commentariolis nostris inchoata, ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna, & hoc usu, quem ex causis, quas diximus, tot tantisque consecuti sumus; aliquid iisdem de rebus politius à nobis perfectiusque proferri: solesque nonnumquam hac de re à me in disputationibus nostris dissentire: quòd ego 4 prudentissimorum homi-

Quintilian. III, 1.
vid. 2 p. 345.
f. sunt,

eruditissimorum
v. c. 58.

ca; isti, inquam, in me redundant. Sic præpositione à Cicero utitur in Or. post Red. in Sen. Quos neque vis, neque spes à mea salute depellerent: id est, ne mihi essent saluti. Sed in Or. pro Sextio Cicero de his ipsis temporibus, in quibus Tribunitium Clodii furorem passus est, in iisdem prope verbis loquitur. Qui hac una medicina sola (morte) potuit à Reipublica peste depelli. †

W. pro 4 Prudentissimorum] Hoc est,

Rabir. c. 1. Brut. c. 80. Philip. X. 6. Ad offic. II, 14. in Catil. I, 12-13. II, 1. pro L. C. 40. Anchor erat post rō in Sen. c. 7. de temp. c. 35. Famil. XII, 25. vel sunt, ex hac ætate digna est hoc usu, Nisi inseratur vox sint, non

ficere videtur Constructio, quæ hæc est: vis enim — aliquid — politius nobis — proferri, quoniam (ea) quæ, pueris — nobis, — rudia exciderunt, ex hac ætate digna sunt et hoc usu, quem — consecuti sumus.

doctissimorum, vel (ut noster loquitur in sequenti sententiâ) eorum, qui habent elegantiam doctrina: sæpius in hoc opere doctos disertis & prudentiam eloquentiæ opposuit: & hîc per prudentissimos intelligi voluit eos, qui omnibus artibus, sc. Philosophiâ, jure civili, &c. instructi essent: sic l. 1. c. 49. Prudentiâ rerum magnarum magis, quàm dicendi arte nititur. lib. 3. c. 35. malim equidem indiseratam prudentiam, quàm stultitiam loquacem.

hominum artibus eloquentiam contineri statuum; tu autem illam ab elegantia doctrinae segregandam putes, & in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam. Ac mihi quidem, sæpenumero in summos homines ac summis ingeniis præditos intuenti, quærendum esse visum est, quid esset, cur plures in omnibus rebus, quàm in dicendo admirabiles existissent. Nam, quocumque te animo & cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, sed prope maximarum. Quis enim est, qui, ¹ si clarorum hominum scientiam, rerum gestarum vel utilitate vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet, quin belli duces ex hac una civitate præstantissimos pene innumerabiles; in dicendo autem excellentes vix paucos proferre possimus? Jam verò consilio ac sapientia qui regere ac gubernare Remp. possent, multi nostra, plures patrum memoria, atque etiam majorum exstiterunt; cum boni per diu nulli, vix autem singulis ætatibus singuli tolerabiles, oratores invenirentur. Ac, ne quis forte cum aliis studiis, quæ reconditis in artibus atque in quadam varietate literarum versentur, magis

& l. i. c. 14. Sine summâ rerum civilium cognitione & prudentiâ.

¹ Si clarorum hominum scientiam &c.] MSti Norf. Cant. Nov. Wag. Mead. & Harl. duo, cum vet. cod. impresso Rawl.

habent in sequentibus *vel utilitatem vel magnitudinem*: quos si sequamur, legendum est si clarorum hominum scientiâ, rerum gestarum *vel utilitatem vel magnitudinem metiri velit*. In utraque lectione per clarorum bonorum

et St.

omit. v. l. St.

avorum

magis hanc dicendi rationem, quàm cum imperatoris laude, aut cum boni senatoris prudentia comparandam putet; convertat animum ad ea ipsa artium genera, circumspiciatque qui in iis floruerint, quamque multi: sic facillime, quanta oratorum sit semperque fuerit paucitas, judicabit.

3. Neque enim te fugit ² omnium laudatarum artium procreatricem quandam & quasi parentem, eam, quam φιλοσοφίαν Græci vocant, ab hominibus doctissimis judicari; in qua difficile est enumerare, quot viri, quanta scientia, quantaque in suis studiis varietate & copia fuerint, qui non una aliqua in re separatim elaborarint, sed omnia, quæcumque possent, vel scientiæ perinvestigatione vel differendi ratione comprehenderint. Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obscuritate rerum, & quàm recondita in arte & multiplici subtilique versentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exstiterunt, ut nemo fere studuisse ei scientiæ vehementius videatur, quin, quod voluerit, consecutus sit. Quis musicis, quis huic studio literarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus se dedidit, quin omnem illarum artium pene

-rassent St.

-derunt St.

-tigue St.

-cus St.

num scientiam intelligere debemus Eloquentes omnibus artibus instructos; Eloquentiam enim noster paulo suprâ statuit prudentissimorum hominum artibus contineri: & hujusmodi scientiæ hic opponuntur res gesta ab

Imperatoribus,

2 Omnium laudatarum artium]

Ita Editiones Ven. Medisl. C.

Steph. & Lambini, ut & MSti

Cant. Gonv. Norf. Mag. Nov.

& Joan. elegantiores exhibentes

verborum ordinem, quàm Vul-

A 3

gati

pene infinitam vim & materiam scientiæ cogitatione comprehenderit? Vere mihi hoc videor esse dicturus; ex omnibus iis, qui in harum artium studiis liberalissimis sint doctrinisque versati, minimam copiam poëtarum egregiorum exstitisse: atque in hoc ipso numero, in quo perraro exoritur aliquis excellens, si diligenter & ex nostrorum & ex Græcorum copia comparare voles, multo tamen pauciores oratores, quàm poëtæ boni reperiuntur. Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia cæterarum artium studia fere reconditis atque abditis è fontibus hauriuntur: dicendi autem omnis ratio in medio posita, communi quodam in usu, atque in hominum more & sermone versatur: ut in cæteris id maxime excellat, quod longissime fit ab imperitorum intelligentia sensuque disjunctum; in dicendo autem vitium¹ vel maximum fit à vulgari genere orationis, atque à consuetudine communis sensus abhorrere.

4. Ac ne illud quidem vere dici potest, aut plures cæteris artibus inservire, aut maiore delectatione, aut spe uberiore, aut præmiis ad perdiscendum amplioribus commoveri. Atque, ut omittam Græciam, quæ semper eloquentiæ princeps esse voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa

gati cod. *laudatarum artium omnium.*

¹ *Vel maximum fit*] In priore parte sententiæ occurrit verbum

excellat, hîc igitur non (ut vulgò) *est*, sed *fit* apponi oportuit: & ita MSti Norf. Bal. & Bod. ut etiam Editiones Viët. Asc. Steph. Lamb.

ma dicendi vis & inventa est & perfecta; in hac ipsa civitate profecto nulla umquam vehementius, quàm eloquentiæ studia viguerunt. Nam posteaquam, imperio omnium gentium constituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo fere laudis cupidus adolescens non sibi ad dicendum studio omni enitendum putavit. Ac primo quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam, neque aliquod præceptum artis esse arbitrarentur, tantum, quantum ingenio & cogitatione poterant, consequebantur. Post autem, auditis oratoribus Græcis, cognitisque eorum literis, adhibitisque doctoribus, incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagraverunt. Excitabat eos magnitudo, & varietas, multitudineque in omni genere causarum, ut ad eam doctrinam, quam suo quisque studio affecutus esset, adjungeretur usus frequens, qui omnium magistrorum præcepta superaret. Erant autem huic studio maxima, quæ nunc quoque sunt, ^{p. 56. p. inv. c. 1. 35.} exposita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia vero (ut multis rebus possumus judicare) nostrorum hominum multum cæteris hominibus omnium gentium præstiterunt. Quibus de causis, quis non jure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum nume-

~~et ceteris~~
III, 22. li.

pro p. Quint. c. 23.
contra, propositum
pro expositum, pro
S. P. R. C. Amer. c. 40.

~~propositum~~
87

Lamb. aliorumque: simile est istud l. 2. c. 9. ut ceteri, si disertis sint, aliquid ab hoc habeant; hic, nisi domesticis se instruxerit co-

piis, aliunde dicendi copiam petere non possit: Particula conjunctiva ut postulat post se modum subjunctivum in utraque sententiæ parte.

cognitisque eorum literis,] Verius puto, eorum libris, scil. Rhetoricis: ut c. 19. in eorum inveniri libellis. st. mox, litera in eorum libris multa inveniretur. paullo ante, referri essent eorum libri. Scio tamen literas pro libris saepe usurpari. Vnde Græc. à Cic. Fam. VII, 19. et

numerum inveniri? Sed nimirum majus est hoc quiddam, quàm homines opinantur, & pluribus ex artibus studiisque collectum.

Quid enim quis v.c. St.

5. Quis enim aliud in maxima discentium multitudine, summa magistrorum copia, præstantissimis hominum ingeniis, infinita causarum varietate, amplissimis eloquentiæ propofitis præmiis, esse causæ putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem ac difficultatem? Est enim & scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est: & ipsa oratio conformanda non solum electione, sed etiam constructione verborum: & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscenti; quod omnis vis ratioque dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus aut sedandis aut excitandis, expromenda est. Accedat eodem oportet lepos quidam facetiæque, & eruditio libero digna, celeritasque & brevis & respondendi & laceffendi, subtili venustate atque urbanitate conjuncta. Tenenda præterea est omnis antiquitas exemplorumque vis: neque legum aut juris civilis scientia negligenda est. Nam quid ego de actione ipsa plura dicam? quæ motu corporis, quæ gestu, quæ vultu, quæ vocis conformatione ac varietate moderanda est: quæ sola per se ipsa quanta sit, histrionum levis ars & scena declarat: in qua cum omnes in oris & vocis &

motus

1 Ac polliceri videatur] Hæc Bal. Bod. Nov. & Mead. item-
est lectio MStorum Cant. Gonv. que Edit. Ven. Mediol. & Lamb.
Vulgò

e. 46. 50. II, II. I, 29.

prim

del. St.

ius ac v.c. St.

motus moderatione elaborent, quis ignorat, quàm pauci sint fuerintque, quos animo æquo spectare possimus? Quid dicam de thesauro rerum omnium memoria? quæ nisi custos inventis cogitatisque rebus & verbis adhibeatur, intelligimus omnia, etiam si præclarissima fuerint, in oratore peritura. Quamobrem mirari definamus, quæ causa sit eloquentium paucitatis; cum ex illis rebus universis eloquentia constet, quibus in singulis elaborare permagnum est; hortemurque potius liberos nostros cæterosque, quorum gloria nobis & dignitas chara est, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis, aut magistris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, sed aliis quibusdam se id, quod expectant, consequi posse confidant.

memorare Joan.

6. Ac mea quidem sententiâ nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus: etenim ex rerum cognitione efflorescat & redundet oportet oratio; quæ, nisi subest res ab oratore percepta & cognita, inanem quandam habet elocutionem & pene puerilem. Neque vero ego hoc tantum oneris imponam nostris præsertim oratoribus, in hac tanta occupatione urbis ac vitæ, nihil ut iis putem licere nescire: quamquam vis oratoris professioque ipsa bene dicendi hoc suscipere ac polliceri videatur, ut omni de

Quintil. II, 21.

sic codd.

re,

Vulgò videtur: sed in Quintil. l. I. tantur, vox videtur hæret omnibus Editionibus.

i Discip

*posita St.**jam St.*

re, quaecumque sit proposita, ab eo ornate copioseque dicatur. ¹ Sed, quia non dubito, quin hoc plerisque immensum infinitumque videatur, & quòd Græcos homines, non solum ingenio & doctrina, sed etiam otio studioque abundantes, partitionem, quandam artium fecisse video, neque in universo genere singulos elaborasse, sed seposuisse à cæteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forensibus disceptationibus judiciorum ac deliberationum versaretur, & id unum genus oratori reliquisse; non complectar in his libris amplius, quàm quod huic generi, re quæsita & multum disputata, summorum hominum prope consensu, est tributum: repetamque non ab incunabulis nostræ veteris puerilisque doctrinæ quendam ordinem præceptorum; sed ea, quæ quondam accepi in nostrorum hominum, eloquentissimorum & omni dignitate principum, disputatione esse versata: non quod illa contemnam, quæ Græci dicendi artifices & doctores

¹ *Disceptationibus judiciorum ac deliberationum*] Cum manifestum sit & Græcos homines & Ciceronem ipsum, qui eos secutus est, non alterum ex duobus istis generibus, sed utrumque genus suis præceptis illustrasse, malo cum veteri sanoque MSto Gonv. legere *ac*, quam cum *Vulgatis aut.*

² *Cum igitur*] Sc. anno U. C. 662. ætatis verò Ciceroniæ 16.

³ *Dici mihi memini*] In textum recepi vocem *mibi*, tum

quia extat in 9 MStis, & in Edit. Ven. Mediol. & C. Stephani; tum quia in l. 3. c. 4. Cicero dicit Cottam locos & sententias hujus disputationis ipsi tradidisse.

⁴ *Socer ejus (qui fuerit Q. Mucius)*] Ita MSti Mag. Mead. Gonv. & Harl. duo: nec inusitatum est Nostro post vocem *qui* uti subjunctivo modo: *Vulgatum fuerat* parum placet; tunc enim temporis, cum Mucius ad Crassi Tusculanum venerit, tam socer fuit

dores reliquerunt; sed, cum illa pateant in promptuque sint omnibus, neque ea interpretatione mea aut ornatius explicari aut planius exprimi possint, dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus summa dicendi laus à nostris hominibus concessa est, auctoritatem Græcis anteponam. *namus v. c. st. 11, 36.*

7. ² Cum igitur vehementius inveheretur in causam principum consul Philippus, Drusique tribunatus pro senatus auctoritate susceptus infringi jam debilitarique videretur, ³ dici mihi memini, ludorum Romanorum diebus L. Crassum, quasi colligendi sui causa, se in Tusculanum contulisse: venisse eodem ⁴ focer ejus (qui fuerit Q. Mucius) dicebatur, & M. Antonius, homo & consiliorum in Rep. socius, & summa cum Crasso familiaritate conjunctus. Exierant autem cum ipso Crasso ⁵ duo adolescentes, & Drusi maxime familiares, & in quibus magnam tum spem majores natu dignitatis suæ collocarant, C. Cotta, ⁶ qui tum tribu-

mili st.

Dum st. qui postea tamen legitur cum.
~~*Q. P. Phil.*~~

fuit Crassi quàm antea: Crassumque postea appellat *generum suum* in c. 9.

5 Duo adolescentes] Istud duo extat in Edit. Vict. Asc. Lamb. Streb. & R. Stephani. *et Car. Steph.*

6 Qui tum tribunatum plebis petebat] Ita vulgati cod. contra MStorum auctoritatem: sed hæc lectio ob aliam rationem vix sana videtur; constat enim ex l. 3. c. 1. & 3. Disputationes, quæ in tribus hisce libris continentur, habitas fuisse 4to. & 3tio. Idus

Septembres; constat item Crassum mortuum fuisse *vix diebus decem* post 2di diei Disputationem, sc. 13mo Cal. Octob Cottamque *paucis diebus post mortem Crassi depulsum fuisse per invidiam tribunatu, nec multis ab eo tempore mensibus ejectum fuisse à civitate.* Unde colligo, Cottam his ipsis diebus Ludorum Romanorum sive scenicorum fuisse Tribunum Plebis, eumque Magistratum gessisse, non *petiisse*; Tribuni enim pl. creati solebant 16mo

*F. tribunus plebis designatus erat. nam revera Tribuni
hunc temporis esse non potuit, quia Tribuno non licebat
unam noctem Romam abesse: vide Gellium III, 2. et Interpreti.
Non igitur tum petebat. DE ORATORE neque tum ge-
bat tribunatum. Cum itaque Cicero dicat Lib. II. cap. 3. **

omitt. St.

loquendo 2 v. c. St.

tribunatum pl. petebat, & P. Sulpicius, qui
deinceps eum magistratum petiturus puta-
batur. Hi primo die de temporibus illis, de-
que universa Rep., quam ob causam venerant,
multum inter se usque ad extremum tempus
diei collocuti sunt; quo quidem in sermone
multa divinitus à tribus illis consularibus Cot-
ta deplorata & commemorata narrabat; ut
nihil incidisset postea civitati mali, quod non
impendere illi tanto ante vidissent: eo autem
omni sermone confecto, tantam in Crasso hu-
manitatem fuisse, ut, cum lauti accubissent,
tolleretur omnis illa superioris tristitia sermo-
nis; eaque esset in homine jucunditas & tan-
tus in jocando lepos, ut dies inter eos curiæ
fuisse videretur, convivium Tusculani. Po-
stero autem die, cum illi majores natu satis
quiescent, & in ambulationem ventum esset;
dicebat tum Scævolam, duobus spatiis tribusve
factis, dixisse, Cur non imitamur, Crasse, So-
cratem illum, qui est in Phædro Platonis?
nam me hæc tua platanus admonuit, quæ non
minus ad opacandum hunc locum patulis est
diffusa ramis, quam illa, cujus umbram secu-
tus est Socrates; quæ mihi videtur non tam
ipsa aquula, quæ describitur, quam Platonis
oratione

16mo Cal. Sextil. ut constat in-
ter Scriptores de Magistratibus
Romanis. Sequitur igitur Cot-
tam, qui Tribunatu depulsus
fuit vel in fine Sept. vel in ini-
tio Octob. Tribunusque creatus
fuit 16mo Cal. Sext. eum Magi-

stratum gessisse initio Sept. i, e,
tum, cum (ut hic dicitur) una
cum Crasso in Tusculanum exierat
Interim video MStos Mead.
Cant. Nov. Harl. i. Wag. Joan.
Bal. & Gonv. exhibere qui tum
tribunus plebis petebatur, quæ le-

* Cotta paucis diebus post mortem Crassi depulsus fuisse
tribunatu, intelligit tribunatu ad quem jam designatus fuerat,
et in quem mox (nampe X die Decembris) legatus certo successurus
fuit. Sic consulem designatum Cicero ^{sæpe} ~~interdum~~ appellat simpliciter
consulem. ~~ita tamen ut nulla exoriatur occasio pro E. murda-~~
c. 41. lin. Fam. XI, 21. Philipp. III, 14. 15. XIII, 7. contra quatuor consules gerit
bellum. et ita XIV, 3.

oratione crevisse: &, quod ille durissimis pedibus fecit, ut se abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philosophi divinitus ferunt esse dicta, loqueretur, id meis pedibus certe concedi est æquius. Tum Crassum, Imò verò commodius etiam; pulvinosque poposcisse, & omnes in iis sedibus, quæ erant sub platano, ¹ consedissee dicebat.

omitt. St.

8. Ibi, ut ex pristino sermone relaxarentur animi omnium, solebat Cotta narrare, Crassum sermonem quendam de studio dicendi intulisse. Qui cum ita esset exorsus, Non sibi cohortandum Sulpicium & Cottam, sed magis utrumque collaudandum videri, quod tantam jam essent facultatem adepti, ut non æqualibus suis solum anteponerentur, sed cum majoribus natu compararentur: Neque vero mihi quidquam, inquit, præstabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere, quo, velit; unde autem velit, deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximeque in pacatis tranquillisque civitatibus, præcipue semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum existere unum, qui id, quod omni-

i.e. pridianoetiam ex mss. d.
Car. Steph. Paris. 1555q. ad d. 5. 1.
quæ an 308.
velis; ut possit p
14. ~~etiam~~

etio, quamvis vitiosa, propius tamen, quàm vulgata, ad veritatem videtur accedere: opinor Cicero- nem scripsisse qui tum tribunus plebis erat; vox petebatur forsitan ex voce paulo infra sequenti putabatur nata est, & postea locum

verbi erat, injuriâ occupavit.

1 Consedissee dicebat] Lamb. ultimam vocem delevit, quia hæc sententia connexa est præcedenti, in quâ occurrit, dicebat tum Scævola. duobus spatiis tribusve syllabis dixisse &c.

~~maximeque in pacatis — præcipue semper] Forti: — in omni libero populo maxime, atque in pacatis — præcipue, semper floruit, &c.~~

omnibus natura sit datum, vel solus vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio & polita? aut tam potens tanque magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, senatus gravitatem unius oratione converti? ¹ Quid porro tam regium, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam necessarium, quàm tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel ² provocare improbos, vel te ulcisci laceffitus? Age vero, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditare, quid esse potest in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm sermo facetus ac nulla in re rudis? Hoc enim uno præstamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo sensa possumus. Quamobrem quis hoc non jure miretur, summeque in eo elaborandum esse arbitretur, ut, quo uno homines maxime bestiis

¹ *Quid porro tam regium*] Hic est ordo verborum in MStis Cant. Wag. Bod. & Bal. itemque in Edit. Lambini & C. Stephani. Sic noster in Tusc. Disp. l. 1. c. 20. *qua porro tam immensa magnitudo?* & Quint. l. 9. c. 2. *quid porro tam contrarium &c.* ? Vulgò, *quid tam porro regium &c.*

² *Provocare improbos*] Ita

MSti Nov. Wag. Bal. Bod. Cant. Mead. Harl. 1. alique; nec non Edit. Asc. Man. Lamb. &c. Vulgata lectio est *integros*; sed Oratoris officium est *provocare*, & in iudicium vocare *improbos*, non verò *integros*, five per hanc vocem intelligas bonos, five salvos.

³ *Aut de hujus, generi*] Interpungenda sunt hæc verba, ut sensus sit, aut de gloriâ hujus, qui

per pol. St. pol. v. c.

f. mediter, ut con-
sector p. 15.

bestiis præstent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut vero jam ad illa summa veniamus; quæ vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare; aut à fera agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere; aut jam constitutis civitatibus, leges, judicia, jura describere? Ac, ne plura, quæ sunt pene innumerabilia, confectæ, comprehendam brevi; sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione & sapientia non solum ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ Reipublicæ salutem maxime contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adolescentes, atque in id studium, in quo estis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & Reipublicæ emolumento esse possitis.

9. Tum Scævola comiter, ut solebat, Cætera, inquit, assentior Crasso, ne aut de C. Lælii, foceri mei, aut de hujus, generi, aut arte aut gloria detraham: sed illa duo, Crasse, vereor, ut tibi possim concedere; Unum, quod ab oratoribus civitates * & initio constitutas, &

omit. st. et priv.
st plur. v. c.

in v. c. st.

qui est gener meus, sc. Crassus.

4 Et initio constitutas] Vulgò
2. st. Et ab initio &c.: sed Præpositionem istam delevi consensu MS-
torum Norf. & Harl. i. & Latine Linguae ratio idem suadet; aliud enim sonat *initio constitutas*, aliud *ab initio constitutas*: e. g. Qui dicit, *Urbs Roma initio Diis cura fuit*, nihil aliud dicit, quam Romam Diis curæ

fuisse, cum fundaretur: qui vero dicit, *Urbs Roma ab initio Diis cura fuit*, significat Deos eam curasse ex eo tempore, quo fundaretur, ad suum usque tempus. Nostræ etiam favent lectioni ea, quæ sequuntur, *Quis enim tibi hoc concesserit aut initio genus hominum in montibus ac sylvis dissipatum &c.*?

Aut

& sæpe conservatas esse dixisti; Alterum, quod, remoto foro, concione, judiciis, senatu, statueris oratorem in omni genere sermonis & humanitatis esse perfectum. Quis enim tibi hoc concesserit, aut initio genus hominum in montibus ac sylvis dissipatum, non prudentium consiliis compulsum potius, quam disertorum oratione delinitum, se oppidis mœnibusque sepsisse? aut vero reliquas utilitates, aut in instituendis, aut conservandis civitatibus, non à sapientibus & fortibus viris, sed à disertis & ornate dicentibus esse constitutas? An vero tibi Romulus ille aut pastores & convenas congregasse, aut Sabinorum connubia conjunxisse, aut finitimorum vim repressisse eloquentia videtur, non consilio & sapientia singulari? Quid enim? in Numa Pompilio; quid? in Servio Tullo; quid? in cæteris regibus, quorum multa sunt eximia ad constituendam Rempublicam, num quod eloquentiæ vestigium apparet? Quid? exactis regibus, (tametsi ipsam exactionem mente, non lingua perfectam L. Bruti esse cernimus, sed) deinceps omnia, nonne plena consiliorum, inania verborum videmus? Ego vero, si velim & nostræ civitatis exemplis uti & aliarum, plura

1 Aut in instituendis] Istud in hæret decem MStis, & necessarium videtur.

2 Atque is non accuratâ] MSti ti Nov. Gonv. & Norf. habent atqui non &c.

3 Sed natu atque verbo] Ita

Editores ex conjecturâ, ut videtur; omnes enim, quotquot vidi, MSti habent *nuda*: quæ vox, si sana est, cohærere debet cum Substantivo oratione subintellecto; ut *nuda oratio* opponatur *accuratæ orationi*: quasi dixisset Cicero,

v. l. 23. fin. De el. Orat. c. 14. cum auctoritate in oratione.

omitt. v. l. St.

omitt. St. s. d. v. l. ha-

J. Tullio c. Stroph.

sic St.

aut v. l. St.

ra proferre possim detrimenta publicis rebus, quam adjumenta per homines eloquentissimos importata: sed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Crasse, vobis duobus, eloquentissimos audisse T. & C. Sempronios; quorum pater homo prudens & gravis, haudquaquam eloquens, & sæpe aliàs, & maxime cenfor salutis Reipublicæ fuit, ¹ atque is non accurata quadam orationis copia, ² sed nutu atque verbo libertinos in urbanas tribus transtulit; quod nisi fecisset, Rempublicam, quam nunc vix tenemus, jam diu nullam haberemus. At verò ejus filii disertissimi, & omnibus vel naturæ vel doctrinæ præfidiis ad dicendum parati, cum civitatem vel paterno consilio, vel avitis armis florentissimam accepissent, ista præclara gubernatrice (ut ais) civitatum eloquentia Remp. dissipaverunt.

10. Quid? leges veteres moresque majorum: Quid? auspicia, quibus & ego & tu, Crasse, cum magna Reipublicæ salute præsumus: quid? religiones & ceremoniæ: quid? hæc jura civilia, quæ jampridem in nostra familia sine ulla eloquentiæ laude versantur, num aut inventa sunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata? ⁴ Equidem &

cero, Hoc fecit Pater Semproniorum Gracchorum non accurata oratione, sed nuda, immò ne copia orationis, sed verbo: sic habemus in l. 1. c. 50. quoniam dicendi facultas non debeat esse jejuna & nuda: & l. 2. c. 84. brevitate

tem habent nudam & inornatam. ⁴ Equidem & Servium Galbam] Ita MSti Cant. Norf. Nov. Wag. & Bal. quam lectionem cur potius recipiam quàm vulgatam Sergium, vide in Emend. ad l. 2. c. 65.

^B nutu] explicat hanc vocem loquens Turc. Diss. II, 21. nutu quod voluit conficiet, nullo labore, nulla molestia.

f. aliqui

f. Tac. c. 60. p.

117. a liberrimo v. c. 54.

4. libis,

- *giun* St.

& Servium Galbam memoria teneo, divinum hominem in dicendo, & M. Æmilium Porcinam, & ¹ C. ipsum Carbonem, quem tu adolescentulus ² perculisti, ignarum legum, hæsitantem in majorum institutis, rudem in jure civili: & ³ hæc ætas nostra, præter te, Crasse, qui tuo magis studio, quàm proprio munere aliquo disertorum, jus à nobis civile didicisti, (quod interdum pudeat) juris ignara est. Quod vero in extrema oratione quasi tuo jure sumfisti, oratorem in omnis sermonis disputatione copiosissime posse versari, id, nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem, multisque præessem, qui aut interdicto tecum contenderent, ⁴ aut te ex jure manum confertum vocarent, quod in alienas possessiones tam temere irruisses. Agerent enim tecum lege primum Pythagorei omnes atque Democritici; ⁵ cæteri-que jure suo phyfici vindicarent, ornati homines in dicendo & graves, quibuscum tibi justo sacramento contendere non liceret. Urgerent

¹ C. ipsum Carbonem] Huic lectioni, quam ex suis MStis protulit Lambinus, favet MStus Mead. Rectè, Prænomen enim hujus Carbonis fuit *Caius*, non *Cneus*, ut videre est in l. 1. c. 34. & de Cl. Orat. c. 43. itemque in Epist. ad Fam. l. 9. Ep. 21. Caius Carbo, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur.

² Perculisti] i. e. Evertisti, seu dejecisti: simile est illud l. 2. c. 70. Scipionis illius, qui T.

Gracchum perculit.

³ Hæc ætas nostra] sc. Oratores nostræ ætatis.

⁴ Aut te ex jure manum confertum] Sic Lambinus, Latinitate (ut ait) postulante *manum*, non *manu*, quod vulgò legimus: & pro Lambino stant MSti Cant. Bod. & Mag. Gellius etiam testatur sic in XII tabulis scriptum fuisse, *si qui in jure manum confecerunt*. Noct. Att. l. 20. c. 10.

⁵ Cæteri-que jure suo phyfici vindicarent, ornati &c] Ita ex vestigiis

gerent præterea philosophorum greges, jam ab illo fonte & capite Socrate: nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didicisse, nihil omnino quæsisse, nihil scire convincerent; & cum universi in te impetum fecissent, tum singulæ familiæ litem tibi intenderent. ⁴Instaret Academia, quæ, quicquid dixisses, id te ipsum scire negaret: Stoici vero nostri disputationum suarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent: Peripatetici autem etiam hæc ipsa, ⁶ quæ propria oratorum putasses, adjumenta atque ornamenta dicendi, ab se peti vincerent oportere; ac non solum meliora, sed etiam multo plura Aristotelem Theophrastumque de his rebus, quàm omnes dicendi magistros, scripsisse ostenderent. Missos facio Mathematicos, Grammaticos, Musicos, quorum artibus vestra ista dicendi vis ne minima quidem societate ⁷ conjungitur. Quamobrem

Il. 16. Acad. 1, 4.
Orator. c. 33. fin.

Hexameter. 22.
eg. scire, negare
cogit.

vestigiiis MStorum legendum esse cum Lambino censeo, cum vulgò legimus *caterique in suo genere physici; vindicarentque ornat* &c. Sed vocès *genere* & *que* absunt ab omnibus MStis, qui habent *caterique in suo physici vindicarent*, excepto Norf. ubi legitur *in suo jure*. Ex voce *jure* compendiosè scriptâ istud *in* natum videtur.

⁶ *Quæ propria oratorum putasses.* Vulgò *putas esse*; sed nostra lectio extat in MStis Joan.

Gonv. Norf. Mag. & Harl. 1. & in Edit. Lamb. & C. Stephani: veram autem esse probant verba superiora, *Instaret academia, quæ quicquid dixisses* &c.

⁷ *Conjungitur*] Ita omnes mei MSti, nec aliter Asc. Lamb. aliique ediderunt: vulgò legitur *contingitur*: sed, cum sæpius apud Ciceronem occurrit *societate coniungi*, nullibi reperitur vox *contingi* juncta voci *societate*, vel ejusmodi significationis nomini.

obrem ista tanta tamque multa profitenda, Crasse, non censeo: fatis id est magnum, quod potes præstare, ut in judiciis ea causa, quamcumque tu dicis, melior & probabilior esse videatur; ut in concionibus, & sententiis dicendis, ad persuadendum tua plurimum valeat oratio; denique ut prudentibus diserte, stultis etiam vere dicere videaris. ^{omitt. ed. c. Steph. ex} ~~Hoc~~ ^{cod.} amplius si quid poteris, non id mihi videbitur orator, sed Crassus sua quadam propria, non communi oratorum facultate, posse.

II. Tum ille, Non sum, inquit, nescius, Scævola,

Legimus, fateor, non rarò *contingere*, sed hoc idem valet ac *tangerè*, sensumque habet huic loco parum commodum.

1 *Potes*] MSti ferè universi habent *potes* sc. *dicendi vis*, de quâ locutus est Scævola in præcedenti sententiâ.

2 *Ut temporibus illis*] Sensus est, Homines istius temporis dicebant causam, cur Academia floureret, fuisse, quòd ei Charmadas, & Clitomachus & Æschines præfuerint.

3 *Quòd eam Charmadas &c.*] Vulgò pro *Charmadas* legimus *Carneades*, malo sanè omine: Hic enim Crassus dicit se Quæstorem, postea verò Antonius se Proconsulem, vidisse *Carneadem*, contrà auctoritatem veterum Scriptorum: Laërtius enim ex Apollodoro scribit *Carneadem* mortuum esse anno U. C. 625. Crassus verò Quæstor fuit an. U. C. 643. & Antonius Proconsul

an. U. C. 652. Immò Cicero ipse in Acad. Quæst. dicit *Carneadis* legationem incidisse in an. U. C. 599. Si igitur Crassus Quæstor vidit *Carneadem*, *Carneades* post legationem vixit annos 44. & si Antonius Proc. eum vidit, vixit annos 53. post legationem: quod verisimile non videtur. Sed ulterius ex ipso Cicerone probaturus sum neque Crassum neque Antonium vidisse *Carneadem*: Primò in l. 3. c. 18. Crassus dicit, *cujus* (*Carneadis*) *etsi ego multos auditores cognovi Athenis &c.* Ex quo loco colligo Crassum, si vidisset *Carneadem*, non Soceri aut Metelli usus esset iudicio, sed suo: porro dicit ibi Crassus Metellum *adulescentem* fuisse, cum audiret *Carneadem affectum ætate*, Metellus verò Consul fuit an. U. C. 645; ergo non credibile est *Carneadem* vixisse usque ad Quæsturam Crassi, hoc est, pœnè ad

consul-

Scævola, ista inter Græcos dici & disceptari solere. ¹ Audivi enim summos homines, cum quæstor ex Macedonia venissem Athenas, florente Academia, ² ut temporibus illis ferebatur, ³ quod eam Charmadas & Clitomachus & Æschines obtinebant: erat etiam Metrodorus, qui cum illis una ipsum illum Carneadem diligentius audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum & copiosissimum: ⁴ Vigebat auditor Panætii illius tui Mnesarchus, & Peripatetici Critolai Diodorus: multi erant præterea præclari in Philosophia

clari st. ed.

consulatum Metelli, multò autem minus ad Proconsulatum Antonii: Secundò, in l. 2. c. 37. itemque in hoc ipso loco non de homine, quem novit, Crassius loquitur, sed dicit hominem, ut ferebant, &c. Tertiò, ut se habet vulgata Lectio Carneades Carneadis auditor fuit, quo quid ineptius? his igitur rationibus adductus vulgatam lectionem rejicio. Cur autem Charmadas reposui, paucis sciat Lector. Imo. MS Cant. habet Carmeades, Bod. Carniadas (quæ vox si punctum literæ i tollas, est Carmadas,) MSti vero Joan. & Harl. 1. habent Charmiadas in hoc loco, & tribus sequentibus, de quibus mox dicturus sum. 2do. In Oratore c. 16. cum dicitur, Scitum est enim, quod Carneades dicere solebat, Clitomachum eadem dicere, Carneadem eodem etiam modo dicere, nonnulli, quos vidi, MSti ha-

bent ibi Charmadam, poscente etiam sensu: Patet idem ex l. 2. c. 88. ubi, Jonsio primum notante & Gronovio approbante, pro Carneadem jam legimus Charmadam, testimonio Plinii & auctoritate MStorum. 3tio. Sextus Empiricus non semel dicit Charmadam (vel Charmidam) Academicum fuisse & Academiae principem. 4to. Idem scriptis mandavit disputationem quandam Charmade, in quâ Academicus iste probat Rhetoricam non esse artem & Rhetores exagitat; quæ omnia Sex. Empirici testimonia huic loco optimè conveniunt. Utile fore credidi hunc locum luculentis argumentis explicare, qui Petavio, Stanleio nostro, aliisque Chronologiam docentibus, magnas olim turbas excitaverit.

4 Et Peripatetici Critolai Diodorus] Hæc est lectio MStorum duorum Pall. & trium Guliel-

sophia & nobiles; à quibus omnibus ¹ una pene voce repelli oratorem à gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina rerumque majorum scientia, ac tantum in iudicia & conciunculas, tamquam in aliquod pistrinum, detrudi & compingi videbam. Sed ego neque illis assentiebar, neque harum disputationum inventori & principi, longe omnium in dicendo gravissimo & eloquentissimo, Platoni; cuius tum Athenis ² cum Charmada diligentius legi Gorgiam: ³ quo in libro in hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi in oratoribus irridendis ipse esse orator summus videbatur. verbi enim controversia jam diu torquet Græculos, homines contentionis cupidiores, quàm veritatis. Nam, si quis hunc statuet esse oratorem, qui tantummodo in jure, aut in judiciis possit, aut apud populum, aut in senatu copiose loqui, tamen huic ipsi multa tribuat & concedat, necesse est: neque enim sine multa ⁴ pertractatione omnium rerum publicarum, neque sine legum, morum, juris scientia, neque naturâ hominum incognitâ ac moribus,

mihi, necnon Joan. Mag. & Harl. duorum: testaturque Cicero de Fin. l. 5. c. 5. Diodorum fuisse auditorem Critolai. Porro, ea argumenta, quibus probavi Carneadem ad Quæsturam Crassi non vixisse, satis docebunt ne Critolaium quidem in Crassi Quæsturâ viguisse; quod tamen præ se fert vulgata lectio, & P. Ripate-tici Critolaus & Diodorus.

¹ Una pene voce repelli] Ita MSti Cant. Norf. Bal. Mag. Nov. & Gonv. itemque Edit. Ven. & Lamb. qui ordo verborum elegantior est quàm vulgatus una pene repelli voce.

² Cum Charmada diligentius legi Gorgiam] Vulgò Carneade, sed vide quæ dixi paulo ante: MS. Joan. hic habet Charmada, & MSti Gonv. & Harl. 1. Car-

in jure, i.e. apud prætorum. in judicijs, i.e. coram iudicibus aut prætoris datis, aut a litigantibus captis. apud populum, in comitiis.

moribus, in his ipsis rebus satis callide versari & perite potest: qui autem hæc cognoverit, sine quibus ne illa quidem minima in causis quisquam recte tueri potest, quid huic abesse poterit de maximarum rerum scientia? Sin oratoris nihil vis esse, nisi compositæ, ornate, copiose eloqui; quæro, id ipsum quî possit assequi sine ea scientia, quam ei non conceditis? dicendi enim virtus, nisi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta sint, exstare non potest. Quamobrem, si ornate locutus est, (sicut fertur, & mihi videtur,) physicus ille Democritus, materies illa fuit physici, de qua dixit; ornatus vero ipse verborum oratoris putandus est. ²Et si Plato de rebus à civilibus controversiis remotissimis divinitus est locutus, quod ego concedo; si item Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rebus iis, de quibus disputaverunt, eloquentes, & in dicendo suaves atque ornati fuerunt; sint hæc res, de quibus disputant, in aliis quibusdam studiis; oratio quidem ipsa propria est hujus unius rationis, de qua loquimur & quærimus. Etenim vide-

omitt. St. sed c. v. retinet

qui ea quæ dicit præcepta St.

esset v. c. St. et v. c. St.

mus

mada.

3 *Quo in libro in hoc maxime]*

In vulgatis deest *in*, sed eam vocem retinent MSti Bal. Cant. & Harl. 1. nec non Edit. Ven. Mediol. Victor. Asc. Steph. Man. &c. Sic in l. 2. c. 78. In quo soleo admirari &c. & de Fin. l. 1. c. 2. In quibus hoc primum est, in quo admirer &c.

4 *Pertractatione omnium rerum*

[publicarum] Ita MSti Joan. Norf. Bal. Bod. Mag. Cant. & Nov. itemque Edit. Asc. & Man. cum in vulgatis duæ postremæ voces malè conjungantur; neque enim necesse est, ut is omnes Respublicas cognoscat, qui Romanam velit cognoscere: necesse est autem, ut publicas res omnes Romani imperii sciat, qui de eo administrando dicturus est.

B 4

1 *Quod*

mus iisdem de rebus jejune quosdam & exiliter, ut eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum disputavisse, neque ob eam rem philosophiæ non satisfecisse, ¹ quod non habuerit hanc dicendi ² in arte aliena facultatem.

12. Quid ergo interest? aut quî discernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo & copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate & elegantia non utuntur? Unum erit profecto, quod ii, qui bene dicunt, afferunt proprium; compositam orationem, & ornatam, & artificio quodam & expolitione distinctam. ⁴ *Hæc* autem oratio, si res non subest ab oratore percepta & cognita, aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur. Quid est enim tam furiosum, quàm verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia nec scientia? Quicquid erit igitur, quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, si, tamquam clientis causam, didicerit, dicet melius & ornatius, quàm ille ipse ejus rei inventor atque

¹ *Quod non habuerit hanc dicendi &c.*] Amicus meus Johannes Walker censet legendum esse *habuerint*, quam conjecturam probō; de pluribus enim Cicero loquitur, & Chrysippum speciatim, quasi per Parenthesin, nominat: Et huic lectioni MSti Bod. & Gonv. videntur favere; immò cum omnes fere MSti exhibent *in hac dicendi &c.* suspicor istud *in* ex finali syllabâ præcedentis vocis *habuerint* natum fuisse. Interim dissimulandum non est, me in Livii Hist. Rom. l. 1. c. 56. eandem loquendi formulam invenisse, *Is cum primores civitatis, in quibus fratrem suum, ab avunculo interfectum audisset &c.* Aut igitur vox *habuerit* ex hoc loco defendi potest, aut in hoc loco vox *interfectum* in vocem *interfectos* mutanda est.

- *vinus* St.

abest a Steph. c.

est v.c. St.

Gellius 1, 15.

Summa v.c. St.

atque artifex. Nam si quis erit, qui hoc dicat, Esse quasdam oratorum proprias sententias atque causas, & certarum rerum forensibus cancellis circumscriptam scientiam; fatebor equidem in his magis assidue versari hanc nostram dictionem: sed tamen in his ipsis rebus permulta sunt, quæ isti magistri, qui Rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent. Quis enim nescit maximam vim existere oratoris in hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hisce iisdem permotionibus ad lenitatem misericordiamque revocandis? ³ quæ, nisi qui naturas hominum, vimque omnem humanitatis, causasque eas, quibus mentes aut incitantur aut reflectuntur, penitus perspexerit, dicendo (quod vult) perficere non poterit. Atqui totus hic locus Philosophorum proprius videtur, neque orator, me auctore, umquam repugnabit: sed, cum illis cognitionem rerum concesserit, quod in ea solum illi voluerint elaborare, tractationem orationis, quæ sine illa scientia nulla est, sibi

ipsi v. c. st.

*-ribus v. c. st.
vel st.*

*Non est philosophi
non est philosophi
non est philosophi*

*a. l. id quod. Sic
c. 13. (quod per se
evenit) vid. Fam.
X, 33. p. 322. que
si (quod diu pro-
libent!) vera
sunt, &c.*

2 In arte aliena] Sc. ab Oratoribus, quoniam Philosophia, quæ fuit ars Chrysippi, cum Eloquentiâ ne minimâ societate conjuncta est.

3 Quæ, nisi qui naturas] Ex conjecturâ Passeratii Lambinus legit quare, nisi &c. ne gemino casu Accusativo sententia (opinor) laboret. Sed nihil muto; sepius enim Noster, cum in initio sententiæ Pronomine Re-

lativo usus esset, eandem vocem vel ipsi simile quiddam repetit in posteriore parte sententiæ, Grammatices ratione (ut nobis quidem videri possit) non habitâ: sic, ut pro pluribus unum exemplum proferam, lib. 1. c. 17. Hæc, cum ego prator Rhodum venissem, & cum summo illo doctore Apollonio (eas quæ à Pannatio acceperam) contulissem, irrisit ille Philosophiam &c.

1 Dabo.

*non est philosophi
non est philosophi
non est philosophi*

sibi assumet. Hoc enim est proprium oratoris, quod sæpe jam dixi, oratio gravis & ornata, & hominum sensibus ac mentibus accommodata.

13. Quibus de rebus Aristotelem & Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum sit à me. Nam ego, quæ sunt oratori cum illis communia, non mutuor ab illis; isti, quæ de his rebus disputant, oratorum esse concedunt. Itaque cæteros libros artis isti suæ nomine, hos Rhetoricos & inscribunt & appellant. Etenim, cum illi in dicendo inciderint loci (quod persæpe evenit), ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere sit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnasia atque omnes Philosophorum scholæ, sua hæc esse omnia propria, nihil omnino ad oratorem pertinere: quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis consumendi otii causa differant, cum concessero, illud tamen oratori tribuam & dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam exanguique sermone disputant, hic cum omni gravitate & jucun-

1 Dabo, ut eadem, de quibus] MSti Joan. Bod. & Harl. 1. itemque Lambinus habent, ut ea, de quibus: sed vulgata lectio defendi potest ex lib. 1. de Fin. c. 14.

2 Ætatesque descripto] Lamb. legit descriptorum, i. e. civium:

non enim jus, sed cives in ordines ætatesque describebantur. +

3 Dicant Graci] Vulgata lectio dicant vel Graci vitiosa videtur; cui medicinam sic affert Lambinus, Vel Graci dicant, si volunt, Lycurgum aut Solonem — vel

nostri
descripti

jucunditate explicet. Hæc ego cum ipsis Philosophis tum Athenis differebam: coge-
bat enim me Marcus Marcellus hic noster, qui nunc
ædilis curulis est, & profecto, nisi ludos nunc
faceret, huic nostro sermoni interesset; ac jam
tum erat adolescentulus his studiis mirifice
deditus. Jam vero de legibus instituendis, de
bello, de pace, de sociis, de vectigalibus, de
jure civium generatim in ordines ² ætatesque
descripto, ³ dicant Græci, si volunt, Ly-
curgum, aut Solonem (quamquam illos qui-
dem censemus in numero eloquentium repo-
nendos) scisse melius, quàm Hyperidem aut
Demosthenem, perfectos jam homines in di-
cendo, & perpolitos; vel nostros decemviros,
qui XII tabulas perscripserunt, quos necesse
est fuisse prudentes, anteponant ⁴ hoc ge-
nere & ⁵ Servio Galbæ & socero tuo C. Læ-
lio, quos constat dicendi gloria præstitisse;
(Numquam enim negabo esse quasdam artes
propriæ eorum, qui in his cognoscendis atque
tractandis studium suum omne posuerunt)
sed oratorem plenum atque perfectum esse
eum dicam, qui de omnibus rebus possit variè
copioseque dicere.

14. Etenim sæpe in iis causis, quas omnes
pro-

nostri Decemviros &c. Alii,
Dicant vel Græcos, si volunt

— vel nostros Decemviros &c.

Sed potior videtur lectio, quæ
in duobus MStis Harl. occurrit,
voce vel deletâ, Dicant Græci,
si volunt &c. i. e. isti Græci Phi-

losophi, quicum Crassus Athe-
nis disseruerat.

4 Hoc genere] Victorius edi-
dit in hoc genere. sic c. 21. 22.

5 SERVIO Galbæ] MSti Bod.
& Cant. habent SERVIO; vide
Emend. ad l. 2. cap. 65.

1 Vulgò

omitt. v. c. st.

1 ego vel
ut c. 3. 6. fin.
4. 11, 13. 12. 22. p.
163.

aliqui perit v. c. st.

ita dist.

11, 67. 90.
61. 111, 24. et passim
neque vagant
aliter opinor. v. c.
11, 67. v. c.

proprias esse oratorum confitentur, est aliquid,
 quod non ex usu forenfi, quem solum orato-
 ribus conceditis, sed ex obscuriore aliqua sci-
 entia sit promendum¹ atque sumendum. Quæ-
 ro enim, num possit aut contra imperatorem,
 aut pro imperatore dici sine rei militaris usu,
 aut sæpe etiam sine regionum terrestrium aut
 maritimarum scientia? num apud populum
 de legibus jubendis aut vetandis²; num in se-
 natu de omni Reipublicæ genere dici sine
 summa rerum civilium cognitione & pru-
 dentia? num admoveri possit oratio ad sensus
 animorum, atque motus vel inflammandos vel
 etiam extinguendos (quod unum in oratore dominatur), sine diligentissima per-
 vestigatione earum omnium rationum, quæ de naturis hu-
 mani generis ac moribus à Philosophis expli-
 cantur? Atque haud scio, an minus hoc vo-
 bis sim probaturus; equidem non dubitabo,
 quod sentio, dicere: ²Physica ista ipsa, &
 Mathematica, & quæ paulo ante cæterarum
 artium propria posuisti, scientiæ sunt eorum,
 qui illa profitentur: illustrare autem oratione
 si quis istas ipsas artes velit, ad Oratoris ei
 confugiendum est facultatem. ³Neque enim,
 si Philonem illum Architectum, qui Atheni-
 ensibus armamentarium fecit, constat perdiserte
 populo rationem operis sui reddidisse, existi-
 mandum

¹ *Atque sumendum*] Ita MSti
 Cant. Norf. Bal. Joan. Mag.
 Nov. Wag. Gonv. Mead. &
 Harl. duo, itemque Editiones

quamplurimæ: Vulgò & *assu-
 mendum*

² *Physica ista ipsa, & Mathe-
 matica*] Hunc ordinem verborum

MSti

num admoveri — ad motus vel inflammandos ve] Recte. vid. II, 82

f. a sum —

*republica ej. styli
 ex Cod.*

II, 27.

*lione St
 ex Cod*

mandum est Architecti potius artificio disertum, quàm Oratoris, fuisse: "Nec, si huic M. Antonio pro Hermodoro fuisset de navalium opere dicendum, non, cum ab illo causam didicisset, ipse ornate de alieno artificio copioseque dixisset: "Neque vero Asclepiades is (quo nos medico amicoque usi sumus), tum, cum eloquentia vincebat cæteros Medicos, in eo ipso, quod ornate dicebat, Medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ. Atque illud est probabilius, [neque tamen verum,] quod Socrates dicere solebat, Omnes in eo, quod scirent, fatis esse eloquentes; illud verius, Neque quemquam in eo disertum esse posse, quod nesciat; neque, si id optime sciat, ignarusque sit faciundæ ac poliundæ orationis, diserte id ipsum posse, de quo sciat, dicere.

15. Quamobrem si quis universam & propriam oratoris vim definire complectique vult; is orator erit, mea sententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcumque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & compositæ, & ornate, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. Sin cuiuspiam nimis infinitum videtur, quod ita posui, *quæcumque de re*, licet hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat atque amputet: tamen illud tenebo, Si, quæ cæteris in artibus aut studiis

MSti Bal. & Harl. 2. servant; nec aliter fere se habet Editio Manutii. Vulgò legitur, *Physica ista ipsa, quæ paulo ante, &*

Mathematica, & ceterarum artium propria posuisti. Non diu, Lector, utrum alteri ordinem præferas, dubitabis.

*q. compositæ
c. 12. p. 24*

7-66,

*q. copiose c. 6.
p. 10. R. c. 85.*

Sc. v. d. p. 23.

*proposui St. p. 200
sui v. c.*

studiis sita sunt, orator ignoret, tantumque ea teneat, quæ sint ¹ in disceptationibus atque in usu forenfi; tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, cum cognoverit ab iis, qui tenent, quæ sint in quaque re, multo oratore melius, quàm ipsos illos, quorum eæ sunt artes, esse dicturum. Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret à C. Mario affini nostro; &, cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario pene hic melius, ² quàm ipse, illa scire videatur. ³ Sin de jure civili; tecum communicabit, teque hominem prudentissimum & peritissimum in iis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte superabit. Sin quæ res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum sit; forsitan, si ei sit visum (etsi hæc quidem nosse debet orator), cum Sexto Pompeio, erudito homine in Philosophia, communicabit.

⁴ Hoc profecto efficiet, ut, quamcumque rem à quoque cognoverit, de ea multo dicat ornatius, quàm ille ipse, unde cognovit. Sed si me audierit, quoniam Philosophia, in tres partes

¹ In disceptationibus, ATQUE in usu forenfi] Vulgata vox aut disjungit voces: sed Crassus per vocem *disceptationibus*, & voces *usu forenfi*, idem voluit significare, nempe genus judiciale; oratori certe necessarium, etiam si alia omnia ab Eloquentia sejungas. Recte igitur MSti Cant. Joan. Harl. duo, Wag. Nov.

Mag. Bal. Norf. & Lambinus habent, ATQUE in usu forenfi: quam lectionem confirmant Antonii verba in l. 2. c. 10. *cujusmodi sunt, quæ in foro, ATQUE in civium causis disceptationibusque versantur.*

² Quam ipse, ILLA scire videatur] Sic MSti Palatini, Gallici, Joan. Harl. duo, Wag. Mag.

quocumque. Steph.
ex cod.

tes est distributa, ³ in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus ⁴ atque largiamur inertia nostræ: tertium vero, quod semper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vita & moribus totus est oratori perdiscendus; cætera, si non didicerit, tamen poterit, si quando opus erit, ornare dicendo, si modo erunt ad eum delata ⁵ & ei tradita.

16. Etenim si constat inter doctos, hominem ignarum Astrologiæ, ornatissimis atque optimis versibus Aratum de cælo stellisque dixisse; si de rebus rusticis hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, Poëtica quadam facultate, non rustica, scripsisse præclare; quid est, cur non orator de rebus iis eloquentissime dicat, quas ad certam causam tempusque cognorit? Est enim finitimus oratori Poëta, numeris adstrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero orandi generibus socius ac pene par; in hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat aut definiat jus suum, quo mi-

nus

Mag. Gonv. Cant. & Norf. exhibent; Vulgò ipse ille &c.

³ In natura obscuritatem] i. e. In Physicam; tres enim istæ partes, in quas Crassus Philosophiam distribuit, sunt Physica, Logica, & Ethica.

⁴ ATQUE largiamur inertia] Cum præcesserat vox illa pluralis numeri, idque in singu-

lari numero in scite sequitur: auctoritate igitur MStorum Cant. Harl. duorum, Wag. Bal. Nov. Gonv. Mag. & Joan. necnon Editionum Mediol. Ven. aliarumque, rescripsi ATQUE largiamur.

⁵ Et ei tradita] Ita omnes nostri MSti, cum vulgò vox ei exulet.

1 Hæc:

nus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari, qua velit. Namque illud quare, Scævola, negasti te fuisse laturum, nisi in meo regno esses; quod in omni genere sermonis, in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum esse debere? Numquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, me ipsum esse arbitrarer: sed, ut solebat C. Lucilius sæpe dicere, (homo tibi subiratus, mihi propter eam ipsam causam minus, quàm volebat, familiaris; sed tamen & doctus, & perurbanus), sic sentio; ¹ Neminem esse in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt libero dignæ, perpolitus; quibus ipsis si in dicendo non utimur, tamen apparet atque exstat, utrum simus earum rudes, an didicerimus: ut qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ, sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant; & qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum sciant pingere, an nesciant, non obscurum est: sic ² in orationibus hisce ipsis iudiciorum, concionum, senatus, etiamsi propriæ cæteræ non adhibeantur artes, tamen facile declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio

¹ Hec, cum ego &c.] Vide Notam ad pag. 25. qua, nisi qui naturas &c.

² Si ad eas FACULTATEM istam ornatissimam] Vitiola, opinor, est Lectio vulgata facultates, cui longe antepono illam MStorum

Cant. Gonv. Nov. Wag. Bal. Bod. Norf. & Editionis Manutii, idemque, si ad eas FACULTATEM istam &c. eas i. e. artes, quæ scientia nituntur, & quæ opponuntur passim Oratoris facultatibus: Sic l. i. c. 20. disputat Charmedat

¹ hominem Steph. ex
codd.

² et v. c.

torio fit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit.

17. Tum ridens Scævola, Non luctabor, inquit, tecum, Crasse, amplius: id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodam es consecutus, ut & mihi, quæ ego vellem non esse oratoris, concederes, & ea ipsa, nescio quomodo, rursus detorqueres atque oratori propria traderes. ¹ Hæc, cum ego prætor Rhodum venissem, & cum summo illo doctore istius disciplinæ Apollonio, ² ea, quæ à Panætio acceperam, contulissem; irrisit ille quidem (ut solebat) Philosophiam, atque contempsit; multaue non tam graviter dixit, quàm faceret. tua autem fuit oratio ejusmodi, non ut ullam artem doctrinamve contemneres; sed ut omnes comites ac ministras oratoris esse diceres; quas, ego, si quis sit unus complexus omnes, idemque ² si ad eas facultatem istam ornatissimæ orationis adjunxerit, non possum dicere, eum non egregium quendam hominem atque admirandum fore. Sed is, si quis esset, aut si etiam umquam fuisset, aut vero si esse posset; tu esses unus profecto, qui, & meo judicio & omnium, vix ullam cæteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem

f. arriens.

ita dicit.

*4. ornanda sua
si nullam ornate
orationem*

1. sit, ut ante.

*2. is es - Fam.
V, 12. p. 131.*

medas nullam esse artem dicendi, lectionem prorsus confirmat geminus prope locus l. i. c. 14. Illustrare autem oratione si quis istas ipsas ARTES velit, ad oratoris ei confugiendum est FACULTATEM. Porro Lamb. pro ornatissima legit ornanda.

si quis sit, aut si etiam fuisset, aut vero si esse posset, tu esses unus profecto, qui, & meo judicio & omnium, vix ullam cæteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem

¹ Et

dem reliquisti. Verum si tibi ipsi nihil deest, quod in forensibus rebus civilibusque versetur, quin scias; neque eam tamen scientiam, quam adjungis oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quàm res & veritas ipsa concedat. Hic Crassus, Memento, inquit, me non de mea, sed de oratoris facultate dixisse. Quid enim nos aut didicimus, aut scire potuimus, qui ante ad agendum, quàm ad cognoscendum venimus; quos in foro, quos in ambitione, quos in Republicâ, quos in amicorum negotiis res ipsa ante confecit, quàm possemus aliquid de rebus tantis suspicari? Quod si tibi tantum in nobis videtur esse, quibus, etiamsi ingenium (ut tu putas) non maxime defuit, doctrina certe & otium & hercule etiam studium illud discendi acerrimum defuit; quid censes, si ad alicujus ingenium vel majus illa, quæ ego non attigi, accesserint? qualem illum, & quantum oratorem futurum?

18. Tum Antonius, Probas mihi, inquit, ista, Crasse, quæ dicis; nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum, atque artium rationem naturamque comprehenderit. Sed primum id difficile est factu, præsertim in hac nostra vita nostrisque occupationibus: deinde illud etiam verum

[Et *Palæstra*] Vulgò sed; quitur in Inst. Orat. l. 10. c. 1. interim nostra lectio extat in *Isocrates in diverso dicendi genere nitidus & comptus, & palæstra* MStis Joan. Norf. Mag. & Harl. *quàm pugna magis accommodatus,* duobus: nec aliter Quinctil. lo- omnes

amms v.c. 5t.

q. oppressit, vid. c.
21.

omitt. v.c. 5t.

+ et v.c. Car. Stephani.

*De natura rerum, aut de humanis rebus loquantur.] Inconveniens quid
videtur in hac sententia. Fors, de natura deorum, aut de. ut II, 17.*

LIBER PRIMUS.

35

verendum est, ne abstrahamur ab hac exerci-
tatione; & consuetudine dicendi populari &
forensi; aliud enim mihi quoddam genus
orationis esse videtur eorum hominum, de qui-
bus paulo ante dixisti, quamvis illi ornate &
graviter aut de natura rerum, aut de huma-
nis rebus loquantur: nitidum quoddam ge-
nus est verborum & lætum; ¹ & palæstræ
magis & olei, quàm hujus civilis turbæ ac fori.
Namque egomet, qui sero ac leviter Græcas
litteras attigissem, tamen cum pro consule in
Ciliciam proficiscens Athenas venissem, com-
plures tum ibi dies sum propter navigandi
difficultatem commoratus: sed, cum quotidie
mecum haberem homines doctissimos, eos fere
ipsos, qui abs te modo sunt nominati, cumque
hoc, nescio quomodo, apud eos increbuisse-
ret, me in causis majoribus, sicuti te, solere versa-
ri; pro se quisque, ut poterat, de officio &
ratione oratoris disputabat. Horum alii, sicut
iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos oratores
vocaremus, nihil esse dicebat, nisi quosdam
operarios, lingua celeri & exercitata: oratorem
autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem:
atque ipsam eloquentiam, quod ex bene di-
cendi scientia constaret, unam quandam esse
virtutem; & qui unam virtutem haberet, om-
nes habere; ² easque esse inter se æquales &
pares;

*f. Deorum, ut II,
17. p. 153. vid. human
in moribus, ut II,
32 p. 359. 151 p.
97 c. 49. p. 94.*

f. r. de lores

*omnes dicendi veneres sectatus
est.*

2 Easque esse inter se æquales]
MSi Cant. Harl. 2. Wag. Bal.

Joan. Nov. Mag. & Norf. E-
ditionesque Ven. Mediol. Ca-
roli Stephani, & Lambini delent
vulgatam vocem ipsas, quæ &
com-

pares; ita qui esset eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sapientem. Sed hæc erat spinosa quædam & exilis oratio, longeque à nostris sensibus abhorrebat. ¹ Charmadas vero multo uberius iisdem de rebus loquebatur; non quo aperiret sententiam suam (hic enim mos erat patrius Academiæ, adversari semper omnibus in disputando); sed tum maxime tamen hoc significabat, eos, qui Rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere; neque posse quemquam facultatem assequi dicendi, nisi qui Philosophorum inventa didicisset.

19. Disputabant contra disertis homines, Athenienses, & in Republica causisque versati, in quibus erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hospes meus; qui cum diceret ² esse quandam prudentiam, quæ versaretur in perspicendis rationibus constituendarum & regendarum rerum publicarum, ³ excitabatur homo promptus ab homine abundanti doctrina, & quadam incredibile varietate rerum & copia: omnes enim partes illius ipsius prudentiæ petendas esse à Philosophia docebat, neque ea, quæ statuerentur in Republica de diis immor-

commode abesse potest, & sententiam præsens conturbat.

¹ CHARMADAS *vero multo uberius &c.*] Lego CHARMADAS propter rationes ad c. 11. adductas. MSti etiam Joan. & Harl. 1. habent *Charmadas*, & MStus Bod. *Carniadas*.

² *Esse quandam prudentiam*] i. e. Eloquentiam seu facultatem dicendi esse quandam prudentiam &c.

³ *Excitabatur homo promptus*] Hotomannus coniecit legendum esse *excipiebatur*: sed vulgata lectio defendi potest; sensus est enim,

ag - v. c. st. aug -
quid est.

immortalibus, de disciplina juventutis, de justitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, cæteraque, sine quibus civitates aut esse aut bene moratæ esse non possent, usquam in eorum inveniri libellis. Quod si tantam vim rerum maximarum arte sua Rhetorici illi doctores complecterentur; quærebat, cur de procæmiis & epilogis & de ejusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorum libri: de civitatibus instituendis, de scribendis legibus, de æquitate, de justitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, litera in eorum libris nulla inveniretur. Ipsa vero præcepta sic illudere solebat, ut ostenderet, non modo eos illius expertes esse prudentiæ, quam sibi adsciscerent; sed ne hanc quidem ipsam dicendi rationem ac viam nosse: caput enim esse arbitrabatur oratoris, ut & ipsis, apud quos ageret, talis; qualem se ipse optaret, videretur, (id fieri vitæ dignitate, de qua nihil Rhetorici isti doctores in præceptis suis reliquissent); & uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi, ut eos affici vellet orator: + quod idem fieri nullo modo posse, nisi cognosceret is, qui diceret;

*libris St. Sed
probat vulgata.*

*Distribuentis vob
cod. Steph.*

*ascriberent Steph.
ex cod.*

ipsum v. c. St.

*f. quidem
naiebat, St.*

enim, Homo abundans doctrinâ (nempe Charmadas Philosophus) ita respondebat iis, quæ dixerat Menedemus (homo promptus, utpote disertus Orator), ut Menedemum excitaret, & ad suam opinionem defendendam acueret.

+ Quod IDEM fieri nullo modo

posse] Displicet vulgata vox item; Lambinus conjecit quod ITA fieri &c. sed non favent huic MSti. MSti vero Mag. Harl. 2. & Editiones Ven. & Rawl. habent, quod IDEM fieri &c: bene, ut opinor: sic enim Cicero l. 3. de Fin. quod IDEM Pe-

*sic edit ex cod.
cor. Steph.*

ripatorum

ceret, quot modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere orationis in quamque partem moverentur: hæc autem esse penitus in media Philosophia retrusa atque abdita, quæ isti Rhetores ne primoribus quidem labris attigissent. Ea Menedemus exemplis magis, quam argumentis, conabatur refellere: memoriter enim multa ex orationibus Demosthenis præclare scripta pronuntians docebat illum, in animis vel iudicum vel populi in omnem partem dicendo permovendis, non fuisse ignarum, quibus ea rebus consequeretur, quæ negaret ille sine Philosophia quemquam scire posse.

20. ² Huic ille respondebat, non se negare Demosthenem summam prudentiam summamque vim habuisse dicendi: sed (sive ille hoc ingenio potuisset, sive, id quod constaret, Platonis studiosus audiendi fuisset) non quid ille potu-

ripetendi non tenent: & alibi, quod IDEM in ceteris artibus non contingit: & de Orat. l. 2. c. 61. quod IDEM in bono sermo dici solet.

I Quæ isti Rhetores ne primoribus] Ut nunc se habet lectio vulgata, id, quod antea dictum fuerat, in hac sententia, solum mutatis verbis, repetitur: ea enim verba quod idem fieri &c. satis dicunt Rhetores præcepta philosophiæ non didicisse. Adde, quod Antitheton in vulgata lectione prorsus exulat; voces autem media & primoribus sibi invicem opponi debent. Suspiciatus est igitur Johannes Walker

mendum hic latere, & pro qua, Accusativum singularem quam scribi oportere; ut ad Philosophiam referatur. Hanc autem conjecturam confirmant Crassi verba, l. 3. c. 21. dummodo illa res tanta sit, ut omnibus PHILOSOPHORUM LIBRIS, QUOS nemo Rhetorum istorum unquam attigit, comprehensa esse videatur. Sensus igitur huius loci est: Rhetores non possunt Oratorem bene instituire; Orator enim debet cognoscere vim & potestatem afficiendi animos audientium: quæ vis, sive potestas in media Philosophia posita est. Rhetores vero non solum non mediam

potuisset, sed quid isti docerent, esse quærendum. Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, ³ ut omnimodis disputaret, nullam artem esse dicendi: idque cum argumentis docuerat, quod ita nati essemus, ut & blandiri & suppliciter insinuare iis, à quibus esset petendum, & adversarios minaciter terrere possemus; & rem gestam exponere; & id, quod intenderemus, confirmare; & id, quod contradiceretur, refellere; & ad extremum deprecari aliquid & conqueri; quibus in rebus omnis oratorum versaretur facultas: & quod consuetudo exercitatioque & intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret; Tum etiam exemplorum copia nitebatur. nam primum, quasi dedita opera, neminem scriptorem artis ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat, cum repeteret usque à Corace nescio

subtiliter ex Codd. Steph.

Del. St. ex Codd.

ita fist.

diam philosophiam hauserunt, sed ne superficiem, minimamve ejus partem attigerunt. Ergo non possunt illi, (quod tamen Oratori maxime necessarium est,) doctrinam affectuum Oratori tradere. Gravissima est Rhetorum accusatio, cum dicantur non solum non intelligere præcepta, sed ne ullam operam dedisse illi Arti, in qua præcepta illa continerentur.

2 Vulgò *Huic respondebat*] Quis *respondebat*? non Menedemus: at ille solus Nominativus casus præcesserat. Lege igitur vel cum MStis Nov. & Mead. & Manutio, Hic *respondebat*,

vel cum Editionibus Ven. & Mediol. *Huic ILLE respondebat*: posteriori lectioni faveo.

3 *Ut OMNIMODIS disputaret*] Vulgò legimus *ut omnino disputaret*; sed Adverbium *omnino* cum verbo *disputaret* eleganter, mea sententia, conjungi non potest; Melior hic est ordo, *Ut disputaret nullam OMNINO artem* &c. Sed optimi istius MSti Joan. lectio recipienda est, *ut OMNIMODIS disputaret*; à qua non longe absunt MSti Mag. & Gouv. *ut OMNIMODE disputaret* &c. Porro in MSto Norf. *omnino* est à nupera manu.

nescio quos, & Tisia, quos artis illius inventores & principes fuisse constaret: eloquentissimos autem homines, qui ista nec didicissent¹ nec omnino scire curassent, innumerabiles quosdam nominabat: in quibus etiam (sive ille irridens, sive quod ita putasset atque ita audisset) me in illo numero, qui illa non didicissem, & tamen (ut ipse dicebat) possem aliquid in dicendo, proferebat: quorum illi alterum facile assentiebar, nihil me didicisse; in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipsum errare arbitrabar. Artem vero negabat esse ullam, nisi quæ cognitis penitusque perspectis, & in unum exitum spectantibus, & numquam fallentibus rebus contineretur. Hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus, dubia esse & incerta; cum & dicerentur ab iis, qui ea omnia non plane tenerent, & audirentur ab iis, quibus non scientia esset tradenda, sed exigui temporis aut falsa, aut certe obscura, opinio. Quid multa? sic mihi tum persuadere videbatur, neque artificium ullum esse dicendi, neque quemquam posse, nisi qui illa, quæ à doctissimis hominibus in Philosophia dicerentur, cognosset, aut callide aut copiose dicere. ² Quibus dicere Charmadas solebat, ingenium tuum, Crasse, vehementer admirans,

¹ Nec omnino scire curassent] non Editionum Lambini, Ven. Tempore præsentis in hoc loco, & Mediolanæ.

non perfectio opus est: Reposui igitur scire loco scisse, auctoritate Mstorum Bod. & Norf. nec. ² Quibus dicere CHARMADAS solebat &c.] Pro vulgato Carneades repono CHARMADAS auctori-

q. oia pro aro
is. animo. c. 21.
recte

mirans, me sibi perfacilem in audiendo, te per- 11, 75. p. 267.
pugnacem in disputando esse visum.

21. Tumque ego, hac eadem opinione ad-
ductus, scripsi etiam illud quodam in libello,
qui me imprudente & invito excidit & per-
venit in manus hominum, *Disertos* me cog-
nôsse nonnullos, *eloquentem* adhuc neminem:
quod eum statuebam disertum, qui posset sa-
tis acute atque dilucide apud mediocres ho-
mines ex communi quadam hominum opini-
one dicere; eloquentem vero, qui mirabilius
& magnificentius augere posset atque ornare
quæ vellet, omnesque omnium rerum, quæ
ad dicendum pertinerent, fontes animo ac me-
moria contineret. Id si est difficile nobis, qui
ante, quàm ad discendum ingressi sumus, ob-
ruimur ambitione & foro, sit tamen in re po-
situm atque natura: ego enim, quantum au-
gurator conjectura, quantaque ingenia in no-
stris hominibus esse video, non despero fore
aliquem aliquando, qui & studio acriore, quàm
nos sumus atque fuimus, & otio ac facultate
discendi majore ac maturiore, & labore atque
industria superiore, cum se ad audiendum, le-
gendum scribendumque dediderit, existat talis
orator, qualem quærimus; qui jure non solum
disertus, sed etiam eloquens dici possit; qui
tamen

quod St.

dededit St.

auctoritate MStorum Bod. Harl.
1. & Joan. & ob rationes ad c. 11.
memoratas. Porro cum voces
Quibus dicere suspectæ sint, Lam-
binus conjectura Hotomanni le-

git, *Quibus* ADJICERE &c. pro
quo forte legendum est *quibus*
SUBJICERE: Sed, cum fileant
MSti Lector suo fruatur judicio.

De

tamen mea sententia aut hic est jam Crassus, aut, si quis pari fuerit ingenio, pluraque, quàm hic, & audierit & lectitarit & scripserit, paulum huic aliquid poterit addere. Hoc loco Sulpicius, Insperanti mihi, inquit, & Cottæ, sed valde optanti utrique nostrum cecidit, ut in istum sermonem, Crasse, delaberemini: nobis enim huc venientibus jucundum satis fore videbatur, si, cum vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex sermone vestro memoria dignum excipere possemus: ut vero penitus in eam ipsam totius hujus vel studii, vel artificii, vel facultatis disputationem pene intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur¹. Ego enim, qui ab ineunte ætate incensus essem studio utriusque vestrum, Crassi vero etiam amore, cum ab eo nusquam discederem, verbum ex eo numquam elicere potui² de vi ac ratione dicendi, ² cum & per memetipsum egissem, & per Drusum sæpe tentassem: quo in genere, tu, Antoni, (vere loquar) numquam mihi percunctanti aut quærenti aliquid defuisti, & persæpe me, quæ soles in dicendo observare, docuisti. Nunc, quo-

¹ De VI, ac ratione dicendi] Malim cum Gulielmio legere de VIA, ac ratione: facillime ultima litera vocis *via* à sequentis vocis ac prima litera absorberi potuit. Manutius olim edidit *via*, & sic Cicero sæpissime. 1. 1. c. 25. non RATIONEM dicendi & VIAM, sed naturam defuisse. 1. 3. c. 36. ancipites VIAS,

RATIONESQUE disputandi. Facile plura exempla proferri possunt.

² Cum & per MEMETIPSUM egissem] Lambinus per me IPSE.

³ Me quidem FATEOR semper] Ita MSti Norf. Cant. Gonv. Mead. & Harl. duo, ut etiam Manut. & Lambinus ediderunt, addito etiam in fine sententiæ vocu-

1. cum fuerit

peru- St.

Crasse, tuo St. ex cod.

f. memet ipse

vera St. ex cod.

quoniam uterque vestrum patefecit earum rerum ipsarum aditum, quas quærimus, & quoniam princeps Crassus ejus sermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ sentitis de omni genere dicendi, subtiliter persequamini. Quod quidem si erit à vobis impetratum, magnam habebō, Crasse, huic palæstræ & Tusculano tuo gratiam, & longe Academiæ illi ac Lyceo tuum hoc suburbanum gymnasium anteponam.

Orat. St. ex cōd.

pers. St. pers. u. c.

unquam a illi

22. Tum ille, Imo vero, inquit, Sulpici, rogemus Antonium, qui & potest facere id, quod requiris, & consuevit, ut te audio dicere. Nam ³ me quidem fateor semper à genere hoc toto sermonis refugisse, & tibi cupienti atque instanti sapissime negasse, ut tute paulo ante dixisti: quod ego non superbia, neque inhumanitate faciebam; neque quo tuo studio rectissimo atque optimo non obsequi vellem, præsertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime natum aptumque cognossem; sed mehercule istius disputationis insolentia, atque earum rerum, ⁴ quæ quasi in arte traduntur, inscitia. Tum Cotta, Quoniam

verbo *ut* ante verba *tute paulo ante dixisti*. Recte; non enim Sulpicius dixerat in præcedenti capite Crassum *semper à genere hoc toto sermonis refugisse*: solum dixerat Crassum ipsi *cupienti atque instanti sapissime negasse*. Illud Crassus nunc primum fatetur.

⁴ *Quæ quasi in arte tradun-*

tur, inscitia] In vulgato verborum ordine, *quasi traduntur in arte*, non video quid velit *quasi tradere*. Lambinus sic verba collocat; *quæ quasi in arte traduntur, inscitia*; & hunc ordinem servant MSti Cant. Harl. duo, Wag. Gouv. Norf. Bal. Mag. & optimus Joan. Nec aliter Cicero l. 2. c. 11. *aliquid etiam*

*affecuti sumus — ut loquerere] sic II, 41. Si vero affecutus, ut
satis videatur &c. III, 13.*

niam, id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Crasse, loquerere, affecuti sumus; de reliquo jam nostra culpa fuerit, si te, nisi omnia, quæ percunctati erimus, explicaris, dimiserimus. De his, credo, rebus, inquit Crassus, ut in cretionibus scribi solet, ¹ QUIBUS SCIAM POTEROQUE. Tum ille, Namque, quod tu non poteris, aut nescies, quis nostrum tam impudens est, qui se scire, aut posse postulet? Jam vero ista conditione, dum mihi liceat negare posse, quod non potero, & fateri nescire, quod nesciam, licet, inquit Crassus, vestro arbitrato percunctemini. Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modò Antonius exposuit, quid sentias, quærimus, Existimesne artem aliquam esse dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Crassus, tanquam alicui Græculo otioso & loquaci, & fortasse docto atque erudito, quæstiunculam, de qua meo arbitrato loquar, ponitis? Quando enim me ista curasse aut cogitasse arbitramini, & non semper irrississe potius eorum hominum impudentiam, qui, cum

etiam de testimoniis QUASI IN ARTE TRADERE. Crassus semper dubitavit, esset Rhetorica Ars, necne: quandam tamen similitudinem Artis Rhetoricam habere contendit: sic l. I. c. 23. dicit ille, sibi dicendi aut nullam artem, aut PERTENUEM videri. Idem sentit Antonius l. 2. c. 8. is, si non plane artem, at QUASI ARTEM quandam invenerit. Est

igitur quasi in arte tradere, dare præcepta in ea facultate, quæ similitudinem quandam Artis habet.

¹ *Quibus sciam] Victorius edidit, de quibus sciam poteroque.*

² *De quâ SE NON omnia &c.] MSti Mead. Mag. & Harl. duo habent de quâ NON SE omnia &c. quem verborum ordinem etiam Lambinus secutus est: sed ut cunque*

*conditionibus. 22. St.
conditionibus v. c. St.*

Nam St. ex cond.

omni H. v. c. St.

cum in schola assedissent, ex magna hominum frequentia dicere juberent, si quis quid quæreret? Quod primum ferunt Leontinum fecisse Gorgiam, qui permagnum quiddam suscipere ac profiteri videbatur, cum se ad omnia, de quibus quisque audire vellet, esse paratum denuntiaret. Postea vero vulgo hoc facere cœperunt, hodieque faciunt; ut nulla sit res neque tanta, neque tam improvisa, neque tam nova, ² de qua se non omnia, quæ dici possunt, profiteantur esse dicturos. Quod si te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpici, de iis rebus audire velle, adduxissem huc Græcum aliquem, ³ qui vos istiusmodi disputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu est: est enim apud M. Pisonem, adolescentem jam huic studio deditum, summo hominem ingenio nostrique cupidissimum, Peripateticus Staseas, homo nobis sane familiaris, & (ut inter homines peritos constare video) in illo suo genere omnium princeps.

*in maxima St.
ex cod. Alamy cod.
habet, et in magna.*

23. ⁴ Quem tu mihi, inquit, Mucius, Staseam, quem Peripateticum narras? Gerendus est

Del. St. ex cod.

cunque verba ordines, istud *non* cum verbo *profiteantur* conjungi in constructione debet, non cum voce *omnia*.

³ Qui vos istiusmodi disputationibus delectaret] Vulgò nos, sed Crassus paulo ante dixerat se inanes illas quæstiunculas, & de omnibus rebus disputationes Græcorum contempsisse: non igitur Crassum, si quem secum addux-

isset, Græcus iste delectasset. Sanius, opinor, lectio est MStorum Cant. Wag. Mead. Mag. & Harl. duorum, quamque Lambinus, & Carolus Stephanus impresserunt; qui vos istiusmodi &c. Vos, sc. Cottam, & Sulpicium, qui hanc quæstiunculam mihi, tanquam Græculo, ponitis.

⁴ Quem tu MIHI, INQUIT Mucius]

ut Græci v.c. St.

est tibi mos adolescentibus, Crasse, qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem sine usu, neque ex scholis cantilenam requirunt, sed ex homine omnium sapientissimo atque eloquentissimo, atque ex eo, qui non in libellis, sed in maximis causis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ sit consilio linguaque princeps, cujus vestigia persequi cupiunt, ejus sententiam sciscitantur. Equidem te cum in dicendo semper putavi deum, tum vero tibi numquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quàm humanitatis; qua nunc te uti vel maxime decet, neque defugere eam disputationem, ad quam te duo excellentis ingenii adolescentes cupiunt accedere. Ego vero, inquit, istis obsequi studeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re sentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi esse non puto) respondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri; sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam. Nam, si ars ita definitur, ut paulo ante exposuit Antonius, Ex rebus penitus perspectis planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiaque comprehensis; non mihi videtur ars oratoris esse ulla: sunt enim varia, & ad vulgarem popu-

a minime deest v.c. St.

modo v.c. St.

del. St. ex codd.

omitt. v.c. St.

cus] In Lambini Editione & MSis Gonv. & Harl. duobus hic occurrit ordo verborum, qui potior videtur, quàm Vulgatus,

Quem tu, INQUIT, MIHI, Mucius &c.

I Aliquid a me promississe] Annon & qui sponte, & qui invitati

pularemque sensum accommodata omnia, genera hujus forensis nostræ dictionis. Sin autem ea, quæ observata sunt in usu ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis ac peritis animadversa ac notata, verbis designata, generibus illustrata, partibus distributa sunt (id quod fieri potuisse video); non intelligo, quamobrem non, si minus illa subtili definitione, at hac vulgari opinione, ars esse videatur. Sed siue est ars, siue artis quædam similitudo, non est quidem ea negligenda; verum intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora.

*De finit. cod. vet.
St. et 11, 10, p. 140.*

24. Tum Antonius vehementer se assentire Crasso dixit, quod neque ita amplecteretur artem, ut ii solerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent; neque rursus eam totam, sicut plerique philosophi facerent, repudiaret. Sed existimo, inquit, gratum te his, Crasse, facturum, si ista exposueris, quæ putas ad dicendum plus, quam ipsam artem posse prodesse. Dicam equidem, quoniam institui, petamque à vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quamquam moderabor ipse, ne, ut quidam magister atque artifex, sed quasi unus è togatorum numero, atque ex forensi usu homo mediocris, neque omnino rudis, videar non ipse aliquid à me promississe, sed fortuito

ex orat. v. c. St.

in

viti loquuntur, omnia à se promunt? an vero à se promere significat sponte promere? hæc significatio præpositionis à cum

verbo *promo* nullibi mihi occurrat. Vide igitur, Lector, annon Editio Ven. & MSti Norf. Mag. Mead. Harl. 1. Cant. Bal.

Wag.

*f. domo prom
viti de mto pro
me f. 12. de Har.
Resp. c. 19. nihil
addo de mto. pro
c. Rab. post. c. 11. re-
mittit de suo. Ad
Allic. xv. 16. in Ep. ad
Plane. s. p. cum in
merrant de suo.*

*^ semper st. ex col.
^ judicari st. ex col.*

*Nota different.
inter dicere et
st loqui.*

in sermonem vestrum incidisse. Equidem, cum peterem magistratus, solebam in prestando dimittere à me Scævola, cum ei ita dicerem, Me velle esse ineptum; (id erat, petere blandius; quod, nisi inepte fieret, bene non posset fieri) hunc autem ¹ esse hominem unum ex omnibus, quo praesente ego ineptus ² esse minime vellem; quem quidem nunc meorum ineptiarum testem & spectatorem fortuna constituit. Nam quid est ineptius, quam de dicendo dicere, ² cum ~~id~~ ipsum dicere, numquam sit non ineptum, nisi cum est necessarium? Perge vero, Crasse, inquit Mucius: istam enim culpam, quam vereris, ego praestabo.

25. Sic igitur sentio, inquit Crassus, Naturam

Wag. Nov. & Joan. vetustissimus suggerant verissimam Lectionem, *promisisse*: quibus si fides adhibenda sit, sic locum refingas. *Non ipse aliquid DE ME PROMISSE, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse.* Literæ e & a in MStis sæpe confunduntur, & litera d vocis de facile absorberi potuit à litera postrema praecedentis vocis aliquid. Eodem modo loquitur Horatius Serm. l. 1, Ecl. 4.

— ut si quid PROMITTERE DE ME

Possim aliud vere, promitto. —

Porro hæc Lectio optime quadrat iis, quæ supra dicta sunt: innuit enim Crassus se nolle imitari Græcos, quos in præcedenti

Capite arguit impudentiæ, quod nulla erat res de qua non se omnia, quæ dici possent, profiterentur esse dicturos; i. e. promittebant se omnibus quæstiunculis responsuros esse. Crassus igitur istis Græcis Magistris, atque Artificibus dicendi opponit se, quem vocat *unum e togatorum numero, atque ex forensi usu hominem.* Ut illi, inquit Crassus, Artifices sunt, & Magistri dicendi, ego vero tantum, quantum mihi opus est, didici; sic illi de se omnia promittunt, ego vero nunquam sponte, nunquam, nisi fortuito, in hujusmodi disputationes venio.

1 *Esse HOMINEM UNUM ex omnibus*] Lamb. & MSti Mag. & Harl. 2. hunc ordinem verborum.

ram primum atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam: neque vero istis, de quibus paulo ante dixit Antonius, scriptoribus artis rationem dicendi & viam, sed naturam defuisse. Nam & animi atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui & ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. ³ Et, si quis est, qui hæc putet arte accipi posse, quod falsum est, (præclare enim se res habeat, si hæc accendi
^{st. aut} aut commoveri arte possint; inferi quidem &
^{com-} donari ab arte * non possunt; omnia sunt enim illa dona naturæ), quid de illis dicet, quæ certe cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, ⁴ vocis sonus, latera, vires, conformatio

id duo vet. cod. ap. Stephanum. lege, id quod

aures cod. vet. St.

borum habent: sic l. 1. c. 22. Cum te UNUM EX omnibus &c. Tusc. Disp. l. 1. c. 9. Sed ut homunculus UNUS E multis. Somn. Scip. Anima est UNA EX omnibus: & passim fere. Vulgò esse unum hominem &c.

2 Cum id ipsum, dicere] MSti Joan. Wag. Gonv. Mag. & Harl. duo omittunt id. et vet. Steph.

3 Et si quis est &c.] MSti Nov. Bal. Harl. 2. Wag. & Cant. itemque Editiones Ven. Mediol. & Lamb. habent; SED si quis est.

4 Non possunt; omnia sunt enim &c.] Ita cum Ascensio locum interpungo; nec aliter MSti Cant. Joan. & Harl. duo, in quibus vox omnia cum majusculâ literâ initiali scribitur. Vul-

gò non possunt omnia; sunt enim &c. sed vitiosa est interpunctio; hæc enim in priore parte sententiæ est casus Nominativus, quicum cohæret verbum possunt: usitatum est Ciceroni in sententiâ locum tertium voci enim assignare, ut in lib. 2. c. 15. sita sunt enim ante oculos. Per omnia intellige Inventionem, Memoriam, & in explicando ornandoque Ubertatem, de quibus Crassus paulo ante locutus est.

5 Vocis sonus, LATERA, vires] Sic fere libri & scripti & impressi: contra vero vel gravissimam auctoritatem mihi rationem sequenti libera sit sententia. Quî enim adjuvant Oratorem latera, & vires separa-

*latera, vires,] Q. sect. II, 20. quid voce, quid viribus, quid spiritali, quid lingua efficere possit. III, 49. fin. 46. fin. bonis latinibus, De Sensu. c. 5. latera feligatum reficere, Quinil. XI, 3. p. 999. p. 1000. prout moxetur late-
re prelorisve limitat. XII, 5. p. 1070 sunt et naturalia instrumenta
latera, decor. clavi in Verr. IV, 30. Quæ vox? quæ latera? quæ vires,
quæ enim querimoniam possint sustinere? Tusc. Disp. I, 16.*

a enim duo vel. St.

f. item

f. facti. III, 38.

in verr. prot. verb. c.

29. Quinctil. V, 10. p. 415. ut sit civis quis, aut natus sit oportet

aut factus. st c. 14.

p. 488. Et ila dicit.

Car. Steph. ex eod.

matio quædam, & figura totius oris & corporis? Neque hæc ita dico, ¹ ut ars aliquid limare non possit, (neque enim ignoro & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, ² & quæ non optima, aliquo modo acui tamen & corrigi posse); sed sunt quidam aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absoni, aut ita vultu motuque corporis vasti atque agrestes, ut etiam si ingeniis atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint. Sunt autem quidam ³ ita in iisdem rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, ut non nati, sed ab aliquo deo ficti esse videantur. Magnum quoddam est onus atque munus, suscipere at-

tim? nunquam hæc divisim in ter ea, quæ oratori necessaria sunt, enumerantur. Fortasse igitur sic sananda est sententia: Lingua solutio, vocis sonus, LATERUM vires, conformatio quædam, & figura totius oris & corporis. Et MStus Joan. à nupera tamen manu, habet LATERUM vires. Vides nunc, Lector, non membra ipsa (quæ non magis oratori, quam cæteris hominibus sunt necessaria) à Crasso requiri, sed membrorum aliquam qualitatem: non in Oratore desiderat Linguam, sed Linguae solutionem; non vocem, sed vocis sonum, id est, suavitatem. Nec aliter Cicero de se loquitur in Bruto; LATERIBUS VIRES, & corporis (lege CORPORI) mediocris habitus accesserat. Quinct. l. II. c. 3. cui aderit LATERIS FIRMITAS. Non tamen dissi-

mulandum est, in Senect. c. 9. sic se habere vulgatam lectionem; est enim munus ejus (sc. oratoris) non ingenii solum, sed LATERUM etiam, & VIRIUM. Sed exemplar quoddam pervertitum ibi habet sed laterum etiam virium. *Infra c. 60.*

1 Ut ars ALIQUID limare] MSti Joan. Harl. I. & Gonv. exhibent aliquos: quibus consentiunt Editiones Ven. & Mediol. itemque veteres Car. Stephani codices. Sed vulgata lectio defendi potest, si per voces aliquid limare intelligas aliquid limando detrahere: sic Quinct. l. 2. c. 4. Multum inde decoquent anni, MULTUM ratio LIMABIT.

2 Et quæ non optima] Voces non optima multo minus videntur hic significare quàm bona; sc. mediocria; ut in lib. 2. c. 20.

* so ipso cap. 9. De Senect. vox lateribus porri videtur pro valis lateribus: neque enim ex te unquam nobilitatus es, sed ex lateribus lacertis tuis. Quinctilian. XII, II. p. 1107. sed vox, lateris, firmitatis. ubi lateris firmitas, val. max. VIII, 7: 1. ext. et 1. Rom. de latrone. De et. Orat. lateribus pugnat. ut infra c. 60. lateribus aut de more contendunt. lateris, quando per se ponitur, significat robur corporis, a lateris nobilitas. Quinctil. I, I. fin. Philopon. II, 25. as quo loco vid. Quinctilian. III, 4. p. 7.

que profiteri, se esse, omnibus silentibus, unum maximis de rebus magno in conventu hominum audiendum: adest enim fere nemo, quin acutius atque acrius vitia in dicente, quam recta videat: ita quicquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines adolescentes, siquid naturale forte non habeant, omnino à dicendi studio deterream. * Quis enim non videt, C. Cælio æquali meo, magno honori fuisse & omnino illam ipsam, quamcumque assequi potuerit, in dicendo mediocritatem? ⁶ Quis vestrum æqualem Q. Varium, vastum hominem

qui non sit ex cōd.

*q. disc. ut p. 122.
p. 39.*

20. is Orator dicitur *non optime posse*, de quo in priore sententiâ solum dicitur *is, qui aliquid potest*.

3 *Ita in iisdem rebus habiles, ita natura muneribus ornati &c.*] Sic Textum emendavi auctoritate MStorum Cant. Wag. Gonv. Nov. Bal. Mag. Mead. Harl. duorum & Joan. necnon Editionum Caroli Stephani, Ven. Mediol. & Lambini. Sic etiam Cicero de Legibus; MUNERIBUS Deorum nos esse ORNATOS. Vulgata Lectio sic se habet, *Sunt autem quidam ita natura muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, &c.* Nuda, ut opinor, est vox *ornati* in vulgata Lectione.

4 *Quis enim non VIDET, C Cælio &c.*] MSti Bal. Nov. Gonv. Norf. Mag. Mead. & Joan. non exhibent *videat*, sed VIDET, ut legendum conjecerat

olim Lambinus. Recte sane; quoniam in proxima sententiâ occurrit verbum *intelligit* Indicativi Modi.

5 *Omnino*] Gronovius lectionem MSti Joan. pro verissimâ amplectitur, *omnino*; cui consentit MStus Harl. 1. + Vulgò homini novo.

6 *Quis vestrum æqualem Q. Varium &c.*] Lapsi sunt iterum plerique Librarii, & Editores; MSti tamen Bod. Harl. 2. & Gonv. & Manutius veram Lectionem retinent; delent enim vocem *meum*, quæ vulgò legitur post *æqualem*. Et Car. Stephanus testatur vocem *meum* à ~~quibusdam~~ veteribus libris abesse. Veram autem hanc lectionem voco, quia *Q. Varius* non fuit æqualis Crassi, sed Cottæ, & Sulpicii, ut patet ex libro de Cl. Oratoribus c. 49. *Æ-*
quales

+ et vetus Stephani.

nem atque fœdum, non intelligit illa ipsa facultate, quamcumque habet, magnam esse in civitate gratiam consecutum?

26. Sed, quia de oratore quærimus, fingendus est nobis oratione nostra detractis omnibus vitiis orator, ¹ atque omni laude cumlatus: neque enim, si multitudo litium, si varietas causarum, si hæc turba & barbaria forensis dat locum vel vitiosissimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omitemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur necessaria, sed animi libera quædam oblectatio, quàm diligenter & quàm prope fastidiose judicamus? nullæ enim lites, neque controversiæ sunt, quæ cogant homines, sicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Est igitur oratori diligenter providendum, non uti illis satisfaciat, quibus necesse est; sed ut iis ipsis admirabilis esse videatur, quibus libere liceat judicare. Ac, si quæritis plane quid sentiam, enuntiabo apud homines familiarissimos, quod adhuc semper tacui & tacendum putavi. Mihi etiam quique optime dicunt, quique id facillime atque ornatissime facere possunt, tamen, nisi timide ad dicendum accedunt, & in

reck.

qui st.

quales propemodum fuerunt C. æqualem.

Cotta, P. Sulpicius, Q. VARIUS,
 &c. Porro si rejiciatur *meum*,
 non inelegans est Antithesis:
 Crassius enim duo exempla pro-
 fert, C. Cælium æqualem suum,
 & Q. Varium Cottæ ac Sulpicii

*1 Atque omni laude CUMU-
 LATUS]* Secutus sum auctorita-
 tem MStorum Cant. Nov. Gonv.
 Bod. Mag. Wag. Mead. & Harl.
2. necnon Editionum Ven. Asc.
 Streb. Man. Lambini, & Ro-
 berti

in exordienda oratione perturbantur, pene impudentes videntur: tametsi id accidere non potest: ut enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, variosque eventus orationis, expectationemque hominum pertimescit. Qui vero nihil potest dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere atque edere, is mihi, etiam si commovetur in dicendo, tamen impudens videtur: non enim pudendo, sed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus. Quem vero non pudet (id quod in plerisque video), hunc ego non reprehensione solum, sed etiam pœna dignum puto. Equidem & in vobis animadvertere soleo, ² & in me ipso sapissime experior, ut exalbescam in principiis dicendi, & tota mente atque omnibus artibus contremiscam. Adolescentulus vero sic initio accusationis examinatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo consilium dimiserit, simul ac me fractum ac debilitatum metu viderit, ³ Hic omnes assensum significare, & colloqui inter se cœperunt: fuit enim mirificus quidam in Crasso pudor, qui tamen non modo non obesset ejus orationi, sed

scil. ut non perturbentur.

A non v.c. St.

alb. v.c. St.

berti Stephani. In vulgatis libris extat *cumulandus. supra, c. 6.*

² Et in me ipso sapissime experior] Forſitan me ipſe, ut mos eſt optimorum Scriptorum.

³ Hic omnes assensum ſignificare, & colloqui inter ſe cœ-

perunt] Vulgò hic omnes aſſenſi, ſignificare inter ſe, & colloqui cœperunt: ſed cum Edit. Ven. Mediol. & Lamb. voces inter ſe ſubjiciunt voci colloqui, & cum Mſtus Harl. 2. habet aſſenſum, hanc lectionem vulgatæ antepono.

sed etiam probitatis commendatione prodesset.

27. Tum Antonius, Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Crasse, & te & cæteros summos oratores, (quamquam tibi par, mea sententia, nemo unquam fuit), in dicendi exordio permoveri: cujus quidem rei cum causam quærerem, quidnam esset, cur, ut in quoque oratore plurimum esset, ita maxime is pertimesceret, has causas inveniebam duas: Unam, quod intelligerent ii, quos usus ac natura docuisset, nonnumquam summis oratoribus non satis ex sententia eventum dicendi procedere; ita non injuria, quotiescumque dicerent, id, quod aliquando posset accidere, ¹ ne tum accideret, timere: Altera est hæc, (de qua queri sæpe soleo): Cæterarum homines artium spectati & probati, si quando aliquid minus bene fecerunt, quàm solent, aut noluisse, aut valetudine impediti non potuisse consequi id, quod scirent, putantur: Noluit, inquiunt, hodie agere Roscius; aut, Crudior fuit. Oratoris peccatum, si quod est animadversum, stultitiæ peccatum videtur: stultitia autem excusationem non habet; quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quod ita maluerit, stultus fuisse. Quo etiam gravius judicium in dicendo

illud ipsum St. ex

~~et~~

¹ Ne tum accideret, timere] *cturæ MStus Harl. 2. qui habet*
 Forte legendum est *timerent*: *timeret.*
 præcesserat enim quod intelligerent; benè igitur sequitur ita
 non injuriâ — ne tum accideret, timerent. Favet conje-

² Vulgò, Et ad QUAMCUNQUE artem putabat esse aptum &c.] Editio Ven. Mediol. Streb. &

LIBER PRIMUS.

55

cendo subimus: quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur: & qui semel in gestu peccavit, non continuo existimatur nescire gestum; cujus autem in dicendo aliquid reprehensum est, aut æterna in eo, aut certe diuturna valet opinio tarditatis.

qui vet. cod. St. et
est qui vet. cui.
reprehensum.

28. Illud vero, quod à te dictum est, Esse permulta, quæ orator nisi à natura haberet, non multum à magistro adjuvaretur, valde tibi assentior; inque eo vel maxime probavi summum illum doctorem, Alabandensem Apollonium, qui, cum mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos judicabat non posse oratores evadere, operam apud sese perdere; dimittebatque, ² & ad quam quemque artem putabat esse aptum, ad eam impellere atque hortari solebat. Satis est enim cæteris artificiiis percipiendis, tantummodo similem esse hominis, & id, quod tradatur, (vel etiam inculcetur, si quis forte sit tardior) posse percipere animo & memoria custodire: ^{Non} quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non possumus fingere, facies, vultus, sonus. ^{In} oratore autem acumen dialecticorum, sententiæ philosophorum, verba prope poetarum, memoria jurisconsultorum, vox tragicædorum, gestus pene summo-

scil. in cæteris
artificiis.

proventum v.c. St.

& Man. habent & ad QUAM QUEMQUE artem &c. Lambinus etiam testatur se vidisse voces ad quam quemque in duobus veteribus libris, & nonnullis aliis. Vulgata Lectio ferri non

potest, quoniam vox aptum singularis est numeri, cum vox eos pluralis præcesserat: nec habet Adjectivum aptum Substantivum ullum, quicum cohæreat.

summorum actorum est requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri potest: quæ enim, singularum rerum artifices singula si mediocriter adepti sunt, probantur, ea, nisi omnia summa sunt in oratore, probari non possunt. Tum Crassus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam tenui & levi, quanto plus adhibeatur diligentiae, quam in hac re, quam constat esse maximam. ^{qui st. ex codd.} Sæpe enim soleo audire Roscium, cum ita dicat, Se adhuc reperire discipulum, quem quidem probaret, potuisse neminem: non quo non essent quidam probabiles, sed quia, si aliquid modo esset vitii, id ferre ipse non posset: nihil est enim tam insigne, nec tam ad diuturnitatem memoriae stabile, quam id, in quo aliquid offenderis. Itaque, ut ad hanc similitudinem hujus histrionis oratoriam laudem dirigamus, videtisne, quam nihil ab eo, nisi perfecte, nihil nisi cum summa venustate fiat? nihil nisi ita, ut deceat, & uti omnes moveat atque delectet? Itaque hoc jamdiu est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. Hanc ego absolutionem perfectionemque in oratore desiderans, à qua ipse longe absum, facio impudenter: mihi enim volo ignosci, cæteris ipse non ignosco. Nam qui non potest, qui vitiose facit, quem denique non decet, hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere possit, detrudendum puto.

29. Num tu igitur, inquit Sulpicius, me, aut hunc Cottam jus civile, aut rem militarem jubes discere? nam quis ad ista summa atque in omni genere perfecta potest pervenire? Tum ille, Ego vero, inquit, quod in vobis egregiam quandam ac præclaram indolem ad dicendum esse cognovi, idcirco hæc exposui omnia; nec magis ad eos deterrendos, qui non possent, quàm ad vos, qui possent, exacuendos accommodavi orationem meam. Et quamquàm in utroque vestrum summum esse ingenium studiumque perspexi; tamen hæc, quæ sunt in specie posita, de quibus plura fortasse dixi, quàm solent Græci dicere, in te, Sulpici, divina sunt. Ego enim neminem nec motu corporis, neque ipso habitu atque forma aptiorem, nec voce pleniorē aut suaviorē mihi videor audisse; quæ quibus à natura minora data sunt, tamen illud assequi possunt, ut iis, quæ habeant, modice & scienter utantur, & ut ne dedeceat; id enim est maxime vitandum, & de hoc uno minime est facile præcipere, non mihi modo, qui sicut unus paterfamilias his de rebus loquor, sed etiam ipsi illi Roscio, quem sæpe audio dicere, Caput esse artis, decere; quod tamen unum id esse, quod tradi arte non possit. Sed, si placeat, sermonem alio transferamus, & nostro more aliquando, non rhetorico, loquamur. Minime vero, inquit Cotta: nunc enim te jam exoremus, necesse est, (quoniam retines nos in hoc studio, nec ad aliam dimittis ar-

qui c. v. st. p. mlt. y, vel hi

est st. ra

unus paterfamilias] Ad Attic. IX, 10. Iniqua unus manipularis. Tusc. Disp. I, 9. ut hominibus unus e multis. Noster supra c. 24. Qu. an non semper utroque hoc locutio de personis sortis inferioris.

tem), ut nobis explices, quicquid est istud, quod tu in dicendo potes: neque enim sumus nimis avidi; ista tua mediocri eloquentia contenti sumus; idque ex te quærimus, (ut ne plus nos assequamur, quàm quantulum tu in dicendo affecutus es), quoniam, quæ à natura expetenda sunt, ea dicis non nimis deesse nobis, quid præterea esse assumendum putes.

30. Tum Crassus arridens, Quid censes, inquit, Cotta, nisi studium & ardorem quendam amoris? sine quo, cum in vita nihil quicquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo umquam assequetur. Neque vero vos ad eam rem video esse cohortandos, quos, cum mihi quoque sitis molesti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate: ⁸ Sed profecto studia nihil profunt perveniendi aliquo, nisi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque, cognoris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, sed de hac mea, quantulacumque est, facultate quæritis, exponam vobis quandam, non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem, rationem consuetudinis meæ, qua quondam solitus sum uti, cum mihi in isto studio versari adolescenti licebat. Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! Quod enim neque precibus umquam, nec insidiando, nec speculando assequi potui, ut, quid Crassus ageret meditandi, aut dicendi causa, non modo videre mihi, sed ex ejus scriptore & lectore Diphilo suspicari liceret;

l. itaque

2. end. - v. c. 56.

7. Dic-

liceret; id spero nos esse adeptos, omniaque jam ex ipso, quæ diu cupimus, cognituros.

31. Tum Crassus, Atqui arbitror, Sulpici, cum audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixero, quàm existimaturum, tum, cum ea audire cupiebas, causam, cur cuperes, non fuisse: nihil enim dicam reconditum, nihil expectatione vestra dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio, illud, quod est homine ingenuo liberaliterque educato dignum, non negabo me ista omnium communia & contrita præcepta didicisse; Primum oratoris officium esse, dicere ad persuadendum accommodate: deinde esse omnem orationem aut de infinitæ rei quæstione, sine designatione personarum & temporum; aut de re certis in personis ac temporibus locata. ⁱⁿ In utraque autem re, quicquid in controversiam veniat, in eo quæri solere, aut factumne sit; aut, si est factum, quale sit; aut etiam, quo nomine vocetur; aut, quod nonnulli addunt, rectene factum esse videatur. Existere autem controversias etiam ex scripti interpretatione, in quo aut ambigue quid sit scriptum, aut contrarie, aut ita, ut à sententia scriptum diffideat: his autem omnibus partibus subjecta quædam esse argumenta propria. Sed causarum, quæ sint à communi quæstione sejunctæ, partim in judiciis versari, partim in deliberationibus: esse etiam genus tertium, quod in laudandis aut vituperandis hominibus poneretur: certosque esse locos, quibus

omit. v. c. st.

- ta, Marcus

- sentiat v. c. st.

in

in judiciis uteremur, ¹ in quibus æquitas quæ-
reretur: alios in deliberationibus, qui omnes
ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus con-
siliū daremus: alios item in laudationibus,
in quibus ad personarum dignitatem omnia re-
ferrentur. Cumque esset omnis oratoris vis ac
facultas in quinque partes distributa, ut de-
beret reperire primum, quid diceret; deinde
inventā non solum ordine, sed etiam momento
quodam atque iudicio dispensare, atque com-
ponere; tum ea denique vestire atque ornare
oratione; post memoria sepire; ad extremum,
agere cum dignitate & venustate; ² Etiam illa
cognorā & acceperā, ante, quā de re di-
ceremus, initio conciliandos eorum esse ani-
mos, qui audirent; deinde rem, demonstran-
dam; postea controversiam constituendam;
tum id, quod nos intenderemus, confirman-
dum; post, quæ contra dicerentur, refellenda;
extrema autem oratione, ea, quæ pro nobis
essent, amplificanda & augenda, quæque essent
pro adversariis, infirmāda atque frangenda.

32. Audieram etiam, quæ de orationis ip-
sius ornamentis traderentur; in qua, præcipi-
tur primum, ut pure & latine loquamur; de-
inde

¹ In quibus æquitas QUÆRE-
RETUR] Sic Strebæus, uti po-
stea Cicero usus est imperfecto
tempore Modi Subjunctivi *diri-*
gerentur, & referrentur: Vulgò
queritur.

² Cum exercitatione PRÆCEPTA
gustaram] MStus Bod. habet per-

cepta; suspicor Ciceronem scrip-
sisse, cum *exercitatione* percepta
præcepta *gustaram*: utraque vox
hîc necessaria videtur: nec ali-
ter Cicero loquitur in lib. 1. de
Off. c. 18. *nec Oratores, quam-*
vis artis præcepta perceperint,
quidquam laudē dignam sine usu
E

Sic St. com. v. c.

ita dist.

A gustam v. c. St.
recte. c. 20.

f. quo,

inde ut plane & dilucide; tum ut ornate; post, ad rerum dignitatem apte & quasi decore; singularumque rerum præcepta cognoram. *f. harum rerum*
 Quinetiam, quæ maxime propria essent naturæ, tamen his ipsis artem adhiberi videram: *in v.c. 91.*
 nam de actione & de memoria quædam breviora, sed magna ² cum exercitatione, præcepta gustaram. *recte ut 1. 28 p. 56*
 In his enim fere rebus omnis istorum artificum doctrina versatur, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar: habet enim quædam quasi ad commonendum oratorem, quo quidque referat, & quo intuens, ab eo, quodcumque sibi proposuerit, minus aberret.
 Merum ego hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea secuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti; sed, quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse, ³ atque id egisse: sic esse non *f. his*
 eloquentiam ex artificio, sed artificio ex eloquentia natum; quod tamen, ut ante dixi, non ejicio: est enim, etiamsi minus necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. *f. edidisse ex Quinctilian. V. 10. p. 433. Hoc libro infra, c. 41.*

+ Ea exercitatio quædam suscipienda vobis est; quamquam vos quidem jampridem estis *f. ea re. vid. Quinctian. ad Phadr. l. II. p. 24.*
 in *not. Capell. lib. V. p. 177.*

Et exercitatione consequi possunt: & ita Corn. Nepos in vitâ Attici, principum Philosophorum ita percepta habuit præcepta, &c. Abundat quidem istud cum, sed ista Noster non rarò loqui amat, ut De Nat. Deor. lib. 2. moliri aliquid cum labore operoso ac molesto, & alibi sæpe. *Uel. M. 24. not. Capell. lib. V. p. 177.*
 3 Atque id egisse] Forte atque idem egisse.
 4 Ea exercitatio quædam suscipienda vobis est] Diversæ prorsus sunt doctissimorum virorum de hoc loco sententiæ. Lambinus legit, PRÆTEREA exercitatio

in cursu ; sed iis, qui ingrediuntur in stadium, quique ea, quæ agenda sunt in foro, tanquam in acie, possunt etiam nunc exercitatione quasi ludicrâ, prædiscere ac meditari. Hanc ipsam, inquit Sulpicius, nosse volumus : attamen ista, quæ abs te breviter de arte decursa sunt, audire cupimus, quamquam sunt nobis quoque non inaudita : verum illa mox ; nunc de ipsa exercitatione, quid sentias, quærimus.

33. Equidem probo ista, Crassus inquit, quæ vos facere soletis, ut, causa aliqua posita consimili causarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quàm maxime ad veritatem accommodate. Sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur. in quo, fallit eos, quod audierunt, Dicendo homines, ut dicant, efficere solere : vere enim etiam illud dicitur, Perverse dicere homines, perverse dicendo, facillime consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, etsi utile est etiam subito sæpe dicere, tamen illud utilius, sumto spatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere. Caput autem est, quod (ut verò dicam) minime facimus, (est enim magni laboris,

io quadam : Manutius, Ejus
exercitatio quadam : Gulielmius
conjecit legendum, Et *exerci-*
tatio quadam : quam postremam
lectionem video Strebæum olim
occupasse, & recentiores quos-
dam secutos esse. Vox et pro-

fecto ad vulgatam lectionem
quamproxime accedit. Monen-
dus es interim, Lector, divisio-
nem capitum male hic institu-
tam fuisse. Tribus (inquit Cras-
sus) rebus consummatur Elo-
quentia ; Natura, Arte, & Ex-
ercitatione.

Deest aliquid.

vid. L. 47 p. 91.

quædam v. c. St. Bene.

q. 11.

p. 91.

boris, quem plerique fugimus), quàm plurimum scribere. *Stilus optimus & præstantissimus dicendi effector, ac magister*; neque injuria. nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facile vincit; hanc ipsam profecto assidua ac diligens scriptura superabit. Omnes enim five artis sunt loci, five ingenii cujusdam atque prudentiæ, qui modo insunt in ea re, de qua scribimus, anquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus ostendunt se & occurrunt; omnesque sententiæ verbaque omnia, quæ sunt cujusque generis maxime illustria, sub acumen stili subeant & succedant necesse est: tum ipsa collocatio conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed quodam oratorio numero & modo. Hæc sunt, quæ clamores & admirationes in bonis oratoribus efficiunt; neque ea quisquam, nisi diu multumque scriptitarit, etiam si vehementissime se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur; &, qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut etiam subito si dicat, tamen illa, quæ dicantur, similia scriptorum esse videantur; atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit

inquit - st. ex v.c.

- neque v.c. st.

ercitatione. De Natura loquitur in cap. 25, 26, 27, 28, 29. Studio subicit Artem & Exercitationem: de Arte vero dicit in cap. 30, 31, & 32. usque ad hæc verba, *Ea exercitatio &c.* Hoc igitur tertium Oratoris ad-

jumentum, pari jure, quo cetera, Caput sic incipere debuit, — *tamen ad cognoscendum non illiberale.*

33. *Et exercitatio quædam suscipienda vobis est &c.*

1 Cum

tulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. Ut, concitato navigio, ¹ cum remiges sustinuerunt, retinet tamen ipsa navis motum & cursum suum, intermisso impetu pulsuque remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, partem tamen obtinet oratio reliqua, cursum, scriptorum similitudine & vi concitata.

34. ² In quotidianis autem cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem, nostrum illum inimicum, solitum esse uti sciebam; ut aut versibus propositis quam maxime gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis, quam maxime possem lectis, pronuntiarem. Sed post animadverti hoc esse in hoc vitii, quod ea verba, quæ maxime cujusque rei propria, quæque essent ornatissima atque optima, occupasset aut Ennius, si ad ejus versus me exercerem; aut Gracchus, si ejus orationem

¹ Cum remiges SUSTINUERUNT] Lamb. notavit legendum SUSTINUERUNT; non, ut vulgò, *inhibuerunt*. Lambini lectionem probo, causasque, quas ille omisit, insuper affero. Cicero hos Oratorios Libros prius, quam Academicas Quæstiones scripsit: ex Libro autem 13. Ep. ad Att. Ep. 21. colligere possumus ipsum in istis Acad. Libris, qui nunc desunt, monitu Attici scripsisse *inhibere remos*

pro *sustinere*: postea vero observatis nautarum formulis, jubet Atticum legere *sustinere*. Dicit enim; *Inhibitio remigum motum habet, & vehementiorem quidem, remigationis navim convertentis ad puppim*. Quod igitur de illo in Acad. Qu. loco Cicero dicit, de hoc ipso loco, quem expendimus, dicendum est: hic enim caremus voce, quæ significet cursum navis esse tardatum: ipsius igitur Clc. monitu

• a f. Enim

vide Salmas. Epist.
114. p. 263. Quintil.
Proem. l. 6. xii. Not.
ad Justin. 11, 12.

q. assuetudine
concentrationibus st.
ex V. C.

a f. C. Grac.

tionem mihi forte proposuiffem: ita, si iisdem verbis uterer, nihil prodesse; si aliis, etiam obesse, cum minus idoneis uti consuescerem. Postea mihi placuit, eoque sum usus adolescens, ut summorum oratorum Græcas orationes explicarem; quibus lectis hoc assequebar, ut, cum ea, quæ legerem Græce, Latine redderem, non solum optimis verbis uterer, & tamen usitatis, sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ nova nostris essent, dummodo essent idonea. Jam vocis & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguæ motus & exercitationes non tam artis indigent, quàm laboris: quibus in rebus habenda est ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus esse. Intuendi nobis sunt non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus. Exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum quàm plurimis & nostris scriptis & alienis. Atque in ea exercitatione non fane mihi displicet adhibere, si consueris,

etiam

*fueris adeptus v.c. St.
ut II, 16.*

ritu vox sustinuerunt recipienda est.

2 In quotidianis autem cogitationibus] Vox cogitationes, Pluralis numeri, nunquam (opinor) apud Ciceronem hoc sensu occurrit: Manutius igitur edidit *commentationibus*, quo modo Cicero sæpius locutus est: lib. 1. c. 60. *meditata* commentationes. & in Bruto c. 71. *sepeque* quotidianis *commentationibus* acerrime exercuit, & alibi sæpius.

Interim notandum est omnes, tum MStos tum Edit. veteres habere *concentrationibus*: ex quo suspicari licet à Ciceronis manu profectum fuisse *exercitationibus*, quod & alii conjecturati sunt. Ita enim in hoc ipso capite habemus, *ipsius lingua motus* & exercitationes non tam artis indigent quàm laboris & lib. 1. c. 60. *subita ad propositas causas* exercitationes. *Placet Manutij Conjectura,*

commentationibus, propter istud infra, hoc cap. et illa commentatio inclusa, in veritatis lucem proferenda est. Sic III, 23. quotidie commentatur. Ligi quoque potest meditationibus. Coniungatur Tusc. Disp. III, 16. meditatio conditionis humane — commentatioque parendi. De Divinat. II, 46. Multi etiam naturæ vitium meditatione atque exercitatione sustulerunt.

etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio est ex hac domestica exercitatione & umbratili medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, ¹ atque in aciem forensem: subeundus usus omnium, & periclitandæ vires ingenii, & illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam poetæ, cognoscenda historia, omnium bonarum artium scriptores ac doctores & legendi & pervolutandi, & exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; disputandumque de omni re in contrarias partes; &, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, eliciendum atque dicendum. Perdiscendum jus civile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina Reipublicæ, jura sociorum, fœdera, pactiones, causa imperii cognoscenda est. Libandus etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo, tanquam sale, perspergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ sentiebam; quæ fortasse, quemcumque patrem familias arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus respondisset.

35. Hæc cum Crassus dixisset, silentium est

confe-

¹ Atque in aciem forensem] MSti Cant. Gonv. Joan. Norf. Bod. Nov. & Mag. istud in exhibent: quod & occupavit Lambinus.

rum VILLAMQUE venisses] Vi-
etorius & Lambin. ediderunt do-
mum, plenam ornamentorum il-
lam, venisses; quod video pla-
cere Gronovio, quia in MSto
Joân, legitur domum, & plenam
ornamen-

f. hominum, ut
in isto Quintilian.
non refermi dare
homines.

Ed - via v.c. St.
reth. c. 12.

stignum St.

f. educendum.

quam Adminin-
trationem vult
infusa per se.

propargi - v.c. St.

scisbam v.c. St.

consecutum. Sed, quamquam satis iis, qui aderant, ad id, quod erat propositum, dictum videbatur, tamen sentiebant celerius esse multo, quàm ipsi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid est, Cotta? inquit, quid tace-
tis? nihilne vobis in mentem venit, quod præterea à Crasso requiratis? Imò id meher-
cule, inquit, ipsum attendo: tantus enim cur-
fus verborum fuit, & sic evolavit oratio, ut
ejus vim & incitationem adspexerim; vestigia
ingressumque vix viderim: ^{et} tamquam in
aliquam locupletem ac refertam domum ve-
nerim, non explicata veste, neque proposito
argento, neque tabulis & signis propalam col-
locatis, sed his omnibus, multis, magnificisque
rebus, constructis ac reconditis; sic modò in
oratione Craffi, divitias, ac ornamenta ejus in-
genii per quædam involucria atque integu-
menta perspexi; sed, ea cum contemplari cu-
perem, vix adspiciendi potestas fuit: ita neque
hoc possum dicere, me omnino ignorare, quid
possideat, neque plane nosse ac vidisse. Quin
tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod fa-
ceres, si in aliquam domum plenam orna-
mentorum villamque venisses? Si ea seposita,
ut dicis, essent, tuque valde spectandi cupidus
esses, non dubitares rogare dominum, ut pro-
ferri

quoniam St. ex v.c.

velut St. ex v.c.

concursum St. ex v.c.
sed postea legitur cur-
sum.Targentum expositum, in Verr. IV, 15.
16.

atque

Hexam.

itaque nec hoc v.c.

atque invidiosum v.c.
St. f. atque vis. re.vel in villam St.
tu qui St.

ornamentorum villam venisses, co-
pulativâ & primâque literâ vo-
cis villam punctis (ut spuriâ)
subnotatâ. Sed malim cum E-
ditione primâ & marg. MSti Nov.
legere, domum plenam ornamen-

torum, villamve venisses; seu
potius (ut ad optimi MSti Joan.
lectionem propius accedamus) do-
mum, aut plenam ornamentorum
villam venisses.

ferri juberet, ¹ præsertim si esset familiaris; ² similiter nunc petis à Crasso, ut eam copiam ornamentorum suorum, quam constructam uno in loco, quasi per transfennam, prættereuntes strictim aspeximus, in lucem proferat, & suo quidque in loco collocet? Ego vero, inquit Cotta, à te peto, Scævola, (me enim & hunc Sulpicium impedit pudor, ab homine omnium gravissimo, qui genus hujusmodi disputationis semper contemserit, hæc, quæ isti forsitan puerorum elementa videantur, exquirere]; sed) tu hoc nobis da, Scævola, & perfice, ut Crassus hæc, quæ coarctavit & peranguste referfit in oratione sua, dilatet nobis atque explicet. Ego mehercule, inquit Mucius, antea vestra magis hoc causa volebam, quàm mea; neque enim tantopere hanc à Crasso disputationem desiderabam, quantopere ejus in causis oratione delector: ³ Nunc vero, Crasse, mea quoque etiam causa rogo, ut, quoniam tantum habemus otii, quantum jam diu nobis non contingit, ne graveris exædificare id opus, quod instituisti. ⁴ Formam enim totius negotii opinione majorem melioremque video; quam vehementer probo.

36. Enim-

¹ *Præsertim si* ESSET *familiaris*] MSti Cant. Norf. Nov. Bod. Mag. Mead. Harl. 2. & Wag. necnon Editiones pleræque veteres habent ESSES. nihil ad sensum loci respexit: Scævola enim non dicit Cottam petere, sed quærit ab eo, cur non petit. Antea dixerat, *Quin tu igitur facis idem quod faceres, si in aliquam ——— venisses?*

² Vulgò, *Similiter nunc petis à Crasso ——— suo quidque loco collocet.*] Qui ita primus edidit, Nunc omissa voce *quin*, sed tamen intellecta, eandem constructionem

illam St.

ac St.

hujus v. c. St.

hanc St.

vsniam v. c.

36. Enimvero, inquit Crassus, mirari satis non queo, etiam te hæc, Scævola, desiderare, quæ neque ego teneo, uti ii, qui docent; neque sunt ejus generis, ut, si optime tenerem, digna essent ista sapientia ac tuis auribus. Ain' tu, inquit ille? si de istis communibus & pervagatis vix huic ætati audiendum putas, etiamne illa negligere possumus, quæ tu oratori cognoscenda esse dixisti, de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur & reprimerentur, de historia, de antiquitate, de administratione reipublicæ; denique, de nostro ipso jure civili? Hanc enim ego omnem scientiam & copiam rerum in tua prudentia sciebam inesse; in oratoris vero instrumento tam lautam suppellectilem numquam videram. Potes igitur, inquit Crassus, (ut alia omittam, innumerabilia & immensa, & ad ipsum tuum jus civile veniam), oratores putare eos, quos multas horas exspectavit, cum in Campum properaret, & ridens & stomachans, Scævola; cum Hypseus maxima voce, plurimis verbis à M. Crasso prætore contenderet, ut ei, quem defendebat,

Tum v. c. st

p. 25.

quomodo v. c. st

a quæ sunt st.
omitt. st. aut st.

rent st.

A. Q. P. qui
his infra vocatur
p. Mucius.

tionem vocum repetit: ergo post verbum collocet addidi notam interrogationis ad mentem Lambini. Porro Manutius, & MSti Wag. & Cant. habent *petes*. Sed aliud restat erratum. MSti enim Cant. Bal. Bod. Mag. Gonv. Norf. & Joan. ut & E-

dit. Ven. Mediol. & Lambini exhibent *suo quidque in loco*: unde sententiam sic refingo, *Similiter nunc petis à Crasso, ut eam copiam ornamentorum suorum in lucem proferat, & suo quidque in loco collocet?*

3 AIN' tu, inquit ille

E 3

ETIAMNE

fendebat, ' causa cadere liceret: Cn, autem Octavius, homo consularis, non minus longa oratione recusaret, ne adversarius causa caderet, ac ne is, pro quo ipse diceret, turpi tutelæ judicio, atque omni molestia, stultitiâ adversarii, liberaretur? Ego vero istos, inquit, (memini enim mihi narrare Mucium) non modo oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos putarim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Crassus, eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, sed juris civilis prudentia: quod alter plus, lege agendo, petebat, quàm quantum lex in duodecim tabulis permiserat; quod cum impetrasset, causa caderet: alter iniquum putabat plus secum agi, quàm quod erat in actione; neque intelligebat, si ita esset actum, litem adversarium perditurum.

37. Quid? his paucis diebus, nonne, nobis in

ETIAMNE illa negligere possumus] Vulgò legimus *An tu* &c. ubi vides, Lector, redundare particulam aut *an*, aut *ne*. Huic autem incuriæ Editorum & Librariorum mederi poteris, si cum Lambino, MS. Pal. septimo, & MS. Gonv. legas. *AIN' tu?* inquit ille &c.

1 *Causâ cadere liceret*] Ut naturam hujus Litis, ejusque quæ in sequenti capite occurrit, bene intelligamus, audi Erasmus in Adag. Chil. 5. Cent. 2. Prov. 15. "Causâ cadere is dicebatur, qui male agendo jus agendi perdidisset: *Si quis* (inquit Justinianus lib. 4. tit. de A-

" Etion. paragr. *Si quis* &c.) a-
" gens in intentione suâ plus com-
" plexus fuerit, quàm ad eum
" pertineret, causâ cadebat, i. e.
" rem amittebat: in proximo
" verò Paragrapho ostendit (sc.
" Justinianus) vocem hanc *plus*
" quadrifariam intelligi; re, tem-
" pore, loco, & causâ: Re, si
" quis pro 10 Aureis petat 20,
" quale Hypseus iste fecerat;
" Tempore, si quis ante diem
" vel conditionem petat"; quod
in sequenti capite Patronum
quendam fecisse dicit Crassus.

2 *Cujus pecunia dies fuisset*] Exceptio legis fuit, ut pecunia non peteretur ante diem pactam inter

A non puto 2 v. c. st.

A vix 2 v. c. st.

*A q. in plus, ut in
Dignum, in tripulum
agere. agere litem
in hereditatem, infra
c. 38.*

in tribunali Q. Pompeii, prætoris urbani, familiaris nostri, sedentibus, homo ex numero disertorum postulabat, ut illi, unde peteretur, *illud unum* vetus atque usitata exceptio daretur, ² Cujus *tempus atque excep-* pecuniæ dies fuisset? quod petitoris causa com- *no v.c. st.* paratum esse non intelligebat: ut, si ille infitiator probasset judici, ante petitam esse pecuniam, quàm esset cœpta deberi, petitor, rursus cum peteret, exceptione excluderetur, *Quod ea res in iudicium antea venisset.* Quid ergo hoc fieri turpius aut dici potest, quàm eum, qui hanc personam susceperit, ut amicorum controversias causasque tueatur, laborantibus succurrat, agris medeatur, afflictos excitet, hunc in minimis tenuissimisque rebus ita labi, ut aliis miserandus, aliis irridendus esse videatur? Equidem propinquum nostrum P. Crassum illum Divitem, ³ & multis aliis *cum st.* in

inter creditorem, & debitorem seu illum, unde peteretur: cum hanc exceptionem Patronus debitoris suo clienti dari postularet, non vidit comparatum hoc fuisse in utilitatem petitoris, & adversario suo profuturum fuisse: Vide etiam superiorem Notam.

3 Vulgò, CUM multis aliis rebus elegantem hominem, & ornatum, præcipue in hoc FERENDUM] Non semel, ut opinor, in hoc loco censura opus est: si vox cum est præpositio, ne intelligi locus potest: sin conjunctio, vox tum sequi debet. Sed MSti Norf. Mead. Harl. 2. ut & Lambinus, Streb. Asc. Man. aliique

veram lectionem habent. ET multis aliis IN rebus elegantem hominem, & ornatum, ET præcipue &c. Nec aliter Editiones Ven. & Mediol. item MS. Cant. Mag. & Bod. nisi quod præpositionem in omittunt: Si cui vero libet vocem cum retinere, sic sententiam restituat, cum multis aliis IN rebus elegantem hominem & ornatum, TUM præcipue. Sed restat adhuc suspectæ fidei vox, ferendum: quis enim unquam celebrioris notæ scriptor verba ita temere conjunxit? quis eum, quem dicit laudandum esse, dicit esse ferendum, cum ferri potest, qui laudem non meretur? MS.

in rebus elegantem hominem & ornatum, & præcipue in hoc efferendum & laudandum puto, quod, cum P. Scævola frater esset, so-

a. 2. sil. est ed. Al.
unde filius esset. v. d.
De opt. gen. orat. c. 5.
error esset, quare
esset ve

litus, ei persæpe dicere, Neque illum in jure civili satis illi arti facere posse, nisi dicendi

copiam assumisset, (quod quidem hic, qui mecum consul fuit, filius ejus est consecutus);

neque se ante causas amicorum tractare atque agere cœpisse, quàm jus civile didicisset. Quid

vero ille M. Cato? nonne & eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora atque illa ætas in

hac civitate ferre maximam potuit, & juris civilis omnium peritissimus? Verecundius hac

de re jamdudum loquor, quod adest vir in dicendo summus, quem ego unum oratorem

maxime admiror: sed tamen idem hoc semper jus civile contempsit. Verum, quoniam

sententiæ atque opinionis meæ voluistis esse participes, nihil occultabo; &, quoad potero,

vobis

- mi v. c. St.

4. hic: ut III, 25.

idem nos. idem ego,

Horat. et Noster II, 36.

Bod. Editiones Ven. & Mediol. necnon Manutius, Lambinus, alique legunt *efferendum*: Sic igitur sententiam reſinxi, — *Divitem, ET multis aliis IN rebus elegantem hominem & ornatum, ET præcipue in hoc EFFERENDUM & laudandum puto.* Ali- bi etiam Cicero hæc verba con- junxit: l. 2. c. 75. *laudando & EFFERENDO invidiosiora faciunt.*

I Vulgò, *Posse se facile ceteris armis prudentia causas tueri*] Plerique MSti Oxon. delent *causas*: MSti autem

Joan. Mead. Harl. 2. & Gonv. Manutius, Strebæus, Ascensius, Robertus Stephanus, Lambinus, alique delent *se*: Posterioribus hisce favco, & quod à fine vocis *posse* vox *se* in textum ab oscitante Librario recipi facile potuit, & quod vetustissimi illius, atque incorruptissimi MS. Joan. patrocínio u- tor.

2 Testamentorum ruptorum AUT RATORUM, caterarumque] Ita MSti Bod. Bal. Mag. Harl. duo, & ad oram Nov. necnon Editiones Ven. Mediol. Roberti Stephani, Manutii

vobis exponam, quid de quaque re sentiam.

38. Antonii incredibilis quædam, & prope singularis & divina vis ingenii, videtur, etiam si hac scientia juris nudata sit, ¹ posse facile cæteris armis prudentiæ causas tueri atque defendere: quamobrem hic nobis fit exceptus: cæteros vero non dubitabo primum inertiæ condemnare sententia mea, post etiam impudentiæ. Nam volitare in foro, hæere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate ac jure certetur, jactare se in causis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, ² testamentorum ruptorum aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilium jura versentur, cum omnino, quid suum, quid alienum,

i. e. loco ubi
jus dicitur

Manutii, & Lambini, aliorumque: MSti vero septem, *ruptorum, aut raptorum*, à vera Lectione non multum abhorrentes: horum igitur auctoritate voces *aut ratorum* inserui. Testamenta *rupta* significant ea testamenta, quæ, aliqua conditione interveniente, aut legibus ea illo modo fieri vetantibus, decreto Centumvirum suam vim amittebant: sic Cicero in hujus libri c. 57. *constat agnascendo RUMPI testamentum*. His autem testamentis *ruptis* opponuntur ea, quæ vim suam obtinebant decreto Cen-

tumvirum, & quæ *rata* esse dicebantur. De his igitur ambobus Valerius Maximus in 7 libro tractat: in c. 7. de *rescissis* i. e. *ruptis*, & c. 8. de *ratis*. Immo exempla utriusque generis Crassus hic profert; nempe testamenti *rati* in proximo capite, cum M' Curius M. Coponium causa vicit, hæresque factus fuit: testamenti vero *rupti* exemplum habes in hoc capite, cum miles à Centumviris obtinebat, ut patris sui testamentum rescinderetur: Valerio enim Maximo teste miles superior in causa discessit.

1 Ceteris

primum inertiæ — post etiam impudentiæ] Mutata sunt sedes harum vocum, et legendum, *primum impudentiæ — post etiam inertiæ*. clarum hoc fit ex ijs quæ statim sequuntur, et ex initio cap. 41. et item ex principiis cap. 56. et 58.

num, quare denique ¹ civis aut peregrinus, servus aut liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentiæ. Illa vero deridenda arrogantia est, in minoribus navigiis rudem esse se confiteri; ² quinquereemes, aut etiam majores, gubernare didicisse. Tu mihi cum in circulo decipiare adversarii stipulatiuncula; cum obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam causam majorem committendam putem? Citius hercule is, qui duorum scalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit. Quid? si ne parvæ quidem causæ sunt, sed sæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili, quod tandem os est illius patroni, qui ad

*tabulas St.
Ost. St. 2.*

¹ *Civis, AUT peregrinus, servus AUT liber quispiam sit, ignoret, insignis est IMPUDENTIÆ*] Lambinus vitiosam esse vulgatam Lectionem vidit, & pro *an* reposuit in utroque loco *aut*. Inveni etiam in MStis Norf. Harl. 2. & Mag. & in Ascensii Editione; *quare denique civis, AUT peregrinus, servus AUT liber quisquam sit* &c. Sed & displicet mihi vulgata vox *imprudentia*. MSti Cant. & omnes Oxonienses, cæterique multi, item omnes, quas vidi, vet. Editiones habent *IMPUDENTIÆ*. Quæ vox ita huic loco convenit, ut non temere ejicienda sit: Qui pro *imprudentia* pugnant, dicunt Crassum supra ita locutum esse, cæteros vero non dubi-

tabo primum inertia condemnare, sententia mea, post etiam impudentia. De impudentia igitur, aiunt, in secundo loco dicturus est, de *inertia* sive *imprudentia* in primo loco: sed cur, quæso, hæc Crassi verba ad ordinem temporis referantur necesse est? Annon intelligi hoc sensu possunt, ut Crassus solum dicat se separatim velle de utrisque, nempe impudentia, & inertia horum hominum dicere; ut non ordinem disputationis, sed divisionem illa verba significant. Patet vero Crassum primo de *impudentia* dixisse, deinde de *inertia* ex cap. 41. *Et quoniam de IMPUDENTIA dixi, castigemus etiam segnitiam hominum atque inertiam*. Patet etiam ex eo, quod,

ad eas causas sine ulla scientia juris audet accedere? Quæ potuit igitur esse causa major, quàm illius militis; de cujus morte cum domum falsus ab exercitu nuncius venisset, & pater ejus, re credita, testamentum mutasset, & quem ei visum esset, fecisset hæredem, essetque ipse mortuus, res delata est ad centumviros, cum miles domum revenisset, egissetque lege in hæreditatem paternam [3 testamento exhæres filius?] Nempe in ea causa quæsitum est de jure civili, possetne patrum bonorum exhæres esse filius, quem pater testamento neque hæredem, neque exhæredem scripsisset nominatim.

39. Quid, qua de re inter Marcellos & Claudios patricios centumviri judicarunt?
cum

quod, cum Crassi disputationem excipiat Antonius, ejusque argumentis oppugnet, hunc ordinem sequitur: cap. 56. *Quod vero IMPUDENTIAM miratus es* &c. Tum cap. 58. dicit. *Nam quod INERTIAM accusas adolescentium* &c. Porro si de inertia in primo loco tractaturus sit Crassus, non idem significant *inertia, & imprudentia*. Adde etiam, quod, cum in hoc ipso capite de illo loquitur, qui ipsorum elementorum juris civilis ignarus, causas tamen in jure civili positas suscipit, subjecit, *quod tandem os est istius patropi?*

2 *Quinqueremes, aut etiam*] Victor & Lamb. ediderunt *quinquerem* autem, aut etiam &c. +

3 TESTAMENTO EXHÆRES FILIUS] Clarissimus Lambinus, audax Scriptorum censor, sed quem non velis fuisse minus audacem, censet hæc tria verba delenda esse *testamento exhæres filius*: testatur idem ea ab uno MS, quem vidit, abesse. Talæus etiam dicit ea à nonnullis exemplaribus abesse. Utinam quidem in meis MStis idem observassem; cum enim *miles* præcesserat, redundat casus Nominativus: & cum in dubio fuit, utrum exhæres esset miles necne, non eleganter dici potest *exhæres filius*. Porro, notandum est me notam interrogationis post vocem *filius* posuisse.

f. Nonne

9. *hominis*
iterum st.

cum Marcelli ¹ ab liberti filio, stirpe, Claudii patricii ejusdem nominis hæreditatem, gente, ad se rediisse dicerent, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis jure dicendum? Quid, quod item in centumvirali judicio certatum esse accepimus? ² qui Romam in exilium venisset, (cui Romæ exulare jus esset, si se ad aliquem quasi patronum applicavisset), intestatoque esset mortuus, nonne in ea causa jus applicationis, obscurum sane & ignotum, patefactum in judicio atque illustratum est à patrono? Quid? nuper cum ego C. Sergii Auratæ contra hunc nostrum

in Ven. 2e. p. 45.

Anto-

¹ *Ab liberti filio stirpe*] Filius Liberti cujusdam è Claudiorum Gentē intestatō decessit, ejusque hæreditas lege rediit ad Claudios; quorum duæ familiæ erant, altera Patricia, altera Plebeia: Claudii Patricii vocabantur Pulchri, Plebeii verò Marcelli: hi de intestatō mortui hæreditate certabant. Claudii Patricii (quorum familia istius Gentis maxima natu fuit), sibi hæreditatem vindicarunt jure Gentilitatis, quia Libertus iste è Gente Claudia esset, ipsorumque familia esset prima: &, quamvis servitutem serviisset, tamen Claudii Patricii contendebant eam injustam fuisse, ideoque se jure Gentilitatis privari non potuisse. Claudii verò Plebeii, sc. Marcelli, eandem sibi vindicârunt hæreditatem, quia Libertus iste Stirpe propior Marcellis fuit, quàm

Pulchris; & quia istâ servitute (quam serviisset, & quam justam fuisse ii contendebant) jus Gentilitatis Claudii Patricii amisum fuisse videbatur: de significatione vocis *Gentiles* audi ipsum Ciceronem in Topicis c. 6. *Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt. Non est satis. Qui ab ingenuis oriundi sunt. Ne id quidem satis est. Quorum majorum nemo servitutem servivit. Abs est etiam nunc. Qui capite non sunt diminuti. Hoc fortasse satis est.*

² *Qui Romam in exilium &c.*] Quidam peregrinus (sic appellatur, quicumque civis non fuit) Romam venit, in exilium ejectus ex suâ urbe & patriâ: Applicuit i. e. adjunxit se ad aliquem Romanum civem, quem cliens patronum coluerit: contigit tandem, ut hic cliens testamento nullo factō moreretur:

Cris

Antonium, iudicio privato causam defenderem, nonne omnis nostra in jure versata defensio est? Cum enim Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidisset, ³ neque servire quandam earum ædium partem in Mancipii lege dixisset, defendebamus, quicquid fuisset incommodi in Mancipio, id, si venditor scisset neque declarasset, præstare debere. Quo quidem in genere familiaris noster M. Bucculeius, homo neque meo iudicio stultus, & suo valde sapiens, & à juris studio non abhorrens, simili in re quodammodo nuper erravit. Nam, cum ædes L. Fusio venderet, ⁴ in Mancipio lumi-

na,

Civis ille Romanus, hujus Patronus, ejus hæreditatem postulavit apud Centumviros, eâ de causâ, quòd iste Peregrinus ad ipsum applicavisset sese, & veluti ipsi dedisset: Hoc *jus applicationis* vocat Cicero.

³ *Neque servire*] Audi Ciceronem ipsum fultius de hac causâ loquentem in lib. 3. de Off. c. 16. M. Marius Gratidianus, propinquus noster, C. Sergio Oratæ vendiderat ædes eas, quas ab eodem ipse paucis ante annis, emerat: hæc Sergio serviebant, sed hoc in Mancipio Marius non dixerat: adducta res in iudicium est: Oratam Crassus, Gratidianum defendebat Antonius: Jus Crassus urgebat, quòd vitium venditor non dixisset sciens, id oportere præstari: Æquitatem Antonius; quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas ædes vendidisset, nihil fuisse

necesse dici; nec cum esse deceptum, qui id, quòd emerat, quòd jure esset, teneret. Ædes dicuntur servire illi, cui, dum venduntur, conditione cautum est, ut singulis annis pecuniam quandam persolvant, aut ut ille jus aliquod in iis habeat: Vide Notam ad lib. 2. c. 55.

⁴ *In Mancipio*] i. e. In venditione ædium: Controversia illa hujusmodi fuit: Bucculeius, cum venderet ædes suas Fusio, hæc verba in Pactione scribi voluit, *Lumina* (i. e. Fenestras) *uti nunc sunt, ita recipio*: quibus verbis id unum in se suscepit, ut nequis vicinus earum fenestrarum usum vel tolleret, vel ædificiis altioribus obscuraret. In hoc Bucculeius erravit, quòd verbis ambiguis usus esset; nam Fusius ei litem intendit, simul atque ædificari cæptum est in quadam remotiori urbis parte,

in St. recte. II, 21. in causa parvula. Supra, hoc cap. in centum virali iusticio.

Antony

Abundius v. c. st.

i.e. propositum
spondit.

cursu v.c. st.

na, uti tum essent, ita recepit: Fufius autem, simul atque ædificari cœptum est in quadam parte urbis, quæ modo ex illis ædibus conspici posset, egit statim cum Bucculeio, quod, quicumque particulæ cæli officeretur, quamvis esset procul, mutari lumina putabat. Quid vero? clarissima M' Curii causa M. que Coponii nuper apud centumviros quo concurfu hominum, qua expectatione defensa est? cum Q. Scævola, æqualis & collega meus, homo omnium & disciplina juris civilis eruditissimus, & ingenio prudentiaque acutissimus, & oratione maxime limatus atque subtilis, atque (ut ego soleo dicere) juris peritorum eloquentissimus, eloquentium juris peritissimus, ex scripto testamentorum jura defenderet, negaretque, ' nisi posthumus & natus, & ante, quàm in suam tutelam ² venisset, mortuus esset, hæredem eum esse posse, qui esset secundum posthumum & natum & mortuum hæres institutus: ego voluntatem defenderem, hac

autem ed. st. pro
quo v.c. habet licet.

parte, quæ ex ædibus, quas emerat, conspici posset: Egit igitur cum Bucculeio, quia jam ex illis ædibus non idem erat cæli prospectus, & (ut ille putabat) *mutabantur lumina*, nec tum ita erant, uti in mancipio ea Bucculeius receperat.

1 Nisi posthumus & natus &c.] Moriens quidam, cum uxorem gravidam relinquere se crederet, filium, si qui ex eâ se mortuo futurus esset, hæredem suum instituit: Curium ve-

rò hæredem instituit *secundum illum filium posthumum & natum, & mortuum*: quibus verbis moriens ille voluit, ut Curius esset hæres, si filius ipsi aut non nasceretur, aut moreretur antequam *in tutelam* i.e. suorum bonorum possessionem, *veniret*. Mortuus est ille paulò postea: & cum uxor ejus non esset gravida, filius nullus posthumus ei natus fuit: Curius igitur ritè ex testamento Boni Mortui petiit; sed Coponius, defuncti

hac eum tum mente fuisse, qui testamentum fecisset, ut, si filius non esset, qui in tutelam veniret, M' Curius esset hæres. Num destitit uterque nostrum in ea causa, in auctoritatibus, in exemplis, in testamentorum formulis, hoc est, in medio jure civili, versari? *abest s. st.*

40. Omitto jam plura exempla causarum amplissimarum, quæ sunt innumerabilia. Capitis nostri, sæpe potest accidere, ut causæ versentur in jure. Etenim sic C. Mancinum, nobilissimum atque optimum virum ac consularem, cum eum propter invidiam Numantini foederis paterpatratus ex senatusconsulto Numantinis dedidisset, eumque illi non recepissent, posteaque Mancinus domum revenisset, neque in senatum introire dubitasset; P. Rutilius M. filius, tribunus plebis, de senatu jussit educi, quod eum civem negaret esse; quia memoria sic esset proditum, Quem pater suus aut populus vendidisset, aut paterpatratus dedidisset, ei nullum esse ³ postliminium.

defuncti agnatus, se illi opposuit, dixitque Curium, cum institueretur hæres in his verbis *secundum filium posthumum & natum, & mortuum*, non potuisse eo testamento Bona petere, quia Mortuo nullus posthumus filius natus fuerit.

2 VENISSET,] Vulgò *veniret*: sed si quis Ciceronianam Latine loquendi consuetudinem spectet, facile probabit lectionem MStorum Norf. Mag. Harl. 2. & Bod. item Ascensii, Manutii, &

Lamb. VENISSET. Quam lectionem veram esse Cicero ipse in Topicis confirmat, qui, hanc ipsam causam memorans, dicit, *ut, si filius natus esset, isque mortuus prius, quam in suam tutelam VENISSET &c.*

3 *Postliminium*] Cic. in Topic. c. 8. *Quæ à nobis alienata sunt, cum ad hostem pervenerint, & ex suo tanquam limine exierint, dein cum redierint post ad idem limen, postliminio videntur rediisse.*

1 Domini

nium. Quam possumus reperire ex omnibus rebus civilibus causam contentionemque majorem, quam de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis consularis? præsertim cum hæc non in crimine aliquo, quod ille posset infitiri, sed in civili jure confisteret. Similique in genere, inferiore ordine, si quis apud nos servisset ex populo fœderato, seseque liberasset, ac postea domum revenisset, quæsitum est apud majores nostros, num is ad suos postliminio rediisset, & amisisset hanc civitatem. Quid? de libertate, quo judicium gravius esse nullum potest, nonne ex jure civili potest esse contentio, cum quæritur, is, qui domini voluntate census sit, continuone, an ubi lustrum conditum, liber sit? Quid, quod usu memoriâ patrum venit? ² ut, paterfamilias, qui ex Hispania Romam venisset, cum uxorem prægnantem in provincia reliquisset, Romæque alteram duxisset, neque nuncium priori remisisset, mortuusque esset intestato, & ex utraque filius natus esset; mediocrisne res in controversiam adducta est, cum quæreretur de duobus civium capitibus, & de puero, qui ex posteriore natus erat, & de ejus matre?
 quæ

¹ Domini voluntate census sit] Liber factus est: Sed inter Juris-consultos quærebatur, utrum continuo i. e. eo ipso die recensendi, is Liber esset, an non nisi post totum censum absolutum, five lustrum conditum, quod solenni Sacrificio finiebatur.

² Ut,

- staret v. c. St.

7 si

- retur v. c. St.

si non sit conditum
lustrum, sitas liber.
St.

- tionem v. c. St.

quæ, si judicaretur certis quibusdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum superiore divortium, in concubinæ locum duceretur. Hæc igitur, & horum similia jura suæ civitatis ignorantem, erectum & celsum, alacri & prompto ore ac vultu huc atque illuc intuentem vagari magna cum caterva toto foro, præsidium clientibus, atque opem amicis, & prope cunctis civibus lucem ingenii & consilii sui porrigentem atque tendentem, nonne in primis flagitiosum putandum est?

7- co

41. Et quoniam de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiam hominum atque inertiam. Nam si esset ista cognitio juris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed, o dii immortales, non dicerem hoc audiente Scævola, nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliorem sibi cognitionem videri. Quod quidem certis de causis à plerisque aliter existimatur: primum, quia veteres illi, qui huic scientiæ præfuerunt, obtinendæ atque augendæ potentiæ suæ causa, pervulgari artem suam noluerunt: deinde, posteaquam est editum, expositis à Cn. Fla-

nominatur v.c. St.

in v.c. St.

vio

2 Ut, paterfamilias, qui ex ~~venisset, cum &c.~~ Con-
 junctio cum in constructione præ-
 cedere debet nominativum ca-
 sum paterfamilias: sic Cicero,
 alique Scriptores solent loqui.
 l. 2. c. 61. Ut, olim Rufa cum
 legem ferret &c. Liv. l. 2. c. 7.

Hæc dicta vulgo, creditaque
 quum indignitate angerent con-
 sulis animum, submissis fascibus
 in concionem ascendit. Liv. l. 8.
 c. 28. Quibus laceratus juvenis
 quum se in publicum proripisset,
 ingens vis hominum &c. Vides
 in his exemplis nominativum
 casum

et generata v.c. 5t.

1 qui v.c. 5t.

vio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta generatim componerent. Nihil est enim, quod ad artem redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet, quorum artem instituire vult, habeat illam scientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum à me esse paulo obscurius: sed experiar, & dicam, si potero, planius.

42. Omnia fere, quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa & dissipata quondam fuerunt, ut in Musicis numeri & voces & modi; in Geometria lineamenta, formæ, intervalla, magnitudines; in Astrologia cœli conversio, ortus, obitus, motusque siderum; in Grammaticis poetarum pertractatio, historiarum cognitio, verborum interpretatio, pronunciandi quidam sonus; in hac denique ipsa ratione dicendi¹ excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus & diffusa late videbantur. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus ex alio genere quodam, quod sibi totum philosophi assumunt, quæ rem dissolutam divulsamque conglutinet, & ratione quadam constringeret. Sit ergo in jure civili finis hic, legitimæ atque usitatæ in rebus causisque civium æquabilitatis conservatio. ² Tum sunt

casum præcedere conjunctionem: qui tamen, si ad sensum respicias, sequi debet.

1 Excogitare, ornare, disponere &c.] Forsitan, excogitare,

disponere, ornare: dispositio enim præcedit orationis ornatum: hoc etiam ordine quinque Oratoris facultatis partes Cicero enumerat in hujus libri c. 31. & alibi.

2 JUSTA

sunt notanda genera, & ad certum numerum paucitatemque revocanda; (genus autem est id, quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures, complectitur partes) partes autem sunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, subjiciuntur; omniaque, quæ sunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, est exprimendum: est enim definitio, Earum rerum, quæ sunt ejus rei propriæ, quam definire volumus, brevis & circumscripta quædam explicatio. Hisce ego rebus exempla adjungerem, nisi, apud quos hæc haberetur oratio, cernerem; nunc complectar, quod proposui, brevis: si enim aut mihi facere licuerit, quod jam diu cogito, aut alius quispiam, aut, me impedito, occuparit, aut, mortuo, effecerit, ut, primum, omne jus civile in genera digerat, quæ perpauca sunt; deinde, eorum generum quasi quædam membra disper-
tiant; tum, propriam cujusque vim definitione declaret; perfectam artem juris civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quam difficilem atque obscuram. Atque interea tamen, dum hæc, quæ dispersa sunt, coguntur, vel passim licet carpentem & colligentem undique repleri ² justa juris civilis scientia.

43. Nonne

² JUSTA juris civilis scientia] i. e. Quæ sufficit, cui nihil deest ad tuendum nomen scientiæ; sic in Oratore c. 41. justa exactiæ, idem valet, ac satis bo-

na, & in Epist. ad Fam. lib. 2. Ep. 10. victoria justa eodem dicitur sensu. Non opus est igitur, ut cum Gulielmo sententiam refingamus.

-tim

-le v.c. St

different v.c. Alter v.c. differenti.

ei st.

brevis st.

q. me aut

cujusque v.c. St.

-re istam - liam. St.

43. Nonne videtis, equitem Romanum, hominem acutissimo omnium ingenio, sed minime cæteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit semperque vixit, ita tenere jus civile, ut ei, cum ab hoc discesseritis, nemo de iis, qui peritissimi sunt, anteponatur? Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum atque in foro; neque ita multis literis aut voluminibus magnis continentur: eadem enim sunt elata primum à pluribus; deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sapius. Accedit vero, quo facilius percipi cognoscique jus civile possit, (quod minime plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suavitas & delectatio. ¹ Nam, siue quem aliena studia delectant, ¹ plurima est in omni jure civili, & in Pontificum libris & in duodecim tabulis, antiqui-

¹ Plurima est in omni jure civili, & in Pontificum libris & in duodecim tabulis, antiquitatis effigies] Vulgata lectio plurima est ET in omni &c. parum sana videtur. Quid enim? Num distincta sunt jus pontificium, & 12 tabulæ à jure civili? Minime quidem: Istæ enim 12 tabulæ, earumque interpretationes Jus Civile Romanorum constituebant. Imo jus pontificium pars fuit civilis juris, ut nos docet Cicero l. 3. c. 33. Sin aliquis offert juris scientiam (ne ejus quidem UNIVERSI; nam PONTIFICIUM, quod est conjunctum, ne-

mo discit) &c. Idem in libro, qui inscribitur Brutus, cum ex eo jus nostrum pontificium, quæ ex parte cum jure civili conjunctum esset, vellem cognoscere. Accedit etiam Livii testimonium l. 9. c. 46. ubi de Cn. Flavio sic dicit; civile jus repositum in Pontificum penetralibus divulgavit. Satis, credo, jam apparet mendum hic latere: ab amico igitur eodem monitus vocem ET delevi, & sententiam sic restitui. Plurima est in omni jure civili &c. De jure civili universo primum Crassus loquitur; deinde partes ejus duas,

aliena studia] Cicero debuit scripsisse (nec dubium esse ^{jus} scripserit) antiquitatis studia: quæ iste antiquitatis appellat in Antonius c. 60.

clara sunt v.c. St.

-tionibus v.c. St.

ipso St.

antiquitatis effigies, quòd & verborum prisca
 vetustas cognoscitur, & actionum genera quæ-
 dam majorum consuetudinem vitamque decla-
 rant: sive quis civilem scientiam contemple-
 tur, (quam Scævola non putat oratoris esse
 propriam, sed cujusdam ex alio genere pru-
 dentia), totam hanc, descriptis omnibus ci-
 vitatis utilitatibus ac partibus, duodecim ta-
 bulis ² contineri videbit: sive quem ista præ-
 potens & gloriosa philosophia delectat, (di-
 cam audacius) hosce habet fontes omnium dis-
 putationum suarum, qui jure civili & legibus
 continentur: ex his enim & dignitatem ma-
 xime expetendam videmus, cum verus, justus
 atque honestus labor honoribus, ³ præmiis,
 splendore decoratur; vitia autem hominum
 atque fraudes damnis, ignominiis, vinculis,
 verberibus, exiliis, morte multantur: & do-
 cemur non infinitis concertationumque plenis
 disputa-

jus pontificium, & 12 tabulas, recenset. Atque eodem modo vox ET abest à MStis Cant. Bal. Mag. Nov. Wag. Mead. Harl. 2. Gonv. & vetustissimo Joan.

² *Contineri VIDEBIT*] Vulgò *videbitis*; malè: nam in priorē parte sententiæ Crassus singulāri numero utitur; *sive quis contempletur*: in posteriore igitur cur plurali *videbitis*? Si sequaris auctoritatem MSti Joan. Gonv. Harl. 1. & Bal. itemque Editionis Ven. sic locum restitues. *Duodecim tabulis con-*

tineri VIDEBIT. Sic in sequenti sententia; *hosce HABET fontes.*

³ *Præmiis, splendore decoratur*] Concinnior erit sententia, si cum MStis omnibus Oxoniensibus, cum MStis Cant. Wag. Mead. & Harl. 2. & veteribus plerisque Editionibus deleas vulgatum ATQUE: in posteriore enim parte sententiæ Cicero non utitur particula copulativa; *verberibus, exiliis, morte multantur.* Memento Lector, MS. Joan. hinc ad usque medium secundi libri deficere.

sive quem civilem scientiam contempletur
p. 16.

omitt. v. c. St.

apertis c. v. St. f.
partibus

et St.

disputationibus, sed auctoritate nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.

44. Fremant omnes licet, dicam, quod sentio; Bibliothecas mehercule omnium philosophorum unus mihi videtur duodecim tabularum libellus, si quis legum fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere & utilitatis ubertate superare. Ac si nos, id quod maxime debet, nostra patria delectat, (¹ cujus rei tanta est vis ac tanta natura, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis, tanquam nidulum, affixam, sapientissimus vir immortalitati anteponeret) quo amore tandem inflammati esse debemus in ejusmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis? Cujus primum nobis mens, mos, disciplina nota esse debet; vel quia est patria parens omnium nostrum; vel quia tanta sapientia fuisse in jure constituendo putanda est, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiā & voluptatem, quod, quan-

De Legg. 1, 22
 q. an desit felicitate vel fortunā vel virtutē: quod ultimum verum puto.

¹ *Cujus rei tanta est vis &c.*]
Cujus rei, sc. amoris patriæ: cave igitur, cum Lambino aliisque deleas vocem *rei*; ea enim, quæ sequuntur, non ex vi & naturā patriæ profluunt, sed ex vi & naturā amoris patriæ, five (ut ipsis Ciceronis verbis utitur) ex eo, quod nos nostra patria delectat: In sequentibus Noster

respicit ad ea, quæ Ulysses dicit in Homeri Odyss. lib. 5.

Ἀλλὰ μὲν ὡς ἰδεῖν, καὶ εἰδέναι
 καὶ ἡμεῖς πάντες
 Οἴκοδὲ τ' ἐλθέμεναι, καὶ νόστιμον ἡμῶν ἵδμεν.

² *Si cum ILLORUM Lycurgo]*

In priorē parte sententiæ Cicero dixerat *ceteris gentibus* pro cæterarum gentium hominibus; sana

quantum præstiterint nostri majores prudentia cæteris gentibus, tum facillime intelligetis, ² si cum illorum Lycurgo & Dracone & Solone nostras leges conferre volueritis: incredibile est enim, quàm sit omne jus civile, præter hoc nostrum, inconditum ac pene ridiculum: de quo multa soleo in sermonibus quotidianis dicere, cum hominum nostrorum prudentiam cæteris omnibus, & maxime Græcis, antepono. His ego de causis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.

45. Jam vero ipsa per sese quantum afferat iis, quæ ei præfunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedula adducti, ministros se præbent in judiciis oratoribus, ii, qui apud illos περὶ γυναικῶν vocantur; sic in nostra civitate contra, amplissimus quisque & clarissimus vir; ut ille, qui propter hanc juris civilis scientiam sic appellatus à summo poeta est

Egregie cordatus homo 3 Catus Ælii
Sextus;

multi-

fana igitur videri potest vox illorum, quippe quæ non respiciat ad nomen fœminini generis gentibus, & ad nomen hominibus in eo subintellectum: sic in Tusc. Disp. lib. 1. c. 1. neque cum Græciâ, neque cum ullâ gente sunt conferenda; quæ enim tanta virtus in ulla (sc. hominibus earum gentium) fuit, ut sit cum ma-

joribus nostris comparanda.

3 Catus Ælii Sextus] Vox Catus scribenda est cum majusculâ literâ initiali; nam cognomen fuit Sexti Ælii Cati, & ab eo derivatum in familiam Æliorum transiit; ut testatur Plin. Nat. Hist. lib. 7. c. 31. reliquis animi bonis præstitere cæteros mortales sapientiâ; ob id Cati, Corculi

vid. II, 1. p. 123.
9. Græcis. sed putat
aliquid excidisse,
prociptur Græcis,
ut tale quidpiam:
ut paullo post, cæ-
teris omnibus, et
maxime Græcis.

non v. c. St. F.
recte, si distingua-
tur post civitate.

del: p. 106 ob con-
structionem. &
auctoritatem

multique præterea; qui, ¹ cum ingenio sibi auctore dignitatem reperissent, perfecerunt, ut in respondendo jure auctoritate plus etiam, quàm ipso ingenio, valerent. Senectuti verò celebrandæ & ornandæ quod honestius potest esse perfugium, quàm juris interpretatio? Equidem mihi hoc subsidium jam ab adolescentia comparavi, non solum ad causarum usum forensem, sed etiam ad decus atque ornamentum senectutis; ut, cum me vires (quod fere jam tempus adventat) deficere cœpissent, ² istâ ab solitudine domum meam vindicarem. Quid est enim præclarius, quàm honoribus & reipublicæ muneribus perfunctum senem posse suo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, Se esse eum, unde sibi, si non populi & reges, at omnes sui cives consilium expetant,

f. ista re. c. 99.
cujus rei tanta v.

A summarum v. c. 51.

*Suarum rerum incerti: quos ego mea ope ex
Incertis certos compotesque consili
Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas?*

Est enim sine dubio domus jurisconsulti totius oraculum civitatis. Testis est hujusce Q. Mucii janua & vestibulum, quod, in ejus infirmissima

Corculi apud Romanos cognominati.

¹ Cum ingenio sibi AUCTORE dignitatem &c.] Vix Ciceronianum videtur dicere, ingenio auctore aliquid facere: de Personis sapius, nullibi verò (opinor) Noter de Rebus quasi auctoribus

loquitur: fortasse igitur delenda est vox auctore, utpote quæ ex voce auctoritate in sequenti lineâ huc ab inscientibus Librariis adducta videtur. ~~Rece. et ita p. 106~~

² *Ista ab solitudine*] In Edit. Ven. & Mediol. deest vox ista: quam si retineamus, nossem cum substan-

firmissima valitudine affectaque jam ætate, maxima quotidie frequentia civium ac summorum hominum splendore celebratur.

46. Jam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimem publica quoque jura, quæ sunt propria civitatis atque imperii, tum monumenta rerum gestarum, & vetustatis exempla oratori nota esse debere: nam, ut in rerum privatarum causis atque judiciis depromenda sæpe oratio est ex jure civili, & idcirco, ut ante diximus, oratori juris civilis scientia necessaria est; sic in causis publicis judiciorum, concionum, senatus, omnis hæc & antiquitatis memoria, & publici juris auctoritas, & regendæ reipublicæ ratio ac scientia, tanquam aliqua materies, iis oratoribus, qui versantur in republica, subjecta esse debent. ^{9.} Non enim causidicum nescio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc sermone nostro conquirimus; sed cum virum, qui, primum, sit ejus artis antistes, cujus cum ipsa natura magnam homini facultatem daret, ³ tamen esse deus putatur; ut & ipsum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum videretur: deinde,

substantivo *solitudine* conjungi, sed cum *juris interpretatione*, de quâ in præcedenti sententiâ locutus est Crassus: Antonius enim, cum huic parti Disputationis respondeat, sic verba Crassi videtur intelligere, cap. 60. Nam, quod dicis senectutem à so-

litudine vindicari juris civilis scientia, &c.

3 Tamen esse Deus putatur] sc. qui dedit illam homini facultatem, ut in lib. 3. c. 26. nec potest aliter esse, sc. suavis orator.

*Scilicet iste vix vel
Orator. qd. Mercurius.*

deinde, qui possit, non tam caduceo, quam nomine oratoris ornatus, incolumis vel inter hostium tela versari: tum, qui scelus fraudemque nocentis possit dicendo subijcere odio civium, supplicioque constringere: idemque, ingenii præsidio, innocentiam judiciorum poena liberare: idemque languentem labentemque populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare: qui denique, quemcumque in animis hominum motum res & causa postulet, eum dicendo vel excitare possit vel sedare. Hanc vim si quis existimat, aut ab iis, qui de dicendi ratione scripserunt, expositam esse, aut à me posse exponi tam brevi, vehementer errat; neque solum inscientiam meam, sed ne rerum quidem magnitudinem perspicit. Equidem vobis, quoniam ita voluistis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipsa ita putavi esse demonstranda, non ut ipse dux essem (quod & infinitum est, & non necessarium), sed ut commonstrarem tantum viam, &, ut fieri solet, digitum ad fontes intenderem.

47. Mihi vero, inquit Mucius, satis superque abs te videtur istorum studiis, si modo sunt studiosi, esse factum: nam, ut Socratem illum solitum aiunt dicere, Perfectum sibi opus esse, siquis satis esset concitatus cohortatione

Non tam caduceo] Caduceus erat virga, quam Festes Romanorum mitterentur, ciales gerebant, cum ad ho-

inscientiam St. in-
scientiam v.e.
vide Gronov.
ad Liv. XII, 25.
p. 177.

rione sua ad studium cognoscendæ percipien-
 dæque virtutis; (quibus enim id persuasum
 esset, ut nihil mallent se esse, quàm bonos
 viros, iis reliquam facilem esse doctrinam):
 sic ego intelligo, si in hæc, quæ patefecit ora-
 tione sua Crassus, intrare volueritis, facillime
 vos ad ea, quæ cupitis, perventuros ab hoc
 aditu, januaque patefacta. Nobis verò, in-
 quit Sulpicius, ista sunt pergrata perque ju-
 cunda; sed pauca etiam requirimus, inpri-
 misque ea, quæ valde breviter à te, Crasse,
 de ipsa arte percursa sunt, cum illa te & non
 contemnere & didicisse confiterere. Ea si paulo
 latius dixeris, expleris omnem exspectationem
 diuturni desiderii nostri: nam nunc, quibus
 studendum rebus esset, accepimus, quod ipsum
 est tamen magnum; sed vias earum rerum
 rationemque cupimus cognoscere. Quid si,
 inquit Crassus, (quoniam ego, quo facilius vos
 apud me tenerem, vestræ potius obsecutus
 sum voluntati, quàm aut consuetudini aut
 naturæ meæ) petimus ab Antonio, ut ea, quæ
 continet, neque adhuc protulit, ex quibus u-
 num libellum sibi excidisse jamdudum que-
 stus est, explicet nobis, & illa dicendi my-
 steria enuntiet? Ut videtur, inquit Sulpicius:
 nam Antonio dicente, etiam quid tu intelli-
 gas, sentiemus. Peto igitur, inquit Crassus,
 à te, quoniam id nobis, Antoni, (hominibus
 id

p. 62.

*f. viam vel
rationes*

seu Belli seu Pacis causâ; cri & ideo non violandi po-
 quamque præ se ferentes, Sa- tabantur.

I ALI.

id ætatis) oneris ab horum adolescentium studiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas à te quæri vides, sentias.

48. Deprehensum equidem me, inquit Antonius, plane video atque sentio; non solum quod ea requiruntur à me, quorum sum ignarus atque insolens; sed quia, quod in causis valde fugere soleo, ne tibi, Crasse, succedam, id me nunc isti vitare non sinunt. Verum hoc ingrediar ad ea, quæ vultis, audacius, quod idem mihi spero usu esse venturum in hac disputatione, quod in dicendo solet, ut nulla exspectetur ornata oratio: neque enim sum de arte dicturus, (quam numquam didici) sed de mea consuetudine: ipsaque illa, quæ in commentarium meum retuli, sunt ejusmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, sed in rerum usu causisque tractata; quæ si vobis, hominibus eruditissimis, non probabuntur, vestram iniquitatem accusatote, qui ex me ea quæsieritis, quæ ego nescirem; meam facilitatem laudatote, cum vobis, non meo judicio, sed vestro studio inductus, non gravate respondero. Tum Crassus, Perge modo, inquit, Antoni; nullum est enim periculum, ne quid tu eloquere, nisi ita prudenter, ut neminem nostrum pœniteat ad hunc te sermonem impulisse. Ego vero, inquit, pergam, & id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo, ut, quid illud sit, de quo disputetur, explanetur; ne vagari & errare cogatur oratio, si ii, qui inter

se

l. qui, ut ante.

*Orator
officiis*

*7.1. F. diffenerint. et hoc confirmatur loco De Fin. II, 1. fin
ut, inter quos diffeneritur, conveniat quid sit id de quo disse-
ratur.*

LIBER PRIMUS.

93

se diffenserint, non idem esse illud, quo de
agitur, ^{intelligent} 7. nam si forte quæreretur,
quæ esset ars imperatoris, constituendum pu-
tarem principio, quis esset imperator; qui
cum esset constitutus, Administrator quidam
belli gerendi; tum adjungeremus de exercitu,
de castris, de agminibus, de signorum colla-
tionibus, de oppidorum oppugnationibus, de
commeatu, de infidiis faciendis atque vitandis,
de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli
administrandi: quarum qui essent animo &
scientia compotes, eos esse imperatores dice-
rem: utereturque exemplis Africanorum &
Maximorum: Epaminondam atque Anniba-
lem, atque ejus generis homines nominarem.
Sin autem quæreremus, quis esset is, qui ad
republicam moderandam usum & scientiam
& studium suum contulisset, definirem hoc
modo, Qui, quibus rebus utilitas reipublicæ
pararetur augereturque, teneret, iisque utere-
tur, hunc reipublicæ rectorem & consilii pub-
lici auctorem esse habendum: prædicaremque
P. Lentulum, principem illum, & Ti. Grac-
chum patrem, & Q. Metellum, & P. Afri-
canum, & C. Lælium, & innumerabiles alios
cum ex nostra civitate, tum ex cæteris. Sin
autem quæreretur, quisnam jurisconsultus ve-
re nominaretur, cum dicerem, Qui legum &
consuetudinis ejus, qua privati in civitate u-
terentur, & ad respondendum, & ad agendum, &
ad cavendum, peritus esset: & ex eo genere Sex.
Africanus, M. Manilius, P. Mucius nominarem.

49. At-

*q. diffenserint,
Fin. II, 4.*

qui v. c. st.

*rem, ut utatur
nominarem, defi-
nirem, prædica-
rem, &c. Vidi
Heare. d. 3. a. c.
43. n. 3.*

*retur, ut ante
et paulo inferius.*

Del. v. c. st.

Di. III, 33.

49. Atque, ut jam ad leviora artium studia veniam, si musicus, si grammaticus, si poeta quærat, possim similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur, & quo non amplius ab quoque sit postulandum. Philosophi denique ipsius, qui de sua vi ac sapientia unus omnia pene proficitur, est tamen quædam descriptio, ut is, qui studeat omnium rerum divinarum atque humanarum vim, naturam causasque nosse, & omnem bene vivendi rationem tenere & persequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem, quem Crassus, qui mihi visus est omnem omnium rerum atque artium scientiam comprehendere uno oratoris officio ac nomine: atque eum puto esse, Qui verbis ad audiendum jucundis & sententiis ad probandum accommodatis uti possit in causis forensibus atque communibus. Hunc ego appello oratorem, eumque esse præterea instructum voce & actione & lepore quodam volo. Crassus vero mihi noster visus est oratoris facultatem non illius artis terminis, sed ingenii sui finibus, immensis pene, describere: nam & civitatum regendarum oratori gubernacula sententia sua tradidit; in quo

[**ALIQUAM scientiam dicendi copia est consecutus**] Ut se jam habet sententia, non video, quid Cicero velit. Interim doctissimus Lambinus hujus loci sensum restituit, sic legendo, **IL-
LAM scientiam dicendi copia est consecutus**, ut Manutius ante ediderat. Sed neuter horum fautores inter recentiores Editores habet: omnes, inquiunt, MSti aliter exhibent. Quid autem? an MSti sanam Lectionem exhibent? Nemo, credo, audeat dicere.

~~scilicet a.~~
~~ut Manutius. II.~~
37.

f. unius. vide
proced.

Macrobi. lib. III. nam cum esset apud se ad Saveroniam.
Scipio, unaque pontius, &c.

LIBER PRIMUS.

95

quo, per mihi mirum visum est, Scævola, te hoc illi concedere, cum sēpissime tibi senatus breviter impoliteque dicenti maximis sit de rebus assensus. M. vero Scaurus, quem non longe ruri apud se esse audio, vir regendæ reipublicæ scientissimus, si audierit hanc auctoritatem gravitatis, & consilii sui vindicari à te, Crasse, quod eam oratoris propriam esse dicas, jam credo huc veniat, & hanc loquacitatem nostram vultu ipso aspectuque conterreat: qui, quamquam est in dicendo minime contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quàm dicendi arte nititur. Neque vero, si quis utrumque potest, aut ille consilii publici auctor ac senator bonus, ob eam ipsam causam orator est; aut hic disertus atque eloquens, si est idem in procuratione civitatis egregius, aliquam scientiam dicendi copiā est consecutus. Multum inter se distant istæ facultates, longeque sunt diversæ atque sejunctæ; neque eadem ratione ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam & reipublicæ dignitatem exornabant.

50. Neque enim est interdictum aut à rerum natura, aut à lege aliqua atque more, ut singulis

dicere. An vero sanam Lectionem rejicemus, quia fide MStorum caret, cum MSti sententiam manifeste inquinatam exhibeant? Illam, id est, scientiam procurandæ civitatis: sic tandem posterior pars sententiæ priori re-

spondet: Ut in prima parte certam speciem, nempe Eloquentiam, designat; ita in hac, quam expendimus, parte solam civilem scientiam intelligit.

1. Ducte-

v. c. in villa
tua. Macrobi. l. 3.

non placet
magis
et
et

q. aliqua eam
est alienam p.
107.

singulis hominibus ne amplius, quàm singulas artes, nosse liceat. Quare non, etsi eloquentissimus Athenis Pericles, idemque in ea civitate plurimos annos princeps consilii publici fuit, idcirco ejusdem hominis atque artis utraque facultas existimanda est; nec si P. Crassus idem fuit eloquens & juris peritus, ob eam causam inest in facultate dicendi juris civilis scientia: nam si quisque, ut in aliqua arte & facultate excellens aliam quoque artem sibi assumserit, is perficiet, ut, quod præterea sciet, id ejus, in quo excellet, pars quædam esse videatur; licet ista ratione dicamus, pila bene & ⁱ duodecim scriptis ludere, proprium esse juris civilis, quoniam utrumque eorum P. Mucius optime fecerit: eademque ratione dicantur, & quos *φυσικῶς* Græci nominant, iidem poetæ, quoniam Empedocles physicus egregium poema fecerit. At hoc ne philosophi quidem ipsi, qui omnia, sicut propria, sua esse atque à se possideri volunt, dicere audent, geometriam aut musicam philosophi esse, quia Platonem omnes in illis artibus præstantissimum fuisse fateantur. Ac, si jam placet omnes artes oratori subungere, tolerabilius est sic potius dicere, Ut, quoniam dicendi facultas non debeat esse jejuna atque nuda, sed aspersa atque distincta

¹ Duodecim scriptis ludere] Ludi genere: Usurpat iterum SCRIPTUS est lapis seu calculus (ut docet Pomp. Festus), quo ^{ut} utebantur veteres in quodam

idem nomen Cicero in Hortensio (quem locum refert Nonius Marcellus), Itaque tibi concedo,

nam si quisque, ut — is perficiet ut De offic. 1, 5. ut enim quisque maxime perficiet — is prudentissimus — Latini solent. et c. 16. si quisque erit conjunctissimus, ita in eum et c. 19. sic, ut quisque ut. et c. 1, 4. ut enim quisque — et ut quisque maxime ut. paradox. 1, 4. ut enim quisque ut maxime ut. VI, 2. lin. ut quisque, quod plurimum ut.

distincta multarum rerum jucunda quadam
varietate, sit boni oratoris multa auribus ac-
cepisse, multa vidisse, multa animo & cogi-
tatione, multa etiam legendo percurrisse; ne-
que ea, ut sua, possedisse; sed, ut aliena, li-
basse: fateor enim callidum quendam hunc,
& nulla in re tironem ac rudem, nec pere-
grinum atque hospitem in agendo esse debere.

q. agendo

51. Neque vero istis tragœdiis tuis, quibus
uti philosophi maxime solent, Crasse, pertur-
bor, quod ita dixisti, Neminem posse eorum
mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo,
aut inflammatas restinguere, (cum eo maxime
vis oratoris magnitudoque cernatur) nisi qui
rerum omnium naturam, mores hominum at-
que rationes, penitus perspexerit. In quo, phi-
losophia sit oratori necessario percipienda; (quo
in studio hominum quoque ingeniosissimorum
otiosissimorumque ~~teras~~ ^{at}ates videmus esse
contritas; quorum ego copiam magnitudi-
nemque cognitionis atque artis non modo non
condemno, sed etiam vehementer admiror) no-
bis tamen, qui in hoc populo foroque ver-
samur, satis est ea de moribus hominum &
scire & dicere, quæ non abhorrent ab homi-
num moribus. Quis enim umquam orator
magnus & gravis, cum iratum adversario ju-
dicem facere vellet, hæsitavit ob eam causam,
quod

p. 25.

n. f. in

Deust n. c. st.

Vid. l. 21.

quod in duodecim SCRIPTIS sole-
mus, ut calculum reducas, si te
alicujus dati pœniteat. Lambin.
Vide etiam Victorium in Var.

Lect. lib. 5. c. 13. & 50. ubi
pro SCRIPTIS scribi voluit SCRIP-
PLIS, ut esset vox contracta ex
SCRIPTULIS.

G

1 Cupi-

In quo philosophia sit oratori necessario percipienda] Hoc est respon-
sum Antoni ad Crassi opinionem modo memoratam, Neminem posse
in quo est in qua re, de quo negotio. Sit est concedentis, idem quo
istor est dicit Antonius:

quod nesciret, quid esset iracundia, fervorne mentis, an ¹ cupiditas puniendi doloris? Quis, cum cæteros animorum motus, aut iudicibus, aut populo, dicendo miscere atque agitare vellet, ea dixit, quæ à philosophis dici solent? qui partim, omnino motus negant in animis ullos esse debere, quique eos in iudicum mentibus concitent, ² scelus eos nefarium facere: partim, qui tolerabiliore volunt esse, & ad veritatem vitæ propius accedere, permediocres ac potius leves motus debere esse dicunt. Orator autem omnia hæc, quæ putantur in communi vitæ consuetudine mala, ac molesta & fugienda, multo maiora & acerbiora verbis facit; itemque ea, quæ vulgo expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat; neque vult ita sapiens inter stultos videri, uti, qui audiant, aut illum ³ ineptum & Græculum putent, aut, etiam si valde probent ingenium oratoris, sapientiam admirentur, se esse stultos moleste ferant: sed ita peragrat per animos hominum, ita sensus mentesque pertractat, ut non desideret philosophorum descriptiones, neque exquirat oratione, Summum illud bonum in animone sit, an

¹ Cupiditas PUNIENDI doloris] i. e. ulciscendi doloris, quem aliorum injuriæ nobis fecerunt: simili modo locutus est Cicero in Orat. pro Milone, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ, PUNITOR doloris sui.

² Scelus eos nefarium facere]

Man. impressit scelus eos aiunt nefarium facere: sed vulgata lectio rectè se habet: sæpe enim, cum vox aliqua negativa in priori sententiæ occurrit, subintelligitur vox affirmativa in posteriori sententiæ: hic igitur, cum præcedit negant, subauditur dicunt.

cum v. c. St. F.

enim ut c. 61. a

quibus enim ubi v. c.

habet cum. sic p.

367. omnem enim

et. et p. 208. l. ult.

1204. in nihil. p. 208.

aut. lib. v. et vi,

1. p. 502.

f. ut ij,

i. e. ejus

q. Disputationes

an in corpore; virtute, an voluptate definia-
tur; an hæc inter se jungi copularique pos-
sint; an vero, ut quibusdam visum, nihil cer-
tum sciri, nihil plane cognosci & percipi pos-
sit; quarum rerum fateor magnam multipli-
cemque esse disciplinam, & multas, copiosas
variasque rationes. [¶] Sed aliud quiddam, lon-
ge aliud, Crasse, quærimus: acuto homine no-
bis opus est, & natura usuque callido, qui
sagaciter peruestiget, quid sui cives, iique
homines, quibus aliquid dicendo persuadere
velit, cogitent, sentiant, opinentur, expectent.

52. Teneat oportet venas cujusque generis,
ætatis, ordinis; & eorum, apud quos aliquid
aget, aut erit acturus, mentes sensusque degu-
stet: philosophorum autem libros reservet si-
bi ad hujusmodi Tusculani requiem atque
otium, ne, siquando ei dicendum erit de ju-
stitia & fide, mutuetur à Platone; qui, cum
hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam
quandam finxit in libris civitatem: usque eo
illa, quæ dicenda de justitia putabat, à vitæ
consuetudine & à civitatum moribus abhor-
rebant. Quod si ea probarentur in populis
atque in civitatibus, quis tibi, Crasse, con-
cessisset,

adgus III, 6. p. 129.

f. nec,

f. civium

eunt. Sic Cicero de Orat. l. 3. c. 14. Nemo extulit eum verbis, sed contempsit &c.

Sic Horat. l. 1. Serm. 1.

*Qui sit, Meccenas, ut nemo,
quem sibi sortem*

*Seu ratio dederit, seu fors ob-
jecerit, illi*

*Contentus vivat; laudet di-
versa sequentes?*

In his duobus locis citatis voces
omnis homo subintelligi debent,
vel potius ex negativâ voce vox
affirmativa elicitur.

3 Ineptum ET Græculum] Ita
legendum censeo: & ita in Tusc.

G 2

Disp.

cessisset, clarissimo viro & amplissimo, principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quæ dixisti? *Eripite nos ex miseriis, eripite nos ex faucibus eorum, quorum crudelitas nostro sanguine non potest expleri: nolite sinere nos cuiquam servire, nisi vobis universis, quibus & possumus & debemus.* Omitto misérias, in quibus, ut illi aiunt, vir fortis esse non potest: omitto fauces, ex quibus te eripi vis, ne iudicio iniquo exforbeatur sanguis tuus; quod sapienti negant accidere posse: *servire* vero non modo te, sed universum senatum, cuius tum causam agebas, ausus es dicere? Potestne virtus, Crasse, servire, istis auctoribus, quorum tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ & semper & sola libera est, quæque, etiam si corpora capta sint armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ vero addidisti, Non modo senatum servire *posse* populo, sed etiam *debere*; quis hoc philosophus, tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis dolorem-

que

Disp. l. i. c. 35. habemus, *in-*
eptum sanè negotium ET *Graculum.*

I Vulgò *Idemque* SER. *Gal-*
ham, quem hominem probe nosse,
ET *commeminiſſe ſe aiebat*] Pri-
mo Ascensius, Editiones Ven.
& Mediol. & MSti Bal. Nov.
Norf. habent SERVIVM, de
quo vide Emendationes ad l.

2. c. 65. Deinde non placet
iſta verba *noſſe* & *commeminiſſe*
conjugi: qui enim dicit ſe
aliquem *noſſe*, fatiſ innuit ſe
illum *commeminiſſe*: Auctoritate
igitur omnium MStorum Oxon.
& Palat. itemque Norf. Mead.
Harl. 2. & Cant. Editionumque
veterum, verba *noſſe* & dele-
vi, & ſic ſententiam reſtitui;

quem

omit H. v. c. 51.

i. e. philosophus

in Catilin. l. 7.

que referens, probare posset? Senatum servire populo, cui populus ipse moderandi & regendi sui potestatem, quasi quasdam habenas, tradidisset?

53. Itaque hæc, cum à te divinitus ego dicta arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus & philosophiæ deditus, non modo parum commode, sed etiam turpiter & flagitiose dicta esse dicebat. ¹ Idemque Servium Galbam, quem hominem probe commeminisse se aiebat, pergraviter reprehendere solebat, quod is, L. Scribonio quæstionem in eum ferente, populi misericordiam concitasset; (cum M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, aspere apud populum [Romanum] & vehementer esset locutus; quam orationem in Originibus suis exposuit ipse) ² Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is C. Sulpicii Galli, propinqui sui, Q. pupillum filium ipse pene in humeros suos extulisset, qui patris clarissimi recordatione & memoria fletum populo moveret, & duos filios suos parvos tutelæ populi commendasset, ac se, ² tanquam in procinctu testamentum faceret, sine libra atque tabulis

popu-

quem hominem probe commeminisse se aiebat. Sic l. 3. c. 50. Antipater ille Sidonius, quem tu PROBE, Catule, MEMINISTI.

² Tanquam in procinctu] Milites Romani pugnam commissuri, tribus pluribusve comilitonibus audientibus, hæredem nominare solebant ut, si caderent in prælio, testamento con-

dito morerentur; hoc est in procinctu testamentum facere. Apud Quinct. Inst. Or. l. 12. c. 9. occurrit in procinctu stare; & Ovidius de Ponto lib. 1. Ep. 8. ait,

Hæc in procinctu carmina facta puta,

i. e. sine multâ meditatione & quasi ex tempore facta.

G 3

1 Sim-

*abest a Mag. Unde
J. leg. Doctus, philo-
sophiæ non modo parum
commode,*

*J. in Brut. c. 23.
Malt. vid. Attic. XII, 5.*

ila list.

glos.

et v. c. 5t.

populum Romanum tutorem instituere dixisset illorum orbitati. Itaque cum & invidia & odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragœdiis liberatum ferebat; quod

1. ~~Quintilianus~~ *Quintilianus*
Quintil. VI, 3, p. 566.
notat 14, 23. ubi
pro at 2. Velocius
in miss erat, atque
velocius. st 11, 18.
pro 2. Q. Capionis
um vit. cot. Stephani ha-
bit, adque Capionis di-

item apud Catonem scriptum esse video, nisi pueris & lachrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse. Hæc Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exilium fuisse, vel mortem anteponendam. Neque

vero hoc solum dixit, sed ipse & sensit & fecit: nam, cum esset ille vir exemplum, ut scitis, innocentia, cumque illo nemo neque integrior esset in civitate neque sanctior, non modo supplex iudicibus esse noluit, sed ne

f. uberius, ex Brut.
c. 30. 53. fin. Orator.
c. 12. fin. 14. fin.

ornatius quidem aut liberius causam dici suam, quam ¹ simplex ratio veritatis ferebat: *Paulum* huic *Cottæ* tribuit partium, disertissimo adolescenti, sororis suæ filio. *Dixit* item causam illam quadam ex parte *Q. Mucius* more suo, nullo apparatu, pure & dilucide. ² Quod si tu tunc, *Crassè*, dixisses, quibus subsidium oratori ex illis disputationibus, quibus philosophi utuntur, ad dicendi copiam petendum esse paullo ante dicebas; & si tibi pro *P. Rutilio*, non philosophorum more, sed tuo, licuisset dicere, quamvis scelerati illi fuissent, sicuti fuerunt, pestiferi cives supplicioque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evellisset vis orationis

¹ Simplex RATIO veritatis
 ferebat] Ita Victor. Asc. Lamb.
 Streb. Manutius⁺ & R. Steph.
 Vulgò oratio.

² QUOD si tu tunc, *Crassè*,
 dixisses &c.] Omnes MSti Ox-
 oniensis, MSti Cant. & Harl.

*idem pop. Rom. implorare, in Varr. V, 41. 42. filij nomen implorant, ibid. c. 49. la implorantis, cap. 59. cum imploraret Scipius, usurpa-
ritque nomen civilis, c. 62. pop. Rom. fide imploranda, c. 70. Deos de-
aque imploro, c. 72. misericordiam implorat, pro Muren. c. 40. vide pro
C. Flacco c. 1. 2.*

LIBER PRIMUS.

103

tionis tuæ. ⁿ Nunc, talis vir amissus est, dum
causa ita dicitur, ut si in illa commentitia
Platonis civitate res ageretur: nemo ingemuit,
nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam
doluit, nemo est questus, nemo rempublicam
imploravit, nemo supplicavit. Quid multa?
pedem nemo in illo iudicio supposit; credo,
ne Stoicis renunciaretur.

*q. Pop. Rom. Brut.
q. 23. implor.*

54. Imitatus est homo Romanus & con-
sularis veterem illum Socratem, qui, quum
omnium sapientissimus esset, sanctissimeque
vixisset, ita in iudicio capitis pro se ipse dixit,
ut non supplex aut reus, sed magister aut
dominus videretur esse iudicum. Quinetiam
quum ei scriptam orationem disertissimus o-
rator Lyfias attulisset, quam, si ei videretur,
edisceret, ut ea pro se in iudicio uteretur,
non invitus legit, & commode scriptam esse
dixit: sed, inquit, Ut, si mihi calceos Sicyo-
onios attulisses, non uterer, quamvis essent
habiles & apti ad pedem, quia non essent vi-
riles; sic illam orationem disertam sibi & o-
ratoriam videri, fortem & virilem non vide-
ri. Ergo ille quoque damnatus est; neque
solum primis sententiis, quibus tantum sta-
tuebant iudices, dampnarent, an absolverent;
sed etiam illis, quas iterum legibus ferre de-
bebant: erat enim Athenis, reo damnato, si
fraus capitalis non esset, 3 quasi poenæ æstima-

*q. Graecum
ipso v. c. St.
aut St.*

- 55, 56, 57

poenæ æstima-

tio.

2. Editionesque Ven. Mediol. Asc. Lamb. Streb. Man. & Stephanorum exhibent, Quod si tu tunc &c. Tantam igitur au-

storitatem secutus, vulgatum quid notamque Interrogationis rejeci. 3 Quasi POENÆ æstimatio] Lamb. G 4

*poenæ æstimatio.] Vide Quintilian. Lib. XI. c. 1. p. 962.
proque sic exit (Socrates), ut qui poenam suam honoribus summi-
set æstimaturus. Cic. Tusc. Disp. 1, 42. ea poenā multavit de.
Angl. p. malty.*

Ex sententia] Quintilian. VIII, 5. init. Academ. II, 31. p. 166. Supra
hoc libro c. 27. p. 54. et Suet. Jul. 47. Idem quod ex sua sententia. Plautus
Pseud. II, 4: 72. Captiv. II, 2: 97.

Ex sententia dicitur

*Exemplum vide
apud Demosthenem. ad
Timocratem. p. 415.
ed. Tagl.*

Ex - batur.

q. culpam

tio. Ex sententia, cum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commeruisse se maxime confiteretur: quod cum interrogatus Socrates esset, respondit, Se se meruisse, ut amplissimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur; qui honos apud Græcos maximus haberetur. Qujus responso sic iudices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent: qui quidem si absolutus esset, (quod mehercule, etiamsi nihil ad nos pertinet, tamen propter ejus ingenii magnitudinem vellem), quonam modo istos philosophos ferre possemus, qui nunc, cum ille damnatus est nullam aliam ob culpam, nisi propter dicendi inscientiam, tamen a se oportere dicunt peti præcepta dicendi? Quibuscum ego non pugno, utrum sit melius aut verius: tantum dico, & aliud illud esse atque hoc, & hoc sine illo summum esse posse.

55. Nam quod jus civile, Crasse, tam vehementer

Lamb. delet istud pœna, rectè quidem: hæc enim æstimatio non fuit pœna, sed fraudis i. e. criminis, de quo reus damnatus esset. Sic paulo infra legimus quam quasi æstimationem &c. nullâ pœna mentione factâ. Apud Romanos æstimare litem (de quo Cicero sæpius loquitur) significavit, computare, quantum pecuniæ is, qui in privatis judiciis causâ cecidisset, adversario solvere deberet: cum

verò apud Athenienses reus dam-
naretur de publico quodam cri-
mine, non capitali, iudicibus
aliquando licuit, vice pœnæ (ut
vocant) corporalis, mulctam illi
irrogare. Hoc Cicero vocat
quasi æstimationem.

I Indotatam esse & incom-
tam] Vulgata lectio duabus vo-
cibus auctior est, sc. indotatam
esse, ATQUE INCOMITATAM &
incomitam &c. Ubi diu doctis
disple-

*q. Ex
adv. Chæ-
p. 52. l.
12. l. 1.
ut in Ar-
midiano*

*inscien-
tia. insci-
entiam v.*

hementem amplexus es, video quid egeris :
 tum, quum dicebas, videbam. Primum, Scæ-
 volæ te dedidisti, quem omnes amare meritif-
 fimò pro ejus eximia suavitate debemus ;
 cujus artem cum indotatam esse & incom-
 tam videres, verborum eam dote locupletasti
 & ornasti : deinde, quod in ea tu plus ope-
 ræ laborisque consumseras, cum ejus studii
 tibi & hortator & magister esset domi, veri-
 tus es, nisi istam artem oratione exaggerasses,
 ne operam perdidisses. Sed ego ne cum ista
 quidem arte pugno : sit sane tanta, quantam
 tu illam esse vis : (etenim sine controversia &
 magna est, & late patet, & ad multos perti-
 net, & summo in honore semper fuit, & cla-
 rissimi cives ei studio etiam hodie præfunt)
 Sed vide, Crasse, ne, dum novo & alieno or-
 natu velis ornare juris civilis scientiam, suo
 quoque eam, concessio & tradito, spolies at-
 que denudes. Nam si ita diceres, qui juris-
 consultus esset, esse eum oratorem ; itemque
 qui esset orator, juris eundem esse consultum ;
 præ-

ut illi 70. ut se
 Crasso daret. nam
 tota h. q. d. q. isti.
 et 11, 44. Si se
 dant, — accipio
 quod datur. in
 verr. III, 19. Et ita
 V. C. Stephani.

displicuerunt ista verba atque in-
 comitatam, quæ à MSto Norf.
 ipse abesse vidi. Quod ad meum
 judicium attinet, illis doctis as-
 sentior ; quia voces locupletasti
 dote respondent voci indotatam :
 vox vero ornasti voci incomtam.
 Quid igitur fiet de voce incomi-
 tatam ? nannon Cicero in fine
 sententiae debuerat oppositionis
 gratia subicere huic comites ad-
 jecisti, aut tale quiddam ? Adde,
 quod c. 17. & in fine hujus ca-

pitis Crassus jus civile, cæteras-
 que artes in comitatu Eloquen-
 tiæ collocavit : quibus si caret
 Eloquentia, ipsa proprie incomi-
 tata dici potest : jus civile Cras-
 sus, non nisi tanquam ancillu-
 lam pedissequamque, Eloquentiæ
 adjunxit. Ex similitudine li-
 terarum, opinor, hic error na-
 tus est : voces enim incomita-
 tam, & incomtam eodem fere
 modo scribuntur.

1 Quibus

ejusmodi st.

præclaras duas artes constitueres, atque inter se pares & ejusdem focias dignitatis: nunc vero juris consultum sine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris esse posse, fuisseque plurimos; oratorem negas, nisi illam scientiam assumerit, esse posse. Ita & tibi jurisconsultus ipse per se nihil, nisi leguleius quidam cautus & acutus, præco actionum, cantor formularum, auceps syllabarum: ⁵Sed quia sæpe utitur orator subsidio juris in causis, idcirco istam juris scientiam eloquentiæ, tanquam ancillulam pedissequamque, adjunxisti.

56. Quod vero impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cum parva nescirent, magna profiterentur, aut ea, quæ maxima essent in jure civili, tractare auderent in causis, cum ea nescirent, numquamque didicissent; utriusque rei facilis est & prompta defensio. Nam neque illud est mirandum, qui, ¹ quibus verbis coemptio fiat, nesciat, eundem ejus mulieris, quæ coemptionem fecerit, causam posse defendere: nec, si parvi navigii & magni eadem est in gubernando scientia, idcirco qui, ² quibus verbis erctum cieri oporteat, nesciat, idem herciscundæ familiæ causam agere non possit. Nam quod maximas centumviraes causas in jure positas protulisti; quæ

*hercisci st. primus
inquit, heriscendi.*

¹ *Quibus rebus coemptio fiat]*
Coemptio fuit formula quædam matrimonii contrahendi, quâ mulier (teste Varrone) affera unum, tanquam emendi

causâ, marito dare solebat; verbisque quibusdam solennibus uti. quibus *coemptionem fecerit*.
² *Quibus verbis erctum cieri]*
Per voces *erctum cieri* intellige, hæredi-

quæ tandem earum causa fuit, quæ ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatissime potuerit dici? quibus quidem in causis omnibus, sicut in ipsa M' Curii, quæ abs te nuper est dicta, & in C. Hostilii Mancini controversia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remisso nuncio superiori, fuit inter peritissimos homines summa de jure defensio. Quæro igitur, quid adjuverit oratorem in his causis juris scientia, cum hic jurisconsultus superior fuerit discessurus, qui esset non suo artificio, sed alieno, hoc est, non juris scientia, sed eloquentia sustentatus? Equidem hoc sæpe audivi, cum ædilitatem P. Crassus peteret, eumque major natu, etiam consularis, Servius Galba affectaretur, quod Crassi filiam C. filio suo despondisset, accessisse ad Crassum consulendi causa quendam rusticanum: qui cum Crassum seduxisset, atque ad eum retulisset, responsumque ab eo, verum magis, quam ad suam rem accommodatum, abstulisset; ut eum tristem Galba vidit, nomine appellavit, quæsitque, qua de re ad Crassum retulisset: ex quo ut audivit, commotumque ut vidit hominem, Suspenso, inquit, animo & occupato Crassum tibi respondisse video; deinde ipsum Crassum manu

ut P. Lucili v. c. St.

Brut. c. 26.

hæreditatem dividi: idemque va-
le phrasis, quæ sequitur, *hereditunda familia*, sc. dividendæ
familie sive hæreditatis; nam
familia vox omnem hæredita-

tem & res hæreditarias com-
plectitur, ut docet Erasmus A-
dag. Chil. 5. Cent. 2. Prov.
16.

1 Juris

L. qui. Orat.
lib. 5. Roric. Amer.
c. 37.

nu apprehendit, & Heus tu, inquit, quid tibi in mentem venit ita respondere? Tum ille fidenter, homo peritissimus, confirmare, Ita se rem habere, ut respondisset, nec dubium esse posse. Galba autem alludens varie & copiose multas similitudines afferre, multaque pro æquitate contra jus dicere: atque illum, cum differendo par esse non posset, (quamquam fuit Crassus in numero disertorum, sed par Galbæ nullo modo), ad auctores confugisse, & id, quod ipse diceret, & in P. Mucii fratris sui libris, & in Sex. Ælii commentariis scriptum protulisse; ac tamen concessisse, Galbæ disputationem sibi probabilem & prope veram videri.

57. Attamen quæ causæ sunt ejusmodi, ut de earum jure dubium esse non possit, omnino in judicium vocari non solent. Num quis eo testamento, quod paterfamilias ante fecit, quàm ei filius natus est, hæreditatem petit? nemo: quia constat agnascendo rumpi testamentum: ergo in hoc genere juris judicia nulla sunt. ¹ Licet igitur impune oratori omnem hanc partem ¹ juris in controversiis ignorare, quæ pars sine dubio multo maxima est. In eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos, ² non est difficile oratori, ejus partis, quam-

¹ *Juris IN CONTROVERSIIS]* Lambin. legit *juris INCONTROVERSI*, eumque omnes deinde Editiones secutæ sunt: sed libens eam lectionem revoco, quæ in omnibus MStis & vet. cod. in-

venitur. Sensus est: Oratori licet impune & sine damno in controversiis i. e. causis ignorare omnem hanc partem juris, sc. de quâ dubium esse non possit, & in quâ judicia nulla sunt.

2. Non

quancumque defendet, auctorem aliquem invenire; à quo cum amentatas hastas acceperit, ipse eas oratoris laceratis viribusque torquet. nisi vero (bona venia hujus optimi viri dixerim Scævola) tu libellis aut praeceptis so-
 ceri tui causam M' Curii defendisti. Nonne arripuisti patrocinium æquitatis, & defensionem testamentorum ac voluntatis mortuorum? ac mea quidem sententia (frequens enim te audi-
 vi, atque affui) multo majorem partem sententiarum sale tuo, & lepore, & politissimis facetiis pellexisti, cum & illud nimium acumen illuderes, & admirarere ingenium Scævola, qui excogitasset, Nasci prius oportere, quàm emori: cumque multa colligeres & ex legibus, & ex senatusconsultis, & ex vita ac sermone communi non modo acute, sed etiam
 ridicule ac facete; ubi si verba, non rem sequeremur, confici nil posset. Itaque hilaritatis plenum judicium ac lætitiæ fuit: in quo quid tibi juris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi vis egregia, summa festi-
 tate & venustate conjuncta, profuit. Ipse ille Mucius paterni juris defensor, & quasi patri-
 monii propugnator sui, quid in illa causa, cum contra te diceret, attulit, quod de jure civili depromptum videretur? quam legem recita-
 vit?

2 Non EST difficile oratori] Turbat loci sensum vulgata vox esse, cum nihil est cause, cur sit Modi Infinitivi: Præcesserat, Dicit igitur impune Oratori ignorare: huc sequitur non ESSE

difficile. Ad fidem igitur MStorum Cant. Norf. Bod. Wag. Bal. Nov. Mead. Harl. 2. & Mag. necnon Lambini, & Manutii lago, non EST difficile &c.

testamentorum] Sensus postulat mentis, vide p. 78. vel 9. ex voluntate. vel sententiæ testamentorum. Pro ex voluntate (quod mihi maxime placet) vide Bruti. c. 53.
 re mentis ac voluntatis vid. Ill. 50. p. 392. Sed forte vulgate explicari
 lyt ex Bruti. c. 39. cum uterque ex contraria parte juri civili defenderet.

q. quasi

ceri

id. p. 78.

30

vit? quid patefecit dicendo, quod fuisset imperitis occultius? nempe ejus omnis oratio versata est in eo, ut scriptum plurimum valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magistros exercentur omnes, cum in ejusmodi causis alias scriptum, alias æquitatem defendere docentur. Et, credo, in illa militis causa, si tu aut hæredem aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones; non ad tuam vim & oratoriam facultatem contulisses! tu verò vel, si testamentum defenderes, sic ageres, ut omne omnium testamentorum jus in eo judicio positum videretur; vel, si causam ageres militis, patrem ejus, ut soles, dicendo à mortuis excitasses; statuisses ante oculos; complexus esset filium, flensque eum centumviris commendasset; lapides mehercule omnes flere ac lamentari cœgisset, ut totum illud UTI LINGUA NUNCUPASSET, non in duodecim tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in magistri carmine scriptum videretur.

58. Nam quod inertiam accusas adolescentium, qui istam artem primum facillimam non ediscant; ¹ (quæ quàm sit facilis, illi viderint, qui ejus artis arrogantia, quasi difficillima sit, ita subnixa ambulant: deinde etiam tu ipse videris, qui eam artem facilem esse dicis,

¹ *Quæ quam sit facilis &c.]* plena delectationis respondebunt
Hæc verba usque ad *tum esse illam artem futuram* in Parenthesi inclusi: Sic verba deinde, quod sit

prioribus primum facillimam non ediscant.

² *Aut ipsa sua vetustate consenuisse]*

Nuncupasset] Sic Tusc. III, 6. in aegrotatissim. sic judicasset, interrogasset, in judicasset, interrogaveritve, De Legg. III, 3. imperasset, ibid. erasset, rogasset, ibid. prohiberet, ibid. locasset, c. 4. migrasset, ibid. irritasset, plant. Amphit. I, 1: 298. reconciliasset, Captiv. III, 4: 44.

4. in Sic.

f-ss,
f-sit

Turneb. Adv.
XXIII, 34.

Mamilianus Pet. Victor. ad Varron. de R.R. II, 3. vid. lib. I. de
Fin. Occurrit C. Mamilius Vitulus, curio maximus, quod Liv. XLII,
21. C. Mamilius Limetanus ap. Salust. Jugurt. p. 79.

LIBER PRIMUS.

III

p. 82. dicis, quam concedis adhuc artem omnino
non esse, sed aliquando, si quis aliam artem di-
dicerit, ut hanc artem efficere possit, tum esse
illam artem futuram); deinde, quod sit ple-
na delectationis; (in qua tibi remittunt omnes
istam voluptatem, & ea se carere patiuntur;
nec quisquam est eorum, qui, si jam sit edifi-
cendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii
malit, quàm Manilianas venalium vendendo-
rum leges ediscere); Tum autem, quod amore
patriæ censes nos nostrorum majorum inventa
nosse debere; Non vides veteres leges aut ip-
sa sua vetustate consenuisse, aut novis legi-
bus esse sublatas? Quod vero viros bonos jure
civili fieri putas, quia legibus & præmia pro-
posita sint virtutibus, & supplicia vitiis; equi-
dem putabam virtutem hominibus (si modo
tradi ratione possit) instituendo & persuaden-
do, non minis & vi ac metu tradi. Nam ip-
sum quidem illud, etiam sine cognitione juris,
quàm sit bellum cavere malum, scire possu-
mus. De me autem ipso, cui uni tu concedis,
ut sine ulla juris scientia tamen causis satisfac-
cere possim, tibi hoc, Crasse, respondeo, Ne-
que me umquam jus civile didicisse, neque ta-
men in iis causis, quas in jure possem defen-
dere, umquam istam scientiam desiderasse. a-
liud est enim esse artificem cujusdam generis
atque

forte. vide p. 82.

f. quo,

ita dist.

~~ratione~~

ne v. c. st. is. nec

senuisse] Hæc est lectio MStorum | Vulgatum *ipsas* videtur aliquid,
Norf. Nov. Mag. Bod. Wag. | quod ei postea respondeat, po-
Harl. 2. & Bal. necnon | stulare.
Editionum Ven. & Mediol.

I 22

non v.c. St

atque artis, aliud in communi vita & vulgari hominum consuetudine nec hebetem, nec rudem. Cui nostrum non licet fundos nostros obire, aut res rusticas vel fructus causâ, vel delectationis, invisere? tamen nemo tam sine oculis, tam sine mente vivit, ut, quid sit se-mentis ac messis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni, aut quò modo ea frant, omnino nesciat. Num igitur, si cui fundus inspiciendus, aut si mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico sit, Magonis Carthaginiensis sunt libri perdiscendi; ¹ an hac communi intelligentia contenti esse possumus? Cur ergo non iidem in iurè civili, præsertim cum in causis & in negotiis & in foro conteramur, satis instructi esse possumus ad hoc duntaxat, ne in nostra patria peregrini atque advenæ esse videamur? Ac si jam sit causa aliqua ad nos delata obscurior, difficile, credò, sit cum hoc Scævola communicare! quamquam ipsi omnia, quorum negotium est, consulta ad nos & exquisita deferunt.

¹ *An hac communi &c.]* Particula *an* in Interrogatione idem valet ac *an non*: ut in lib. 1. de Off. c. 15. *An imitari agros fertiles* (sc. debemus), *qui multo plus afferunt quàm acceperunt?* de Senect. c. 7. *an, in omnibus iis studiorum agitatio vita equalis fuit?* in utroque enim loco non subintelligitur. Simile est istud Terentii in Andr. Act. 5. Sc. 2. v. 8. *Etiā tu hoc respondes?* ad quem locum vide No-

tam Donati. q. *

² *Et PERSCRIPTIONIBUS controversia est.]* Vulgò *prescriptionibus*, quâ voce significantur Senatusconsulta, in quibus Senatorum nomina præscribebantur: sed vox istius significationis huic loco minime convenit: veram lectionem *PERSCRIPTIONIBUS* protulit Lambinus, secutus auctoritatem duorum MStorum quibus consentiunt MSti Bod. Nov. Wag. Norf.

Cant.

non Ed. Grav.

* *Num idem est quod utrum; et an huic respondet, et alterum*
ut ex duobus. vide Gronov. ad Tacit. Annal. iv, 35. Sæpe omittitur
ut utrum in priori parte: vide Liv. XXXI, 31. p. 684. Comprobavimus ergo
De prov. Cong. c. 9. An vero m. ille Lepidus er. Ille pro an non pagin. ind. pro
c. 14. Qu. de pro Qu. Ligan. c. 9. an, ut sit in bellis civilibus er. et De Fin. V,
An ea, quæ de. Curtius V, 3:9.

runt. An vero, si de re ipsa, si de finibus cum in rem præsentem non venimus, si de tabulis * & perscriptionibus controversia est, contortas res & sæpe difficiles necessario perdiscimus; si leges nobis, aut si hominum peritorum responsa cognoscenda sunt, veremur, ne ea, si ab adolescentia juri civili minus studuerimus, non queamus cognoscere?

59. Nihilne igitur prodest oratori juris civilis scientia? Non possum negare prodesse ullam scientiam, ei præsertim, cujus eloquentia copia rerum debeat esse ornata: sed multa & magna & difficilia sunt ea, quæ sunt oratori necessaria, ut ejus industriam in plura studia distrahere nolim. Quis neget opus esse oratori in hoc oratorio motu statuque Roscii gestum & venustatem? tamen nemo suaserit studiosis dicendi adolescentibus, in gestu discendo histrionum more elaborare. Quid est oratori tam necessarium, quam vox? tamen me auctore nemo dicendi studiosus, 3 Græcorum more & tragædorum, voci serviet; qui

&

Car. 54. Cant. Mead.⁺ & Editio Veneta. Nomen perscriptionis, (inquit Lambinus) locum habet in nominibus, tabulis, & rationibus. l. 4 Ep. ad Att. Ep. ultima; Hec pectio, non verbis, sed nominibus, & PERSCRPTIONIBUS multorum tabulis cum esse facta diceretur, à Memmio prolata est. Or. pro Roscio Comiti. Nam quemadmodum turpe est scribere, quod non debeat; sic improbum est non referre,

quod debeat: æque enim tabula condemnantur ejus, qui non retulit; & ejus, qui falsum PERSCRIPSIT. Vides, Lector, perscribere idem significare, ac in tabulis accepti & expensi scriptione res notare; earum verò notationes, perscriptiones dicebantur.

3 Græcorum more ET Tragædorum, voci serviet] Bene Lamb. auctoritate trium MStorum delet illud &: sed, sive retineatur, sive

f. ita — ut sic
Dr. Gm. Rhet. 11, 30
Sunt ita magis
— factus est, ut eo

sive ejiciatur, post vocem *Tra-* | ditur.

gedorum comma ponendum est. *Chri. Art. Crit. Part III. §. 1.*
 I Quoties PERSCRIBITUR &c.] Manutius, Strebæus, & Lambinus ediderunt PRÆSCRIBITUR; quæ vox magis ad id, quod Cicero voluit dicere, videtur accommodata; præscribitur enim est præcipitur, præceptis tra-

Dijertifimi homines] scil. Graeci. ~~et Latini~~ ^{munitus} ~~et alii~~ ^{Orto}

mi,) & qui, ut abs te paulo ante dictum est, pragmatici vocantur. In quo, nostri omnino melius multo, quod clarissimorum hominum auctoritate leges & jura tecta esse voluerunt: Sed tamen non fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrati essent, oratorem ipsum erudire in jure civili, non ei pragmaticum adiutorem dare.

60. Nam quod dicis senectutem à solitudine vindicari juris civilis scientia; fortasse etiam pecuniæ magnitudine: sed nos non, quid nobis utile, verum quid oratori necessarium sit, quærimus: quamquam, quoniam multa ad oratoris similitudinem ab uno artifice sumimus, solet idem Roscius dicere, Se, quo plus sibi ætatis accederet, eo tardiores tibicinis modos & cantus remissiores esse facturum. Quod si ille, adstrictus certa quadam numerorum moderatione & pedum, tamen aliquid ad requiem senectutis excogitat, quanto facilius nos non laxare modos, sed totos mutare possumus? Neque enim hoc te, Crasse, fallit, quàm multa sint, & quàm varia genera dicendi, & quod haud sciam, an tu primus ostenderis, qui jam

modo v.c. st.

4. iv

ministros, quia illos ante An-
tonius vocarat *juris peritos*: non
ad Substantivum *homines*; eos
enim *homines disertissimos* postea
dicit ignaros fuisse juris civilis.
Deinde sequitur, *Et qui, ut abs
te paulo ante dictum est*, PRAG-
MATICI vocantur. Paulo ante,
id est, c. 45. ubi dicit Crassus ii,
qui apud illos πρῶτοι καὶ δεύτεροι vocan-
tur: video Manutium in utro-
que loco Græca voce usum esse.
Tota igitur sententia sic legen-
da est. Itaque illi *disertissimi
homines ministros habent in cau-
sis juris peritos (eum ipsi sint
IMPERITISSIMI)*, *Et qui, ut
abs te paulo ante dictum est*, πρῶτοι
καὶ δεύτεροι vocantur.

3 ET QUOD HAUD SIAM] Vel

3 ET QUOD *haud sciam* Vel
legen-

CCRM

H 2

legen-

jam diu multo dicis remissius & lenius, quàm solebas; neque minus hæc tamen tua gravissimi sermonis lenitas, quàm illa summa vis & contentio probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus & Lælium, qui omnia sermone conficerent paulo intentiore, numquam, ut Servius Galba, lateribus aut clamore contenderent. Quod si jam hoc facere non poteris aut noles, vereris, ne tua domus, talis & viri & civis, si à litigiosis hominibus non colatur, à cæteris deferatur? Equidem tantum absfum ab ista sententia, ut non modo non arbitrer subsidium senectutis in eorum, qui consultum veniant, multitudine esse ponendum, sed tamquam portum aliquem expectem istam, quam tu times, solitudinem. Subsidium enim bellissimum existimo esse senectuti otium. Reliqua vero, etiamsi adjuvant, historiam dico, & prudentiam juris publici, & ¹ antiquitatis iter, & exemplorum copiam, siquando opus erit, à viro optimo & istis rebus instructissimo, familiari meo, Longino mutuabor. Neque repugnabo, quo minus (id quod modo hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto studio atque humanitate versentur: sed mehercule non ita multum spatii mihi videtur, si modo ea facere, &

per-

legendum est cum Lamb. *quod* eorum omnium quæ præterita
haud sciam, deleta ET; vel, id sunt: nec aliud sonat istud Ci-
quod magis placet, *atque haud* ceronis in Epist. ad Att. lib. 4.
sciam. Ep. 2. ut interrumpat iter amo-
ris nostri & officii mei.

¹ Antiquitatis iter] i.e. Cur-
sum sive continuatum ordinem

² Fastidiis adherere] Cl.
Clericus.

probabilis. St.

4. Divinus. St.

probabilis

persequi videntur, quæ à te, Crasse, præcepta sunt; qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere visus es huic ætati; [sed tamen ad id, quod cupiunt, adipiscendum prope necessarias.] Nam & subitæ ad propositas causas exercitationes, & accuratæ & meditatæ commentationes, ac stilus ille tuus, quem tu vere dixisti, *Perfectorum dicendi esse, ac magistrum*, multi fudoris est; & illa orationis suæ cum scriptis alienis comparatio, & de alieno scripto subita, vel laudandi vel vituperandi vel comprobandi vel refellendi causâ, disputatio, non mediocris contentionis est, vel ad memoriam, vel ad imitandum.

vid. p. 118, 119. 113.

ac c. v. St.

luc. St.

p. 65.

61. Illud vero fuit horribile, quod mehercule vereor, ne maiorem vim ad deterrendum habuerit, quàm ad cohortandum: Voluisti enim in suo genere unumquemque nostrum quasi quendam esse Roscium; dixistisque, non tam ea, quæ recta essent, probari, quàm, quæ prava sunt, ² fastidiis adhærescere: quod ego non tam fastidiose in nobis, quàm in histri-
nibus spectari puto. Itaque nos raucos sæpe attentissime audiri video; tenet enim res ipsa atque causa: at Æsopum, si paulum irrause-
rit, explodi. A quibus enim nihil præter vo-
luptatem aurium quæritur, in iis offenditur,

ic. fastidio fini
tima est, III, 25.
347.

irrauenit Turnell
Ado. XVI, 6.

simul-

Clericus, cum hanc lectionem minus probaret, censuit legendum esse, *fastidia iis adhærescere*. Sed vulgata (opinor) lectio se satis commendat; Non-
ter enim hic per *fastidiis ad-*

hærescere, intelligit non probari, vel fastidiosè spectari: eodem modo, quo in lib. 3. c. 10. ad alicujus studium adhærescere significat probari.

simulatque imminuitur aliquid de voluptate. In eloquentia autem multa sunt, quæ teneant; quæ si omnia summa non sunt, (& pleraque tamen magna sunt), necesse est ea ipsa, quæ sunt, mirabilia videri. Ergo, ut ad primum illud revertar, sit orator nobis is, qui, ut Crassus descripsit, accommodate ad persuadendum possit dicere. Is autem concludatur in ea, quæ sunt in usu civitatum vulgari ac forensi; remotisque cæteris studiis, ¹ quamvis ea sint ampla atque præclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes & dies urgeatur; imiteturque illum, cui sine dubio summa vis dicendi conceditur, Atheniensem Demosthenem, in quo tantum studium fuisse tantusque labor dicitur, ut primum impedimenta naturæ diligentia industriaque superaret; cumque ita balbus esset, ut ejus ipsius artis, cui studeret, primam litteram non posset dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur: deinde, cum spiritus ejus esset angustior, tantum continenda anima in dicendo est affectus, ut una continuatione verborum (id quod ejus scripta declarant) binæ ei contentiones vocis & remissiones continerentur. Qui etiam (ut memoriæ proditum est), conjectis in os calculis, summa voce versus multos uno spiritu pronuntiare consuebat; ² neque is consistens in loco, sed inambulans, atque adscensu ingre-

q. civium

4. laus. 1, 6.

-rarit st.

2/3e v. c. st.

¹ *Quamvis ea sint ampla*] [Mag. Bod. Bal. Mead. & Harl. Sic MSti Cant. Norf. Nov. | ² itemque Edit. Ven. Mediol. Lamb.

ingrediens arduo. Hisce ego cohortationibus, Crasse, ad studium & ad laborem incitandos juvenes vehementer assentior: cætera, quæ collegisti ex variis & diversis studiis & artibus, tametsi ipse es omnia consecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere sejuncta esse arbitror.

62. Hæc cum Antonius dixisset, sane dubitare visus est Sulpicius & Cotta, utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. Tum Crassus, Operarium nobis quendam, Antoni, oratorem facis; atque haud scio, an aliter sentias, & utare tua illa mirifica ad refellendum consuetudine, qua tibi nemo umquam præstitit: cujus quidem ipsius facultatis exercitatio oratorum propria est, sed jam in philosophorum consuetudine versatur, maximeque eorum, qui de omni re proposita in utramque partem solent copiosissime dicere. Verum ego non solum arbitrabar, his præsertim audientibus, à me informari oportere, qualis esse posset is, qui habitaret in subselliis, neque quidquam amplius afferret, quàm quod causarum necessitas postularet; sed majus quiddam videbam, cum censebam oratorem, præsertim in nostra republica, nullius ornamenti expertem esse oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibusdam finibus totum oratoris munus circumdediti, hoc facilius nobis expones ea, quæ

Lamb. & Manutii: Vulgò sunt. | tius & Lambinus legunt, neque
2 Neque is consistens] Manu- | id consistens &c.

quæ abs te ¹ de officiis præceptisque oratoris
 quæsitæ sunt; sed, opinor, secundum hunc di-
 em: satis enim multa à nobis hodie dicta sunt.
 Nunc & Scævola, quoniam in Tusculanum
 ire constituit, paullum requiescet, dum se ca-
 lor frangat; & nos ipsi, quoniam id temporis
 est, valetudini demus operam. Placuit sic om-
 nibus. Tum Scævola, Sane, inquit, vellem
 non constituiſsem in Tusculanum me hodie
 venturum esse Lælio: libenter audirem Anto-
 nium: &, cum exsurgeret, simul arridens, Ne-
 que enim, inquit, tam mihi molestus fuit,
 quod jus nostrum civile pervellit, quàm ju-
 cundus, quod se id nescire confessus est.

-cat, ut demus.

-se v. c. st.

¹ De officiis præceptisque Ora-
 toris] Forte oratoriis: sic enim
 Cicero ad hos de Oratore Dia-
 logos respiciens loquitur in To-
 pic. c. 25. *Harum causarum pro-
 pria argumenta, ex iis sumpta
 locis, quos exposuimus, in præ-
 ceptis oratoriis explicata sunt.*
 Et in Invent. lib. 1. c. 10.
*antequam de præceptis oratoriis
 dicamus: nec aliter* Quint. Inst.
 Or. 1. 12. c. 3. *Veluti despexif-
 sent oratoria præcepta.* Vereor,
 ut sit Ciceronianum dicere, præ-

cepta oratoris, cum ea præcepta
 intelligantur, non quæ Orator
 dat (Rhetoris est enim ea dare),
 sed quibus utitur. Interim dis-
 simulandum non est, Ciceronem
 in Acad. Quæst. lib. 1. c. 2.
 hæc dicere, *Nos autem præcep-
 tis Dialecticorum & Oratorum
 etiam sic parentes, ut legibus &c.*
 Sed & hic pro *Oratorum* vi-
 detur legendum esse *Rhetorum*:
 cum duæ hæc voces in MStis
 sæpius confundantur.

M. T. C I C E R O N I S
D E
O R A T O R E
A D
Q. F R A T R E M

DIALOGUS, seu LIBER II.

MAGNA nobis pueris, Quinte frater, si memoria tenes, opinio fuit, L. Crassum non plus attigisse doctrinæ, quàm quantum prima illa puerili institutione potuisset; M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuisse: erantque multi, qui, ¹ quamquam non ita se rem habere arbitrarentur, tamen,

vero st.

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM SECUNDUM.

¹ *Quamquam* NON ita se rem habere] Particulam Negativam NON libenter in textum recipi, secutus auctoritatem unius MS. Mem. necnon Editionum Manutii, Venetæ, Rawl. aliarumque veterum. Lambinus etiam hanc vocem è suis MSis protulit. Nec minus sensus loci, quam Editorum consensus me movebat. Gruterus istud NON summo cum dedecore eiecit: malim tamen mentem Ciceronis, quam vel doctissimi Gruteri errores sequi.

magis. Cod. abest vox puerili. unde forte leg. quàm quantum prima illa institutio potuisset.

¹ Cum

*dic. v. c. 51. id.
p. 51.*

men, quo facilius nos incensos studio discendi à doctrina deterrent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent; ut, si homines non eruditi summam essent prudentiam atque incredibilem eloquentiam consecuti, inanis omnis noster esse labor, & stultum in nobis erudiendis patris nostri, optimi ac prudentissimi viri, studium videretur. Quos tum (ut pueri) refutare domesticis testibus, patre, & C. Aculeone propinquo nostro, & L. Cicerone patruo, solebamus; quod de Crasso pater, & Aculeo, (quocum erat nostra matertera), quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum, & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus una decesserat, multa nobis de ejus studio doctrinaque sæpe narravit: cumque nos cum consobrinis nostris, Aculeonis filiis, & ea disceremus, quæ Crasso placerent, & ab iis doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam

*l. 1. p. 51. Orator. illud sæpe intelleximus, (cum essemus ejusmodi, quod vel pueri sentire poteramus), illum
c. 61. generis ejus quod esset ad declarationem comparatum.
Famil. V, 8. aut ejusmodi quod silentio posset præteriri. VI, 8.*

¹ Cum essemus ejusmodi, quod vel pueri] Doctis quibusdam suspecta fuit hæc locutio: quapropter Gulielmus censuit legendum esse, intelleximus (cum essemus ejus domi) quod vel pueri &c. Lambinus verò verba cum essemus ejusmodi, quod vel pueri sentire poteramus delenda esse voluit: Sed vulgata lectio defendi potest; Sic enim in Orat. pro Lege Manil. Genus belli est ejusmodi, quod maxime vestros animos excitare debet: Sci-

licet in utroque loco vox quod idem valet ac ut: Sic Terentius in Adelph. Act. 3. Sc. 2. v. 1. Nunc illud est, quod, si omnes omnia sua consilia conferant — nihil auxilii afferant. Columell. de re Rust. lib. 7. c. 5. Sic quidem, quod nec medicamentorum nec ferri remedia patitur grex: Et (ne pluribus exemplis utar) Ovid. de Trist. lib. 5. Eleg. 1. v. 16.

Præmoneo, nunquam scripta quod ista legant.

2. Pro-

lum & Græce sic loqui, nullam ut nosse aliam linguam videretur, & doctoribus nostris ea ponere in percunctando, eaque ipsum omni in sermone tractare, ut nihil esse ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio vero, quamquam sæpe ex humanissimo homine, patruo nostro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis vel Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus dedisset; tamen ipse adolescentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo sæpe quæsi. Non erit profecto tibi, quod scribo, hoc novum: nam jam tum ex me audiebas, mihi illum ex multis variisque sermonibus nullius rei, quæ quidem esset in iis artibus, de quibus aliquid existimare possem, rudem aut ignarum esse visum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quàm illa despicere, & nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre: Antonius autem ²probabiliorem hoc populo oratio-

² Probabiliorem hoc populo] Ut se habet vulgata Lectio, vox *hoc*, eodem sensu, quo *eo*, ponitur adverbialiter: sed utræque semper comparativis præponuntur, ut sæpe apud Ciceronem habes *hoc facilius*, *hoc magis*, *hoc inferiores* &c. Adde etiam, quod *hoc* semper habet vel præcedentem, vel sequentem particulam, *quod*, vel *quia*. Sed in hoc loco vox *hoc* postponitur comparativo, & non aliam habet particulam, quam *si*, inse-

quentem. Facili igitur mutatione locum sic licet restituere; *Antonius autem probabiliorem huic populo orationem fore censebat suam, si* &c. Huic populo, i. e. populo Romano: nota hæc est, & vulgata Ciceronis locutio. sic l. i. c. 51. qui in hoc populo foroque versamur.† Omnem autem dubitationem, opinor, eximet l. 2. c. 36. ubi suæ dissimulationis rationem reddens Antonius dicit: *semper ego existimavi jucundiorē & proba-*

BILIOREM

+ Et Lib. III, 24.
Satisfacere me
posse huic popu-
lo non putabam.
Brut. c. 73. plus
suum certe attulit
huic populo digni-
tatis, &c. in pison. c.
7. huic suum populo
ita fuerat ut. II, 11, 12.
p. 225. Sen. de Clem.
1, 4.

orationem fore censebat suam, si omnino didicisse numquam putaretur: atque ita se uterque graviolem fore, si alter contemnere, alter ne nosse quidem Græcos videretur. Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus: illud autem est hujus institutæ scriptionis ac temporis, Neminem eloquentia non modo fine dicendi doctrina, sed ne fine omni quidem sapientia, florere umquam & præstare potuisse.

2. Etenim ceteræ fere artes se ipsæ per se tuentur singulæ; ¹ bene dicere autem, quod est scienter & perite & orlate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia, quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur; aut eloquentiæ nomen relinquendum est. Quare equidem & in nostra civitate, & in ipsa Græcia, quæ semper hæc summa duxit, multos & ingeniis & magna laude dicendi fine summa rerum omnium scientia fuisse fateor; talem vero existere eloquentiam, qualis fuerit in Crasso & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ ² ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit,

non

BILIOREM HUIC POPULO oratorem fore, qui &c. Vox huic in MStis scribitur *huc*, litera tamen *c* supra lineam levata.

¹ Bene dicere autem ———
eius terminis SEPTA teneatur]

Lambinus legit SEPTUM: quod verissimum puto. Dicere enim est modus infinitivus Substantive acceptus, & Neutrius generis. Imò quod neutrius est generis; vox igitur septa feminini ferri non potest.

2 Ad

q. 11. 39. 7. 293.

sc. magnis

non potuisse confirmo. Quo etiam feci libentius, ut eum sermonem, quem illi quondam inter se de his rebus habuissent, mandarem literis; vel ut illa opinio, quæ semper fuisset, tolleretur, alterum non doctissimum, alterum plane indoctum fuisse; vel ut ea, quæ existimarem à summis oratoribus de eloquentia divinitus esse dicta, custodirem literis, si ullo modo assequi complectique potuissem; vel mehercule etiam, ut laudem eorum jam prope senescentem, quantum ego possem, ab oblivione hominum atque à silentio vindicarem. Nam, si ~~ex~~ scriptis cognosci ipsi suis potuissent, minus hoc fortasse mihi esse putassem laborandum: sed, cum alter non multum (quod quidem exstaret) & id ipsum adolescens; alter nihil admodum scripti reliquisset; deberi hoc à me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem. Quod hoc etiam spe aggredior majore ad probandum, quia non de Ser. Galbæ aut C. Carbonis eloquentia scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, siquid velim, ³ nullius memoria jam me refellente: sed edo hæc iis cognoscenda, qui eos ipsos, de quibus loquor, sæpe

² Ad tantam] Ita Edit. Ven. & Mediolana, non in, quam præpositionem huic loco parum convenire Lambinus vidit.

³ Nullius memoria jam me refellente] MSti 7 sc. Cant. Norf. Nov. Harl. 2. Wag. Bal.

& Bod. uti Editiones Venet. & Mediol. exhibent jam me refellente. Hac igitur auctoritate vocem me recepi. Casus vero Accusativus ad explendum sententiam necessarius videtur.

*rhetorem] semper distinguit Cicero inter Rhetorem et Ora-
torem. vide III, 14. p. 323.*

126

DE ORATORE

sæpe audierunt; ut duos summos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti sint, vivorum & præsentium memoria teste commendemus.

3. Nec vero te, carissime frater atque optime, Rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestes putas, insequor ut erudiam: (quid enim tua potest oratione aut subtilius, aut ornatius esse?) sed quoniam 'sive iudicio, ut soles dicere; sive, ut ille pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore à dicendo & timiditate ingenua quadam refugisti; sive, ut ipse joculari soles, unum putasti satis esse non modo in una familia rhetorem, sed pene in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito propter eorum, qui de dicendi ratione disputarunt, jejunitatem bonarum artium possit illudi. Nihil enim mihi quidem videtur in Craffi & Antonii sermone esse præteritum, quod quicumque summis ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrinâ, maximo usu, cognosci ac percipi potuisse arbitraretur: quod tu facillime poteris judicare, qui prudentiam rationemque dicendi, per te ipsum; usum autem, per nos, percipere voluisti. Sed, quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus, conficere possi-

I Sive iudicio, ut SOLES dicere] Fortè legendum est SOLEO, ut hoc sit ratio, quam Cicero noster afferat, cur Frater ejus à dicendo refugerit: jocularis ratio, quam Quinctus ipse af-

ferre solebat, postea sequitur, sive, ut ipse joculari soles, unum putasti satis esse &c. Recte.

2 Ita ME frater exoravit, NE ipsum quidem à studio &c.] Ita legendum censeo auctorita-

*+ summis ingeniis,] i. e. hominibus summorum ingeniorum, ac
morum studiosiorum, &c. ut apud Terent. uxorem his moribus
regno, i. e. hominibus istorum morum.*

f. quamquam

q. oratorem

adhortatione] F. oratione. nulla enim in his quæ præce-
dunt videtur inesse adhortatio. Justin. 38, 3. fin.

LIBER SECUNDUS. 127

possimus, omiſſa noſtra adhortatione, ad eo-
rum, quos propoſuimus, ſermonem diſputa-
tionemque veniamus. Poſtero igitur die quàm
illa erant acta, hora fere ſecunda, cum etiam
tum in lecto Craſſus eſſet, & apud eum Sul-
picius federet, Antonius autem inambulare
cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catu-
lus ſenex cum C. Julio fratre venit: quod ubi
audivit, commotus Craſſus ſurrexit, omneſque
admirati majorem aliquam eſſe cauſam eorum
adventus ſuſpicati ſunt. Qui cum inter ſe, ut
ipſorum uſus ferebat, amiciffime conſalutaſſent,
Quid vos tandem? Craſſus, num quidnam, in-
quit, novi? Nihil ſane, inquit Catulus: etenim
vides eſſe ludos: ſed (vel tu nos ineptos licet,
[inquit] vel moleſtos putes) Cum ad me in
Tuſculanum, [inquit] heri veſperi veniſſet Cæ-
ſar de Tuſculano ſuo, dixit mihi à ſe Scæ-
volam hinc euntem eſſe conventum, ex quo
mira quædam ſe audiſſe dicebat, Te, quem
ego toties omni ratione tentans ad diſputandum
elicere non potuiſſem, permulta de eloquentia
cum Antonio diſſeruiſſe, &, tamquam in ſcho-
la, prope ad Græcorum conſuetudinem diſ-
putaſſe. ² Ita me frater exoravit, ne ipſum
quidem à ſtudio audiendi nimis abhorrentem,
ſed mehercule ³ verentem, ne moleſti vobis
inter-

ita diſt. vid. p.
367.

f. 106.

f. 111 ut parti-
orat. c. 35. pro
Leg. Man. c. 9.

itaque St. maip-
ſum non St.

neque

te MSti Harl. 1. cui quam pro-
ximè accedunt cæteri mei op-
timæ Notæ MSti iique Palati-
ni, quos excuſſit Gruterus. + Vul-
gata lectio, ita frater exoravit
meiſum, NON quidem à ſtudio

&c. minus elegans eſt, & digna
Ciceronis calamo.

³ Verentem, ne] Vulgò veren-
tem TAMEN, nè: ſed cùm vox
TAMEN otioſa hîc, ſeu potius
moleſta eſt, eam rejeci ad fidem
MSto-

interveniremus, ut huc secum venirem: Scævola enim ita dicere aiebat, bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. ¹ *M*oc si tu cupidius factum existimas, Cæsari attribues; si familiarius, utrique nostrum: nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat.

4. Tum Crassus, equidem, quæcumque causa vos huc attulisset, lætarer, cum apud me viderem homines mihi carissimos & amicissimos; sed tamen (vere dicam) quævis malletm fuisset, quàm ista, quam dicis. Ego enim (ut, quemadmodum sentio, loquar) numquam mihi minus, quàm hesterno die, placui: magis adeo id facilitate, quàm alia ulla culpa mea, contigit; qui, dum obsequor adolescentibus, me senem esse sum oblitus; fecique, id, quod ne adolescens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina aliqua continerentur, disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod, transactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum venistis. Tum Cæsar, Equidem inquit, Crasse, ita sum cupidus te in illa longiore ac perpetua disputatione audiendi, ut, si id mihi minus contingat, vel hoc sim quoti-

*q. clarissimos et
mihi amicissimos
ut de Senect. 21.*

ista dist.

Dist. St.

MStorum Cant. Mead. & Harl. 1. itemque Editionum Rawl. Ven. Mediol. aliarumque veterum: ex finali syllabâ vocis *verentem*, & voce *ne* illud TAMEN ortum esse suspicor.

1 *Apud te valere* VIDEATUR] Cum particula ista aut disjun-

gat Cottam & Sulpicium, legendum esse cenſeo VIDEATUR, ut MSti Cant. & Wag. exhibent, & MS. Bod. à prima manu olim exhibuerat. Vulgò *videantur*.

2 NE TU *ſis ineptus*] Ita MSti Cant. Norf. & Harl. 2. cum

quotidiano tuo sermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta plus, quàm ego, apud te valere videatur: & te exorabo profecto, ut mihi quoque & Catulo tuæ suavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus libebit, non te urgebo; neque committam, ut, dum vereare, ² ne tu sis ineptus, me esse iudices. Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæsar, ex omnibus Latinis verbis hujus verbi vim vel maximam semper putavi: quem enim nos *ineptum* vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quod *non* sit *aptus*: idque in sermonis nostri consuetudine perlate patet. Nam, qui aut, tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, ³ is *ineptus*, dicitur. Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Græcorum natio: itaque, quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt: ut enim quæras omnia, quomodo Græci *ineptum* appellent, non reperies. Omnium autem

*ipse st. sed dicit
in v.c.*

eum Victorio & quibusdam vet. Editionibus: Vulgò *tu ne sis ineptus*, ordine mutato.

³ *Is ineptus dicitur*] Fallit hic incautos levis, sed notandus tamen, Error: antea dixerat Crassus, quem enim nos *ineptum* vocamus: & paulo post idem dicit

quomodo Græci ineptum appellant: Nunc vero hoc idem dicere vult, & enumeratione specierum nobis significare, quis ineptus nominetur. Delevi igitur Infinitivum *esse*, auctoritate Asc. & Manutii, necnon MStorum Cant. Norf. Harl. 2. Wag. Bod. & Mag. I Gym-

illorum qui Steph. et v. c. habet quam ut illi qui.

autem ineptiarum, quæ sunt innumerabiles, haud scio an ulla sit major, quàm, ut illi solent, quocumque in loco, quoscumque inter homines visum est, de rebus aut difficillimis aut non necessariis argutissime disputare. Hoc nos ab istis adolescentibus facere inviti & recusantes heri coacti sumus.

Nonne v. c. St.

9. At

in ambulamus St. et v. c. habet ubi nunc ambulamus.

ad Græcorum disputationem v. c. St.

5. Tum Catulus, Ne Græci quidem, inquit, Crasse, qui in civitatibus suis clari & magni fuerunt, sicuti tu es, nosque omnes in nostra republica volumus esse, horum Græcorum, qui se inculcant auribus nostris, similes fuerunt; nec tamen in otio sermones huiusmodi disputationesque fugiebant. Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipsa, ubi ambulamus, & palæstra, & tot locis sessiones gymnasiorum, & Græcarum disputationum memoriam quodammodo commovent? ² aut

inoppor-
im
St.

1 Gymnasiorum, & GRÆCARUM disputationum] Cur non vox Græcus tam ad Gymnasia, quam ad disputationes referri debuit? Gymnasia tunc temporis non minus propria Græcorum fuerunt, quam disputationes. Lamb. sic legit Gymnasiorum GRÆCORUM, & disputationum: cui accedit MS. Nov. Porro Edit. Rawl. & MSta Bal. Gonv. & Joan. habent Gymnasiorum, & GRÆCORUM dispu-

tationum: veram, si locum vocis & mutes, sanamque lectionem. *Rectius in 3ª edit.*

2 Vulgò Aut IMPORTUNUM tempus] Malim legere, aut INOPPORTUNUM, ut coniecit Lambinus, & MSti Mag. Bal. Mead. Wag. Norf. Nov. exhibent.

3 Vitam NULLAM esse ducamus] Hunc ordinem verborum servant MSti Harl. 1. Cant. Nov. Gonv. & 3 vetustissimæ Editiones: Nec aliter Cicero solet

7. Inopportunitatem tempus in tanto otio, quod & raro datur, & nunc peroptato nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputationis alieni, qui omnes hi sumus, ut sine his studiis vitam nullam esse ducamus? Omnia ista, inquit Crassus, ego alio modo interpretor; qui primum palæstram, & sedes, & porticus, etiam ipsos, Catule, Græcos exercitationis & delectationis causa, non disputationis invenisse arbitror: nam & sæculis multis ante gymnasia inventa sunt, quàm in his philosophi garrere cœperunt; & hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire, quàm philosophum malunt; qui simul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus & gravissimis disputantem philosophum omnes unctionis causa relinquunt: ita levissimam delectationem gravissimæ, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis esse, assentior: verum otii fructus est non contentio animi, sed relaxatio.

6. Sape

solet loqui: de Amicit. c. 23. *sine amicitia vitam esse NULLAM sentiunt: de Off. lib. 2. c. 4. sine quibus vita omnino NULLA esse potuisset.* Per verba, ut *sine studiis vitam nullam esse ducamus*, intellige, ut arbitremur nos non posse suaviter, & jucunde vitam agere sine Eloquentiæ cognitione: ita enim in sequ. cap. Crassus vocem NULLAM intelligit; *Vos eos esse, qui vitam insuavem sine his*

studiis putaretis. Eodem modo locutus est Plato l. 1. de Rep. ubi querelas senum memorat, quibus perierant omnes voluptates adolescentiæ: *Τότε μὲν εὖ ζῶντες, νῦν δὲ εὖ ζῶντες: tunc quidem bene viventes; nunc vero ne viventes quidem.* Quem Platonis locum Cicero in Senect. sic imitatus est: *Quod voluptatibus carerent, sine quibus VITAM NULLAM putabant,*

I 2

1 Umbili-

unctionis] qu. lusionis. sic De Amicit. c. 26. pro luseris, id. est. unxeris.

nunc imper-
v.c. st.

omit. v.c. st.
quarquam v.c. st.

6. Sæpe ex focero meo audiui, cum is diceret, Socerum suum Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari, eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe, tamquam è vinculis, evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, Conchas eos & ¹ umbilicos ad ^{Lucrinum s. d. Al.} Caietam, & ad ^{vid. Val. Max. VIII,} Laurentum legere consueſſe, & ^{8:2.} ad omnem animi remissionem ludumque descendere. ^{st.} ² Sic enim se res habet; ut quemadmodum volucres videmus procreationis atque utilitatis suæ causa fingere & construere nidos; easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui causa passim ac libere solutas opere volitare: sic nostri animi forensibus negotiis, atque urbano opere defessi gestiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore. Itaque illud, quod ^{2. st.} ego in causa Curiana Scævolaë dixi, non dixi secus, ac sentiebam. ^x Nam si, inquam, Scævola, nullum erit ^{st.} testamentum

¹ Umbilicos] i. e. Lapillos umbilicorum iustar habentes: quod Noster hic vocat conchas & umbilicos, Val. Maximus lib. 1. c. 8. vocat conchulas & calculos.

² Sic enim se res habet; ut, quemadmodum &c.] Cl. Lambinus delevit vocem ut: sed suam emendationem nullis argumentis confirmavit. Hoc vero, opinor, secutus est. Vidit nempe post ut modum Subjunctivum scribi oportere; sed verba gestiunt, & cupiunt sunt Indicativi Modi. 1. 2. c. 67. Sic profecto

res se habet, nullum ut sit tempus. 1. 3. c. 23, Res quidem se sic habet, ut, nisi quod quisque cito potuerit, nunquam omnino possit perdiscere. 1. 1. Epist. ad Quintum Fratrem Ep. 1. Quæ per sæpe viris sapientissimis acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis; sic illi fortuna impetum superare non possent. In his tribus locis citatis Subjunctivus Modus sequitur ut: aut igitur particula ut ejicienda est, aut in fine sententiæ, necesse est, ut

mentum recte factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium testamenta, tu scribes unus: quid igitur? inquam; quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi, Mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit, in qua permaneo, Catule, sententia; meque, cum huc veni, hoc ipsum nihil agere & plane cessare delectat. Nam, quod addidisti tertium, Vos eos esse, qui vitam insuavem sine his studiis putaretis, id me non modo non hortatur ad disputandum, sed etiam deterret. Nam, ut C. Lucilius, homo doctus & perurbanus, dicere solebat, Ea quæ scriberet, neque se ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse, quàm ipse: de quo etiam scripsit, *Persium non curo legere*, (hic enim fuit, ut noramus, omnium fere nostrorum

^ *marilo* st.

cum v. l. st.

aliud v. l. st.

ut legamus, GESTIANT & CUP-
PIANT.

3 Vulgò *Neque ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle*] Sic se habet lectio vulgata: sed cum deest vox *se* ante verbum *velle*, auctoritate quinque MStorum Oxon. Mead. & Cant. & Editionum Ven. Mediol. Car. Stephani, & Lambini sic refinxī sententiam, *neque se ab indoctissimis* &c.

4 Vulgò *Quam ipse de se: quo etiam scripsit* &c.] Hunc locum corruptum esse facile omnes ag-

noscent. Quid enim est, aliquid *de se* intelligere? Quid vult, *quo etiam scripsit*? neutrum quidem ferri potest. Unice vera lectio hæret in quatuor MStis Oxoniensibus, in MStis Cant. Wag. Mead. Harl. duo, Gonv. Pith. Mem. Pal. pr. Editionibusque primis; *alteri plus fortasse, quam ipse: de quo etiam scripsit* &c. Vox *se* excidit supra ex suo loco *neque se ab indoctissimis*, & in hunc locum negligentia Librariorum recepta fuit.

strorum hominum doctissimus): ¹ *Laelium Decimum volo*, (quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium): sic ego, si jam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud vos: malo enim non intelligi orationem meam, quàm reprehendi.

7. Tum Cæsar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navasse operam, quod huc venerim: nam hæc ipsa recusatio disputationis, disputatio quædam fuit mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio esse partes, ut de tota eloquentia differat, quemque jamdudum ² Cotta, & Sulpicius expectat? Ego vero, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipse obmutescam, nisi prius à vobis impetraro. — Quidnam? inquit Catulus. Ut hic sitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat, Ego, inquit Julius, pro utroque respondeo: Sic faciemus: atque ista quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me tene- res. Hic Catulus arrisit; & simul, Præcisa, inquit, mihi quidem dubitatio est, quoniam neque

trabo st.

¹ *Laelium Decimum volo*] Nescio, consultone, an errore in vulgatis Editionibus Comma post *Laelium* ponatur. Tam manifestum vero vitium non passus sum diutius Ciceroni adhærescere. Quippe Cicero singulos singulis opponit, *Decimum Persio*, additque relativum *quem*, non *quos*. Omnes veteres E-

ditiones omittunt istud Comma: in quo delendo nihil dubii est: Restat tamen alius nodus: nusquam enim *Decimus* cognomen est. Sed præclare ad hanc rem facit, quod Cl. Spanheimius in suo tractatu de Re Nummaria observavit, nempe sæpissime prænomen postponi nomini gentis: sic in Dionysio Halicarn. habes

Dionysius

neque domi imperaram, & hic, apud quem eram futurus, sine mea sententia tam facile promisit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt; & ille, Audite, vero, audite inquit; hominem enim audietis de schola, atque a magistro, & Græcis literis eruditum: & eo quidem loquar confidentius, quod Catulus auditor accessit, cui non solum nos Latini sermonis, sed etiam Græci ipsi solent suæ linguæ subtilitatem elegantiamque concedere. Sed tamen, quoniam hoc totum, quicquid est, sive artificium, sive studium dicendi, nisi accessit os, nullum potest esse; docebo vos, discipuli, id quod ipse non didici, quid de omni genere dicendi sentiam.

Hic posteaquam arriserunt, Res mihi videtur esse, inquit, facultate præclara, arte mediocris: ars enim earum rerum est, quæ sciuntur; oratoris autem omnis actio opinionibus, non scientia continetur. Nam & apud eos dicimus, qui nesciunt, & ea dicimus, quæ nescimus ipsi: itaque & illi alias aliud iisdem de rebus & sentiunt & judicant, & nos contrarias sæpe causas dicimus, non modo ut Crassus contra me dicat aliquando, aut ego contra Crassum; cum

alte-

Πίσων Λεύκιος, & Γέλλιος Γναίος. *lius.*

l. 2. Antiq. Romanarum. Apud Dionem quoque, ipsumque Ciceronem vir idem doctissimus observavit parilem ordinis mutationem. Porro Onuphr. Panvinius in libro de Nom. Roman. dicit se legisse *Manlium Cnaum*. Ergo *Lelius Decimus* idem valet, ac *Decimus Le-*

2 *Cotta & Sulpicius EXPECTAT ?* Ita MSti Mag. & Joan. vice Vulgati EXPECTANT: & planè Ciceronianum est, uti verbo singularis numeri post binos aut plures casus Nominativos, modò hi sint numeri singularis.

1 Nov

*non gloriose - magisque a veritate] De Fin. V, 29. p. 416.
Cicéronis perspicuitatem hic desideratur. ~~quod~~ certum est initium
hæc non esse integra.*

alterutri necesse sit falsum dicere: sed etiam ut uterque nostrum eadem de re alias aliud defendat; cum plus uno verum esse non possit. Ut igitur in ejusmodi re, quæ mendacio nixa sit, quæ ad scientiam non sæpe perveniat, quæ opiniones hominum, & sæpe errores aucupetur, ita dicam, si causam putatis esse, cur audiatis.

8. Nos vero, & valde quidem, Catulus inquit, putamus; atque eo magis, quod nulla mihi ostentatione videris esse usus: exorsus es enim ¹ non gloriose, magisque, (ut tu putas,) ^{q. 1.} à veritate, quàm à nescio qua dignitate. Ut igitur de ipso genere sum confessus, inquit Antonius, Artem esse non maximam; sic illud affirmo, Præcepta posse quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & ad ² excipiendas eorum voluntates. Hujus rei scientiam si quis volet magnam quandam artem esse dicere, non repugnabo: etenim cum plerique temere ac nulla ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut propter consuetudinem aliquam callidius id faciant, non est dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit, quare alii melius, quàm alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is, si non plane

¹ Non gloriose, magisque (ut tu putas) à veritate] Ita Victorius & Ascensius ediderunt, quibus assentiri Lector poterit, nisi malit legere non gloriose, ^{SED magis &c.} In Vulgatis extat non gloriose magis, ut tu putas, à veritate &c. nullo sanè sensu.

² EXCIPIENDAS eorum voluntates]

plane artem, at quasi artem quandam invenerit. Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro atque in causis; ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, possem vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi persuasi, Quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfecto oratore præclarius. Nam, ut usum dicendi omittam, qui in omni pacata & libera civitate dominatur, tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus jucundius percipi possit. qui enim cantus moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inveniri potest? quod carmen artificiosa verborum conclusionem aptius? qui actor in imitanda, quàm orator in suscipienda veritate jucundior? quid autem subtilius, quam acutæ crebræque sententiæ? quid admirabilius, quam res splendore illustrata verborum? quid plenius, quam omni rerum genere cumulata oratio? neque enim ulla non propria oratoris est res, quæ quidem ornate dici graviterque debeat.

9. Hujus est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia; ejusdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio: eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur.

tates] Lambini MStus habuit CAPTANDAS: sed cave, quid mutes; illa enim vox idem valet ac hæc; ut in Horatii Epist. lib. 1. Ep. 1. v. 78.

Pomis viduas venantur avaras,

EXCIPIUNTQUE senes, quos in vivaria mittant.

+ moderata oratione dulcior multis ¹ Aut bene. 1, 60. idem strictis certa quadam numerorum moderatione.

c. 9. eadem facultas
fata v. c. 7. v. 18
facultas præclara

f. tae

vocatur 1. quis cohortari ad virtutem arden-
 tius? quis à vitiis acrius revocare? quis vitu-
 perare improbos asperius? quis laudare bonos
 ornatus? quis cupiditatem vehementius fran-
 gere accusando potest? quis mœrorem levare
 mitius consolando? Historia vero, testis tem-
 porum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra
 vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia, nisi ora-
 toris, immortalitati commendatur? Nam si
 qua est ars alia, quæ verborum aut faciendo-
~~rum~~ aut deligendorum scientiam profiteatur;
 aut si quisquam dicitur, nisi orator, formare
 orationem, eamque variare & distinguere qua-
 si quibusdam verborum sententiarumque in-
 signibus; aut si via ulla, nisi ab hac una arte,
 traditur aut argumentorum, aut sententiarum,
 aut denique descriptionis atque ordinis; fatea-
 mur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alie-
 num esse, aut cum aliqua alia arte esse com-
 mune. Sed, si in hac una est ea ratio atque
 doctrina, non, si qui aliarum artium bene lo-
 cuti sunt, eo minus id est hujus unius pro-
 prium: sed, ut orator de iis rebus, quæ cæ-
 terarum artium sunt, si modo eas cognorit (ut
 heri Crassus dicebat), optime potest dicere;
 sic cæterarum artium homines ornatus illa sua
 dicunt, si quid ab hac arte didicerunt. Ne-
 que enim, si de rusticis rebus agricola quispiam,

aut

1 AUT si quisquam &c.] Vulg.
 Edit. omittunt AUT, quod ta-
 men hic proprium locum habet
 & reperitur in Victorii Lam-

binique Editionibus, & MStis
 Joan. Bod. Mag. & Harl. duo-
 bus.

2 Quid quaque doceant
 Lamb.

F. Glos.

~~faciendo~~

quidem v. c. 51.

aut etiam, id quod multi, medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis diserte dixerit aut scripserit, idcirco illius artis putanda sit eloquentia: in qua, quia vis magna est in hominum ingeniis, eo multi etiam sine doctrina aliquid omnium generum atque artium consequuntur: sed, quid cuiusque sit proprium, etsi ex eo judicari potest, cum videris, ² quid quæque doceant; tamen hoc certius nihil esse potest, quàm quod omnes artes aliæ sine eloquentia suum munus præstare possunt, orator sine ea nomen suum obtinere non potest: ut cæteri, si disertis sint, aliquid ab hoc habeant; hic, nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit.

10. Tum Catulus, Etsi, inquit, Antoni, minime impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuæ, pati tamen, mihi que ignoscere: non enim possum, quin exclamem, ut ait ille in Trinummo; ita mihi vim oratoris cum exprimere subtiliter visus es, tum laudare copiosissime: quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet: debet enim ad eam laudandam, ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro; tibi enim assentior, vestrum esse hoc totum diserte dicere; idque si quis in alia arte faciat, eum assumpto aliunde uti bono, non proprio, nec

Lamb. & Manut. legunt DOCEAT: sed non opus est Emendatione; ita enim noster de Divin. lib. 2. c. 42. Perinde ut

QUÆQUE stella in his partibus SUNT quoque tempore. & Oratori c. 58. Nunc dicendum est, quibus orationis generibus SINT QUI-

quod quidem — quam laudat] Tota hæc sententia mihi videtur esse a manu aliena.

si v.c. St.

q. d. d.

q.

q. Caesar inquit illa v.c. St. forte recte.

nec suo. Et Crassus, Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit: nam, hesterno sermone, unius cujusdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem, aut bajulum nobis oratorem descriperas, inopem quendam humanitatis, atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos à te discipulos abducerem: nunc, Catulo audiente & Cæsare, videor debere non tam pugnare tecum, quàm, quid ipse sentiam, dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loquimur, in foro atque in oculis civium constituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus esse præpositum. Nam Crassus heri, cum vos, Catule & Cæsar, non adessetis, posuit breviter in artis/distributione, idem, quod Græci plerique posuerunt; (neque sane, quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit) Duo prima genera questionum esse, in quibus eloquentia verfaretur, unum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo; Expetendane esset eloquentia; expetendine honores. Certum autem, in quo quid in personis, & in constituta re & definita quæreretur; cujusmodi sunt, quæ in foro, atque in civium causis discepta-

QUE (sc. numeri) accommoda-
tissimi.

I Sibi esse fortuna bona]

Lamb. legendum voluit sibi esse

naturæ & fortuna bona: sed illud fugit, Ciceronem tam naturam quàm fortunam unâ voce fortuna significasse: in enumeratione

q. et

ital.

adveniente v.c. st.

loquor v.c. st.

D v.c. st. bene,
si ita distinguas.

ritur v.c. st.

Ex his enim fontibus — licebit etiam laudationem ornare?
Quid sit ornare aliquis ex fontibus, ~~per se intelligitur~~ ^{supra} qui potest inter-
intelligere ~~se~~ ^{se} laudationem laudare.
nam,

LIBER SECUNDUS. 141

disceptationibusque versantur. Ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in consilio dando esse posita: nam illud tertium, quod & à Crasso tactum est, &, ut audio, ille ipse Aristoteles, qui hæc maxime illustravit, adjunxit, etiamsi opus est, tamen minus est necessarium. Quidnam? inquit Catulus; an laudationes? id enim video poni genus tertium.

Disput. v. c. St.

p. 59. 60.

tractatum duo v. c. St.

II. Ita, inquit Antonius; & in eo quidem genere scio & me, & omnes, qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cum abs te est Popilia, mater vestra, laudata; cui primum mulieri hunc honorem in nostra civitate tributum

q. plutarcho Camil. Liv.

puto. Sed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem & ad præcepta esse revocanda. Ex his enim fontibus, unde omnia ornate dicendi præcepta sumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa desiderare, quæ ut nemo tradat, quis est, qui nesciat, quæ sint in homine laudanda? positus enim iis rebus, quas Crassus in illius orationis suæ, quam contra collegam cenfor habuit, principio dixit, Quæ natura aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus se vinci, posse animo æquo pati; quæ ipsi sibi homines parare possent, in iis rebus se pati vinci non posse; qui laudabit quempiam, intelliget exponenda sibi esse fortunæ bona: ea sunt generis, pecuniarum,

ad v. c. St. F. et.

ornamenta v. c. et paul. manet. q. haurire, Hor. supra 1. 46. fin. Fam. X, 3. 11, 31. p. 357.

in Verr. IV 37.

pro p. Sext. c. 21. pro Q. Ligur. c. ult. pro M. Marcello. c. 6. Philipp. X. 11, 8. et 21. ubi opponitur bona viribus et fortunæ. Fam. 11, 3. Acad. 1, 5. Tuscul. V, 30. Gell. XVIII, 1. p. 803. De Amicit. c. 27.

rationis enim hujus generis bonorum, dicit paulo infra ceterarumque rerum, quæ sunt aut corporis aut extraneæ: simile est,

quod Noster dicit in lib. 2. c. 84. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, ceteraque, quæ Fortuna det aut extrinsecus aut corpori

ut audio, Dissimulatur hoc loco Antonius, &c. Dicit ut audio, quasi auditione tantum hæc res ibi innuatur. ^{nam} infra 1. 38. ~~fatetur~~ se legisse libros Aristotelis.

Quintil. III, 7, p. 269
infra II, 84.

Decumb. v. c. St.

f. patienter-
ne idem hi dicat.
sequitur enim
omnibus quid sa-
pienter sit.

est v. c. St.

etiam v. c. St.

* vid. p. manu.

cuniae, propinquorum, amicorum, opum, va-
letudinis, formae, virium, [ingenii] cæterarum- q.
que rerum, quæ sunt aut corporis, aut extra-
neæ: si habuerit, bene his usum; si non ha- A v. c. St.
buerit, sapienter caruisse; si amiserit, mode- c. St.
rate tulisse: deinde quid sapienter is, quem
laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid
iuste, quid magnifice, quid pie, quid grate,
quid humaniter, quid denique cum aliqua vir-
tute aut fecerit, aut tulerit. Hæc, & quæ
sint ejus generis, facile videbit, qui volet lau-
dare quempiam; & qui vituperare, contraria.
Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc
tertium genus, quoniam inest in ratione re-
rum? non enim, si est facilius, eò de nume-
ro quoque est excerpendum. Quia nolo, in-
quit, omnia, quæ cadunt aliquando in orato-
rem, ¹ quamvis exigua sint, ea sic tractare,
quasi nihil possit dici sine præceptis suis. Nam
& testimonium sæpe dicendum est, ac non-
numquam etiam accuratius; ut mihi, necesse
fuit in Sext. Titium, seditiosum civem & tur-
bulentum. Explicavi in eo testimonio [dican-
do] omnia consilia consulatus mei, quibus illi
tribuno plebis pro republica restitissem; quæ-
que ab eo contra rempublicam facta arbitra-
rer, exposui: diu retentus sum, multa audiui,
multa respondi. Num igitur placet, cum de
eloquentia præcipias, aliquid etiam de testimo-
niis

&c. ubi vides natura five cor-
poris bona Fortuna ascribi.*

1 Quamvis exigua sint] i. e.

Quamvis facilia sint, seu pau-
cis verbis tractari possint: Sic
lib. 2. c. 84. nec illud tertium,
lauda

niis dicendis quasi in arte tradere? Nihil fane, inquit Catulus, necesse est.

12/ Quid? si (quod sæpe summis viris acci-
dit) mandata sint exponenda aut in senatu, ab
imperatore, aut ad imperatorem, aut ad regem,
aut ad populum aliquem à senatu? num, quia
genere orationis in hujusmodi causis accura-
tiore est utendum, idcirco pars etiam hæc cau-
sarum numeranda videtur, aut propriis præ-
ceptis instruenda? Minime vero, inquit Ca-
tulus: non enim deerit homini diserto in ejus-
modi rebus facultas, ex cæteris rebus & cau-
sis comparata. Ergo item, inquit, illa, quæ
sæpe diserte agenda sunt, & quæ ego paulo
ante (cum eloquentiam laudarem) dixi orato-
ris esse, neque habent suum locum ullum in
divisione partium, neque certum præceptorum
genus, & agenda sunt non minus diserte, quàm
quæ in lite dicuntur, objurgatio, cohortatio,
consolatio; quorum nihil est, quod non sum-
ma dicendi ornamenta desideret; sed ex arti-
ficio res istæ præcepta non quærunt. Plane,
inquit Catulus, assentior. Age vero, inquit
Antonius, qualis oratoris, & quanti hominis
in dicendo putas esse, historiam scribere? Si,
ut Græci scripserunt, summi, inquit Catulus:
si, ut nostri, nihil opus est oratore: satis est
non esse mendacem. Atqui, ne nostros con-
temnas, inquit Antonius, Græci quoque sic in-
itio

*laudationum, genus est difficile, | majoris copia, de quibus nemo ferè
— sed quia multa sunt ora- | præciperet, totum hunc segregabam
tionum genera & graviora & | locum: Non opus est igitur, ut
cum*

*ita listu
aut st.*

*hoc st. p. rebay
ut inox.*

oratio v.c. st.

q. del.

q. del.

ipsi st.

referrebat in album] ἀνεγράφειν· εἰς λευκῶμα, Demosthenes
Timocrat. p. 373. ed. Foyl. sic referre in commentarium 1, 404

III

DE ORATORE

itio scriptitarunt, ut noster Cato, ut Pictor, ut
Piso. Erat enim historia nihil aliud, nisi an-
nalia confectio; cuius rei memoriæque pub-
licæ retinendæ causa, ab initio rerum Roma-
narum usque ad P. Mucium pontificem ma-
ximum res omnes singulorum annorum man-
dabat literis pontifex maximus, ¹ efferebatque
in album, & proponebat tabulam domi, po-
testas ut esset populo cognoscendi; ² hique
etiam nunc Annales maximi nominantur. Hanc
similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui
sine ullis ornamentis monumenta solum tem-
porum, hominum, locorum, gestarumque re-
rum reliquerunt. Itaque, qualis apud Græ-
cos, Pherecydes, Hellanicus, Acusilas fuit, a-
liique permulti, talis noster Cato, & Pictor,
& Piso; qui neque tenent, quibus rebus or-
natur oratio (modo enim huc ista sunt impor-
tata), &, dum intelligatur, quid dicant, unam
dicendi laudem putant esse brevitatem. Paul-
lulum se erexit, & addidit historiæ maiorem
sonum vocis vir optimus, Crassi familiaris,
³ Antipater: cæteri non exornatores rerum,
sed tantummodo narratores fuerunt.

13. Est, inquit Catulus, ut dicis: sed iste
ipse

eum Riccobono legamus, quam-
vis egregia sint.

I EFFEREBATQUE in album]
Lambinus maluit REFEREBAT-
QUE in album. Optime sane:
vulgata enim Lectio nulla si-
mili locutione confirmatur. Lam-
bini vero lectioni Livius fidem

facit l. 1. c. 32. Omnia ea ex
commentariis Regis pontificum
maximum, IN ALBUM RELATA,
proponere in publico jubet. MS.
Bod. habet efferebatque in altum:
sed minus placet propter ea,
quæ sequuntur, proponebat ta-
bulam domi.

2 HIQUE

vel ij qui v.c. st.

a- natur

De Legg. 1, 2.

LIBER SECUNDUS. 145

ipse Cælius, neque distinxit historiam ⁴ varietate locorum; neque verborum collocatione, & tractu orationis leni & æquabili perpolivit illud opus; sed, ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, superiores. Minime mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc nostra lingua illustrata non est: nemo enim studet eloquentiæ nostrorum hominum, nisi ut in causis atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti à causis forensibus, cum ad cæteras res illustres, tum ad scribendam historiam maxime se applicaverunt. Namque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in causis nihil omnino versatum esse accepimus: atqui tanta est eloquentia, ut me quidem, quantum ego Græce scripta intelligere possum, magis noper delectet. Et post illum Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facile vicit: qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur: ita porro verbis aptus & pressus, ut nescias, utrum res oratione, an verba sententiis illustrentur. Atqui ne hunc quidem, quam-

*q. colorum; III, 25.
Xia. c. 12. p. 144.
Alic. II, 21. II, 87.
fin.*

Del. St.

vincit St.

² HIQUE etiam nunc] Editio-
nes Ven. & Mediol. & Lam-
binus habent, HIQUE etiam nunc
&c. Manutius vero HIQUE. Vul-
gata Lectio II, QUI ferri non
potest, quoniam vox II cum nul-
lo verbo construitur.

³ Antipater] L. Cælius Ar-

tipater, de quo Noster plura in
Bruto, c. 26.

⁴ Varietate locorum] i. e. Re-
gionum: & ita Cicero in cap.
sequenti, cum de Historiæ le-
gibus sermo est, dicit, Rerum
ratio ordinem temporum deside-
rat, regionum descriptionem. qu.

¹ Quasi

15.

quamquam est in republica versatus, ex numero accepimus eorum, qui causas dictitarunt; & hos libros tum scripsisse dicitur, cum à republica remotus, atque (id quod optimo cuique Athenis accidere solitum est) in exilium pulsus esset. Hunc consecutus est Syracusius Philistus, qui, cum Dionysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumsit in historia scribenda, maximeque Thucydidem est, si-
cut mihi videtur, imitatus. Postea vero, ¹ quasi ex clarissima rhetoris officina, duo præstantes ingenio, Theopompus & Ephorus, ab Isocrate magistro impulsī, se ad historiam contulerunt; causas omnino numquam attigerunt.

14. Denique etiam à philosophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille; post, ab Aristotele Callisthenes, comes Alexandri, scripsit historiam; & hic quidem, rhetorico pene more; ille autem superior, leniore quodam sono est usus, & qui illum impetum oratoris non habeat; vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum omnium Timæus, quantum autem judicare possum, longe eruditissimus, & rerum copia & sententiarum varietate abundantissimus, & ipsa compositione verbo-

¹ Quasi ex clarissima Rhetoris officina] MS. Harl. 1. hunc ordinem verborum servat, ex clarissima quasi Rhetoris officina: bene, cum enim vox quasi ad vim solius vocis officina levandam usurpetur, longè ab eâ abesse non debet: Sic Cicero de Leg. lib. 1. c. 13. Philosophi quasi officinas instruxerunt sapientia: & in Bruto c. 8. Domus Isocratis, quasi ludus quidam

a ipso v.c. 94.

pau. pug. Thucydides, A. 2. 11, 13.

a. platone

q. oratorio. 2. 9.

vallem. Rhetoris
officina
sed videtur. 83.

verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensem. Hæc cum ille dixisset, Quid est, inquit, Catule, Cæsar? ubi sunt, qui Antonium Græce negant scire? quot historicos nominavit? quàm scienter? quàm proprie de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari defino, quod multo magis ante mirabar, hunc, cum hæc nesciret, in dicendō posse tantum. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans, horum libros, & nonnullos alios, sed delectationis causa, cum est otium, legere soleo. Quid ergo est? (fatebor aliquid tamen) Ut, cum in sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambulem, fieri natura tamen, ut colorer; sic, cum istos libros ad Misenum (nam Romæ vix licet) studiosius legerim, sentio orationem meam illorum cantu quasi colorari. Sed, ne latius hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipsi, qui scripserunt, voluerunt à vulgo intelligi. ² An philosophos vestros si quando incidi, deceptus indicibus librorum, quod sunt fere inscripti de rebus notis & illustribus, de virtute, de justitia, de honestate, de voluptate, verbum prorsus

Hexam.

1 ego v. c. st.

q. cultu

vero st.

63. *dam atque officina dicendi &c.*

2 *In philosophos VESTROS]*

Manutius pro VESTROS legit
VERO: male, hic enim Antonius loquitur Catulo, de quo dicitur in lib. 3. c. 49. Hæc

ab iis PHILOSOPHIS, quos tu maxime diligis, Catule, dicta sunt. & c. 47. Trochæum frequenter ab Oratore segregat Aristoteles, Catule, VESTER

K 2

1 Ne

causa enim Porro. habet vero nostros. quod probum est, et defendi potest ex illis, et multis aliorum Auctorum locis.

sus nullum intelligo; ita sunt angustis & con-
cisis disputationibus illigati. Poetas omnino,
 quasi alia quadam lingua locutos, non conor
 attingere: cum his me (ut dixi) oblecto, qui
 res gestas, aut qui orationes scripserunt suas,
 aut qui ita loquuntur, ut videantur voluisse
 esse nobis, qui non fumus eruditissimi, fami-
 liares. Sed illuc redeo.

15. Videtisne, quantum munus sit oratoris
 historia? haud scio, an flumine orationis &
 varietate maximum: neque tamen eam repe-
 rio usquam separatim instructam rhetorum præ-
 ceptis: fita sunt enim ante oculos. Nam quis
 nescit, primam esse historiae legem, Ne quid
 falsi dicere audeat? deinde, ¹ Ne quid veri non
 audeat? Ne qua suspicio gratiae sit in scriben-
 do? Ne qua simultatis? Hæc scilicet funda-
 menta nota sunt omnibus. Ipsa autem exæ-
 dificatio posita est in Rebus, & Verbis. Rerum
 ratio ordinem temporum desiderat, regionum
 descriptionem: vult etiam, quoniam in rebus
 magnis, memoriaque dignis consilia primum,
 deinde acta, postea eventus expectantur; & de
 consiliis significari, quid scriptor probet; &
 in rebus gestis declarari non solum, quid actum,
 aut

¹ Ne quid VERI] Ita MSti Joan. Gouv. Bal. Bod. & Harl. duo cum plerisque vet. Editio-
 nibus: vulgatum VERE à mente
 Ciceronis prorsus abhorret: po-
 test enim quis nihil non VERE
 dicere, cum interim aliquid
 VERI est, quod non audet di-

cere: Cicero voluit significare,
 Historici officium esse, nihil
 quod verum est, præ metu &c.
 intactum relinquere.

² Excellant, DE cujusque] Lambinus legit excellat, cujus-
 que: Sive verò legamus excellant,
 five

longi v.c. st.

aliqua st. sã 2 v.c.
 habent alia. e

omitt. v.c. st.

prudentissimi 2 v.c.

omitt. 2 v.c. st.

~~quoniam~~
~~propter~~
~~facere~~ v.c. st.

quod st.

aut dictum sit, sed etiam quomodo; &, cum *quādo v.c.st.*
 de eventu dicatur, ut causæ explicentur om-
 nes vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis:
 hominumque ipsorum non solum res gestæ, sed
 etiam, qui fama ac nomine ² excellant, de cu-
 jusque vita atque natura. Verborum autem
 ratio, & genus orationis, fufum atque tractum,
 & cum lenitate quadam æquabili profluens,
 sine hac judiciali asperitate, & sine sententiarum
 forensium aculeis persequendum est. Harum *proseq-st.*
 tot tantarumque rerum videtisne nulla esse
 præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur?
 In eodem silentio multa alia oratorum officia *q-viz, ut in h. cap.*
 jacuerunt, cohortationes, consolationes, præ-
 cepta, admonita, quæ tractanda sunt omnia di- *q. monita, v. d.*
 fertissime; sed locum suum in illis artibus, quæ *c. 41.*
 traditæ sunt, habent nullum. Atque in hoc
 genere illa quoque est infinita silva; quod ora- *quam v.c.st.*
 tori plerique (ut etiam Crassus ostendit) duo
 genera ad dicendum dederunt; Unum de certa
definitaque causa, quales sunt, quæ in litibus, *definita c.v.st.*
 quæ in deliberationibus versantur: addat, si
 quis volet, ³ etiam laudationes; Alterum, quod
 appellant omnes fere scriptores, explicat nemo,
infinitam generis sine tempore, & sine persona
 quæ-

sive *excellat*, rejicienda est, opi-
 nor, præpositio DE: expende,
 Lector, totam sententiam, &
 mecum judicabis: monendus es
 tamen, post verba *cujusque vita*
atque natura verbum *explicetur*
 ex præcedentibus subintelligi
 oportere.

3 *Etiam* LAUDATIONES]
 Lambinus ex duobus MStis
 legit LAUDATIONES: nec aliter
 MStis Norf. Wag. Cant. Nov.
 Bod. & Mag. Extat etiam in
 Riccobono hunc locum citante.
 Vulgò *laudationis*.

quæstionem¹. hoc quid, & quantum sit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur. Si enim est oratoris, quæcumque res infinite posita sit, de ea posse dicere, dicendum erit ei, quanta sit solis magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de musicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere suscepto, recusare. Denique ei, qui profitetur esse suum, non solum de iis controversiis, ¹ quæ temporibus & personis notæ sunt, hoc est, de omnibus forensibus, sed etiam de generum infinitis quæstionibus dicere, nullum potest esse genus orationis, quod sit exceptum.

16. Sed si illam quoque partem quæstionum oratori volumus adungere, vagam & liberam & late patentem, ut de rebus bonis aut malis, expetendis aut fugiendis, honestis aut turpibus, utilibus aut inutilibus, de virtute, de justitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de cæteris virtutibus, contrariisque vitiis dicendum oratori putemus; itemque de republica, de imperio, de re

¹ Quæ temporibus & personis NOTÆ sunt] Inusitatam hanc esse locutionem arbitratus est Lambinus, & legit NOTATÆ; quod vehementer probo. Sic enim olim edidit Manutius, & sic Cicero in l. 1. de Or. c. 31. distinguunt infinitam quæstionem à finita, quia illa non DESIGNATUR temporibus ac personis. Sic in Part. Orat. Alterum infini-

tum, nullis neque personis, neque temporibus NOTATUM. Et alibi: Ita disceptationes ea, quæ in iis controversiis oriuntur, quæ sunt certis personis & temporibus NOTATÆ &c.

2 Tradi non necesse EST] Multum torfit Interpretes hic locus: corruptum esse omnes fatentur: quoniam in hac sententia occurrit est Indicativi Modi;

plenitudo v.c. St.

genera v.c. St.

*— genus v.c. St.
vnde Gruter. unde
huc Codicum
Stephani fuisse Mss.
mij membranasum*

re militari, de disciplina civitatis, de hominum moribus; assumamus eam quoque partem, sed ita, ut sit circumscripta modicis regionibus. Equidem omnia, quæ pertinent ad usum civium, morem hominum, quæ versantur in consuetudine vitæ, in ratione reipublicæ, in hac societate civili, in sensu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda esse oratori puto; si minus ut separatim de his rebus philosophorum more respondeat, at certe ut in causa prudenter possit intexere: hisce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates constituerunt, locuti sunt, simpliciter & splendide, sine ulla serie disputationum, & sine jejuna concertatione verborum. Hoc loco ne qua sit admiratio, si tot tantarumque rerum nulla à me præcepta ponentur, sic statuo; Ut in cæteris artibus, cum tradita sunt cujusque artis difficillima, reliqua, quia aut facilia aut similia sunt, ² tradi non necesse esse; ut in pictura, qui hominis speciem pingere perdidicerit, posse eum cujusvis vel formæ vel ætatis, etiam si non didicerit, pingere; neque

ubi ea v.c. st.

III, 30.

1 tantum v.c. st.

Modi; in sequentibus vero habes *posse* & *esse* Infinitivi: Lambinus igitur pro *posse* & *esse* edidit *poteſt* & *eſt*: sed omnibus libris MStis & impressis invitis. Si vero cum Editione Mediol. Ven. Asc. Steph. Man. & Streb. necnon MStis Cant. Mead. Wag. Harl. duo, Gouv. Norf. Nov. Bal. Bod. & Joan. legas ESSE, non *eſt*, feliciter locum restitues. Quæri vero potest, per

cujus verbi vim vox ESSE est Infinitivi Modi. Respondeo: regitur à sequenti verbo *arbitror*, vel à præcedenti *statuo*: eundemque loquendi modum habes in c. 14. hujus libri: *fatebor aliquid tamen, ut, cum in sole ambulem, etiamſi aliam ob causam ambulem, FIERI natura tamen, ut colorer; &c.* Ubi modus Infinitivus *feri* regitur

neque esse periculum, qui leonem aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit: ¹ (neque enim est omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici possunt, à doctore tradantur; sed qui primarum & certarum rerum genera ipsa didicerunt, reliqua non incommode persequuntur): similiter arbitror, in hac sive ratione sive exercitatione dicendi qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentes, qui aut de republica, aut de ipsius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua statuendi potestate audiant, ad suum arbitrium movere possit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quæsiturum esse, quid dicat, quàm Polycletum illum, cum Herculem fingebat, quemadmodum pellem aut hydram fingeret, etiamsi hæc numquam separatim facere didicisset.

17. Tum Catulus, Præclare mihi videris, Antoni, posuisse, ante oculos, quid discere oporteret eum, qui orator esset futurus; ² quid etiam, si non didicisset, ex eo, quod didicisset, assumeret: deduxisti enim totum hominem in duo solum genera causarum, cætera innumerable exercitationi & similitudini reliquisti. Sed videto, ne in istis duobus generibus hydra tibi sit & pellis; Hercules autem & alia opera majora

gitur vel à præcedenti verbo *facere*, vel à sequenti *sentio*.

¹ Neque ENIM est] Istud enim est ex conjecturâ Lambini,

cui favet MS. Mead. et Lamb. id. 4. 5. 6.

² Quid ETIAM, SI non didicisset] Lambinum secutus sum, elegantioreque censeo orationem

nam

per se st. bene.

id. v. c. st.
~~ratione~~ vide
præced.

inquit v. c. st.

re:

vide st.

mit. 2 v. c. st.

majora ne in illis rebus, quas prætermittis, re-
linquantur. non enim mihi minus operis
videtur de universis generibus rerum, quàm
de singulorum causis, ac multo etiam majus
de natura deorum, quàm de hominum litibus
dicere. Non est ita, inquit Antonius: dicam
enim tibi, Catule, non tam doctus, quàm (id
quod est majus) expertus. Omnium cætera-
rum rerum oratio, mihi crede, ludus est ho-
mini non hebeti, neque inexercitato, neque
communium literarum & politioris humani-
tatis experti; in causarum contentionibus mag-
num est quoddam opus, atque haud sciam, an
de humanis operibus longe maximum; in qui-
bus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu
& victoria judicatur; ~~ubi~~ ubi adest armatus adver-
sarius, qui fit & feriendus & repellendus; ubi
sæpe is, 3 qui rei dominus futurus est, alienus
atque iratus, aut etiam amicus adversario &
inimicus tibi est; cum aut docendus is est, aut
dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus,
aut omni ratione ad tempus, ad causam ora-
tione moderandus; in quo, sæpe benivolentia
ad odium, odium autem ad benivolentiam de-
ducendum est; qui tamquam machinatione
aliqua tum ad severitatem, tum ad remissio-
nem animi, tum ad tristitiam, tum ad lætiti-
am est contorquendus; Omnium sententiarum gra-
vitate,

nem fore, si sic eam interpun-
gas; Quid ETIAM, SI non di-
dicisset, ex eo, quod didicisset,
assumeret. Vulgò Quid, etiam si &c.

3 Qui rei dominus futurus
est] i. e. Judex; vel potius, is,
a cujus voluntate pendet, ut id
efficias, quod velis.

~~in quibus vis oratoris, &c.~~ ^{Plena} Sententia hæc pendet per multa
commata; et exit ad ista, ~~omnesque de illis sententias~~
~~etiamque~~ in his operibus, &c.

21. St.

omitt. v. c. St.

21. St.

in exercitatione
v. c. St.

in experto v. c.
St.

~~Antonius~~
~~sciam~~

21. St. ~~Antonius~~
~~sciam~~

vitae, omnium verborum ponderibus est utendum; ¹ Accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, ² plena veritatis. In his operibus, si quis illam artem comprehenderit, ut, tamquam Phidias, Minervæ signum efficere possit; non sane, ³ quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere discat, laborabit.

18. Tum Catulus, Quo ista maiora ac mirabilia fecisti, eo me major expectatio tenet, quibusnam rationibus, quibusve præceptis ea tanta vis comparetur; non quo mea quidem iam interfit, (neque enim ætas id mea desiderat, & aliud quoddam genus dicendi nos secuti sumus, qui numquam sententias de manibus iudicum vi quadam orationis extorsimus, ac potius placatis eorum animis tantum, quantum ipsi patiebantur, accepimus); sed tamen ista tua, nullum ad usum meum, tantum cognoscendi studio adductus requiro: ⁴ Nec mihi opus est Græco aliquo doctore, qui mihi per vulgata præcepta decantet, cum ipse numquam forum, numquam ullum iudicium adspexerit; ut Peripateticus ille dicitur Phormio: cum

quod 2 v. c. 56.

1. qui, cum locutus esse dicitur, homo copiosus, aliquot Anni-

¹ Plena veritatis] i. e. Plena iis affectibus, quos non præ se fert, sed revera habet Orator: Quinætil. Inst. Or. lib. 6. c. 2. Histrionum affectus falsos vocat, Oratorum veros; additque, nec agamus (sc. nos Oratores) rem quasi alienam, sed assumamus illum dolorem: vide etiam quæ de eadem re loquitur Noster in huius libri c. 45, 46, 47.

² Quemadmodum in clypeo idem ille artifex] Metuo, ut sit hic locus integer: per voces idem ille artifex significatur Phidias: num igitur hoc dicit Antonius, neminem Sculptorem laboraturum esse, quemadmodum

*homo copiosus, idem est quod, ut potest homo copiosus.
sic 1, 56. homo peritissimus.*

LIBER SECUNDUS. 155

Annibal Carthagine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul; proque eo, quod ejus nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret; cumque se non nolle dixisset; locutus esse dicitur, homo copiosus, aliquot horas de imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quærebant ab Annibale, quidnam ipse de illo philosopho judicaret: hic Pænus non optime Græce, sed tamen libere respondisse fertur, Multos se deliros senes sæpe vidisse; sed qui magis, quàm Phormio, deliraret, vidisse neminem. Neque mehercule injuria: quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quàm Annibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certasset, Græcum hominem, qui numquam hostem, numquam castra vidisset, numquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi præcipiunt, videntur: quod enim ipsi experti non sunt,

del. st.

a cum st.

-nis v.c. st.

dum Phidias discat facere illa opera minora? Nihil minus: sed quemadmodum Ipse discat. Emendandum igitur locum hoc modo censeo. *Non sane, quemadmodum in clypeo, ut idem ille Artifex, minora illa opera facere discat, laborabit.* Indoctis librariis voces ut & quemad-

modum idem significare forsitan videbantur. Nunc vero posterior sententia priori bene respondet: sensus autem est. Si quis possit efficere signum Minervæ, ut effecit Phidias, facile discet minora illa opera, quæ in clypeo erant, facere, ut idem Phidias facile didicit. *Optime.*

Quod

*omnium gentium victoris] i.e. victoris omnium gentium quibus-
um ad id tempus bello certaverat. Sed dubitari potest an
aut tria verba a Cicerone fuerint.*

sunt, id docent ceteros: sed hoc minus fortasse errant, ' quod non te, ut ille Annibalem, sed pueros aut adolescentulos docere conantur.

19. Erras, Catule, inquit Antonius: nam egomet in multos jam Phormiones incidi. Quis enim est istorum Græcorum, qui quemquam nostrum quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt; facile omnes perpetior & perfero: nam aut aliquid afferunt, quod mihi non displiceat, aut efficiunt, ut me non didicisse minus pœniteat. Dimitto autem eos non tam contumeliose, quàm philosophum illum Annibal, & eo fortasse plus habeo etiam negotii: sed tamen est eorum doctrina, quantum ego judicare possum, perridicula. Dividunt enim totam rem in duas partes,

1 Quod non te, ut ille Annibalem, sed pueros] Non Græci Rhetores conati sunt docere Annibalem, sed Peripateticus iste Phormio: quare rescribendum puto; Quod non te, ut ille Annibalem, &c. MS. Nov. exhibet ille, ut & MS. Joan. à nupera manu. Vulgò ut Hannibalem, &c. Recte.

2 In cause controversiam & in QUESTIONIS] Opinor legendum in cause controversiam & in questionem, quo modo se habent MSi Mead. & Harl. 2. Controversia enim propriè de causâ dicitur, non de questione infinitâ; Sic noster in lib. 3. c. 28. Horum superius illud genus causam aut controversiam appellant — hęc autem altera questio infinita consultatio nomi-

natur. In Partit. c. controversia vel causa, id est, questio definita: & in iis quæ hîc sequuntur Cicero definit causam esse rem positam in disceptatione rerum & controversiâ. Recte.

3 In disceptatione rerum & controversiâ] Lambinus legendum esse censuit in disceptatione finita rerum controversiarum: Sed Emendatione non opus est: Ita enim Noster solet loqui, lib. 2. c. 26. tria sunt genera, quæ in disceptationem & controversiam cadere possunt: c. 72. nulla ferè res potest in dicendi disceptationem aut controversiam vocari, quæ &c. De genere finito, fateor, Cicero hîc loquitur, eique opponit questio, quam vocat rem positam in infinitâ.

ne sint st.

ne duo velt. cod. St.

l. 1. qu. in causam aut controversiam, Controversia est
species una causarum, vid. c. 24. Tunc ex controversia, ut hanc
ditatis. c. 32. illa controversia causam facit.

LIBER SECUNDUS. 157

tes, ² in causæ controversiam, & in quæstionis. *rem. De Invenit.*
Causam appellant, rem positam ³ in discepta-
tione rerum & controversia: Quæstionem au-
tem, rem positam in infinita dubitatione. De
causa præcepta dant; ⁴ de altera parte dicendi
mirum silentium est. Denique quinque fa-
ciunt quasi membra eloquentiæ, invenire quid
dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis,
post memoriæ mandare, tum ad extremum
agere ac pronunciare: rem sane non recondi-
tam. ¹ Quis enim hoc non sua sponte viderit,
& neminem posse dicere, nisi, & quid diceret,
& quibus verbis, & quo ordine diceret, ha-
beret, & ea meminisset? Atque hæc ego non
reprehendo, sed ante oculos posita esse dico:
ut eas item quatuor, quinque, sexve partes,

a divisionis v. c. St.
q. Disputationis. c.
31.

f. potuisse

a quæ v. c. St. F.
haberet eaque mem-
inisset? c. 32. p. 183.
a partes dicant
quatuor — sex v. c.
St.

finita dubitatione: sed locum
vocis finitâ (quam inseruit Lam-
binus) supplet vox rerum; res
enim ex iis sunt, quæ hoc ge-
nus ab infinito genere distin-
guunt: Finitæ quæstiones (inquit
Quintil. Inst. Or. lib. 3. c. 5.)
sunt ex complexu rerum perso-
narum, temporum, cæterorumque,
— in his omnis quæstio vi-
detur circa res personasque con-
sistere.

4 De altera parte DICENDI]
Lambinus hîc secutus suos co-
dices delevit illud dicendi: pro
quo credibile est Ciceronem
scripsisse divisionis; vox ista
in omnibus MStis invenitur
paulo supra in loco prorsus a-
lieno; habent enim rem positam
in infinita divisionis dubitatione:
unde suspicor vocem divisionis

quæ ibi sensum turbat, hîc ad
sensum refarciendum afferri o-
portere: Dixerat Cicero, divi-
dunt totam rem in duas partes,
in causæ controversiam & in
quæstionem — de causâ præ-
cepta dant, bene igitur sequitur
de altera parte divisionis mirum
silentium est. Recte.

5 Neminem posse dicere] MSti
Cant. Bal. Wag. Harl. duo,
Nov. Bod. & Joan. delent vul-
gatam vocem apte: quibus as-
sentiantur etiam Editiones Ven.
& Mediol. aliæque. Recte,
ut opinor; apte enim dicere
ad solam Elocutionem pertinet:
hic vero male ad Inventionem
& Dispositionem refertur. E-
tiam MS. Norf. olim istam vo-
cem non habuit.

1 Neque

vel etiam septem (quoniam aliter ab aliis digeruntur), in quas est ab his omnis oratio distributa. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benivolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: Deinde rem narrare ita, ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis: Post autem dividere causam, aut proponere: nostra confirmare argumentis ac rationibus; deinde contraria refutare: Tum autem alii conclusionem orationis, & quasi perorationem collocant; alii jubent ante, quam peroretur, ornandi aut augendi causa digredi; deinde concludere, ac perorare. Ne hæc quidem repre-

*^ 90 v.c. St. F. neg.
(vel nec) ego hanc*

hendo: sunt enim concinne distributa; sed tamen (id quod necesse fuit hominibus expertibus veritatis) non perite. Quæ enim præcepta principiorum & narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda. Nam ego mihi benivolum judicem facilius facere possum in cursu orationis, quam cum omnia sunt inaudita: docilem autem, non cum polliceor me demonstraturum, sed tum, cum doceo & explano: attentum vero crebro tota actione [excitandis mentibus judicum], non prima denuntiatione, efficere possumus. Jam vero narrationem quod jubent verisimilem esse, & apertam, & brevem, recte nos admonent: quod hæc narrationis magis putant esse propria, quam totius orationis, valde mihi videntur errare:

^ et ego v.c. St.

*tam v.c. St. F. non
tum cum -*

Del.

sed qui 2 v.c. St.

¹ Neque abesse quicquam DE- | Per artem ludicram armorum in-
ET,] Manutius legit debet. | telligas eam exercitationem ar-
¹ Ars ipsa ludicra armorum] | morum, quam in Ludis ei as-
signatis;

errare: omninoque in hoc omnis est error, quod existimant, artificium esse hoc quoddam non diffimile cæterorum; (cujusmodi de ipso jure civili hesterno die Crassus componi posse dicebat), ut genera rerum primum exponerentur; (In quo, vitium est, si genus ullum prætermittatur) deinde, singulorum generum partes; (In quo, & deesse aliquam partem, & superare, mendosum est) tum, verborum omnium definitiones; (In quibus, neque abesse quidquam decet, neque redundare).

20. Sed hoc si in jure civili, si etiam in parvis, aut mediocribus rebus doctiores assequi possunt, non idem sentio tanta hac in re, tamque immensa, posse fieri. Sin autem qui arbitrantur, deducendi sunt ad eos, qui hæc docent: omnia jam explicata & perpolita assequuntur: sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi neque obscuri. Sed videant quid velint, ad ludendumne, an ad pugnandum arma fuit sumturi: aliud enim pugna & acies; aliud ludus campusque noster desiderat. Attamen ² ars ipsa ludicra armorum & gladiatorii & militi prodest aliquid; Sed animus acer & præfens, & acutus idem atque versutus, invictos viros efficit; non difficilius, arte conjuncta. ⁹ Quare ego tibi oratorem sic jam instituam, si potuero, ut, quid efficere possit, ante perspiciam. ³ Sit enim mihi tinctus literis;

signatis, Milites & Gladiatores | Noster in lib. 1. c. 32. quique
habuerunt, ut ad omnes armorum
usus paratiores essent: Sic | ea, quæ agenda sunt in foro,
tanquam in acie, possunt etiam

f. 208, i.e. 20-
rum

p. 83.

-tores st.

universales u.c. st.

~~f. 208~~

9. Glos.

-tiro st.

si u.c. st.

208

literis; audierit aliquid, legerit, ista ipsa præcepta acceperit: tentabo, quid deceat, quid voce, quid viribus, quid spiritu, quid lingua efficere possit. ¹ Si intelligam posse ad summos pervenire, non solum hortabor, ut elaboret, sed etiam, si vir quoque mihi bonus videbitur, obsecrabo: tantum ego in eccellente oratore, & eodem viro bono, pono esse ornamentum universæ civitati. ² Si videbitur, ³ cum omnia summe fecerit, tamen ad mediocres oratores esse venturus; permittam ipsi, quid velit; molestus magnopere non ero. ⁴ Si plane abhorrebit, & erit absurdus; ut se contineat, aut ad aliud studium transferat, admonebo.

⁵ Nam neque is, qui optime potest, deferendus ullo modo est à cohortatione nostra; neque is, qui aliquid potest, deterrendus: quod alterum, divinitatis mihi cujusdam videtur: ⁶ alterum, vel non facere, quod non optime possis, vel facere, quod non pessime facias, humanitatis: tertium vero illud, clamare contra quàm deceat & quàm possit, hominis est, ut tu, Catule, de quodam declamatore dixisti, stultitiæ ⁷ suæ

nunc exercitatione quasi ludicrâ prædiscere ac meditari.

1 Cum omnia SUMME fecerit &c.] Ut se habet vulgata Lectio summa, ni fallor, Cicero aliud dicit, ac dicere vult: Omnia summa facere, est, esse perfectum in iis rebus, quas quis

aggreditur. Sed patet ex verbis sequentibus tamen ad mediocres &c. non hoc Ciceronem

velle. Lege igitur cum MStis Cant. Wag. Harl. duo, & Joan. cum omnia SUMME fecerit. i. e. cum omnia tentaverit obnixe, & manibus (ut aiunt) pedibusque: Fieri vero potest, ut, aliquis totis viribus conetur, nihil tamen proficiat. Passim apud Ciceronem occurrunt, summe sollicitare, summe contendere &c.

2 Alterum, vel non facere, quod

¹ impar ei qui
2 v. c. st.

si se venturum ex-
pectaverint v. c. st.
- Turque St. line.

f. quorū is.
quorum

sed vid. ad Attic. xv, 13. sed de at-
tributione omnia summa scilicet.

suæ quamplurimos testes domestico præconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus adjuvandusque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit; ut nobis ducibus veniat eo, quo sine duce ipsi pervenimus; quoniam meliora docere non possumus.

21. Atque (ut à familiari nostro exordiar) hunc ego, Catule, Sulpicium, primum in causa parvula adolescentulum, audivi, voce, & forma, & motu corporis, & reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus; oratione autem celeri & concitata (quod erat ingenii), & verbis effervescentibus & paulo nimium redundantibus (quod erat ætatis); non sum aspernatus. Volo enim, se efferat in adolescente fecunditas: nam facilius, sicut in vitibus, revocantur ea, quæ sese nimium profuderunt, quàm, si nihil valet materies, nova sarmenta cultura excitantur; ita volo esse in adolescente, unde aliquid amputem: non enim potest in eo succus esse diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum. Vidi statim

*h. g. ut Virgil.
ut vidi, ut pavi!
et Allic. vii, 15.*

f. sicut facilius

- Diverunt v. c. st.

exce- 2 v. c. st.

quod non optime possis] Ut sensus huius loci planius appareat, vide Notam ad l. i. c. 25. p. 50.

3 *Hunc ego, Catule, Sulpicium, primum]* Si quis totam sententiam accurate expendat, claudicantem inveniet: verbum enim *aspernatus sum* nullum habet Accusativum Casum. Lambinus acute & vitium vidit, & medicinam attulit, sic legendo:

Hunc ego, Catule, Sulpicium, cum primum &c. Fortasse vox *cum* à simili syllaba *cium* vocis præcedentis absorpta fuit.

4 *Succus esse diuturnus]* Elegantior erit verborum ordo, si cum Lambino, & MStis Cant. Mead. Wag. Harl. i. Norf. Bod. & Joan. legas *succus esse diuturnus*, quam si cum vulgatis legas *esse succus diuturnus*.

I.

Neque

*Docitum a ipsum per
vire v.c. St.*

adjicit v.c. St.

*q. de ordine verborum
ad v.c. St. recte
2a: Fam. 1, 7. p. 14.*

omitt. 2 v.c. St.

statim indolem, ¹ neque dimisi² tempus; & eum
sum cohortatus, ut forum sibi ludum putaret
esse ad discendum; magistrum autem, quem
vellet, eligeret; me quidem si audiret, L. Cras-
sum: quod iste arripuit, & ita sese facturum
confirmavit; atque etiam addidit, gratiæ sci-
licet causa, me quoque sibi magistrum futu-
rum. Vix annus intercesserat ab hoc sermone
cohortationis meæ, cum iste accusavit C. Nor-
banum, defendente me. Non est credibile, quid
interesse mihi sit visum inter eum, qui tum
erat, & qui anno ante fuerat. omnino in il-
lud genus eum Crassi magnificum atque præ-
clarum natura ipsa ducebat: ² sed eâ non sa-
tis proficere potuisset, nisi eodem studio atque
imitatione incidisset, atque ita dicere consue-
set ut tota mente Crassum atque omni animo in-
tueretur.

22. Ergo hoc sit primum in præceptis meis,
ut demonstramus, quem imitetur, atque ita
ut, quæ maxime excellent in eo, quem imi-
tabitur, ea diligentissime persequatur: tum ac-
cedat exercitatio, qua illum, quem ante dele-
gerit, imitando effingat, atque ita exprimat,
non ut multos imitatores sæpe cognovi, qui
aut

¹ Neque dimisi tempus] i. e. Non omisi, vel perdi-
di: ut in O-
rat. Philip. 3. c. 13. *nullum tem-
pus, Patres Conscripti, dimit-
tam.*

² Sed eâ non satis proficere]
Ursinus ex vel libris protulit
perficere, quod extat etiam in

MStis Cant. Mead. Wag. & Bal.
& in Edit. Ven. Sed emenda-
tione non opus est, si vox *ea* sit
Ablativi Casûs & concordet cum
Substantivo præcedenti *natura*.

³ Si vero etiam *VITIOSE ali-
quid est*] Lambinus, Strebæus, &
Manutius habent *vitiosi*: ele-
gantior

*in illud genus eum Crassi] Nihil variant ceteræ. Nihilominus no-
puto vocem eum in isto loco a Cicerone collocatum fuisse.*

aut ea, quæ facilia sunt, aut etiam illa, quæ insignia ac pene vitiosa, confectantur imitando.

² Nihil est facilius, quàm amictum imitari al- ^{et enim}
cujus, aut statum, aut motum. ³ Si vero e-

tiam vitiose aliquid est, id sumere & in eo vi- ^{f. adsum-}
tiosum esse, non magnum est; ut ille, qui
nunc etiam amissa voce ⁴ furit in republica
Fufius, nervos in dicendo C. Fimbriæ, quos
tamen habuit ille, non assequitur; oris pravi-
tatem & verborum latitudinem imitatur. ^{ita dicit.} Sed

tamen ille nec deligere scivit, cujus potissi-
mum similis esset, & in eo ipso, quem dele-
gerat, imitari etiam vitia voluit: ⁷ Qui autem

ita faciet, ut oportet, primum vigilet necesse
est in deligendo: deinde, quem probavit, in eo,
quæ maxime excellent, ea diligentissime per- ^{-tant, paullo ante.}

sequatur. Quid enim causæ censetis esse, cur
ætates extulerint singulæ singula prope genera
dicendi? quod non tam facile in nostris ora-
toribus possumus judicare, (quia scripta, ex
quibus iudicium fieri posset, non multa sane
reliquerunt), quàm in Græcis, ex quorum scrip-
tis, cujusque ætatis quæ dicendi ratio volun-
tasque fuerit, intelligi potest. Antiquissimi
fere sunt, quorum quidem scripta constent, ^{-stant st.}

Peri-

gantior certe hæc est, & usita-
tior Lectio.

⁴ Vulgò *Furit in Rep.* Fu-
sius] Inter doctissimos Viros
hodie constat nullam fuisse, in
Ciceronis temporibus, gentem
Fusiam: nam gens illa, quæ in
Numæ temporibus *Fusia* ap-

pellaretur, postea *Furia* voca-
batur; ut dicit Quint. l. 1. c.

^{4.} & Livius l. 3. c. 4. Multi
MSti & editiones habent Fu-
FIUS: quam lectionem sequi
malo; *Fusia* enim gens sæpif-
sime apud Ciceronem memora-
tur, & hic permediocris Ora-
tor

Pericles atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides; subtile, acuti, breves, sententiis magis, quàm verbis abundantes¹. non potuisset accidere, ut unum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias². multa Lysiae scripta sunt, nonnulla Critiae, de Theramene audivimus: omnes etiam tum retinebant illum Periclis succum, sed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium, ¹ cuius è ludo, tamquam ex equo Trojano, ² meri principes exie-

tor à Cicerone in Bruto vocatur L. Fufius.

¹ Cuius è ludo &c.] Lamb. recte vidit vocem *istorum* nihil habere, ad quod referri possit: vox enim *iste* semper ad aliquem antea nominatum respicit, aut post se habet pronomen relativum, quod eam cum sententia sequenti jungat. Delenda igitur censuit ille hæc tria verba, *magister istorum omnium*, ut quæ à margine in textum irruperint. Sed cum ea verba in omnibus MStis inveniuntur, vide, Lector, annon hoc modo vitium sententiæ tollatur. *Isocrates, magister istorum omnium, QUI EJUS è ludo &c.*

² MERI principes] Omnes MSti habent innumeri, sed male: Nonius enim in voce *merum* citat hunc ipsum locum, dicitque *merum* hic idem esse ac *sincerum*: quo sensu etiam dicitur à Lu-

cretio *tota merum sal*: idem valet quod præstans, seu non fictum aut simulatum i. e. verum: sic Horat. lib. 1. Epist. 18. v. 8. *vult libertas dici mera, veraque virtus*; & Plautus in Mil. Glor. Act. 4. Sc. 2. v. 85. *Meri bellatore gignuntur, quas hic prægnantes facit*. Virgilius in Æn. lib. 2. nominat eos, qui ex Equo Trojano exierint; quos inde discimus paucos fuisse numero, omnes tamen Principes Græcorum & multi nominis Duces: *Huc enim* (inquit v. 18.)

Delecta virum sortiti corpora, cæco

Includunt lateri.

³ Similes sunt & inter sese ET magistri] Gruterus obnixè nimis contendit pro vulgata lectione, & inter sese magistri: sed, quid velit inter sese magistri, nescio: Auctoritate igitur

- *tis que st.*

- *vimus omnes: et ta-*
men v.c. st.

ex quo factum quoniam
deinde cuius.

exierunt: sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt.

23. Itaque & illi, Theopompi, Ephori, Philisti, Naucratae, multique alii, naturis differunt, voluntate autem 3 similes sunt, & inter sese; & magistri, & ii, qui se ad causas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeschines, Dinarchus, aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes 4 in eodem virtutis imitandae genere versati, quo- rum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi studiumque vixit: Posteaquam extinctis his, omnis eorum memoria sensim obse-

1. ut ve. ed. Ald.

q. Historici, pro magistri.

et qui

q. ubertatis p. 164.

q. vixit.

q. his omnibus, eorum --

tur MStorum Cant. Norf. Bod. Bal. Nov. Wag. necnon omnium veterum Editionum sic locum refinxit, voluntate autem similes sunt & inter sese ET magistri. Hoc sensu: Omnes illi discipuli Isocratis idem scribendi genus secuti sunt: omnesque Isocratis, Magistri sui, in scribendo similes sunt: sequitur ergo, quod hoc exemplo probare voluit Antonius, eos omnes aliquem, nempe Isocratem, sibi imitandum proposuisse.

4 Vulgò In eodem VERITATIS imitanda genere versati] Antonius hic de iis discipulis Isocratis loquitur, qui se ad causas contulerunt, & Oratores facti sunt: Oratores autem dicuntur agere, & suscipere veritatem; non imitari, quod Historionum est: sic l. 2. de Or. 6, 8. Qui actor in imitanda,

quam orator in suscipienda veritate jucundior? l. 3. c. 56. Genus hoc totum Oratores, qui sunt veritatis ipsius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis histriones occupaverunt. Placet igitur lectio MS. Mag. in eodem VIRTUTIS imitandae genere versati. In scriptis virtus est omne id, quod excelsit; (sic saepe apud Ciceronem habes dicendi virtutem, & oratorias virtutes), cui contrarium est illud imitari etiam vitia voluit. c. 22. sic Quintil. lib. 12. cap. 2. cum imitationem tractat: Nec vero saltem iis, quibus ad evitanda vitia iudicii satis fuit, sufficiat imaginem VIRTUTIS effingere. Notandum est etiam, hanc vocem in MS. Norf. olim fuisse omissam, nunc à nupera manu vocem virtutis inter lineas insertam apparere.

L 3

1 Vulgò

versat. Faciles imitandis Turpibus et pravis omnes sumus, i. e. imitanda turpia. II, 59. fin. verborum turpitudine et rerum obsecitate.

obscurata est & evanuit, alia quædam dicendi molliora ac remissiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem aiunt sororis filium fuisse Demostheni; tum Phalereus ille Demetrius, omnium istorum, mea sententia, politissimus, aliique eorum similes exstiterunt, quæ si volumus usque ad hoc tempus persequi, intelligemus, ut hodie Alabandensem illum Meneclem, & ejus fratrem Hieroclem, quos ego audivi, ¹ tota imitatur Asia; sic semper fuisse aliquem, cujus se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum scribendo maxime persequatur. quod si hic noster Sulpicius faceret, multo ejus oratio esset pressior; in qua nunc interdum, ut in herbis rustici solent dicere, in summa ubertate inest luxuries quædam, quæ stilo depascenda est. Hic Sulpicius, Me quidem, inquit, recte mones, idque mihi gratum est; sed ne te quidem, Antoni, multum scriptitasse arbitror. Tum ille, Quasi vero, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipsi defunt; ² sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor: verum & in hoc, ex re familiari mea, & in illo, ex eo, quod dico, quantulum id cumque est, quid faciam, judicari potest. Atque esse tamen multos videmus, qui neminem imitentur, & suapte natu-

ra,

¹ Vulgò *Tota IMITETUR* | buit MS. Joan. est item in Asia] Lambinus legit *imitatur*, | MS. Mead.
quod olim à prima manu ha-

² *Ne tabulas quidem conficere* | Veteres

stiam 2 v.c. st.

ut v.c. st.

cum v.c. st.

pro 3. v.c. st.

his presidio v.c. st.

summa 2 v.c. st.

recte v.c. st. pro
ne te

ra, quod velint, sine cuiusquam similitudine consequantur; quod & in vobis animadverti recte potest, Cæsar & Cotta, quorum alter inusitatum quidem nostris oratoribus leporem quendam & salem; alter acutissimum & subtilissimum dicendi genus est consecutus. "Neque vero vester æqualis Curio, patre, meâ sententiâ, veleloquentissimo temporibus illis, quemquam mihi magnopere videtur imitari; qui tamen verborum gravitate, & elegantiâ, & copia suam quandam expressit quasi formam figuramque dicendi: quod ego maxime potui judicare in ea causa, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus Cossis dixit; in qua nihil illi defuit, quod non modo copiosus, sed etiam sapiens orator habere deberet.

-cunque v.c. St.

ratione v.c. St.

proptet v.c. St. Albi,
Debet.

24. Verum, ut aliquando ad causas deducamus illum, quem constituimus, & eas quidem, in quibus plusculum negotii est, judiciorum atque litium, (riferit aliquis fortasse hoc præceptum; est enim non tam acutum, quàm necessarium, magisque monitoris non fatui, quàm eruditi magistri), hoc ei primum præcipientur, Quasculumque causas erit acturus, ut eas diligenter penitusque cognoscat. Hoc in ludo non præcipitur; faciles enim causæ ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum adscendere: adscendit: hostes repulit:

ne
instat ut 20.
Quintil. V, 12, p. 458.
XII. proem. et c. l.

enim 2 v.c. St.
tractaturus v.c. St.

accu-

Veteres Romani tabulas rei familiaris suæ conficere solebant; rum rerum negligentiores putabantur: De tabulis domesticis Romanorum vide Testim.

accusatur. Nihil est negotii hujusmodi cau-
sam cognoscere. ¹ Recte igitur nihil de causa
discenda præcipiunt: hæc est enim in ludo
causarum fere formula. At vero in foro, ta-
bulæ, testimonia, ¹ pacta, conventa, stipula-
tiones, cognationes, affinitates, decreta, respon-
sa, vita denique eorum, qui in causa versan-
tur, tota cognoscenda est: quarum rerum neg-
ligentiâ plerasque causas, & maxime privatas
(sunt enim multo sæpe obscuriores), videmus
amitti. Ita nonnulli, dum operam suam mul-
tam existimari volunt, ut toto foro volitare,
& à causa ad causam ire videantur, causas di-
cunt incognitas: ² in quo est illa quidem mag-
na offensio, vel negligentia, susceptis rebus;
vel perfidia, receptis: sed etiam illa major o-
pinione, quod nemo potest de ea re, quam non
novit, non turpissime dicere. ita dum inertia
vituperationem, quæ major est, contemnunt,
assequuntur etiam illam, quam magis ipsi fu-
giunt, tarditatis. Equidem soleo dare operam,
ut de sua quisque re me ipse doceat, & ut ne-
quis alius adsit, quo liberius loquatur; & a-
gere adversarii causam, ut ille agat suam, &
quid-

Asconii in Lex. Hoffmanni
Tom. 4. p. 333.

¹ Pacta, conventa] Lambi-
nus & in hoc loco, & non-
nullis aliis similibus comma
delevit, & sic legit, *pacta con-*
venta. Strebæus etiam dicit
doctissimos quosdam Viros sic
olim legisse. Nec aliter Ul-
pianus in libro juris gentium.

Solemus enim dicere PACTA CON-
VENTA inesse bona fidei judi-
ciis. Imo hodie inter Polonos
pacta conventa, nonnihil muta-
to tamen sensu, usitate di-
cuntur.

² In quo est illa quidem
magna offensio &c.] Hunc lo-
cum, à superioribus Interpreti-
bus male intellectum, sic ex-
plicò.

*forte hæc sunt
ponenda post accu-
satur.*

*-li St. qui relat 2 v.c.
habere multam.*

sumunt v.c. St.

f. superiore,

Sunt v.c. St.

LIBER SECUNDUS. 169

quidquid de sua re cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille discessit, tres personas unus sustineo summa animi æquitate, meam, adversarii, judicis. Qui locus est talis, ut plus habeat adjumenti, quàm incommodi, hunc judico esse dicendum: ubi plus mali, quàm boni reperio, id totum abjudico atque ejicio: ita assequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam, & alio dicam: quæ duo plerique, ingenio freti, simul faciunt: sed certe iidem illi melius aliquanto dicerent, si aliud sumendum sibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cum rem penitus causamque cognovi, statim occurrit animo, quæ sit causa ambigui: nihil est enim, quod inter homines ambigatur; five ex crimine causa constet, ut facinoris; five ex controversia, ut hæreditatis; five ex deliberatione, ut belli; five ex persona, ut laudis; five ex disputatione, ut de ratione vivendi; in quo non aut, Quid factum sit, aut fiat, futurumve sit, quærratur; aut, Quale sit; aut, Quid vocetur.

25. Ac nostræ fere causæ, quæ quidem sunt criminum, plerumque infitiatione defenduntur.

Nam

plico. Qui causas dicunt incognitas, peccant, & offendunt vel negligentia, si causas solum suscipiant, vel perfidia, si eas, datâ suâ Clientibus fidē, recipiunt. Sed hæc non est sola eorum culpa; in causis incognitis dicendis inest illa offensio, quæ major est, quàm isti Oratores opinantur: Sem-	per enim, dum parum solliciti sunt, criminosæ & perfide incertes censeantur, necne, (quæ revera major est accusatio), ita infelicitè se habent, ut tardi etiam putentur: quæ revera minor est accusatio; quam tamen isti maximam esse arbitrantur.
--	--

Ma-

cum v.c. St. recte.

abjicio v.c. St.
rej - St. Scd 2.v.c.
habent ejicio.

- gend 2.v.c.

Nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ sunt, neganda fere sunt omnia: & de ambitu, raro illud datur, ut possis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione seungere: de ficariis, de veneficiis, de peculatu infitiri necesse est. Id est igitur genus primum causarum, in judiciis, ex controversia Facti: in deliberationibus, plerumque ex Futuri; raro etiam ex Instantis, [aut Facti.] Sæpe autem res non, Sit, necne, sed Qualis sit, quæritur; ut, cum L. Opimii causam defendebat apud populum, audiente me, C. Carbo consul, nihil de C. Gracchi nece negabat; sed id jure pro salute patriæ factum esse dicebat; ut eidem Carboni tribuno plebis, alia tum mente rempublicam capeffenti, P. Africanus de Tib. Graccho interroganti responderat, Jure cæsum videri. Jure autem omnia defenduntur, quæ sunt ejus generis, ut aut opportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentia, aut casu facta esse videantur. Jam Quid vocetur quæritur, cum, quo verbo quid appellandum sit, contenditur; ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani causa summa contentio: pleraque enim de iis, quæ ab isto objiciebantur, cum confiterer, tamen ab illo ¹ majestatem minutam negabam: ex quo verbo lege

Apuleia

etiam 2. v. c.

audientem v. c. st.

cum v. c. st.

C. v. c. st.

1 Majestatem minutam] Sic
4 Oxon. MSti iteinque Mead.
& Harl. duo: non ut vulgò
imminutam. Leve hoc fortasse
videatur; sed nullibi (opinor)
apud Ciceronem occurrit phra-

sis majestatem imminuere. *

2 Lucide breviterque UTER-
QUE definiat] Lambinus legit
dilucide: addidi verò vocem
uterque (quam eiecit Gruterus)
aucto-
et Fam. XII, 15.

* Diminuere majestatem, in parlit. Orator. ~~non patet~~: et imminutio di-
tatis, Famil. III, 8. imminuere officium et jus, pro S. Rose. Amer. c. 38.
in Verr. de prot. Urb. c. 33. et, imperij jus imminutum, in Verr. IV, 9. et 27.
malis atque auctoritas nominis populi Rom. imminuta. V, 4. imperium p. R.
imminutio libertatis imminutam, pro Leg. Manil. c. 5.

alia est enim, cum inter doctos — disputatur, verborum definitio Ita:
alia est enim [cum apud iudicem res disceptatur, alia] cum inter
doctos — disputatur, verborum definitio; ut cum quaeritur &c. Nisi
fator, tale aliquid scripsit Cicero. Vide III, 7. p. 310. supra c. 20. p. 159.

nus quoddam habet ambigui: quod tum explicatur, cum ea verba, quæ defunt, suggesta sunt: quibus additis, defenditur sententiam scripti perspicuam fuisse: & ex contrariis scriptis si quid ambigitur, non novum genus nascitur, sed superioris generis causa duplicatur:

1 idque aut numquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, ut referendis præteritis verbis, id scriptum, quodcumque defendimus, suppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis causis, quæ propter scriptum ambiguntur, relinquatur, Si est scriptum aliquid ambigue. *2* Ambiguorum autem cum plura genera sunt, quæ mihi videntur ii melius nosse, qui dialectici appellantur; hi autem nostri ignorare, qui non minus nosse debeant; tum illud est frequentissimum in omni consuetudine vel sermonis, vel scripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum, aut verba sint prætermissa. Iterum autem peccant, cum genus hoc causarum, quod in scripti interpretatione versatur, ab illis causis, in quibus, Qualis quæque res sit, disceptatur, sejungunt i. nusquam enim tam quæritur, quale sit genus ipsum rei, quàm in scripto, quod totum à facti controversia separatum

1 Vulgò ITAQUE aut nunquam] Hæc sententia non est consequentia præcedentis: quid igitur opus est particula conclusiva? Libens igitur reposui IDQUE auctoritate omnium MStorum Oxoniensium, Cant. Wag. Mead. Harl. duo, & Norf.

itemque veterum Editionum.

2 Vulgò Ambiguorum autem COMPLURA genera sunt] Cum in apodosi, sive redditione sententiæ sequatur tum, necesse est, ut antecedit cum: quod C. Lambinus videns sic locum re finxit, Ambiguorum autem cum plura

LIBER SECUNDUS. 173

ratum est. Ita tria sunt omnino genera, quæ in disceptationem & controversiam cadere possunt; Quid fiat, factum, futurumve sit; aut Quale sit; aut, Quomodo nominetur: nam & illud quidem, quod quidam Græci adjungunt, Rectene factum sit, totum in eo est, quod, Quale sit, quærimus.

27. Sed jam ad institutum revertar meum.

Cum igitur, accepto causæ genere & cognito, rem tractare cœpi, nihil prius constituo, quam,

Quid sit illud, quo mihi referenda sit omnis illa oratio, quæ sit propria quæstionis & judicii: deinde illa duo diligentissime confidero;

quorum alterum commendationem habet nostram, aut eorum, quos defendimus; alterum est accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos. Ita ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa; ut Probemus vera esse ea, quæ defendimus; ut Conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut Animos eorum, ad quemcumque causa postulabit motum, vocemus. Ad probandum autem duplex est oratori subjecta materies: Una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, sed in re positæ ratione

plura genera sunt. Nec aliam exhibent lectionem Ascensius, & Manutius. Imo MSti Cant. Mag. & Bod. habent vel cum, vel quum: MS. vero Bal. quam plura.

3 In re POSITÆ ratione tractantur] Per vocem positæ

intelligas appositæ, sive adductæ, ut hoc contrarium sit ei, quod noster dicit in c. 39. inherentes in rei naturâ. Sed vereor, ut sit sana hæc lectio vulgata: is enim sensus vocis positæ vix videtur esse Cicero-
nianus. MS. Mag. & Edit. Asc.

id v.c. St.

dest quod in v.c. St.

f. quo ut in

quo ut patet. Ora

c. 12. 19. supra, hoc

cap. init. Sed in so

generis de Topic. c.

23.

desinat 2 v.c. St.

q. rat. ut max.

del. St.

tione tractantur; ut tabulæ, testimonia, pacta, conventa, quæstiones, leges, senatusconsulta, res judicatæ, decreta, responsa, & reliqua, si quæ sunt, quæ non ³reperiuntur^{st.} ab oratore, ¹sed ad oratorem à causa atque à reis deferuntur: Altera est, quæ tota in disputatione & argumentatione oratoris collocata est. Ita in superiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis cogitandum est. Atque isti quidem, qui docent, cum causas in plura genera secuerunt, singulis generibus argumentorum copiam suggerunt: quod etiam si ad instituendos adolescentulos magis aptum est, ut, simul ac posita sit causa, habeant, quo se referant, unde statim expedita possint argumenta depromere; tamen & tardi ingenii est, rivulos confectari, fontes rerum non videre: & jam ætatis est ususque nostri, à capite, quod velimus, arcessere, &, unde omnia manant, videre. Et primum genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem usum similium rerum esse debet. Nam pro tabulis & contra tabulas,

Afc. R. Steph. itemque Streb. habent in re proposita, MS. verò Norf. in re posita; utrâque dicendi formulâ significatur causa, quomodo noster locutus est in l. i. c. 6. omni de re, quacunque sit proposita (al. posita) &c. & alibi. Ea argumenta, quæ ἀρετὰ dicuntur, orator assumit foris, &, cum causam agit, methodo quâdam

& ratione tractat.

1 Sed ad Oratorem à CAUSA, atque à reis deferuntur.] Is peccat, qui dicit argumenta inartificialia duci à causa, cum ea passim apud Ciceronem dicantur non ex re, & causa; sed foris, & extra causam colligi. Sic etiam Quintil. l. 5. c. 1, dicit; alias esse probationes, quas extra dicendi rationem accipere

[pacta conventa] Ita scribendum, sublata distinctione post pacta Eiusdem formae sunt sarta facta, dicenda tacenda, ruta rosa, similia; in quibus omittitur Coniunctio copulativa. parit. Orat.

- quæ st.
pariuntur Steph. re-
periuntur v.c.
re c.v. st.
omni st.

3st. st.

stiam 2 v.c. st

stiam 2 v.c. st

tabulas, pro testibus & contra testes, pro quæ-
 stionibus & contra quæstiones, & item de cæ-
 teris rebus ejusdem generis, vel separatim di-
 cere solemus, de genere universo, vel definite
 de singulis temporibus, hominibus, causis: quos
 quidem locos (vobis hoc, Cotta & Sulpici,
 dico) multa commentatione atque meditatione
 paratos atque expeditos habere debetis: ¹ Longum
 est enim nunc me explicare, qua ratione
 aut confirmare, aut infirmare testes, tabulas,
² quæstiones oporteat. ³ Hæc sunt omnia in-
 genii vel mediocris, exercitationis autem ma-
 ximæ: artem quidem & præcepta duntaxat
 hætenus requirunt, ut certis dicendi lumini-
 bus ornentur. ⁴ Itemque illa, quæ sunt alterius
 generis, quæ tota ab oratore pariuntur, exco-
 gitationem non habent difficilem, explicationem
 magis illustrem perpolitamque desiderant. Ita-
 que cum hæc duo nobis quærenda sunt in cau-
 sis, primum, Quid, deinde, Quomodo, dicamus;
 alterum, quod totum arte tinctum videtur, ta-
 met si artem requirit, tamen prudentiæ est pene
 mediocris, Quid dicendum sit, videre: alterum

1st 2 v.c. St.

ita v.c. St.

9.

1st v.c. St. rect.

1st c.v. St.

necque oportet.
v.c. St.exornatum 2 v.c.
St.

~~facta~~ elegantia tinctam
 Brut. 58. partit.
 Orat. c. 19. lingua
tincta Quintilian.

14, 2. p. 347. Sed
 hæc quinque verba
 non videntur esse
 hujus loci.

amem vide manut.
 Capell. lib. 5. p. 61.
 illa quæ non ex-
 cogitantur ab ora-
 tore, sed a causis,
 aut a reis sugges-
 untur

ciperet Orator: alias, quas ex
 CAUSA traheret ipse. Sic igitur
 locum emendo; Et reliqua,
 si quæ sunt, quæ non reperiun-
 tur ab Oratore, sed ad Orato-
 rem cum CAUSA, atque à reis
 deferuntur. Non diu, ut opi-
 nor, dubitabit Lector ita Ci-
 ceronem scripsisse, si verba
 Quintilianj, ab hoc ipso Ci-
 ceronis loco (ut videntur) ducta,

inspiciat. Nam l. 5. c. 9. de
 argumentis inartificialibus sic
 dicit, nec inveniuntur ab Ora-
 tore, sed ad eum cum ipsa
 CAUSA deferuntur. Recte. et

2 Quæstiones OPORTEAT]
 Ita MSti Bal. Joan. Nov. Wag.
 Mag. Bod. & Norf. quibus
 consentiunt Manutius, & Lam-
 binus. Vulgò oportet.

1 E re-

mac
 cosa
 Orat.

est, in quo oratoris vis illa divina virtusque cernitur, Ea, quæ dicenda sunt, ornatè, copiose, varieque dicere.

28. Quare illam partem superiorem, quoniam semel ita vobis placuit, non recusabo, quo minus perpoliā atque conficiam, (quantum consequar, vos judicabitis), quibus ex locis ad eas tres res, quæ ad fidem faciendam solæ valent, ducatur oratio, ut & Conciliētur animi, & Doceantur, & Moveantur: ^{2 v.c. St. 1} hæc sunt enim tria numero; ^{omni St. 1} ea vero quemadmodum ^{rege} illustrentur, præsto est, qui omnes docere possit, qui hoc primus in nostros mores induxit, qui maxime auxit, qui solus effecit. Namque ego, Catule, (dicam enim non reverens assentandi, suspicionem) neminem esse oratorem paulo illustriorem arbitror, neque Græcum, neque Latinum, quem ætas nostra tulerit, quem non & sæpe, & diligenter audierim. Itaque, si quid est in me, (quod jam sperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operæ mihi ad audiendum datis) ex eo est, quod nihil quisquam umquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus infederit. Atque ego is, ^{omni St. 1} qui sum, quantuscumque sum ad judicandum, omnibus auditis oratoribus, sine ulla dubitatione sic statuo, & judico, Neminem omnium tot & tanta, quanta sunt in Crasso, habuisse ornamenta dicendi. Quamobrem, si vos quoque hoc idem existimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, si, cum ego hunc oratorem, quem

omitt. v.c. St.

—mum 2 v.c. St.

a causa v.c. St.

a talisim v.c. St.

cjus ingeni St.

Itaque v.c. St.

q. Brut. c. 52. 93.

De N. D. l. 22.

ad judicandum St.

*Libenter acciperem, si codex aliquis Sarel, quem nunc
Fingere institui.*

LIBER SECUNDUS. 177

quem nunc fingo, ut institui, creato, aluero,
confirmaro; tradam eum Crasso & vestiendum
& ornandum. Tum Crassus, Tu vero, in-
quit, Antoni, perge, ut instituisti: neque e-
nim est boni, neque liberalis parentis, quem
procrearit & eduxerit, eum non & vestire &
ornare; præsertim cum te locupletem esse ne-
gare non possis. Quod enim ornamentum,
quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi orato-
ri defuit, qui in causa peroranda non dubita-
vit excitare reum, consularem, & ejus dilori-
care tunicam, & judicibus cicatrices adversas
senis imperatoris ostendere? qui idem, hoc ac-
cusante Sulpicio, cum hominem seditiosum fu-
riosumque defenderet, non dubitavit seditio-
nes ipsas ornare, & demonstrare gravissimis ver-
bis, Multos sæpe impetus populi non injustos
esse, quos 'præstare nemo possit? multas etiam
' è republica seditiones, sæpe esse factas, ut cum
reges essent exacti, ut cum tribunicia potestas
esset constituta? illam Norbani seditionem ex
luctu civium, & ex Cæpionis odio, qui exer-
citum amiserat, neque reprimi potuisse, & jure
esse conflata? Potuit hic locus tam anceps,
tam inauditus, tam lubricus, tam novus, sine
quadam incredibili vi ac facultate dicendi tra-
ctari? Quid ego de Cn. Manlii, quid de Q. Re-
gis commiseratione dicam? quid de aliis innu-
merabilibus? in quibus hoc non maxime eni-
tuit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam
fingu-

q. fingere III, 1.

*ris - ris v.c. St. omitt
et se.*

*de hoc talibus
m. Antonio ostendente
v.c. St.*

*reip. a. utiles v.c.
St.*

*pruziae v.c. St. q.
P. marci*

*maxime solum non
v.c. St.*

*1 Præstare] Vox præstare sig-
nificat hic exitum alicujus rei
in se recipere.*

*2 E. republica] i. e. Pro salute
Reipublicæ, eique ut prodesse.
M*

1 Quibus

*curam dresse voce solum: quam libenter postea vidi in Cod. Vrb. Cam
boni, hoc ordine, hoc maxime solum non enituit. unde facile fuit restitui,
quibus non solum maxime enituit, &c.*

quibus ex locis - reperiantur] Acad. em. l. 6. 12. fin. Locutio paullo
rarior Lambinum ad innovandum induxit legendo, vel quibus in locis; vel
emanant pro reperiantur. sine crasse proprius erat requirantur ut de
partit. orat. c. 23. ex illisque ipsam inveniendi locis causae rerum - n.
quiverantur.

178

DE ORATORE

singulare; sed hæc ipsa, quæ nunc ad me de-
legare vis, ea semper in te eximia & præstan-
tia fuerunt.

29. Tum Catulus, Ego vero, inquit, in vo-
bis hoc maxime admirari soleo, quod, cum
inter vos in dicendo dissimillimi sitis, ita ta-
men uterque vestrum dicat, ut ei nihil neque
à natura denegatum, neque à doctrina non de-
latum esse videatur. Quare, Crasse, neque tu
tua suavitate nos privabis, ut, si quid ab An-
tonio aut prætermisum aut relictum sit, non
explices; neque te, Antoni, si quid non dixe-
ris, existimabimus non potuisse potius, quam
à Crasso dici maluisse. Hic Crassus, Quin tu,
inquit, Antoni, omittis ista quæ proposuisti,
quæ nemo horum desiderat, ¹ Quibus ex locis

reck. vid. ad c. 36.

non male tamen

legatus, requirantur,

ex partit. orat. c. 23.

sed non quæ vid. ib.

26. 36. Affic. XIII,

33. tu, quæ

omitt. v. c. St.

tam v. c. St.

in dicendo v. c. St.

ea, quæ dicenda sint in causis, reperiantur?
quæ, quamquam abs te novo quodam modo
præclareque dicuntur, sunt tamen & re faci-
liora, & præceptis pervagata: illa deprome
nobis, unde afferas, quæ sæpissime tractas, sem-
perque divinitus. Depromam equidem, inquit
Antonius; &, quo facilius id à te exigam,
quod peto, nihil tibi à me postulanti recusabo.
Meæ totius orationis, & istius ipsius in dicen-
do facultatis, quam modo Crassus in cælum
verbis extulit, tres sunt rationes, ut ante dixi;

una

¹ Quibus ex locis ea, quæ dicenda sunt in causis REPE-
RIANTUR] Lambinus censuit
legendum vel in locis, vel eru-
antur; sed pro vulgata Lectio-

ne facit illud in c. 36. pro-
posuit quosdam locos, ex quibus
omnis argumenti via inven-
retur.

² Vulgò Quasi habere nota-

excidit vox,

A in causis] in singularis causis: ex p. 175. lin. 5. et c. 30. in
liquet ex c. 30. ubi hinc Crassi Antonius ita respondit Ac tibi v. c. aliquid
nullibi perspicitur. De singularis causis monuit aliquem Crassus, nisi hinc
ea vox restitueretur. Crassus vero hinc dicit respiciens ea quæ proposuerat
nisi supra c. 27. pro questionibus et contra questionibus — vel separatim
vel igitur Antonium Crassus ut de singularis causis diceret ostendit, quæ quædam ad
ex libris Rhetoricae sibi instructi esse possent, ea capita aperiret una ad omnes
et ad universum genus subsidia præstare possent.

una Conciliandorum hominum, altera Docendorum, tertia Concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat: nam hoc necesse est, ut is, qui nobis causam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed, quoniam illa pars, in qua rerum ipsarum explicatio ac defensio posita est, videtur omnem hujus generis quasi doctrinam continere; de ea primum loquimur; & pauca dicemus; pauca enim sunt, quæ usu jam tractata, & animo ² quasi notata habere videamur.

autem st.

definitio

*non viam tentalam
- autur. v. c. st*

30. Ac tibi sapienter monenti, L. Crasse, libenter assentiemur, ut singularum causarum defensiones, quas solent magistri pueris tradere, relinquamus; aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem & causam & orationem disputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties ejus verbi literæ sunt cogitatione conquirendæ; nec quoties causa dicenda est, toties ad ejus causæ seposita argumenta revolvi nos oportet; sed habere certos locos, qui, ut literæ ad verbum scribendum, sic illi ad causam explicandam statim occurrant. Sed hi loci ei demum oratori

sint v. c. st.

*te videamur] Cum istud quasi
ad participium notata refertur,
sed ipso & elegantia sermo-
nis Latini postulante, rescripti
sunt notata habere, ut conje-*

*cit Lambinus: & exhibent cum
verborum ordinem MSi Cant.
Harl. 1. Wag. Norf. Mag. &
Joan.*

MF

1 Sed

rerum cognitione v. c. St.

tori prodesse possunt, qui est versatus in rebus vel usu, quem ætas denique affert; vel auditione & cogitatione, quæ studio & diligentia præcurrit ætatem. * Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum hospes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur: Subactō mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato & iterato, quo meliores fœtus possit & grandiores edere: subactio autem est usus, auditio, lectio, literæ. Ac primum naturam causæ videat, quæ numquam latet: Factumne sit, quærat, an Quale sit, an Quod

factum ut p. 173.
leg. f. aut. vid. p. 59.

omitt. v. c. St.

- actionibus dicitur
nas v. c. St.

f. quæ

cum St. de v. c.
cum f. cum cum

- gant sed equius
v. c. St.

nomen habeat: quo perspecto, statim occurrit naturali quadam prudentia, non his subductionibus, quas isti docent, Quid faciat causam, id est, quo sublato controversia stare non possit; deinde, Quid veniat in iudicium; quod isti sic jubent quærere: Interfecit Opimius Gracchum: quid facit causam? quod reipublicæ causa, cum ex senatusconsulto ad arma vocasset: hoc tolle, causa non erit. At id ipsum negat contra leges licuisse Decius. Veniet igitur in iudicium, Licueritne ex senatusconsulto, servandæ reipublicæ causæ. Perspicua sunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita: sed illa quærenda, quæ ab accusatore & defensore arguuntur, ea v. c. Alii
speculatio. i. e. specia-
lim.
stantia, debeant afferri.

31. At

quæ isti] Ita lego, quia de duabus questionibus loquitur, Quid faciat causam, et, Quid veniat in iudicium. Sic v. c. 54. 12
et faciat: quæ — naturæ sunt propria certe.

31. Atque hic illud videndum est, in quo summus est error istorum magistrorum, ad quos liberos nostros mittimus; non quo hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, sed tamen ut videatis, quàm sit genus hoc eorum, qui sibi eruditi videntur, hebes atque impositum. Constituunt enim in partiendis orationum modis duo genera causarum; Unum [appellant], in quo sine personis atque temporibus de universo genere quærat; Alterum, quod personis certis & temporibus definiatur: ignari omnes controversias ad universi generis vim & naturam referri. Nam in ea ipsa causa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimii persona, nihil Decii: de ipso enim universo genere infinita quæstio est, Num pœna videatur esse afficiendus, qui civem ex senatusconsulto patriæ conservandæ causa interemerit, cum id per leges non liceret. Nulla denique est causa, in qua id, quod in iudicium venit, ex reorum personis, non generum ipsorum universa disputatione, quærat. Quinetiam in iis ipsis, ubi de facto ambigitur, Ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta & criminum & defensionis revocentur oportet ad genus, & ad naturam universam: quod sumtuosus, de luxuria: quod alieni appetens, de avaritia: quod seditiosus, de turbulentis & malis civibus: quod à multis arguitur, de genere testium: contraque, quæ pro reo dicentur, omnia necessario à tempore atque homine ad communes rerum & generum

*quale 2 v.c. st.**est.**ne - neat v.c. st.**fecerit st. 34
v.c. intermit.**Dubitatio 2 v.c.**del. st.**del. st.*

summas revolventur. Atque hæc forsitan homini, non omnia, quæ sunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quæ veniant in iudicium tum, cum de facto quærat: ¹ sed tamen criminum est multitudo, non defensionum, aut locorum, infinita.

si v. c. st.

32. Quæ vero, cum de facto non ambigitur, quærentur, Qualia sint, ea, si ex reis nuncres, & innumerabilia sunt & obscura; si ex rebus, valde & modica & illustria. Nam si Mancini causam in uno Mancino ponimus, quotiescumque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties causa nova nascetur: sin illa controversia causam facit, Videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, si is non sit receptus, postliminium esse; nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensionis, Mancini nomen pertinet. Ac, si quid affert præterea

aut hominis vila,
v. c. st. omitt. v. c. st.
in ordine et ratione
v. c. st.

hominis aut dignitas, aut indignitas, extra quæstionem est; & ea tamen ² ipsa oratione ad universi generis disputationem referatur necesse est.

¹ Sed tamen criminum est multitudo, non defensionum &c.] Lambinus hunc locum sic ex conjecturâ corrigit, Sed tamen hominum est multitudo, non criminum, aut defensionum, aut locorum infinita. Malim equidem legere, sed tamen criminum est multitudo, non defensionum locorum infinita: argumenta sive loci defensionum bis memorantur in cap. 31. & 32. Per crimina idem intelligere possis, quod causas, cum ea has plerumque efficiunt causas, de

quibus hic loquitur Cicero: sic in c. 25. Nostra ferè causæ, quæ quidem sunt criminum plerumque, infestatione defenduntur. Per defensiones verò Noster videtur significare ea quæ & contra Reum & pro Reo dicuntur: nè verò hoc temere dictum arbitreris, consule c. 30. ut & c. 29. ubi cum de Docendo sermo est, omnia ea, quæ docent in Causis, Noster appellat defensionis argumenta, additque, septi, quoniam illa pars in quâ rerum ipsa

aut locorum] Recte, loci sunt vides et quasi domicilia unde arguenda petuntur: quos per paucos esse, per totam hanc disputationem contemnitur. c. 34. tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta conueniunt. non multum si proferant loci illi, ex quibus argumenta promouebantur.

est. Hæc ego non eo consilio disputo, ut homines eruditos redarguam; quamquam reprehendendi sunt, qui in genere definiendo istas causas describunt in personis & in temporibus positas esse: nam, etsi incurrunt tempora & personæ, tamen intelligendum est, non ex iis, sed ex genere, quæstionis pendere causas. Sed hoc nihil ad me; nullum enim nobis certamen cum istis esse debet: tantum satis est intelligi, ne hoc quidem eos consecutos, quod in tanto otio etiam sine hac forensi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum discernere, eaque paulo subtilius explicarent. Verum hoc (ut dixi) nihil ad me: Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noster & Sulpici: Quo modo nunc se istorum artes habent, pertimescenda est multitudo causarum: est enim infinita, Si in personis ponitur; quot homines, tot causæ. I. sin ad generum universas quæstiones referuntur; ita modicæ & paucæ sunt, ut eas omnes diligentes, & memores, & sobrii oratores percurfas animo & prope decantatas

1. y. st.

1. f. universæ
c. 31, 32. Orator.
a. 36.

cam v. c. st.

ila dist.

rentur v. c. st.

1. dicam v. c. st.

ipfarum explicatio ac defensio posita est &c. Unde constat defensioem eandem esse quam explicationem rerum, i. e. hoc nomine appellata esse omnia quæ Orator dicit suæ causæ defendendæ gratiâ, sive aliquem accusat, sive ejus, qui accusatur, patronus est.

respiciunt Substantivum dignitas ceu indignitas: Vulgò legitur ea ipsa oratio &c. Sed & MSti Mag. & Norf. lectioni MSti Joan. assentire videntur, cum habeant ratione.

3. Sulpici: QUO MODO &c.] Sic impressi auctoritate MStorum Cant. Bod. Mag. & Editionum Steph. Man. Ven. Mediol. &c. In vulgatis ea verba, quæ sensu connectuntur, punctum sic disjungit; Sulpici. QUOMODO &c.

4. Ut eas omnes] Lambinus, Caro-

2. Ipsa ORATIONE ad universi referatur] Ita MS. Joan. & vet. cod. Car. Stephani: voces ea ipsa, singularis numeri, Casusque Nominativi,

ut cod. Stephani habet ordine M. 4. ratione

1.2. a Mr Curio i.e. a persona Mr Curij. ut c. 31. Opimij per
na, et reorum personis.

cantatas habere debeant. Nisi forte existimatis

4. duxisse vel gl^{ia} a Mr Curio causam didicisse L. Crassum, & ea re multa attulisse, quamobrem, posthumo non nato, Curium tamen heredem Coponii esse oporteret. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad causæ vim ac naturam nomen

2 Coponii aut Curii pertinuit; in genere erat universo rei negotiique, non in tempore ac nominibus, omnis quæstio, cum scriptum ita fit, Si mihi filius genitur, isque prius moritur,

& cætera; Tum ut mihi ille sit hæres: Si natus filius non sit, videaturne is, qui filio mor-

tuo institutus hæres sit, hæres esse?

33. Perpetui juris & universi generis quæstio non hominum nomina, sed rationem dicendi, & argumentorum fontes desiderat. In quo etiam isti nos jurisconsulti impediunt, à discendoque deterrent; video enim in Cato-

nis

Carolus Stephanus, & MSti Cant. Bod. Nov. Wag. Mead. Harl. duo, & Joan. sic verba collocant; Vulgò omnes eas.

1 A Mr Curio causam DIDICISSE L. Crassum, & EA RE multa attulisse &c.] Lambinus censuit legendum, à Mr Curii NOMINE causam DUXISSE L. Crassum: Hæc Lambini conjectura quamproxime ad mentem Ciceronis accedit: Sed sequitur EA RE multa attulisse. Verba ea re significant ob eam causam, ob eam rem: sic Cicero in l. 4. Tusc. Disp. c. 38. EA REQUE suscipi, quod ita rectum esse videatur. Sic etiam in Epist. Bruti ad Att-

cum. An hoc ipsum EA RE facit, quod illi propter amplitudinem omnia jam, ultroque defendenda putat? Sed verba istius significationis huic loco non conveniunt; nulla enim ratio, aut causa significatur, cur Crassus multa attulit. MS. Bod. legit & EX RE multa &c. unde suspicor legendum & EX REO multa attulisse. Sic in initio hujus Capituli; ea, si EX REIS numeres, innumera-bilia sunt. Sic in cap. præcedente. Nulla denique est causa, in qua id, quod in judicium venit, ex REORUM personis, ac non generum ipsorum disputatione qua-

+ De
III, 13
Juvenc
47.

formas st.

~~De debilitate a me a jure se. Forti: ablativale ante a in~~
~~De debilitate a me a jure se. Forti: ablativale ante a in~~

LIBER SECUNDUS. 185

nis & Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de jure viro ac mulieri responderint; credo, ut putaremus, in hominibus, non in re, consultationis aut dubitationis causam aliquam fuisse; ut, quod homines essent innumerabiles, debilitati à jure cognoscendo, voluntatem discendi simul cum spe perdiscendi abjiceremus. Sed hæc Crassus aliquando nobis expediet, & exponet descripta generatim: est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, se jus civile, quod nunc diffusum & dissipatum est, in certa genera coacturum, & ad artem facile redacturum. Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam id est difficile Crasso, qui &, quod disci potuit de jure, didicit; & quod iis, qui eum docuerunt, defuit, ipse afferet; ut, quæ sint in jure, vel acute describere, vel ornate illustrare possit. Ergo ista,

in 2 v.c. St.

innum sint v.c. St.

esse v.c. St.

apte St.

in-

queratur. Nempe Antonius voluit dicere, Crassum non ex ipsa persona Curii, neque ex reo argumenta deprompsisse; sed omnia ab homine ad naturam universam quæstionis retulisse.

2 Vulgò Coponii ac Curii pertinuit] Lambinus, Editiones Ven. & Mediol. necnon MSti Bal. Cant. Nov. Mag. Mead. Wag. Harl. duo, & Joan. habent AUT: MS. Norf. habet ac, à nupera tamen manu: quæ vox olim ibi legebatur, prorsus incertum est.

3 Debilitati à jure cognoscendo] Vox debilitatus, cum sine ablativo casu ponitur, significat nihil aliud, quam fractus, im-

minutus: sed huic loco parum convenit ista significatio. Antonius paulo supra dixerat; nos Jurisconsulti impediunt, à discendoque DETERRENT: idemque dicere etiam in hoc loco voluit, loquendi tamen formula variata. Legendum igitur censeo: debilitati METU à jure cognoscendo &c. sic l. 1. c. 26, simul ac me fractum ac DEBILITATUM METU viderit. Imo MSti Cant. & Wag. exhibent reliquias hujus lectionis, leguntque debilitati A ME à jure cognoscendo.

4 Vulgò Vel APTE describere, vel ornate illustrare] MSti Cant.

+ Debilitatio de peratione, Brut.

c. 1. Auct. Orat. De

Domo sua c. 52.

nos Ca. Plancio c. 42.

Tusc. Disp. IV, 15.

st debilitat manu.

Nonius V. palangas, ex Varro: quo

in debilitaret nos.

debilitavit fletu

no n. coelis c. 24.

in dolor debilitat, quo

Rabin. post. c. 17.

inquit Antonius, tum a Crasso discemus, cum se de turba & à subselliis in otium (ut cogitat) ¹ soliumque contulerit. Jam id quidem sæpe, inquit Catulus, ex eo audiui, cum diceret, Sibi certum esse à judiciis causisque discedere; sed, ut ipsi soleo dicere, non licebit: neque enim ipse auxilium suum sæpe à viris bonis frustra implorari patietur, neque id æquo animo feret civitas; quæ, si voce L. Crassi carebit, ornamento quodam sese spoliata putabit. Nam hercle, inquit Antonius, si hæc vere à Catulo dicta sunt, tibi mecum * in eodem est pistrino, Crasse, vivendum, & istam oscitantem & dormitantem sapientiam, Scævolarum & cæterorum beatorum otio concedamus. Arrisit hic Crassus leniter, &, Perrexe modo, inquit, Antoni, quod exorsus es; me tamen ista oscitans sapientia, simul atque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

34. Hujus quidem loci, quem modo sum exorsus, hic est finis, inquit Antonius, (quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus

Cant. Norf. Mead. Harl. 2. Nov. Mag. Bod. & Bal. habent, *vel ACUTE describere*: nec aliter Editiones Ven. Mediol. Stephani, aliæque. Quæ lectio sanior est quam vulgata: Antonius enim dicit, non difficile fore Crasso corpus (ut vocant) juris Civilis componere: Nam, quoniam est tam juris peritus, quam Orator, omnia juris præcepta *acute* describet, quod est proprium Junis periti, & ea *acute* descripta orationis illustrabit, quod Officium est Oratoris. Vides igitur, Lector, vocem *acute* elegantioresse, quam *apte*: imo esse huic loco pene necessariam. Vox *apte* pertinet ad Oratoris facultatem, vocaturque id *aptum*, quod maxime deceat in Oratione: de quo vide l. 3. de Or. c. 55. *1 Soliumque* i. e. Sella vel lectu-

vivendum] Qu. servandum. cui alludere videtur Crassi verba, libertatem vindicabit. Prima syllaba ser omnia fuerit pro tem se: unde ex vivendum factum vivendum. Nam quod h novum locus, pristino institut, manifesta est Interpolatio. A

bilibus personis, neque in infinita temporum
 varietate, sed in generum causis atque naturis
 omnia sita esse, quæ in dubium vocarentur;
 genera autem esse definita non solum numero,
 sed etiam paucitate;) ut eam materiem oratio-
 nis, quæ cujusque esset generis, studiosi qui
 essent dicendi, omnibus locis descriptam, in-
 structam, ornatamque comprehenderent, rebus
 dico & sententiis. Ex vi sua verba parient,
 quæ semper satis ornata mihi quidem videri
 solent, si ejusmodi sunt, ut ea res ipsa pepe-
 risse videatur. Ac, si verum quæritis, (quod
 mihi quidem videatur; nihil enim aliud affir-
 mare possum, nisi sententiam & opinionem
 meam), hoc instrumentum causarum & gene-
 rum universorum in forum deferre debemus;
 neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum
 denique scrutari locos, ex quibus argumenta
 eruamus; quæ quidem omnibus, qui ea me-
 diocriter modo considerarint, studio adhibito
 & usu, pertractata esse possunt: sed tamen
 animus referendus est ad ea capita, & ad illos
 quos

Jal. St.

in v.c. St.

ea in v.c. St.
 Aliud, ut ut sua -
 rapient.
 sunt St.

desunt v.c. St.

eos St.

lectulus domi positus: de quo
 sic Noster lib. 3. c. 33. In so-
 lio sedentes domi sic ach'atur,
 non solum ut de jure civi'i ad
 eos, verum etiam de filia illo-
 candâ — referretur.

2 In eodem est PISTRINO,
 Crasse, vivendum] MSti. Cant.
 Norf. Bal. Nov. Wag Joan.
 Mead. & Harl. duo, itemque
 Edit. Ven. & Mediol. aliam
 prius lectionem exhibent, in

eodem est pristino instituto,
 Crasse, vivendum: mihi qui-
 dem non satis placet vul-
 gata lectio; Noster enim alibi
 vim hujus Metaphoræ minuit,
 ut in lib. 1. c. 11. Oratorem
 in judicij & concionulas, tan-
 quam in aliquod pistrinum, de-
 trudi & compingi videbam;
 adde, quod ad verba in pistrino
 aptatum magis esset molnarym
 quam vivendum.

+ st. ita v.c. Steph.
 Aliud v.c. pistrini
 no Crasse sine
 instituto viven-
 dum. Hæc sunt
 verba Car. Stephani.

Ubi

orat. v. c. st.

*nire debeas ut
st. vehementer per-
vestigis quoque res.
v. c. st.*

*a hoc st.
omit. 2 v. c.*

quos sæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum est five artis, five animadversionis, five consuetudinis, nosse regiones, intra quas venire & pervestigis, quod quæras: ubi eum locum omnem cogitatione sepersis, si modo usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret atque incidet.

35. Et sic, cum ad inveniendum in dicendo tria sint; acumen, deinde ratio, (quam licet, (si volumus), appellemus artem) tertium diligentia; non possum equidem non ingenio primas concedere; sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat: ² Diligentia, inquam; quæ cum omnibus in rebus, tum in causis defendendis plurimum valet. Hæc præcipue colenda est nobis; hæc semper adhibenda; hæc, nihil est, quod non assequatur. Causa ut penitus, quod initio dixi, nota sit, ³ diligentia est: ut adversarium attente auguriamur, atque ut ejus non solum sententias, sed etiam verba omnia excipiamus, vultus denique perspiciamus omnes, qui sensus animi plerumque indicant, diligentia est. ⁴ Ad tamen dissimulanter facere, ne sibi ille aliquid proficere

*q. tunc III, 25.
q. tunc. Fam. X,
1. ut perveniat
diligentia est.
in Urr. IV, 54.*

omit. ille v. c. st.

1 Ubi eum locum omnem &c.] Familiaris meus Johannes Walker pro eum reponit ENIM, & conjectura placet: in vulgata enim lectione nihil est, quod hanc sententiam priori connectat, etiam manifeste hic ratio redditur eorum, quæ jam præcesserant.

2 Diligentia, inquam, quæ cum &c.] In Vulgatis vox quæ abest, sed reperitur in MStis Jean. Cant. Wag. Harl. 1. nec aliter Ascensius edidit, & Lambinus ex suis MStis.

3 Diligentia est] Ut prior pars sententiæ his verbis bene conveniret,

ficere videatur, prudencia est. Deinde, ut in
iis locis, quos proponam paullo post, pervol-
vatur animus, ⁴ ut penitus insinuet in causam,
ut sit cura & cogitatione intentus, diligentia
est: ut his rebus adhibeat, tamquam lumen ali-
quod, memoriam, ut vocem, ut vires; hæc
magna sunt. Inter ingenium quidem & dili-
gentiam perpauullulum loci reliquum est arti:
ars demonstrat tantum ubi quæras, atque ubi
sit illud, quod studeas invenire: reliqua sunt
in cura, attentione animi, cogitatione, vigilan-
tia, assiduitate, labore, complectar uno verbo,
quo sæpe jam usi sumus, diligentia; qua una
virtute omnes virtutes reliquæ continentur.
Nam orationis quidem copiâ, videmus, ut a-
bundent philosophi, qui, ut opinor, (sed tu
hæc, Catule, melius) nulla dant præcepta di-
cendi, nec idcirco minus, quæcumque res pro-
posita est, suscipiunt, de qua copiose & abun-
danter loquantur.

omitt. v. c. St.

^ se St.

Hæc qual inep-
ta. Vide Mant.^ qual St. Alius
v. c. Label vero.

dequod in c. v. St.

36. Tum Catulus, Est, inquit, ut dicis, An-
toni, ut plerique philosophi nulla tradant præ-
cepta dicendi, & habeant paratum tamen, quid
de quaque re dicant. Sed Aristoteles, is, quem
maxime ego admiror, proposuit quosdam locos
ex quibus omnis argumenti via non modo ad
philo-

^ et 2 v. c. St.

pos - v. c. St.

argumentalis
ed. Ald.

niret, legit olim vir quidam do-
ctus diligentia efficit: Sed nihil
mutandum cenfeo, cum ex præ-
cedentibus sententiæ sensus hoc
modo suppleri possit, diligentia
est, quæ assequitur.

⁴ Ut penitus insinuet in cau-
sam] Ita sine se omnes MSi

Oxon. itemque Mead. & Harl.

1. + Sic etiam lib. 1. c. 20.

suppliciter insinuare iis, à qui-
bus esset petendum: & Virgil.

Æneid. lib. 2. 228.

— tremefacta novus per
pectora cunctis

Insinuat pavor. Gell. III, 7.

Aristoteles] In Topicis. Vide Topic. ad Trebat. c. 1. ¹ Dioge.

+ et 2 v. c. St.

recte. De Juv. 1, 30.
~~fin. V, 6.~~
 Fin. V, 6.

1. ratio. Ad Albi-
 1, 20. in Verr. II,
 9.

ram. St. sed 2. v.
 c. habent remus

sed ut eos jam v.
 st.

1. posses v. c. St.
 recte si leg. ut
 pro st

Græca 2 v. c. St.

~~quodammodo~~

philosophorum disputationem, sed etiam ad hanc, qua in causis utimur, inveniretur; à quo quidem homine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua: sive tu similitudine illius divini ingenii in eadem incurris vestigia; sive etiam illa ipsa legisti atque didicisti: quod quidem magis verisimile videtur: plus enim te operæ Græcis dedisse rebus video, quam putaramus. Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule. semper ego existimavi jucundiorē & probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primum quàm minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret. Atque ego idem existimavi, pecudis esse, non hominis, cum tantas res Græci susciperent, profiterentur, agerent, seseque & videndi res obscurissimas, & bene vivendi, & copiose dicendi rationem hominibus duros pollicerentur, non admoveere aures; & si palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, subauscultando tamen excipere voces eorum, & procul, quid narrarent, attendere: itaque feci, Catule, & istorum omnium summatim causas & genera ipsa gustavi.

37. Valde hercule, inquit Catulus, timide, tamquam ad aliquem libidinis scopulum, sic tuam mentem ad philosophiam appulisti, quam hæc civitas aspernata numquam est. Nam & referta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, cum erat in hac gente magna illa Græcia: ex quo etiam quidam Numam Pompeium,

lium, regem nostrum, fuisse Pythagoreum ferunt; qui annis permultis ante fuit, quàm ipse Pythagoras; quo etiam major vir habendus est, cum illam sapientiam constituendæ civitatis duobus prope sæculis ante cognovit, quàm eam Græci natam esse senserunt. Et certe non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui secum eruditissimos homines ex Græcia palam semper habuerunt. Atque ego ex istis sæpe audivi, cum dicerent, Pergratum Athenienses & sibi fecisse, & multis principibus civitatis, quòd, cum ad senatum legatos de suis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobilissimos philosophos misissent, Carneadem, & Critolaum, & Diogenem: itaque eos, dum Romæ essent, & à se, & ab aliis frequenter auditos: quos tu cum haberes auctores, Antoni, miror, cur philosophiæ, sicut Zethus ille Pacuvianus, prope bellum indixeris. Minime, inquit Antonius: ac sic decrevi philosophari potius, ut Neoptolemus apud Ennium, paucis: nam omnino, baud placet. Sed tamen hæc est mea sententia, quàm videbar exposuisse; Ego ista studia non improbo, moderata modo: fit: opinionem istorum studiorum, & suspicionem artificii apud eos, qui res judicent, oratori adversariam esse arbitror: imminuit enim, & oratoris auctoritatem, & orationis fidem.

38. Sed, ut eo revocetur, unde huc declinavit oratio; ex tribus istis clarissimis philosophis,

^ illum St. Sed v.
c. omitt. illum

f-rit

^ hoc St.

omitt. v. c. St.

Macrob. Saturn.
1, 5. p. 206. 684.
VII, 14.

^ omnem St.

fophis, quos Romam venisse dixisti, videsne
 1 Diogenem eum fuisse, qui diceret, Artem
 se tradere bene differendi, & vera ac falsa di-
 judicandi; quam verbo Græco ἀλεγκτικὴν ap-
 pellaret. In hac arte, si modo est hæc ars, nul-
 lum est præceptum, quo modo verum inve-
 niatur, sed tantum est, quo modo judicetur.
 Nam & 2 omne, quod eloquimur, fit, ut id
 aut esse dicamus, aut non esse; & si simpli-
 citer dictum fit, suscipiunt dialectici, ut judi-
 cent, verumne sit, an falsum: & si conjuncte
 sit elatum, & adjuncta sint alia, judicent, re-
 ctene adjuncta sint, & verane summa sit unius-
 cujusque rationis: & ad extremum ipsi se
 compungunt suis acuminibus, & multa qua-
 rendo reperiunt non modo ea quæ jam 3 non
 possint ipsi dissolvere, sed etiam, quibus ante
 exorsa, & potius detexta prope, retexantur.
 Hic nos igitur Stoicus iste nihil adjuvat; quo-
 niam, quemadmodum inveniam quid dicam,
 non docet: atque idem etiam impedit; quod
 & multa reperit, 4 quæ neget ullo modo posse
 dissolvi, & genus sermonis affert non liquidum,
 non fufum ac profluens; sed exile, aridum,
 concisum ac minutum: quod si quis probabit,
 ut id] Discrepant à se invicem
 in hoc loco libri. Pro voce

1 Diogenem eum fuisse] Vo-
 cem eum recepi auctoritate MS-
 torum Mead. Joan. Cant. Nov.
 & Wag. quam & recipiendam
 fuisse olim monuit Lambinus.

2 Omne, quod eloquimur, sic,
 ut id] Discrepant à se invicem
 in hoc loco libri. Pro voce

sic MSti Cant. & Nov. habent
 sit. MSti Mag. Pal. pr. Mem.
 & editiones veteres habent fit.
 Aut igitur scribendum est: Nam
 Et omne, quod eloquimur, fit,
 ut id aut esse dicamus, aut non
 esse: aut alia aggrediendum est
 via. Quid si sic legamus?
 Nam

Ital.

7. bat?

alteri v.c. St.

- hæc adjumenta
 v.c. St.

- da recipi v.c. St.

4. aut - III, 14.

sed vid. I, 51. ac
 potius dices, p. 2.

XI, 25. dices
 vel potius quod dices
 ante v. et p. 29.

Tam. I, 1. officio ac
 potius pietate. Ad

Alie. IV, 1. erroris
 nostri aut potius v. et ita paullo post. Tam. I, 2. non velle - et ita

potius libenter accipere.

ita probabit, ut oratori tamen aptum non esse fateamur: hæc enim nostra oratio multitudinis est auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non aurificis statera, sed quadam populari trutina examinantur. Quare istam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium est, in judicandis nimium loquax. Critolaum istum, quem simul cum Diogene venisse commemoras, puto plus huic studio nostro prodesse potuisse: erat enim ab isto Aristotele, à cujus inventis tibi ego videor non longe aberrare. Atque inter hunc Aristotelem (cujus & illum legi librum, in quo exposuit dicendi artes omnium superiorum, & illos, in quibus ipse sua quædam de eadem arte dixit), & hos germanos hujus artis magistros, hoc mihi visum est interesse; quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque viderat, hæc quoque adspexit, quæ ad dicendi artem, quam ille despiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc solum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, sed usu in hoc uno genere, studioque majore.

Car-

Nam & omne, quod eloquimur, simile requirit, quod tamen eleganter subintelligi non potest. ELOQUIMUR sic, ut id aut esse dicamus, aut non esse. Sæpiissime accidit, ut, cum vox aliqua geminetur, altera à Librariis, tanquam supervacua, vox omittatur. Certe istud sic aut verbum eloquimur, aut aliquid

simile requirit, quod tamen eleganter subintelligi non potest.

3 Non POSSINT ipsi dissolvere] MSti Nov. Bal. & Norf. possunt.

4 Quæ NEGET ullo modo] MSti Joan. Nov. Bal. Cant. Wag. Mead. Harl. duo, & Norf. item

omit. v. c. St.

omit. v. c. St.

conclusion. v. c. St.
probe v. c. St.

omit. v. c. St.

viderat adspexitque ad v. c. St.
colabant v. c. St.

Carneadis vero vis incredibilis illa dicendi & varietas perquam esset optanda nobis; qui nullam umquam in illis suis disputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam, ^{non} ~~op-~~ ^{-rit v.c. st.} ~~pugnauit~~, quam non euerterit. Sed hoc majus est quiddam, ^{est q. quam quod} ~~quam~~ ^{ab iis}, qui hæc tradunt & docent, postulandum fit.

39. Ego autem, si quem nunc plane rudem institui ad dicendum velim, his potius tradam assiduis, uno opere, eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuissimas particulas atque omnia minima mansa, ut nutrices infantibus pueris, in os inserant. ^{ita f. Dist. Vid. c. x. p. 140.} ^{q. muta} ^{si vero v.c. st.} ^{illum cum v.c. st.} ^{- sos v.c. st.} ^{om. H. v.c. st.} ^{fin} fit is, qui & doctrina mihi liberaliter institutus, & aliquo jam imbutus usu & satis acri ingenio esse videatur, illuc eum rapiam, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed unde universum flumen erumpat: qui illi sedes & tamquam domicilia omnium argumentorum commonstret, & ea breviter illustret verbisque definiat. Quid enim est, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod sumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex sua sumi vi atque natura, aut assumi foris? Ex sua vi, cum aut, res quæ fit tota, quæ-

item Editiones Ven. & Mediol. exhibent negat.

1 Qui illi sedes] Manutius pro qui legit ut, Alcentius vero & ; uterque ex conjecturâ, opinor, & eâ malâ: vox enim qui referri debet ad præcedentem vocem illuc, quæ idem valet

ac ad illum: Sic unde significat à quo: vide Notam ad lib. 2. c. 87.

2 Aliud consilium, superbum; SUUM, ARROGANS: utendum &c.] MS. Mead. + habet — su + it perbum siue arrogans, sua sponte temerarium fuisset: utendum &c. Unde

~~c. 39. quæ in potius tradam assiduis uni operi, s. a. n. s. m. st.~~

quærat; aut pars ejus; aut vocabulum quod habeat; aut quippiam rem illam quod attingat: extrinsecus autem, cum ea, quæ sunt foris, neque inhaerent in rei natura, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione universa vis explicanda est, sic; Si majestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset, populi Romani potestati tradidit. Sin pars; partitione, hoc modo; Aut senatui parendum de salute reipublicæ fuit, aut aliud consilium instituendum, aut sua sponte faciendum: 2 aliud consilium, superbum; suum, arrogans; utendum igitur fuit consilio senatus. Sin, ex vocabulo, ut Carbo; Si consul est, qui consulit patriæ; quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo, quod rem attingat, plures sunt argumentorum sedes ac loci: nam & conjuncta quæremus, & genera, & partes generibus subjectas, & similitudines, & dissimilitudines, & contraria, & consequentia, & consentanea, & quasi præcurrentia, & repugnantia; & causas rerum vestigabimus, & ea, quæ ex causis orta sunt; & majora, paria, minora quæremus.

40. Ex

Unde opinor legendum Aliud consilium (sc. instituere), superbum; SUA SPONTE (sc. facere), TEMERARIUM FUISSET: utendum &c. Ista verba siue arrogans videntur huc adducta esse ex margine, ubi significabant illud superbia genus hic intelligi,

quo quis plus iusto sibi arrogat: quale est velle aliud consilium, loco Senatûs, instituere. In vulgatâ lectione vox suum planè mendosa est, cum ad vocem consilium referatur, quæ hic significat cœtum consulentium: de hoc vide Notam ad verba Vid. n.

sint v. c. St.

quæqueherent v. c. St.

omni v. c. St.

sed in part. v. c. St.

7. d. est vocabulum. vide superiora.

git St.

rimus St. 96. quæremus in 2 exsimpl.

invert. St.

causa v. c. St.

partit. Orat. c.

2^a trib. v. c. st.

omit. v. c. st.

exp. v. c. st.

At v. c. st.

præterea v. c. st.

40. Ex conjunctis sic argumenta ducuntur; Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis. Ex genere autem; Si magistratus in populi Romani potestate esse debent, quid Norbanum accusas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem ea, quæ est subiecta generi; ¹ Si omnes, qui reipublicæ consulunt, cari nobis esse debent, certe in primis imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis retinemus & nostram salutem, & imperii dignitatem. Ex similitudine autem; Si feræ partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse debemus? At ex dissimilitudine; Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. Atque utroque in genere, & similitudinis & dissimilitudinis, exempla sunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis: & fictæ narrationes sæpe ponendæ. Jam ex contrario; Si Gracchus nefarie, præclare Opimius. Ex consequentibus; Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te ibi visus est, & causa nemini, & tu semper audax; quid est, quod de facinore

Videndum sibi aliud esse consilium
l. 3. c. 1.

¹ Si omnes, qui Reipublica
consulunt] Sensus est: Si illi,
qui Remp. adjuvant Consiliis,
cari esse debent; multo magis
Imperatores illi, qui non so-

lum Consiliis, sed & aliis re-
bus, sc. fortitudine & periculis
subeundis, ejus salutem & dig-
nitatem tuentur.

² Si bona existimatio] Vide-
tur hoc argumentum non à
Majore, sed à Minore esse du-

¶ Cum Gracchus legem Agrariam tulit in perniciem patriæ: ^{etiam} vestras ad salutem ejus debetis ferre. Jam ex q. v. c. l. cod. Stephani.

nore dubitare possumus? Ex consentaneis, & præcurrentibus, & repugnantibus, ut olim Crassus adolescens; Non si Opimium defendisti, Carbo, idcirco te isti bonum civem putabunt: simulasse te, & aliud quid quæsisse perspicuum est, quod Ti. Gracchi mortem sæpe in concionibus deplorasti, quod P. Africani necis focius fuisti, quod eam legem in tribunatu tulisti, quod semper à bonis dissensisti. Ex causis autem rerum sic; Avaritiam si tollere vultis, mater ejus est tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ sunt orta de causis; Si ærarii copiis & ad belli adjumenta, & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus. Majora autem, & minora, & paria comparabimus sic. Ex majore; ² Si bona existimatio divitiis præstat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis est expetenda? Ex minore sic;

— Hic parvæ consuetudinis

Causa hujus mortem fert tam familiariter:

Quid, si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari sic; Est ³ ejusdem, & eripere & contra rempublicam elargiri pecunias. Foris autem

etum: audi igitur aliud exemplum hujus generis, quod Notiter profert in Topicis c. 4. Si in urbe fines non reguntur, neque aqua in urbe arceatur; & quod Quinctil. Inst. Or. lib. 5. c. 10. habet, Si quis Sacri legum facit, faciet & Furtum. ³ Ejusdem, & eripere ET contra Rempublicam elargiri pecunias] Vulgò legimus, ejusdem & eripere contra Rempublicam, & largiri pecunias: Sed largiri pecunias, non est vitium, nisi quis

ex v.c. Aliud, et etiam
v.c. St.

aliquis v.c. St.

quidem v.c. St.

del. St.

et larg. St.

*extrinsecus adhibentur, eodem sensu, Quinchilian. V, 11. p. 447.
et extra arcepsitum, c. 13. p. 460. assumi foris p. 194. assumi extrin-*
secum Topic. 2.

198

DE ORATORE

p. 195. lin. 4.

*-tione v.c. St.
-ta v.c. Aliud, -tate.*

tem assumuntur ea, quæ non sua vi, sed ex-
tranca sublevantur, ut hæc; Hoc verum est; *est v. c.*
dixit enim Q. Lutatius: hoc falsum est; hæ- *est v. c.*
bita enim quæstio est: hoc sequi necesse est;
recito enim tabulas: de quo genere toto pau- *p. 174*
lo ante dixi. Hæc, ut brevissime dici potue-
runt, ita à me dicta sunt.

quo id v.c. St.

omitt. v.c. St.

vide Grotius.

41. Ut enim si aurum cui, quod esset mul- *Topic*
tifariam defossum, commonstrare vellem, satis *2. p. 174*
esse deberet, si signa & notas ostenderem loco- *oral. c.*
rum, quibus cognitis, ille sibi ipse foderet, &
id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore
inveniret; sic has ego ¹ argumentorum novi
notas, quæ ~~illa mihi~~ *Topic* quærenti demonstrant, *2. p. 174*
ubi sint; reliqua curâ, & cogitatione eruun- *oral. c.*
tur. Quod autem argumentorum genus cui-
que causarum generi maxime conveniat, non
est artis exquisitæ præscribere, sed est medio-
cris ingenii judicare: neque enim nunc id
agimus,

quis eas contra Remp. largia- *que ILLA MIHI quærenti &c.]*
tur; quod non dicitur in hæc *Ita Editiones vulgatæ: sed istud*
vulgatâ lectione. MSti Mag. *novi ferri non potest; postulat*
Mead. & Norf. habent, *similitudo, ut Antonius hîc non*
dem & eripere, & contra rem de suâ tantum cognitione dicat,
largiri &c. quibus accedunt vet. *sed de se alios docente; præ-*
Codices C. Stephani, excepto *cesserat enim si signa & notas*
quod habet *ostenderem locorum.* Voces illa
Remp. publicam: Joan. *mibi ab omnibus MStis absunt:*
verò profert, *vetere Codices C. Steph. ha-*
ejusdem & eripere *buerunt argumentorum notas, quæ*
& contra Rem & largiri &c. *quærenti demonstrant, ubi sint.*
itemque Harl. 1. *Subintellecto, opinor, post vo-*
ejusdem & *cem notas verbo ostendi.* MS.
eripere & contra Remp. & lar- *Joan. habet argumentorum novi*
giri &c. Unde cum MSti Nov. *notas quærenti demonstrant, ubi*
emendatore sic sententiam re- *sint;*
fingo, *est ejusdem, & eripere &*
contra Remp. elargiri pecunias.

¹ Argumentorum NOVI notas,

f. argumentorum veluti notas quærenti demonstravi, ubi sint. Oral.
c. 14. fin. Idemque locos (sic enim appellat) quasi argumentorum notas
tradidit.

agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, sed ut doctissimis hominibus usus nostri quasi quædam monita tradamus. His igitur locis ^{admon. s.d. Ald.} in mente & cogitatione defixis, & in omni ^{in c.v. St.} re ad dicendum posita excitatis, nihil erit, quod ^{tur v.c. St.} oratorem effugere possit, non modo in foren-
sibus disceptationibus, sed omnino in ullo ge-
nere dicendi. Si vero assequetur, ut talis vi-
deatur, qualem se videri velit, ^{qui tur 2 v.c. St.} & animos eo-
rum ita afficiat, apud quos aget, ut eos, ^{quos - v.c. St.} quo-
cumque velit, vel trahere, vel rapere possit;
nihil profecto præterea ad dicendum requireret. ^{omitt. v.c. St.}
Jam illud videmus, Nequaquam satis esse, re-
perire quid dicas, nisi id inventum tractare
possis: tractatio autem varia esse debet, ne
aut cognoscat artem qui audiat, aut defatige-
tur similitudinis fatietate. Proponi oportet,
quid afferas: & id quare ita sit, ostendere: &
ex iisdem illis locis interdum concludere, re-
linquere

sint; Idem verò habet à Cor-
rectoris manu argumentorum
QUASI novi notas quarenti de-
monstravi &c. Unde cenſeo Ci-
ceronem scripsisse argumentorum
QUASI NOTAVI notas, qua qua-
renti demonstrant, ubi sint. Istud
notavi notas simile est ei, quod
dicit Quinctil. Inst. Or. l. 11.
c. 2. Imagines NOTÆ sunt, qui-
bus ea, quæ ediscenda sunt, NO-
TAMUS: & Cicero alibi vocem
quasi ante notas usurpat, ut in
Oratore 14. Aristoteles locos
(sic enim appellat), QUASI ar-
gumentorum NOTAS, tradidit. +

2 Et animos eorum ita AF-
FICIAT] Omnes Oxonienses
MSti, Mead. & Harl. duo;
item Editiones Ven. Mediol.
Mahutii, Steph. aliorumque ve-
terum habent AFFICIAT: erit
igitur constructio si assequetur,
ut AFFICIAT: similisque oc-
currit locus in l. 1 c. 19. Ca-
put esse arbitrabatur, ut & ip-
sis, apud quos ageret, talis qua-
lem se ipse optaret, videretur;
& uti eorum, qui audirent, sic
AFFICERENTUR animi, ut eos
affici vellet Orator. Vulgò af-
ficiet.

Sic hoc ipso libro cap. 29. p. 179. dixerat, nimo quasi
ubi vide Notam. ^{N 4} Aut

- orsum vim v.c. St.
f. aliam causam

*f. quo se. De quo.
 1, 19. 28. 44. in
 bris. ubi vide. Su-
 pra 1, 48. y. 93.
 nec - verbis, nec conf-
 v.c. St.*

linquere alias, alioque transire: sæpe non pro-
 ponere, ac ratione ipsa afferenda, quid propo-
 nendum fuerit, declarare: si cui quid simile
 dicas, prius ut simile confirmes: deinde, quod
 agitur, adjungas: puncta argumentorum ple-
 rumque ut oculus, ne quis ea numerare pos-
 sit; ut re distinguantur, verbis, confusa esse vi-
 deantur.

utique a ipse v.c.

42. Hæc ut & properans, & apud doctos,
 & semidoctus ipse percurro, ut aliquando ad
 illa majora veniamus. Nihil est enim in di-
 cendo, Catule, majus, quàm ut faveat oratori
 is, qui audiet, utque ipse sic moveatur, ut
 impetu quodam animi & perturbatione magis,
 quàm judicio aut consilio regatur. Plura e-
 nim multo homines judicant odio, aut amore,
 aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut
 lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut
 aliqua permotione mentis, quàm veritate, aut
 præscripto, aut juris norma aliqua, aut judicii
 formula, aut legibus. Quare, nisi quid vobis
 aliud placet, ad illa pergamus. Paullum, in-
 quit Catulus, etiam nunc deesse videtur iis re-
 bus, Antoni, quas exposuisti, quod sit tibi ante
 explicandum, quàm illuc proficiscare, quo te
 dicis

omitt. v.c. St.

I Aut ERRORE aut aliquâ
 permotione] Habent MSti Nov.
 & Mag. terrore, & Cicero di-
 cit in Tusc. Disp. lib. 3. c. 8.
 timorem & terrorem duas esse
 species perturbationum: Inte-
 rim vox errore omninò reti-
 nenda videtur; sequitur enim
 quam veritate, & ita Noster in
 Part. Orat. c. 11. Permotione,
 cum aut obliuio, aut error, aut
 metus, aut aliqua cupiditatis
 causa permovet: & in Oratore
 c. 33. nihil de perturbationibus
 animi, & erroribus &c. Por-
 rò notandum est vocem aliquâ
 idem

dicis intendere. Quidnam? inquit. ² Qui ordo tibi placeat, inquit Catulus, & quæ dispositio argumentorum, in qua tu mihi semper deus videri soles. Vide, quàm fim in isto genere, inquit, Catule, deus: non mehercule mihi nisi admonito, venisset in mentem; ut possis existimare, me in ea, in quibus nonnumquam aliquid efficere videor, usu solere in dicendo vel casu potius incurrere. Ac res quidem ista, quam ego, quia non noram, sic tamquam ignotum hominem præteribam, tantum potest in dicendo, ut ad vincendum nulla plus possit: ³ Sed tamen mihi videris ante tempus à me rationem ordinis, & disponendarum rerum requisisse. nam, si ego omnem vim oratoris in argumentis, & in re ipsa per se comprobanda posuissem, tempus esset jam de ordine argumentorum & de collocatione aliquid dicere: ⁴ Sed cum tria sint à me proposita, de uno dictum; cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de disponenda tota oratione quarendum.

43. Valet igitur multum ad vincendum, probari mores, instituta, & facta, & vitam eorum, qui agent causas, & eorum, pro quibus; & item

idem hîc valere ac ullâ vel aliquâ aliâ: Sic. c. 4. qui se ostentat, — aut denique in aliquo genere aut inconcinuus aut multus est, is ineptus dicitur. & c. 11. quid piè, quid gratè, quid humaniter, quid denique

cum aliquâ virtute fecerit &c.

² Qui ordo tibi PLACEAT] MSti quinque Oxon. & Cant. Mead. Harl duo, & Norf. nec non Lambinus, & Car. Steph. habent placeat: vulgatæ verò Editiones placet.

1 Vul.

hercule v. c. St

quoniam v. c. St

res 2 v. c. St.

torum et re v. c. St.

qua v. c. St. posita v. c. St.

du - v. c. St.

st v. c. St.

etiam v. c. St.

- *mus atque v.c.*
 - *etur v.c. st.*
 - *honoris robusti v.c.*
 - *st.*
 - *verborum demissorum v.c. st.*
 - *rys ref. v.c. st.*

item improbari adversariorum: animosque eorum, apud quos agitur, conciliari quàm maxime ad benivolentiam cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus gestis, existimatione vitæ; quæ facilius ornari possunt, si modo sunt, quàm fingi, si nulla sunt. Sed hæc adjuvant in oratore, lenitas vocis, ¹ vultûs pudoris significatio, verborum comitas: si quid persequare acrius, ut invitus & coactus facere videare. Facilitatis, liberalitatis, mansuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi signa proferri ^{re u.} perutile est; eaque omnia, quæ proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benivolentiam conciliant, abalienantque ab iis, in quibus hæc non sunt. Itaque eadem sunt in adversarios ex contrario conferenda. Sed genus hoc totum orationis in iis causis excellet, in quibus minus potest inflammari animus iudicis acri & vehementi quadam incitatione: non enim semper fortis oratio quæritur, sed saepe

¹ *Vultûs pudoris significatio*] Ita legendum puto, deleta commate post vocem *vultûs*: ut tam *vultûs*, quàm *pudoris*, sit Genitivi casûs & regatur à voce *significatio*. Hæc loquendi formula sæpius ad Ciceronem occurrit: exemplo sit istud in initio Orat. in Pisonem, *Jamne sentis, quæ sit hominum querela frontis tuæ?*

² *Cum sensu tractatum*] i. e. cum affectu quodam animi, ita ut videatur is, qui dicit, ea sentire iisque affici, quæ dicit: Sic in c. 46. *quin ipse in commovendis iudicibus iis ipsis sensibus — permoveret: & lib. 3. c. 25. ut sensus, ut dolores habeat* (sc. Oratio) *quantum opus sit, non est singulorum articulorum.*

³ *Ut*
Demissorum] malo sensu hæc voce ulitur Cic. De Offic. III, 32. quæ hinc animis, humili, demisso fractoque fiant &c. sic mox hoc cap. religiosi timidos, perferentes injurias &c. leni animo ac remisso, c. 46. c. lenis atque summissa.

sæpe placida, summissa, lenis, quæ maxime commendat reos: reos autem appello, non eos modo, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur: sic enim olim loquebantur. Horum igitur exprimere mores oratione, justos, integros, religiosos, timidos, perferentes injuriarum, mirum quiddam valet; & hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in peroranda tantam habet vim, si est suaviter, & cum sensu tractatum, ut sæpe plus, quàm causa, valeat: (tantum autem efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ³ ut quasi mores oratoris effingat oratio): genere enim quodam sententiarum, & genere verborum, adhibita etiam actione leni facilitatemque significanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, ⁴ ut boni viri esse videantur.

passage St.

autem c.v. St.

-te,

44. Huic autem est illa dispar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes judicum permovet impellitque, ut aut oderint, aut diligant aut invideant, aut saluum velint, ⁵ aut metuant, aut sperent, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mereant, aut

*aliqua v.c. St.
omitt. v.c. St.*

mise-

³ *Ut quasi mores oratoris]*
i. e. Ut oratio Oratoris quasi effingat atque exprimat mores Reorum, quorum causam agit: de Reorum enim moribus, non Oratoris loquitur Antonius & in precedente & sequente sententiâ.

⁴ *Ut boni viri esse videantur]*
Manutius frustra legit *videamur* ex conjecturâ; ad Reos enim, de quibus paulo ante, verbum

videantur respicit: Simile est id quod Noster dicit in c. 79. *Ex reo sententias duci licebat, quæ significant virum bonum.* pro *videamur* vid. c. 49. p.

⁵ Vulgò *Aut metuant, aut spernant]* MSti Bod. Mag. Norf. Pal. quart. quint. & octav. itemque Lambinus, Asc. & Editiones Ven. & Mediol. aliæque exhibent *SPERENT*. Recte sane, Lector: vides enim contrarias

*212. ad imam pag.
virum tamen est
videantur.*

*uae h
religio
46. c.*

misereantur, aut punire velint, aut ad eos motus deducantur, si qui finitimi sunt & propinqui his, ac talibus animi perturbationibus. Atque illud optandum est oratori, ut aliquam permotionem animorum sua sponte ipsi afferant ad causam iudices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam: facilius est enim currentem (ut aiunt) incitare, quam commovere languentem. Sin id aut non erit, aut erit obscurius, sicut medico diligenti, priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi volet, sed etiam consuetudo valentis & natura corporis cognoscenda est: sic equidem cum aggredior incipitem causam & gravem ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque verborum, ut odoror, quam sagacissime possim, quid sentiant, quid existiment, quid expectent, quid velint, quo deduci oratione facillime posse videantur. Si se dant, & ut ante dixi, sua sponte, quo impellimus, inclinant atque propendent; accipio, quod datur, & ad id, unde aliquis flatus ostenditur, vela

trarias animi permotiones sibi invicem opponi, amorem odio, invidiam favori; contraria vero permotio metui est spes. Nec aliter Cicero eas opponit c. 42. hujus libri; aut dolore, aut lætitia, aut SPE, aut TIMORE: c. 51. SPES, lætitia, TIMOR, molestia: & in c. 52. cum de his perturbationibus speciatim dixerat, & timorem tractaverat, addit;

Par atque una ratio est SPEI. Cicero etiam in Oratore hæc verba conjungit, oderit, diligit; cupiat, satietate afficiatur; SPERET, METUAT &c.

I Vulgò Aut ad eos motus ABDUCANTUR] Displicet ista vox abducantur, contrario fere, quam postulat locus, sensu. Veteres Editiones, & MS. Cant. habent adducantur: Omnes vero MSi Oxoni-

permo - St.

est v.c. St.

in incipite causa
et gravi v.c. St.
recte.

Qui v.c. St.

si St.

vela do t. fin est integer quietusque iudex, plus est operis; sunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adjuvante natura, Sed tantam vim habet illa, quæ recte à bono poeta dicta est, *Flexanima atque omnium regina rerum*, oratio, ut non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem & repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere possit.

45. Hæc sunt illa, quæ me ludens Crassus modo flagitabat, ² cum à me divinitus tractari solere diceret, & in causa M' Aquilii, C. que Norbani, nonnullisque aliis, quasi præclare acta, laudaret; quæ mehercule ego, Crasse, cum à te tractantur in causis, horrere soleo: tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, vultu, gestu, digito denique isto tuo significari solet: tantum est flumen gravissimorum optimorumque verborum, tam integræ sententiæ, tam veræ, tam novæ, tam sine pigmentis fucoque puerili, ut mihi non solum tu incendere iudicem, sed ipse ardere videaris. Neque fieri potest, ut doleat is, qui audit, ut oderit,

omitt. v. c. St.

-pere v. c. St.

fortis, et potens, ac bonus v. c. St.

est enim v. c. St.

quare v. c. St. F.
quæ res. c. 45. p.
85.~~Incensus St.~~

incensus St.

aut v. c. St.

Oxonienfes, Mead. Harl. duo, alique nonnulli habent DEDUCANTUR: quam posteriorem lectionem probo, quod & MStorum plurimorum auctoritate nitatur, & à multis aliis locis confirmetur: sic in sequente capite habes, *ut ad fl. tum misericordiamque DEDUCATUR*: l. 3. c. 51. *Et ad hilaritatem, Et ad tristitiam saepe DEDUCIMUR.* Nec

aliter Carolus Stephanus implevit.

² Vulgò Quæ à me divinitus] Cum præcesserat flagitabat, necesse fuit, ut sequetur dicebat, & laudabat: sed hac mutatione non opus est, si cum MStis Cant. Norf. Bal. Bod. Nov. Mead. Harl. duobus, & Wag. Editionibusque Ven. & Mediol. legamus cum à me &c. Vide cap.

~~Incensus~~ hoc capite, mox: quò deduci oratione facillime posse
videantur. Horatius: Aut ad humum maerore gravi deducit et
angit.

1 ut affectet St. ex
2 vult. cord.

vult v. c. St.

Denur. v. c. St.

accip. v. c. St.

inde v. c. St.

del. St.

de. c. v. St.

Volenter v. c. St.

si recta, scrib.

nisi pro si.

oderit, ut invidet, ut pertimescat aliquid, ut ad fletum misericordiamque deducatur, nisi omnes ii motus, quos orator adhibere volet iudici, in ipso oratore impressi esse atque iniusti videbuntur. Quod si fictus aliquis dolor suscipiendus esset, & si in ejusmodi genere orationis nihil esset, nisi falsum atque imitatione simulatum, major ars aliqua forsitan esset requirenda: nunc ego, quid tibi, Crasse, quid cæteris accidat, nescio; de me autem, causa nulla est, cur apud homines prudentissimos atque amicissimos mentiar: Non mehercule umquam apud iudices aut dolorem, aut misericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui, quin ipse in commovendis iudicibus, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vellem, permoverer. Neque enim facile est perficere, ¹ ut irascatur ei, cui tu velis, iudex, si tu ipse id lente ferre videare; neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odio ante viderit; neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, collacrymatione denique ostenderis, ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflam-

matus

pita 28. & 29. hujus libri, ubi Crassus hæc de Antonio dixerat.

¹ Vulgò *Ut irascatur, cui]*
Asc. Steph. Lamb. & MSti

Norf. Mag. Bod. Mead. Harl. 1. Joan. & excerpta Nov. habent,
Ut irascatur ei, cui tu velis,
iudex.

² Vulgò

matus ipse ad eam, & ²ardens accesserit.

46. Ac, ne forte hoc magnum ac mirabile esse videatur, hominem toties irasci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præfertim in rebus alienis; magna vis est earum sententiarum atque eorum locorum, quos agas tractesque dicendo, nihil ut opus sit simulatione & fallaciis; ipsa enim natura orationis ejus, quæ suscipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum, magis etiam, quam quemquam eorum, qui audiunt, permovet. Et, ne hoc in causis, in judiciis, in amicorum periculis, in concursu hominum, in civitate, in foro accidere miremur, cum agitur non solum ingenii nostri existimatio, (nam id esset levius: quamquam, cum professus sis, te id posse facere, quod pauci, ne id quidem negligendum est); sed alia sunt majora multo, fides, officium, diligentia; quibus rebus adducti, etiam cum alienissimos defendimus, tamen eos alienos, si ipsi viri boni volumus haberi, existimare non possumus: Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum esse videatur; quid potest esse tam fictum, quam versus, quam scena, quam fabulæ? tamen in hoc genere sæpe ipse vidi, cum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis viderentur spondalia illa dicentis,

Segre-

² Vulgò *Ardens ACCESSERIS*] quam lectionem necessariam ducō: eamque habent Asc. Steph. alique, necnon MSri Joan. Bod. viii. maluit legere ACCESSERIT: Harl. 1. Mag. & Nov. *Orator* c. 38.

1 Nun-

omitt. v. c. et legit
quæ pro quos.

tum igitur
a consideranda est
v. c. st.
iste est v. c. st.

omitt. v. c. st.
ita dist.

ut v. c. st.
spondalia. Tur
c. 16. Adv. xx, 16.

Segregare abs te ausus, aut sine illo Salsamina ingredi?

Neque paternum adspectum es veritus?

Numquam illum adspectum dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. Ut idem, inflexa ad miserabilem sonum voce,

f. At

- 899m, St.

- xisti St. su
postea ly. exinxi.

— quem ætate exacta, indigem
Liberum, lacerasti, orbasti, extinxisti: neque fratris necis,

Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam est traditus?

quod v.c. St.

frens ac lugens dicere videbatur. ¹Quæ si ille histrio, quotidie cum ageret, tamen recte agere sine dolore non poterat; quid? Pacuvium putatis in scribendo leni animo ac remisso fuisse? Fieri nullo modo potuit: sæpe enim audiui, Poetam bonum neminem (id quod à Democrito & Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum existere posse, & sine quodam afflatu quasi furoris.

idque v.c. St.

f. spe. sum v.c. St.

cum v.c. St.

47. Quare nolite existimare meipsum (qui non heroum veteres casus, fictosque luctus vellem imitari atque adumbrare dicendo), neque actor essem alienæ personæ, sed auctor meæ, cum mihi M' Aquilius in civitate retinendus esset, quæ in illa causa peroranda fecerim, sine magno dolore fecisse. Quem enim ego confu-

I Nunquam ILLUM aspe- legit ILLUD aspectum, quis
Sum dicebat] Bene Lambinus | vox aspectum, technice sum-
pta,

val. max. 11.4.4. (Livius)
que, sum operis actor, cum sapientia a populo vocalis

consulem fuisse, imperatorem, ornatum à se-
 natu, ovantem in Capitolium adscendisse me-
 minissem, hunc cum afflicto, debilitatum, *ita forte dict.*
 mœrentem, in summum discrimen adductum *crebrius v.c. St.*
 viderem, non prius sum conatus misericordiam
 aliis commovere, quàm misericordia sum ipse
 captus. Senti equidem tum magnopere mo-
 veri iudices, cum excitavi mœstum ac fordi-
 datum senem, & cum ista feci, (quæ tu, Crasse,
 laudas) non arte, de qua quid loquar, nescio,
 sed motu magno animi ac dolore, ut discin-
 derem tunicam, ut cicatrices ostenderem; cum
 C. Marius mœrorem orationis meæ præsens *re v.c. St.*
 ac sedens multum lacrymis suis adjuvaret;
 cumque ego, illum crebro appellans, collegam
 ei suum commendarem, atque ipsum advoca-
 tum ad communem imperatorum fortunam
 defendendam invocarem. Non fuit hæc sine
 meis lacrymis, non sine dolore magno misera-
 tio, omniumque deorum, & hominum, & ci- *voce v.c. St. et*
loc. orat. c. 10.
del. v.c. St.
 vium, & sociorum imploratio; quibus omni-
 bus verbis, quæ à me tum sunt habita, si do-
 lor abfuisset meus, non modo non miserabilis,
 sed etiam irridenda fuisset oratio mea. Quam-
 obrem hoc vos doceo, Sulpici, bonus ego vi-
 delicet atque eruditus magister, ut in dicendo
 irasci, ut dolere, ut flere possitis. Quamquam
 te quidem quid hoc doceam, qui in accusan-
 do sodali & quæstore meo tantum incendium
 non

pta, nullum sibi proprium ge- concordat cum voce verbum
 nus habet, sed vox ILLUD subintellesta.

voce v.c. St. *sin vocarem in. O. Gustin. XXV, 2: 10. 11. Rens-*
Cartier III, 11: 126.

q. de phrasi: venia exemptionis. Venia infelicio militum,
ob infelicem militiam, Justin. XVIII, 7.

non oratione solum, sed multo etiam magis vi, & dolore, & ardore animi concitaras, ut ego ad id restringendam vix conarer accedere? Habueras enim tum omnia in causa superiora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribuniciam, in Cæpionis gravi miserabilique casu, in iudicium vocabas: deinde principem & senatus & civitatis, M. Æmilium, lapide percussū esse constabat: vi pulsū ex templo L. Cottam, & T. Didium, cum intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.

48. Accedebat, ut hæc tu adolescens pro republica queri summa cum dignitate existimare; ego, homo cenforius, vix satis honeste viderer seditiosum civem, & in hominis consularis calamitate crudelem, posse defendere. Erant optimi cives iudices, bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excusationis, quod tamen eum defenderem, qui mihi quæstor fuisset. Hic ego ^{2st} quid dicam me artem aliquam adhibuisse? quid fecerim, narrabo; si placuerit, vos meam defensionem in aliquo artis loco reponetis. Omnium seditionum genera, vitia, pericula collegi; eamque orationem ex omni reipublicæ nostræ temporum varietate repetivi; conclusique ita, ut dicerem, Etsi omnes molestæ semper seditiones fuissent, justas tamen fuisse nonnullas & prope necessarias. Tum illa, quæ modo

omit v.c.st.

 $\frac{1}{f}$ rationem

1 *Renovabam*] Vulgò legitur *lis* MStis inveniuntur. Et com-
renovabam atque revocabam: sed modò abesse possunt; sic enim
duæ illæ postremæ voces in nul- *noſter de Invent. lib. 2. c. 15.*

Met. vi pulsam - cum vellent: ut pulsam ad singulos, vellent ad
utrosque et conjunctos referatur. ^{7^{de} idem} ^{Her. III, II} Alter in alterum vr. Quib
bant

modo Craſſus commemorabat, egi, Neque re- *deest v.c. st.*
 ges ex hac civitate exigi, neque tribunos ple-
 bis creari, neque plebiſcitis toties conſularem
 poteſtatem minui, neque provocationem, pa-
 tronam illam civitatis ac vindicem libertatis, *in v.c. st.*
 populo Romano dari ſine nobilium diſſenſione
 potuiſſe: ac, ſi illæ ſeditiones ſaluti huic ci-
 vitati fuiſſent, non continuo, ſi quis motus
 populi factus eſſet, id C. Norbano in neſario *periculo v.c. st.*
crimine atque in fraude capitali eſſe ponendum.
 Quod ſi umquam populo Romano conceſſum
 eſſet, ut jure concitatus videretur, (id quod do- *incit - 2 v.c. st.*
 cebam ſæpe eſſe conceſſum) nullam illa cau-
 ſam juſtiorẽ fuiſſe. Tum omnem orationem
 traduxi & converti in increpandam Cæpionis
 fugam, in deplorandum interitum exercitus:
 Sic & eorum dolorem, qui lugebant ſuos, o-
 ratione refricabam; & animos equitum Ro-
 manorum, apud quos tum judices cauſa age-
 batur, ad Q. Cæpionis odium, à quo erant *atque v.c. st. st.*
 ipſi propter judicia abalienati, renovabam. *deest.*

49. Quod ubi ſenſi me in poſſeſſione judi-
 cii, ac deſenſionis meæ conſtituiſſe, quod &
 populi benivolentiam mihi conciliaram, cu-
 jus jus etiam cum ſeditionis conjunctione de- *cujus etiam cau-
 ſa fuit ſeditionis
 initio animos v.c.
 st.*
 fenderam, & judicum animos totos vel cala-
 mitate civitatis, vel luctu ac deſiderio pro-
 pinquorum, vel odio proprio in Cæpionem ad
 cauſam noſtram converteram; tunc admifcere
 huic

cum auditoris animus aut reno- nus, quod hîc habemus, animos
 vatur ad ea, quæ reſtant, aut equitum — ad Q. Cæpionis
 &c. Idem planè loquendi ge- odium — renovabam.

*gest v.c. st.**gest v.c. st.**omitt. v.c. st.**Aquila v.c. st.**q. de loco p. 171.**artis v.c. st. q.**-tanda, et ut v.c.*

huic generi orationis vehementi atque atroci
 genus illud alterum, de quo ante disputavi,
 lenitatis & mansuetudinis cœpi; Me pro meo
 sodali, qui mihi in liberum loco more majo-
 rum esse deberet, & pro mea omni fama pro-
 pe fortunisque decernere: nihil mihi ad ex-
 istimationem turpius, nihil ad dolorem acer-
 bius accidere posse, quàm si is, qui sæpe alie-
 nissimis à me, sed meis tamen civibus, salutis
 existimarer fuisse, sodali meo ¹ auxilium ferre
 non potuissem. Petebam à iudicibus, ut illud
 ætati meæ, ut honoribus, ut rebus gestis, si
 justo, si pio dolore me esse affectum viderent,
 concederent, præsertim si in aliis causis intel-
 lexissem, omnia me semper pro amicorum pe-
 riculis, nihil umquam pro me ipso deprecæ-
 tum. Sic in illa omni defensione atque cau-
 sa, quod esse in arte positum videbatur, ut
 de lege Apuleia dicerem, ut, quid esset mi-
 nuere majestatem, explicarem, perquam bre-
viter perstrinxi atque attigi. His duabus par-
tibus orationis, quarum altera concitationem
 habet, altera commendationem, quæ minime
 præceptis artium sunt perpolitæ, omnis est à
me illa causa tractata, ut & acerrimus in Cæ-
 pionis invidia renovanda, & in meis moribus
 erga meos necessarios declarandis mansuetissi-
 mus viderer. Ita, magis affectis animis judi-
 cum,

¹ *Auxilium ferre non POTU-
 ISSEM] Lambinus legit non POS-
 SEM: & ita Rob. Stephanus. st
 ita dicit Car. Stephanus,
 qui notat in v. c. fuisse potu-
 issem.*

² *Vulgò Sed ILLAM populæ
 Romani iracundiam &c.] Lam-
 binus auctoritate nonnullorum
 MS.*

*oratio
 bus 2 v.
 Fr. rati-
 bus.**animi
 v. c.*

cum, quàm doctis, tua, Sulpici, est à nobis
tum accusatio victa.

Dist. v. c. St.

50. Hic Sulpicius, Vere hercule, inquit,
Antoni, ista commemoras: nam ego nihil um-
quam vidi, quod tam è manibus elaberetur,
quàm mihi tum est elapsa illa causa. Cum
enim, quemadmodum dixisti, tibi ego non ju-
diciu[m], sed incendiu[m] tradidiss[em], quod tuu[m]
principiu[m], dii immortales, fuit? qui timor?
quæ dubitatio? quanta hæsitatio tractu[m]que
verboru[m]? Ut illud initio, quod tibi unum
ad ignoscendu[m] homines dabant, tenuisti, Te
pro homine pernecessario, quæstore tuo, dicere?
quam tibi primum munisti ad te audiendu[m]
viam? Ecce autem, cum te nihil aliud pro-
fecisse arbitrarer, nisi ut homines tibi, civem
improbu[m] defendenti, ignoscendu[m] propter
necessitudinem arbitrarentur, serpere occulte
cœpisti, nihildum aliis suspicantibus, me vero
jam pertimescente, ut illam non Norbani se-
ditionem, ² sed populi Romani iracundiam,
neque eam injustam, sed meritam ac debitam
fuisse defenderes. Deinde, qui locus abs te
prætermissus est in Capionem? Ut tu illa om-
nia odio, invidia, misericordia miscuisti? Ne-
que hæc solum in defensione, sed etiam in
Scauro, cæterisque meis testibus, quorum te-
stimonia, non refellendo, sed ad eundem im-
petu[m] populi confugiendo, refutasti. Quæ
cum

Hic v. c. St.

ipsa v. c. St.

*tu St. In v. c. tum
in alio, tui. F. tran-*

ita dist.

F. ne

hoc St.

tu St. si omitt. v. c.

MStorum ILLAM deleuit, sensu 1. & Joan. ut item Manutius,
certe postulante. Delent etiam & duo Stephani.
MSti Mag. Norf. Cant. Harl.

cum abs te modo commemorarentur, equi-
dem nulla praecepta desiderabam: istam enim
ipsam demonstrationem defensionum tuarum
abs te ipso commemoratam, doctrinam esse
non mediocre puto. Atqui, si ita placet,
inquit Antonius, trademus etiam, quæ nos se-
qui in dicendo, quæque maxime spectare so-
lemus: docuit enim jam nos longa vita usus-
que rerum maximarum, ut quibus rebus ani-
mi hominum moverentur, teneremus.

51. Equidem primum considerare soleo, po-
stulestne causa: nam neque parvis in rebus ad-
hibendæ sunt hæ dicendi faces, neque ita ani-
matis hominibus, ut nihil ad eorum mentes
oratione flectendas proficere possimus; ne aut
irrisione, aut odio digni putemur, si aut tra-
gædias agamus in nugis, aut convellere ado-
riamur ea, quæ non possunt commoveri. Nam
quoniam hæc fere maxime sunt in iudicum
animis, aut quicumque illi erunt, apud quos
agemus, oratione molienda, amor, odium, ira-
cundia, invidia, misericordia, spes, lætitia, ti-
mor, molestia; sentimusst amorem conciliari,
si id videare, quod sit utile ipsis, apud quos
agas, defendere; si aut pro bonis viris, aut
certe pro iis, qui illis boni atque utiles sint,
labo-

1 Sin, quod aut in bonos vi-
ros &c.] Vitiosa certè est sen-
tentia, quam Lambinus sic cor-
rigit, sin, quod aut bonis viris,
aut iis quos quisque minimè le-
dere debuerit, aut reipublica &c.
Sed aliâ, opinor, aggrediendum
est viâ: istud factum, quod in

priore parte sententiæ, planè o-
tiosum est, ex illo loco suspi-
cor huc afferri debere: Lego
igitur, Nam si quod ipsis, qui
audiunt, perniciosum aut inutile
sit, id augeas, odium creatur:
sin, quod aut in bonos viros fa-
ctum,

- criter v.c. st.

^ jam v.c. st.

- lent - sac v.c. st.
omitt. nam 2 v.c. st.

- semus v.c. st.

- taremur v.c. st.

f. jam

^ videtur v.c. st.

^ 4. a. is. autem.

^ sentimusque.

vid. c. 52. p. 215. l. ult.

ubi omnia similia.

sentiamus - sed in illis videamur v.c. st.

st. q.
v.c. st.

p. v. c.

laborare; (namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defensio caritatem; plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futuræ, quàm præteriti beneficii commemoratio) Vnitendum est, ut ostendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse, aut utilitatem; eumque, cui concilies hunc amorem, significes nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino fecisse causa sua: invidetur enim commodis hominum ipsorum; studiis autem eorum cæteris commodandi favetur. Videntumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligere volumus, eorum laudem atque gloriam, cui maxime invideri solet, nimis efferre videamur. Atque iisdem his ex locis & odium in alios struere discemus, & a nobis ac nostris demovere. Eademque hæc genera tractanda sunt in iracundia vel excitanda, vel sedanda. nam si quod ipsis, qui audiunt, perniciosum aut inutile sit, id factum augeas, odium creatur: si, quod aut in bonos viros, aut in eos in quos quisque minime debuerit, aut in rem publicam; tum excitatur, si non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ, aut odii non dissimilis offensio. Item timor incutitur aut ex ipsorum periculis, aut ex communibus: interior

ita Dist.

ponetur v.c. st.

civis moderatè
2 v.c. st.

2 v.c. st.

f. arguas, De
Iur. II, 25. Topic.
c. 9.

p. v. c.

etiam, aut in eos &c. Certè si in P. Scipionem effecerint, sine
vox factum in posteriori sen- lacrymis non queo dicere. Sic &
tentix parte in Textum recipi Terent. Heaut. Act. 1. Sc. 1.
non debet; subintelligi debet: E. o, quod me in te sit facere
ut factum in bonos viros idem dignum, invenero: & ibidem
sit ac contra bonos viros. Sic Sc. 2. Vereor, ne quid in illum
Noster de Amic. c. 12. Quid iratus plus satis faxit pater.
Equi

terror hic v.c. St.

terior est ille proprius; sed hic quoque communis ad eandem similitudinem est perducendus.

parque v.c. St.

52. Par atque una ratio est spei, lætitiæ, molestiæ: sed haud sciam, an acerrimus longe sit omnium motus invidiæ; nec minus virium opus sit in ea comprimenda, quàm in excitanda. Invident autem homines maxime paribus, aut inferioribus, cum se relictos sentiunt, illos autem dolent evolasse: sed etiam superioribus invidetur sæpe vehementer, & eo magis, si intolerantius se jactant, & ¹ æquabilitatem juris præstantia dignitatis aut fortunæ suæ transeunt. quæ si inflammanda sunt, maxime dicendum est, Non esse virtute parta; deinde etiam vitiis atque peccatis: tum si erunt honestiora atque graviora, tamen ² non esse tanta ulla merita, quanta insolentia hominis, quantumque fastidium. Ad sedandum autem, Magno illa labore, magnis periculis esse parta, nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata; sefeque, si quam gloriam peperisse videatur, tametsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abjicere atque deponere; omninoque perficiendum est, (quoniam plerique sunt invidi,

*parata v.c. St.**et illa**atque seaus. v.c. St.**parata v.c. St.**quæ suam St.**- an her St**in v.c. St.**omnia v.c. St.**omnibus via*

¹ *Æquabilitatem* COMMUNIS] & Nov. sic Noster in l. 1. de
juris] Displicuit Lambino vulgata Off. *In liberis vero populis, &*
vox communis, quæ ad sensum non in JURIS *ÆQUABILITATE ex-*
necessaria videbatur: Delevit *ercenda etiam est facilitas. Supra,*
igitur Lambinus, & ei consen- ² *Non esse TANTA ulla me-*
tunt Editiones Ven. & Me- *rita]* Ita ex conjecturâ Lambini
diol. & MSti Bod. Harl. 2. Bal. lego, & auctoritate MSti Norf.
Vulga-

*humanarum miseriarum casus] qu. humanarum rerum,
et Steph. Cod. qui habet humanorum. Vell. Patet. II, 75. Liv.
XLV, 40. Perseus - documentum humanorum casuum. et c. 91. ad ludi-
brium casuum humanorum.*

LIBER SECUNDUS. 217

vidi, maximeque est hoc commune vitium & *im v. c.* perpetuum; invidetur autem præstanti flo- *pervagatum St.*
rentique fortunæ), ut hæc opinio minuatur, *c. v. perpetuum.*
& illa excellens opinione fortuna cum labori-
bus & miseriis permista esse videatur. Jam *At St.*
misericordia movetur, si is, qui audit, adduci
potest, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad
suas res revocet, quas aut tulerit acerbæ, aut
timeat; aut intuens alium, ³ crebro ad seip- *f. et vel ut*
sum revertatur. Ita cum singuli casus hu- *et v. c. St.*
manarum miseriarum graviter accipiuntur, si- *manorum v. c.*
dicuntur dolenter, tum afflicta & prostrata vir- *qu. Tacit. Hist.*
tus maxime luctuosa est; &, ut illa altera pars *1, 3.*
orationis, quæ probitatis commendatione boni *nis v. c. St.*
viri debet speciem tueri, lenis (ut sæpe jam
dixi) atque summissa; sic hæc, quæ suscipi-
tur ab oratore ad commutandos animos atque
omni ratione flectendos, intenta ac vehemens
esse debet. *commovendo*
c. 72. p. 261. cap.
77. Parit. Orat.
c. 27.

53. Sed est quædam in his duobus generi-
bus, quorum alterum lene, alterum vehemens
esse volumus, difficilis, ad distinguendum si-
militudo. Nam ex illa lenitate, qua concilia-
mur iis, qui audiunt, ad hanc vim accerri-
mam, qua eosdem excitamus, influat oportet
aliquid; & ex hac vi nonnumquam ⁴ animi
aliquid

debet St. a est
a si v. c. St.

q. 94.

Vulgatum tanti parum respon-
det voci quanta, quæ proximè
sequitur. *tanta idem est c. r. Steph.*

conjecit legendum, & istud in-
flandum habet margo Editionis
Melanchtonis. Editiones re-
centiores habent inflammandum,
veteres verò influendum, quod
& exhibent plerique MSti. Sed
ex harum lectionum utrâvis nul-
lus,

et ita 2 v. c. St.

3 Crebro ad SEIPSUM rever-
tatur] Forte ad se IPSE.

4 Animi aliquid INFLANDUM
est illi lenitati] Ita Gulielmii

omitt. v. c. St. F. ratio

- lionis v. c.

- onis v. c. St.

mortem v. c. St.

i. e. tardi. sic in

Brut. c. 36. conti-

nua ac producta,

III, 48. p. 389. Metaph.

a pice. Cic. Fam.

II, 10. Attic. X, 10.

18. dicend. v. c.

in v. c. St.

rationis v. c. St.

aliquid inflandum est illi lenitati: neque
est ulla temperatior oratio, quam illa, in qua
asperitas contentionis oratoris ipsius humani-
tate conditur, remissio autem lenitatis quadam
gravitate & contentione firmatur. In utroque
autem genere dicendi, & illo, in quo vis at-
que contentio quæritur, & hoc, quod ad vi-
tam & mores accommodatur, ¹ & principia
tarda sunt, & exitus tamen spissi & producti
esse debent. Nam neque affiliendum statim
est ad illud genus orationis (abest enim totum
causa, & homines prius ipsum illud, quod
proprium sui iudicii est, audire desiderant),
nec, cum in eam rationem ingressus sis, cele-
riter discedendum est. Non enim, sicut argu-
mentum, simulatque positum est, arripitur, al-
terumque & tertium poscitur; ita misericor-
diam, aut invidiam, aut iracundiam, simulat-
que intuleris, possis commovere. argumentum enim ratio ipsa confirmat, quæ, simulat-
que

Ius, opinor, sensus erui potest. Proculdubio vox inflandum re-
cipi debet, cum Cicero in Orat.
in Pison: c. 36. dicat, cum tibi
spe falsa ANIMOS rumor INFLAS-
SET; ubi loquendi formula per
omnia eadem est ac in hoc,
quem excutimus, loco.

1 Et principia tarda sunt,
& exitus TAMEN spissi] Si quis
sententiam sequentem aspiciat;
Nam neque affiliendum statim est
&c. inveniet Antonium non di-
cere, principia tarda esse, sed
tarda esse debere: de princi-

piis simul, & exitu affectuum
præcepta dat. Deleto igitur ver-
bo SUNT, & clarius mihi, &
significantior videtur sententia.
Porro Lambinus legit & exitus
ITEM spissi &c. & MS. Harl.
1. delet tamen. Per vocem spissi
intellige, obscuri, ita ut notari
non possint: Sic in l. 3. c. 36.
Si est aliquanto spissius i. e. ob-
scurius.

2 SED argumento resistendum
est] Fortasse legendum, ET ar-
gumento &c.

3 Contrariis commotionibus IN-

FERENDA

que emissa est, adhærescit: illud autem genus orationis non cognitionem judicis, sed magis perturbationem requirit; quam consequi, nisi multa & varia & copiosa oratione, & simili contentione actionis, nemo potest. Quare qui aut breviter, aut summissè dicunt, docere judicem possunt, commovere non possunt; in quo sunt omnia. Jam illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iisdem suppeditari locis. ² Sed argumento resistendum est, aut iis, quæ comprobandi ejus causa sumuntur, reprehendendis; aut demonstrando id, quod concludere illi velint, non effici ex propositis, nec esse consequens; aut, si ita non refellas, afferendum est in contrariam partem, quod sit aut gravius, aut æque grave: Illa autem, quæ aut conciliationis causa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, ³ contrariis commotionibus inferenda sunt, ut odio benivolentia, misericordia invidia tollatur.

54. Sua-
31. 11. 60.

FERENDA sunt] Verbum *inferre* semper apud Ciceronem opponitur illi verbo, quod magis huic loco convenit, diluere sive propulsare. Invito igitur, ut opinor, sensu hæc lectio retinetur. Vult enim Cicero significare affectus omnes contrariis affectibus tollendos, amovendos, frangendos, imminuendos esse. Placet igitur conjectura Johannis Walker, qui censet Ciceronem sic scripsisse, *contrariis commotionibus INFIRMANDA sunt*. Nempe verbum *tollatur* satis

nos docet, quid velit Cicero; sic etiam in Oratore: *Cumque animos in prima aggressione occupaverit, INFIRMABIT excludetque contraria*. Sed & has duas voces sæpe Cicero conjungit. l. 2. de Nat. Deorum: *Quæ vos, Academici, INFIRMATIS & TOLLITIS*. l. 4. Acad. Quæst. *Hoc cum INFIRMAT TOLLITQUE Philo.* Liv. l. 34. in Catonis oratione. *Ut unam TOLLENDO legem, ceteras INFIRMATIS*. Sed digna interim notatione est Lectio, quam servant

MSi

~~inferenda sunt, ut~~

54. Suavis autem est, & vehementer sæpe utilis jocus & facetiæ: quæ, etiam si alia omnia tradi arte possunt, naturæ sunt propria certe, neque ullam artem desiderant; in quibus tu longe aliis, mea sententia, Cæsar, excellis: quo magis mihi etiam testis esse potes, aut nullam esse artem salis, aut, si qua est, eam nos tu potissimum docebis. Ego vero, inquit Cæsar, 'omni de re facetius puto posse ab homine non inurbano, quàm de ipsis facetiis, disputari. Itaque, cum quosdam Græcos inscriptos libros esse vidissem de ridiculis, nonnullam in spem veneram, posse me aliquid ex istis discere. Inveni autem ridicula & falsa multa Græcorum: nam & Siculi in eo genere, & Rhodii, & Byzantii, &, præter cæteros, Attici excellunt: sed, qui ejus rei rationem quandam conati sunt, artemque tradere, sic insulsi exstiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipsa insulitas, rideatur. Quare mihi quidem nullo videtur modo doctrinâ istâ res posse tradi. Etenim, cum duo genera sint facetiarum,

aut v.c. St.

-la -te satis v.c.

*causam tuam per-
hissimum est nos no-
cere debet v.c. St.*

aut v.c. St.

-re v.c. St.

*periculosos v.c.
spem inveniam
v.c. St.*

*faciunt, ut nihil
v.c. St.*

*istâ v.c. Alius,
istis rebus.*

+ et v.c. Car. Steph.

+ extendenda, ut

Orator. l. 35. qu.

referenda. ut c. 43.

pro ex contrario

conferenda, cod. vet. 29.

Cur. Steph. habet, ex

contrariis referenda.

MSti Joan. Nov. Mead. Harl.

duo, & Bal. ⁺contrariis commotio-

nibus EFFERENDA sunt. Si vox

EFFERENDA significat vincenda,

superanda &c. omnino retineri

debet. Videtur autem hoc fig-

nificare in Tusc. Disp. l. 4.

Quid non natura humana pa-

tiendo EFFERAT.

Calepinus in Lex. dicit ef-

ferre significare, vincere, supera-

re, quasi extra ferre: & ad eam

significationem istius vocis pro-

bandam hunc locum sic citat;

contrariis commotionibus EFFE-

RENDA sunt. Unde constat in

veteribus libris, quibus usus est

Calepinus, effere extitisse. Ca-

rolus etiam Steph. invenit effe-

renda in suis veteribus libris.

I Omni de re FACETIUS]

MSti tres Lambin. 4 Gallopa-

latini, 5tus & 7mus Pal. nec-

non

*quippe leve enim] De Fin. IV, 3. a le quidem (dicuntur) apte
re hunc: quippe; habes enim a thesauris. pro Coler. c. 19.*

LIBER SECUNDUS. 221

cetiarum, alterum æquabiliter in omni sermo-
ne fufum, alterum peracutum & breve; illa
à veteribus superior, cavillatio; hæc altera, di-
cacitas nominata est. ¹Leve nomen habet u-
traque res; ²(quippe; leve enim est totum hoc,
rifum movere); ³Verumtamen, ut dicis, Anto-
ni, multum in causis per sæpe lepore & face-
tiis profici vidi. ⁴Sed cum in illo genere per-
petuæ festivitatis ars non desideretur (natura
enim fingit homines, & creat imitatores &
narratores facetos, & vultu adjuvante, & voce,
& ipso genere sermonis), tum vero in hoc
altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum
ante ⁵ illud facete dictum emissum hæere de-
beat, quàm cogitari potuisse videatur? Quid
enim hic meus frater ab arte adjuvari potuit,
cum à Philippo interrogatus, quid latraret,
Furem se videre respondit? Quid in omni ora-
tione Crassus, vel apud centumviros contra
Scævola, vel contra Accusatorem Brutum,
cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod

*hoc rei submovere
v. c. 31.*

philipp. 1, 6.

faciliarum v. c. 31.

ab Antonio v. c. 31.

*cum pro M. Curio,
A. M.*

Quapropter hoc v. c. 31.

*plan-
cum pro
sub.
51.*
tu mihi tribuis, Antoni, Crasso est, omnium
Cn. plancio Ed. Car. Steph. *Cn. plancio* fen-
Ed. Ald. *Cn. plancio* Ald. avus v. m. 1521.

non MSti Joan. Harl. 1. Bod.
& Mag. habent *facilius*, quibus
consentiunt duo vet. libri C. Ste-
phani. Interim non ausim istud
facilius in Textum admittere,
tum quia verba *de ipsis facetiis*
fatis videntur innuere Cæsarem
dixisse *facetius* in priore parte
sententiæ; tum quia additur *ab*
homine non inurbano, quo quid
magis supervacaneum esset, si
vox *facilius* præcessisset?

2 *Mibi QUIDEM nullo vide-
tur]* A Vulgatis abest vox *qui-
dem*, sed eam habent MSti &
veteres Editiones.

3 *Illud FACETE dictum]* Ita
legunt Lamb. Steph. Alc. &
Streb. Quibus assentiuntur MSti
Norf. Joan. Mead. Harl. duo.
Nov. Bod. & Mag. MS. etiam
Bal. non longe ab hac lectione
abest; habet enim *facere*. Vul-
gata lectio est *facetum*.

¹ Vulg.

*Vellem illud est abest a Libris scriptis. totum locum ita
distinguerem: Etenim, cum duo genera sint — breve; illa
— Cavillatio, hæc altera Dicacitas nominata; leve nomen
habet utraque res, (quippe — movere) verumtamen etc.*

sententia, concedendum. Non enim fere quisquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens, ¹ & illo, quod in perpetuitate sermonis, & hoc, quod in celeritate atque dicto est. Nam hæc perpetua contra in Scævola Curiana defensio tota redundavit hilaritate quadam, & joco; dicta illa breviter non habuit. Parcebat enim adversarii dignitati, ² in quo ipse servabat suam; quod est, in hominibus facetis & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem & temporum, & ea, quæ occurrant, cum falsissime dici possint, tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipsum non insulse interpretantur: Dicere enim aiunt Ennium, flammam à sapiente facilius ore in ardente opprimi, quàm bona dicta teneat:

¹ Vulgò Et illo, qui — & hoc, qui in celeritate] Malim voces illo, & hoc ad genus, quam ad leporis referri; partim elegantiae gratia, partim auctoritatis quam maximæ: Editiones enim Ven. Mediol. Steph. Asc. Lamb. & Manutii, aliorumque; necnon MSti Joan. Harl. 1. Norf. & Nov. habent, & illo, quod in perpetuitate sermonis, & hoc, quod &c.

² In quo ipse servabat suam] Ita MSti Joan. Nov. Bal. Mag. Wag. Mead. Harl. duo, & Cant. Itemque veteres ² libri Caroli Stephani.† Vulgò ipso.

³ In Scævola] Vulgò in Scævola: sed MSti Joan. & Harl. 1. habent Scævola, quod & edidit Lambinus: In Scævola

i. e. in illâ Curii defensione contra Scævola: sic paulo infra legimus in Bruto, & c. 50. in Scauro, & l. 1. c. 56. in eo puero i. e. in causâ ejus pueri: simile est etiam illud Quinti. Inst. Or. 1. 3. c. 11. ut in eo, qui cum adulteram deprehensam occidisset &c.

⁴ Minime mirum, inquit; modo enim existi de balneis] Ni fallor, non modo non jocus, sed ne sensus in hac lectione inveniri potest. Brutus dixerat se sine causa sudare: respondit autem Crassius, non esse mirum illum sine causa sudare; modo enim exierat è balneis. Voces minime mirum non solum ad sudare, sed etiam ad sine causa referri debent, si vulgatæ lectioni hæreamus. Solebant

*hilaritatem non
v. c. St.*

*in St. Sed in
Omiss. legit ut hic.*

*i. e. continem, in-
libere.*

*si autem ap-
7. nienti v. c. St.*

+ et conservat.

neat: hæc scilicet bona dicta, quæ falsa sint: nam ea *dicta* appellantur proprio jam nomine. *Macrobius Saturn. 11, 1. p. 321.* *n. salsa v. c. St.*

55. Sed ut ³ in Scævola continuit ea Cras- *- mit 2 v. c. St.*
sus, atque illo altero genere, in quo nulli
aculei contumeliarum inerant, causam illam
disputationemque *lufit*; sic in Bruto, quem *F. elusit C. Steph.*
oderat, & quem dignum contumelia judicabat, *non opus v. d. c.*
utroque genere pugnavit. Quàm multa de *59. init.*
balneis, quas nuper ille vendiderat; quàm
multa de amisso patrimonio dixit? atque illa
brevia; cum ille diceret, *se sine causa suda-*
re; ⁴ *Minime*, inquit, *modo enim existi de* *minime enim modo*
balneis: innumerabilia hujuscemodi fuerunt. *v. c. St.*
⁵ sed non minus jucunda illa perpetua; cum
enim Brutus duos lectores excitasset, & alteri
de *vid. pro A. Clu-*
lio. 2. 51. *v. c.*

Solebant ii, qui è balneis ex-
ierunt, sudare, & aqua diffu-
ere: vides igitur, Lector, in
hac vulgata Lectione Crassum
negare Brutum habere causam
sudandi, & tamen causam, cur
sudet Brutus, afferre. Quis fer-
re possit hæc tam secum pug-
nantia? MSti Joan. & Harl. 1.
omittunt voces *mirum*, & *inquit*:
unde statim sic locum emen-
davi. *Atque illa brevia, cum*
ille diceret, se sine causa sudare:
Minime, inquit; modo enim ex-
isti de balneis. Clara nunc ex-
hibetur sententia. Brutus dixe-
rat se sine causa sudare, id est,
in impugnandi Plancii contra
Crassum causa nimis vehemen-
ter agere, cum sine sudore ac-
cusari Plancius, & vinci Crassus

potuerit. *Minime*, inquit Cras-
sus, non sudas *sine causa*: *modo*
enim existi &c. Jocus est in
incipiti significatione verbi *ex-*
isti, quod significat, & vendere
balnea, & è balneis lotum egre-
di. Voces *minime*, & *mirum*,
adeo simili literarum ductu scri-
buntur, ut festinantes Librarii
facile possint errare.

5 Vulgò *Sed non minus ILLA*
JUCUNDA perpetua] Illa brevia,
de quibus ante dixit Cicero, op-
ponuntur his *perpetuis*: Sed hic
confusus ordo est verborum.
Lege *Sed non minus JUCUNDA*
ILLA perpetua. Nec aliter MSti
Cant. Norf. Joan. Mead. Wag.
Harl. 1. Bal. Mag. & Nov. &
item Editiones Ven. Mediol. &
Stephanorum.

1 Vulgò

Junonah. post
cineta novissi-
mus exit anan-
tus.

nae. c. v. St. de colonia Narbonensi Crassi orationem le-
contra 5540 v.c. gendam dedisset, alteri de lege Servilia; &
 cum contraria inter sese de republica capita
 contulisset; noster hic facetissime tres patris
 Bruti de jure civili libellos tribus legendos de-
 dit. Ex libro primo, FORTE EVENIT, UT
Aruri in Addi- IN PRIVERNATI ESSEMUS. Brute, testifi-
tur in Orat. pro A. catur pater, se tibi Privernatem fundum re-
Cluent. c. 51. liquisse. Deinde ex libro secundo, IN ALBA-
Brutus ibid. NO ERAMUS EGO, ET MARCUS FILIUS.
cum is nihil esset Sapiens videlicet homo cum primis nostræ civi-
v. c. St. tatis norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cum
modis v. c. St. is nihil haberet, nihil esse ei relictum putare-
 tur. Tum ex libro tertio, in quo finem scri-
 bendi fecit (tot enim, ut audiui Scævola[m] di-
 cere, sunt veri Bruti libri), IN TIBURTI-
 FORTE, ASSEDIMUS EGO ET MARCUS FI-
cum, ib. Diss. LIUS. Ubi sunt ii fundi, Brute, quos tibi pa-
Brutus ter publicis commentariis consignatos reliquit?
q. c. 52. id. Quod nisi puberem te, inquit, jam haberet,
Orat. pro Marcia quartum librum composuisset, & se etiam in
c. 9. De Divin. l. 40. balneis lotum cum filio, scriptum reliquisset.
De Legg. III, 20. Quis est igitur, qui non fateatur, hoc lepore,
locutum St. atque his facetiis non minus refutatum esse
 Brutum,

1 Vulgò CUM funere effe-
 retur anus Junia] Diversæ sunt
 hic veterum Editorum lectio-
 nes: nonnulli Editores, & MS-
 ti verba ista CUM FUNERE o-
 mittunt; nonnulli recipiunt:
 Lambinus autem censet non posse
 Latine dici, aliquem cum funere
 efferri. Maluit igitur vocem
 cum rejicere, vocem autem fu-
 nere retinere: habetque sibi con-
 sentientem MS. Cant. & Caro-
 lum Stephanum. Imo Cicero
 sæpissime hac locutione utitur.
 Orat. pro Domo sua; Cum tua
 rogatione FUNERE ELATAM
 Remp. esse dicerent. Ep. ad Att.
 l. 14. Ep. 10. Meministine te
 clamare

Brutum, quàm illis tragœdiis, quas egit idem, cum casu in eadem causa ¹ funere efferretur *cum feriretur v.c.*
 anus Junia? prô dii immortales, quæ fuit illa, quanta vis? quàm inexpectata? quàm repentina? cum, coniectis oculis, gestu omni imminenti, summa gravitate & celeritate verborum, Brute, quid sedes? quid illam anum patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis? quid L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti studere? Patrimonione augendo? at id non est nobilitatis; sed fac esse; nihil superest; libidines totum dissipaverunt. An juri civili? est paternum: sed dicet te, cum ædes venderes, ² ne in rutis quidem & cæsis solium tibi paternum recepisse. An rei militari? *omitt. v.c. st. in v.c.*
 qui, numquam castra videris? An eloquentiæ? *omitt. v.c. st.*
 quæ nulla est in te; & quidquid est vocis ac lingue, omne in istum turpissimum calumniæ questum contulisti? Tu lucem adspicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse conspectu? Tu illam mortuam, tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modo *putas majorum tuorum gloriam v.c.*
 imitan-

clamare causam perisse, si FUNERE ELATUS esset? pere, i. e. in vendendo excipere solebant: unde illud Ciceronis

2 Ne in rutis quidem & cæsis] in Topic. c. 26. fecique quod sepe liberales venditores solent, ut qui ædes fundumve vendiderint, rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi causâ apte & suo loco positum esse videatur.

lege: quid illis omnibus, quorum imagines duci vides, majoribus tuis? ¹ Ex

~~56. Sed hæc tragica: atque divina: faceta
autem & urbana innumerabilia~~
~~56. Sed hæc tragica: atque divina: faceta
autem & urbana innumerabilia~~

imitandis, sed ne collocandis quidem tibi ullum
locum reliquisti.

~~56. Sed hæc~~
*aut eliam - aut
eximia v.c. St.*
56. Sed hæc tragica atque divina: faceta
autem & urbana innumerabilia ¹ ex una con-
tentione meministis; nec enim concio major
umquam fuit, nec apud populum gravior ora-
tio, quàm hujus contra collegam in censura
nuper, neque lepore & festivitate conditior.
Quare tibi, Antoni, utrumque assentior, &
multum facetias in dicendo prodesse sæpe, &
eas arte nullo modo ² posse tradi. Illud qui-
dem admiror, te nobis in eo genere tribuisse
tantum, & non hujus rei quoque palmam, ut
cæterarum, Crasso detulisse. Tum Antonius,
Ego vero ita fecissem, inquit, nisi interdum
in hoc Crasso paulum inviderem: nam ³ esse
quemvis facetum atque falsum, non nimis est
per seipsum invidendum; sed, ⁴ cum omnium
sit venustissimus & urbanissimus, omnium gra-
vissimum & severissimum & esse & videri, quod
isti contigit uni, id mihi vix ferendum vide-
batur. Hic cum arrisisset ipse Crassus, Atta-
men, inquit Antonius, cum artem esse face-
tiarum, Juli, negares, aperuisti quiddam, quod
præcipiendum videretur: haberi enim dixisti
ratio-

ista v.c. St.
nullam v.c. St.

¹ Ex una CONTENTIONE] apparebit at pro & legi oportere. Sed Lambinus secutus Carolum Stephanum alia aggressus est via: sic enim censuit legendum, *posse tradi*. Illud quidem

² Vulgò *Posse tradi*; ET *illud quidem admiror &c.*] Sensum eturam confirmat vetustissimus hujus loci contemplanti facile ille MS. Joan.

³ Esse

rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid locus de gravitate decerperet: quod quidem in primis à Crasso observari solet. Sed hoc præceptum prætermittendum est facetiarum, cum his nihil opus sit: nos autem, quomodo utamur, cum opus sit, quærimus; ut in adversarium, & maxime, si ejus stultitia poterit agitari; in testem stultum, cupidum, levem, si facile homines audituri videbuntur. Omnino probabiliora sunt, quæ laceffiti dicimus, quàm quæ priores: nam & ingenii celeritas major est, quæ apparet in respondendo; & humanitatis est responsio: videmur enim quieturi fuisse, nisi essemus laceffiti: ut in ista ipsa concione nihil fere dictum est ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus responderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut quod esset ab eo objectum, lepore magis elevandum, quàm contentione frangendum videretur.

57. Tum Sulpicius, Quid igitur? inquit, patiemur Cæsarem, qui, quamquam Crasso facetas concedit, tamen multo in eo studio magis ipse elaborat, & non explicare nobis totum genus

3 *Esse QUEMVIS facetum*] Vulgo *quamvis*; sed saniores sensum nostra lectio efficit, nititurque auctoritate novem MS-torum, triumque vetustissimarum Editionum.

cetum, legendum est igitur, non *sis* (ut vulgò) sed *sit*, quod extat in octo nostris MS-tis tribusque Editionibus vetustissimis.

5 Vulgò *Non explicare TOTUM NOBIS genus*] MS-ti Joan. Mead. Wag. Harl. 1. Cant. Norf. Nov. & Editiones Ven. Mediol.

4 *Cum omnium SIT vetustissimus*] Præcessit *esse quemvis fac-* laborat] laborat 2 v. c. St. P 2

quo v. c. St. qu.

agunt aguntur-
qui v. c. St.

f. Del.

f. contentione

1. 2. v. c. St.

explicandum ex

De offic. 1, 30.

et in 2. v. c. St. C. Styl.

quid v.c. St.

jamdiu St.

nulla v.c. Alim, illa

genus hoc jocandi, quale sit, & unde ducatur; præsertim cum tantam vim & utilitatem salis & ¹ urbanitatis esse fateatur? Quid si, inquit Julius, assentior Antonio dicenti, Nullam esse artem salis? Hic cum Sulpicius reticisset, Quasi vero, inquit Crassus, horum ipsorum, de quibus Antonius tamdiu loquitur, ars ulla sit! observatio quædam est, ut ipse dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent; quæ si eloquentes facere possit, quis esset non eloquens? ² Quis enim hæc non, vel facile, vel certe aliquo modo, posset ediscere? Sed ego in his præceptis hanc vim & hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus aut prava intelligamus, cum, quo referenda sint, didicerimus. Quare, Cæsar, ego quoque à te hoc peto, ut, si tibi videtur, disputes de hoc toto jocandi genere quid sentias, ne qua forte dicendi pars (quoniam ita voluistis), in hoc tali cœtu atque in

tam

Mediol. & Lambini habent *non explicare* NOBIS TOTUM genus &c.

¹ Vulgò *Urbanitatis* esse FATEAMUR] Sulpicius in hoc loco Cæsarem orat, ut de facetiis disputet: &, ut se habet vulgata Lectio, hoc argumento utitur: quia, nos, inquit, fateamur eas esse Oratori utiles. Inepta sane argumentatio. Veriorem multo & meliorem Lectiorem exhibent MSti Joan. Nov. &

Mag. qui habent FATEATUR: iis autem assentitur Car. Stephanus. Nunc Sulpicii argumentum fortius est, quia ducitur ab ipsius Cæsaris confessione: Dixerat autem Cæsar c. 54. *multum in causis persape lepore & facetiis profici vidi*. MS. Norf. habet *fateamur*, sed à nupera manu scriptum: credibile est olim *fateatur* ibi extitisse; & si quis ductum literarum in isto MS. aspiciat, facile agnoscat. Porro

primus loquar [i.e. ego primus] *ero qui unquam ausus*
fuerit coram Crasso loqui de facetijs. vid. c. 28. p. 176.

LIBER SECUNDUS. 229

tam accurato sermone, præterita esse videatur. Ego vero, inquit ille, quoniam collectam à con-
viva, Crasse, exigis, non committam, ut, si
defugerim, tibi causam aliquam dem recusan-
di: quamquam soleo sæpe mirari eorum impu-
dentiam, qui agunt in scena gestum spectante
Roscio: quis enim sese commovere potest, cu-
jus ille vitia non videat? Sic ego nunc, Crasso
audiente, primum loquar de facetiis, & do-
cebo *sus* (ut aiunt) oratorem eum, quem cum
Catulus nuper audisset, fænum alios aiebat esse
oportere. Tum ille, Jocabatur, inquit, Catu-
lus, præsertim cum ita dicat ipse, ut ambro-
sia alendus esse videatur. Verum te, Cæsar,
audiamus, ut ad Antonii reliqua redeamus. Et
Antonius, Perpauca quidem mihi restant, in-
quit: sed tamen defessus jam labore atque iti-
nere disputationis requiescam in Cæsaris ser-
mone, quasi in aliquo peropportuno diver-
torio.

58. Atqui, inquit Julius, non nimis liberale
hospitium meum dices: nam te in viam, si-
mulac

Porro notam interrogationis de-
levi post vocem *ducatur*, eam-
que subjeci voci *fateatur* aucto-
ritate vet. Editorum.

2 Vulgò *Quis enim hæc* VEL
NON *facile vel*] Ut se habet ver-
borum ordo, ista verba *non fa-
cile* idem valebunt, ac difficilè,
sensusque erit: Quis enim pos-
set ea præcepta ediscere, vel di-
ficilè & labore multo, vel certe
aliquo modo & via? Annon ve-
ro voces *aliquo modo* difficulta-

tem innuunt? Annon *non facile*
& *aliquo modo* idem significant?
Auctoritatem igitur secutus MS-
torum Bod. & Mag. malim hunc
ordinem verborum servare. *Quis*
enim HÆC NON VEL *facile* &c.
Si, inquit Crassus, ista præcepta
Rhetorica possent facere homi-
nes eloquentes, quis non esset
eloquens? Deinde hanc rationem
affert: Quia omnes possunt ista
præcepta vel sine labore, vel
certe adhibito labore ediscere.

omittam v.c. St.

insp. v.c. St.

f. primus

alium solum quod
hoc optime posset
v.c. St.

omitt. vid. v.c. St.

atque

quantus v.c. St.

non Demetrius v.c.

hoc sermo hic v.c.

omitt. v.c. St.

jocus enim
sit et quæ regio
quasi est ridiculi
id quod

Del. St.

ut v.c. St.

mulac perpauullulum gustaris, extrudam & e-
jiciam. Ac, ne diutius vos demorer, de omni
isto genere quid sentiam, perbreuiter exponam.
De risu quinque sunt, quæ quærantur: unum,
quid sit: alterum, unde sit: tertium, sitne
oratoris velle risum movere: quartum, qua-
tenus: quintum, quæ sint genera ridiculi. At-
que illud primum, quid sit ipse risus, quo
pacto concitetur, ubi sit, quomodo existat at-
que ita repente erumpat, ut eum cupientes
tenere nequeamus, & quomodo simul latera,
os, venas, vultum, oculos occupet, viderit De-
mocritus: neque enim ad hunc sermonem hoc
pertinet; & si pertineret, nescire me tamen id
non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent,
qui pollicerentur. Locus autem ¹ & regio
quasi ridiculi (nam id proxime quæritur) tur-
pitudine & deformitate quadam continetur:
hæc enim ridentur vel sola, vel maxime, quæ
notant & designant turpitudinem aliquam non
turpiter. Est autem, ut ad illud tertium ve-
niam, est plane oratoris movere risum; vel
quod ipsa hilaritas benivolentiam conciliat ei,
per quem excitata est; vel quod admirantur
omnes acumen uno sape in verbo positum, ma-
xime respondentis, nonnumquam etiam laces-
sentis; vel quod frangit adversarium, quod
impedit, quod elevat, quod deterret, quod re-
futat; vel quod ipsum oratorem politum esse

homi-

¹ Et regio quasi ridiculi] Le-
gendum alio ordine puto, & ²
quasi regio ridiculi; nusquam e-
nim memini mihi occurrisse vo-
cem quasi postpositam ei voci,
ad quam respicit.

Si positio tō qua
si mutanda sit, collocarem potius ante Deformi-
tatem, quoniam ita factum video c. 61. p. 236.
jocus in turpicalis est quasi de formibus ponitur.

Vulgo

+ Exemplum esse videtur

in Brut. c. 96. externis

si oratoribus: i. e. quasi

ternis. vide 3299. st. Orator

puro quasi quodam generis

Parit. orat. c. 37. aperti sunt

fontes quasi quidam equi

quærendi] Orator. c. 60. quæ pars quarta et extrema nobis in
dividendo fuit.

LIBER SECUNDUS. 231

hominem significat, quod eruditum, quod ur-
banum; maximeque quod tristitiam ac feveri- *quidem v.c. st.*
tatem mitigat & relaxat, odiosasque res sæpe,
quas argumentis dilui non facile est, joco risu-
que dissolvit. Quatenus autem sint ridicula *enim v.c. st.*
tractanda oratori, perquam diligenter viden-
dum est; id quod in quarto loco quærendi ~~quærendi~~
posueramus: nam nec insignis improbitas &
sceleri juncta, nec rursus miseria insignis agi-
tata ridetur: ² facinorosos enim majori qua- *tanta v.c. st.*
dam vi, quàm ridiculi, vulnerari volunt; mi-
feros illudi nolunt, nisi si se forte jaçant. Par-
cendum est autem maxime caritati hominum, *q- lo,*
ne temere in eos dicas, qui diliguntur. *omitt. 2 v.c. st.*
enim v.c. st.

59. Hæc igitur adhibenda est primum in
jocando moderatio. Itaque ea facillime ludun-
tur, quæ neque odio magno, nec misericor-
dia maxima digna sunt. Quamobrem mate- *ma v.c. st.*
ries omnis ridiculorum est in istis vitiis, quæ
sunt in vita hominum neque carorum, neque
calamitosorum, neque eorum, qui ob facinus
ad supplicium rapiendi videntur; eaque belle
agitata ridentur. Est etiam deformitatis & *- tari v.c. st.*
corporis vitiorum satis bella materies ad jo-
candum. Sed quærimus, idem, quod in re- *f. quærimus, idem*
bus cæteris maxime quærendum est, Quate- *quod in v.c. st.*
nus. *in* quo non modo illud præcipitur, Ne *Neque quæ*
quid insulse, sed etiam, si quid perridicule *15. Ne, si quid*
possis: vitandum est oratori utrumque, ne aut
scur-

² Vulgò *Facinorosos majori* || Lamb. & Steph. habent, *Facino-*
MSti Cant. Norf. Bod. Wag. *rosos ENIM majori* &c. & particula
Harl. 2, & Mag. item Asc. & ista ad sensum necessaria videtur.
P 4 Vulgò

Am. V, 15. quod vinclum quasi est nostre conjunctionis. IX, 18.
ic ego — ludum quasi habere caperim. Quintilian. VIII, 6. p. 752.
ut signis quasi quibusdam. Tusc. Disp. I, 20. viæ quasi quæ
am sunt — quæ parit pot dicit fructus et foramina.

scurrilis jocus sit, aut mimicus: quæ cujusmodi sint, facilius jam intelligemus, cum ad ipsa ridiculorum genera venerimus. Duo enim sunt genera facetiarum, quorum alterum Re tractatur, alterum Dicto. Re, si quando quid, tamquam aliqua fabella, narratur: ut olim tu, Crasse, in Memmium, *comedisse eum lacertum Largii*, cum esset cum eo Tarracinæ de amicula rixatus: falsa, attamen ¹ à te ipso ficta, tota narratio. Addidisti clausulam, tota Tarracina tum omnibus in parietibus inscriptas fuisse literas, tria LLL, duo MM. Cum quæreret, id quid esset, senem tibi quendam oppidanum dixisse, *Lacerat lacertum Largii mordax Memmius!* Perspicitis, hoc genus quàm sit facetum, quàm elegans, quàm oratorium; sive habeas, vere quod narrare possis, quod tamen est mendaciunculis adspargendum; sive fingas. Est autem hæc hujus generis virtus, Ut ita facta demonstres, ut mores ejus, de quo narres, ut sermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa, fierique videantur. In Re est item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione fumi solet;

1 Vulgò *A te ipso ficta, tota ORATIO*] Cicero (uti credere par est) non dicit totam Orationem Crassi fictam fuisse, sed eam partem orationis, in qua hæc fabella narrabatur: De isto genere facetiarum loquitur Cicero,

men à te ipso ficta, tota NARRATIO. Sic etiam se habent omnes MSti Oxon. & MSti Cant. Norf. Wag. Mead. & Harl. duo, Editionesque Ven. Mediol. Man. Steph. Asc. Lambini, aliorumque.

si quando quid, tamquam aliqua

2 *Tibi ego, Antipho &c.]* Videntur hæc verba fuisse Senis cujusdam arbores ferentis, filioque

+ et clarior cap. 60. fabella, NARRATUR.† Legendum ut in illo superiorum igitur censeo, *Salsa, attamen genere, vel narrationis, vel imitationis, &c.*

omit. v. c. St.

Dnas v. c. St.

omit. v. c. St.

Senarius. Lar-
gii est dissylla-
tum.

-nis matur v. c. St.

inest. St.

solet; ut idem Crassus, *Per tuam nobilitatem, per vestram familiam.* Quid aliud fuit, in quo concio rideret, nisi illa vultus & vocis imitatio? *Per tuas statuas* vero cum dixit, & extento brachio paullulum etiam de gestu - 50 st. addidit, vehementius risimus. Ex hoc genere est illa Rosciana imitatio senis:

² *Tibi ego, Antipho, has sero*, inquit:

senium est, cum audio. Atque ita est totum - 50 v.c. st. hoc ipso genere ridiculum, ut cautissime tractandum sit: mimorum est enim ethologo-

rum, si nimia est imitatio, ³ sicut obscœnitas, ^{st v.c. st.} existimatio v.c. st. Orator furripiat oportet imitationem, ut is, qui ^{st v.c. st.} audiat, cogitet plura, quàm videat: præstet idem ingenuitatem & ruborem suum, verborum turpitudine & rerum obscœnitate vitanda. - nem - km. Vitam -

60. Ergo hæc duo genera sunt ejus ridiculi, quod in re positum est: quæ sunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus describuntur hominum mores, & ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales sunt, intelligantur; aut, imitatione brevi injecta, in aliquo insigni ad irridendum vitio reperiantur. In Dicto autem ridiculum est id, quod verbi, aut sententiae

que suo dicentis, se non tam diu victurum sperare, ut eas arbores maturitatem suam affecutas videat: juvenem illum, & vigentem olim ex illis fructus percepturum. Tum quod addit

Crassus, *senium est, cum audio*, hoc vult: ita perfecta est ista Rosciana senis tussientis, & fractâ voce æ tremulâ utentis imitatio, ut non Histriionem imitantem senem, sed Senectutem ipsam videar audire.

³ *Sicut obscœnitas*] Subintellige est *mimorum ethologorum*: Sensus est, Duæ istæ res, nimia imitatio & obscœnitas, conceduntur Actoribus in theatro, non verò Oratoribus in foro.

tiae quodam acumine movetur: sed, ut in illo superiore genere, vel narrationis vel imitationis, vitanda est mimorum ethologorum similitudo; sic in hoc, scurrili, oratori dicacitas magnopere fugienda est. Qui igitur distinguemus à Crasso, à Catulo, à cæteris, familiarem vestrum Granium, aut Vargulam amicum meum? non mehercule in mentem mihi quidem venit: sunt enim dicaces: Granio quidem nemo dicacior. ¹ Hoc, opinor, primum; ne, quotiescumque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere. Puffillus testis processit: Licet, inquit, rogare, Philippus? Tum quæstor properans, Modo breviter: Hic ille, Non accusabis: ² perpusillum rogabo. Ridicule: sed sedebat iudex L. Aurifex brevior etiam, quàm ipse testis: omnis est risus in iudicem conversus: visum est totum ³ scurrile ridiculum. Ergo hæc, quæ cadere possunt in quos nolis, quamvis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia: ut iste, qui se vult dicacem, & mehercule est, Appius, sed nonnum-

¹ Perpusillum rogabo] Jocus ex eo oritur, quòd vox perpusillum, quæ nunc est Adjectivum, tunc temporis fuit & Adverbium: in hoc sensu significat perparum, vel paucis verbis; in priore verò sensu accipere possis: pro eo qui brevissimus est corpore: utramque intelligi ab Auditoribus voluit Philippus: ludit ergo in Ambiguo.

² Vulgò Scurrile iudicium]

MSti Joan. Harl. i. Mag. excerpta Nov. & margo Norf. exhibent RIDICULUM, quod verbum in suis veteribus libris Car. Stephanus invenit. Hæc lectio, si vim vocis scurrile intelligam, unice vera est. Judicium fieri non potuit scurrile propter ineptum Philippi jocum: Jocus ipse, sive ridiculum, quoniam in eum cecidit, quem lædere noluit Philippus, scurrile fuit. Sequi-

leg. s. Dist. - bis
et ita Q. AD. st
Car. Steph.

nost. v. c. St.

quid v. c. St.

hujus v. c. St.

1 s. v. c. St.

nonnumquam in hoc vitium scurrile delabitur: *Cenabo*, inquit, *apud te*, huic lusco, familiari meo, C. Sextio: ³ *uni enim locum esse video*. Est hoc scurrile, & quòd sine causa laccessivit, & tamen id dixit, quod in omnes luscos conveniret: ea, quia meditata putantur esse, minus ridentur. Illud egregium Sextii, & ex tempore, ⁴ *Manus lava*, inquit, *& cena*. Temporis igitur ratio, & ipsius dicacitatis moderatio & temperantia, & raritas dictorum distinguet oratorem à scurra: &, quod nos cum causa dicimus, non ut ridiculi videamur, sed ut proficiamus aliquid; illi totum diem, & sine causa. Quid enim est Vargula affecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum Marco suo fratre complexus esset, ⁵ *Puer abige muscas?* Risum quæsit, qui est, mea sententia, vel tenuissimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia & gravitate moderabimur; quarum utinam artem aliquam haberemus! sed domina natura est.

61. Nunc exponamus genera ipsa summam, quæ risum maxime moveant. Hæc igitur sit

Sequitur igitur, *Ergo hæc* (sc. ridicula) *sunt ipso genere SCURRILIA.* Alibi etiam habes *scurrilis jocus, scurrilis dicacitas &c.* ³ *Uni enim locum*] Uno oculo caruit Sextius; Appius igitur his verbis usus est, ut videretur dicere, & in triclinio Sextii uni convivæ & in facie Sextii uni oculo locum vacasse.

⁴ *Manus lava inquit, & cena*] i. e. Antequam apud me cenes,

quicquid alienum surripueris, reddas. Jocus oritur tum ex eo, quòd Romani ante cenam manus lavare solerent; tum ex eo quòd ii, qui rem alienam non surripiant, dicerentur puris esse manibus.

⁵ *Puer, abige muscas*] Vargula hîc joculariter appellat Candidatos *Muscas*, quasi æquè molesti essent iis à quo peterent, ac hæc Bestiolæ viatoribus esse solerent.

1 Velut

fit prima partitio, Quod facete dicatur, id alias in *Re* habere, alias in *Verbo* facetias: maxime autem homines delectari, si quando risus conjuncte *Re* *Verbo*que moveatur. Sed hoc mentote, quoscumque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iisdem locis fere etiam graves sententias posse duci: tantum interest,

q. an d. l. c. d. u. n. quod gravitas honestis in rebus severe, jocus
nisi dicitur vox in turpiculis & quasi deformibus ponitur: ^{f. 520}
ridicula post ^{que} ^{230.} velut in iisdem verbis & laudare frugi ser-
deformibus vid. vum possumus, & si est nequam, joculari. Ri-
p. 237. l. 7. et 9. diculum est illud Neronianum vetus in furace

servo, *Solum esse, cui domi nihil sit nec obfig-
natum, nec occlusum*: quod idem in bono ser-
vo dici solet; sed hoc iisdem etiam verbis.

et St. f. 520 v. c. 520.
f. 520 et hoc etc.

Ex iisdem autem locis omnia nascuntur: nam
quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vul-
nere ob rempublicam accepto, & ob eam cau-
sam verecundanti in publicum prodire, mater
dixit, *Quin prodis, mi Spuri?* quotiescumque
gra-

et l. ut,

f. 520 l. 1. i. 520.
sic uti illi l. 26.
p. 52.

1 *Velut in iisdem verbis &c.*]
Lambinus vocem *in* eiecit, ei-
que assentiuntur MSti Norf.
Nov. Bod. & Mag. & veteres
quædam Editiones. et v. c. c. 520.

2 Num claudicat? at hic
CLAUDICAT] Habent MSti
Cant. & Nov. claudicat (non
claudicat, ut vulgò legitur), ita-
que ediderunt Lamb. & Rob.
Steph. Jocus est ex eo quod
non solum pede, sed & aliis
rebus claudicare quis rectè di-
catur: Sic noster in Offic. lib.
1. c. 33. dicit in officio clau-

dicare, & in Oratore c. 51. ora-
tio claudicat: nec aliter Lucre-
tius lib. 3. v. 92. de ætate con-
fectis dicit ingenium claudicat:
quibus adde illud Justini lib. 6.
c. 2. melius est incessu Regem,
quàm imperio Regnum claudicare.
Vetus illud Proverbium (num
claudicat?) eos significavit qui
hæsitarent, nec, quid dictu aut
factu ipsis opus esset, satis sci-
rent. Glaucia igitur videtur
jocosè hoc Proverbio usus fuisse
in Calvinum tum pede clau-
dicantem, tum in dicendo vel
facien-

loc. Nævio] Hic est foris M. Nævius ille trib. pleb. qui Scipioni ad populum diem dixit, ut refert Val. Max. III. 7: 7.

LIBER SECUNDUS. 237

gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem; præclarum, & grave est:

1 Quod Calvino Glaucia claudicanti, Ubi est vetus illud? 2 Num claudicat? at hic claudicat;

hoc ridiculum est: & utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, est ductum. *at, ut mox vel set, i. e. se.*

Quid hoc Nævio ignavius? severe Scipio: At in male olentem, 3 Video me à te non conveniri, sed circumveniri, subridicule Philippus:

at utrumque genus continet verbi ad literam immutati similitudo. Ex ambiguo dicta vel argutissima putantur; sed non semper in joco, sæpe etiam in gravitate versantur. Africano, illo majori, coronam sibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea sæpius rumperetur, P. Licinius Varus, Noli mirari, inquit, si non

convenit: caput enim magnum est; laudabile & honestum: At ex eodem genere est, 4 Calvus satis est, quod dicit parum. Ne multa: nullum genus est joci, quo non ex eodem se-

faciendo aliquid hæsitantem & quasi vacillantem. *omitt. v. c. St.*

3 Vulgò Video me à te circumveniri] Cæsar dicit hæc duo Scipionis & Philippi dicta verbi ad literam immutati similitudine contineri. In joco Scipionis verba Nævius & ignavius idem prope sonant, eademque fere sunt verborum literæ. In hoc vero Philippi, cui verbo simile est verbum circumveniri? Forsus nescio: jocus igitur non erit, nisi cum vulgatis nonnullis Editionibus, & cum Lamb. &

Steph. legamus, Video me à te NON CONVENIRI, SED circumveniri. Memento, Lector, hoc in maleolentem quendam dictum esse. Sensus autem est: Cum gravis est tibi halitus, quoties mihi occurris, non videris mihi convenire, sed insidias mihi parare, & mali aliquid mihi inferre velle.

4 Calvus satis est] Intellige hoc de Calvo malo Oratore dictum: Sensus est, si plura diceret, minus bene diceret; jam istud, quod dixit, satis est, quia

parum

Calvus satis est, quod dicit parum.] Non intelligo. Dupsse aliquid videtur. Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

~~Calvus satis est disertus, quod dicit parum: quod Senarium efficit. Sed hoc admodum incertum est.~~

qu.

at, ut mox vel set, i. e. se.

Nævio

circumven-

omitt. v. c. St.

illi

sensus postulat quin. sed est

Synchysis, et

verba constru-

enda hoc modo,

ex quo eodem

severa non

sumantur. III, 35.

p. 365. a quo eodem

et. pro leg. manil. c.

20. quam illi non

re.

vera & gravia fumantur. Atque hoc etiam animadvertendum, non esse omnia ridicula faceta: quid enim potest esse tam ridiculum, quàm Sannio est? sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique ipso corpore ridetur: falsum hunc possum dicere, atque ita non ut ejusmodi oratorem esse velim, sed ut mimum.

*f. motibus,
vid. p. 232, 233.*

62. Quare ³ primum genus hoc, quod risum vel maxime movet, non est nostrum, morosum, superstitiosum, suspiciosum, gloriosum, stultum: naturæ ridentur ipsæ: quas personas ^{p. 25} agitare solemus, non sustinere. Alterum genus est imitatione; admodum ridiculum; sed nobis tantum licet furtim, si quando, & cur-
*q. ipseque has-
vid. p. 232; atque has
ita f. dist. et
fig. ex imitatione
vel est ex imitat-
III, 29. p. 354.*

parum (seu paucis verbis) dixit.

1 Vulgò Denique corpore ridetur ipso] Quàm numeris, & elegantia caret hic ordo verborum! MSti Cant. Mead. Wag. & Harl. 2. ut & Editiones Ven. & Mediol. sic instituunt sententiam, *denique ipso corpore ridetur*. Nec aliter fere Lamb. Stephanus, aliique Editores.

2 ATQUE ita] Forte atqui ita.

3 Primum genus hoc &c.] Quatuor hic enumerantur quæ risum movent, sed oratori non conceduntur. Primum genus & secundum Interpretes fere omnes confundunt; sed hujusce loci verba sic licet explicare. Primo, (inquit Cæsar) non licet nobis natura esse morosis, superstitiosis, gloriosis &c. hæc e-

nim animi vitia efficiunt, ut orator non risum, quem quærit, moveat, sed ut ipse ridendus sit: non sal hujusmodi oratoris, sed natura ridetur: has vitiosas personas orator non sustinet, sed eas aliis deridendas præbet. Secundo, non solum non licet oratori esse moroso &c. sed ne nimia imitatione exprimere vitiosas istas personas: ferri quidem potest imitatio, si breviter injecta sit, si non quæsit, sed ex re nata videatur; aliter non est hominis ingenui, & liberalis.

4 Vulgò ALTERUM minime est liberale] Præcesserant duo genera; sequitur autem tertium: non igitur novum genus hic designatur. Quapropter libens in sententiam Manutii transeo, qui sic legendum

sim: 4 aliter enim minime est liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, obscœnitas, non solum non foro digna, *- satis v. c. st.* sed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco, facetiæ reliquæ sunt, quæ aut in *Re*, ut ante divisi, positæ videntur esse, aut in *Verbo*: nam quod, quibuscumque verbis dixeris, facetum tamen est, *Re* continetur: quod mutatis verbis salem amittit, in *Verbis* habet leporem omnem. Ambigua sunt in primis acuta, atque in *Verbo* posita, non in *Re*; sed non sæpe magnum risum movent: magis ut belle & literate dicta laudantur; ut 5 in illum Titium; qui cum studiose pila luderet, & idem signa sacra noctu frangere

dum conjecit, ALITER ENIM minime est liberale. Imo indicia quædam Manutianæ lectionis habent MSti Mag. & Nov. qui exhibent alterum ENIM minime &c. Sensus est: Concedi potest, ut Orator imitatione risum capteret, sed ista imitatio furtim & cursim, non diutius & nimis captanda est, ne illiberalis & mimica videatur.

5 Vulgò *Ut in illum Titium, QUI cum — gregalesque EUM in campum non VENISSE requirerent*] Vitiis multis, ni fallor, inquinatur hæc sententia: Manutius legit *Ut ILLUD in Titium*: quæ Lectio mihi placet, quoniam ex præcedentibus verbis sic sententia supplenda est: *Ut illud in Titium quasi belle & literate dictum laudatur.* Et

paulo infra sequitur, *Ut ILLUD Africani.* Sed pergamus: *QUI cum studiose pila luderet, &c.* Istud Pronomen *qui* nihil habet, quicum cohæreat, & verbum excusavit nullum habet casum Accusativum: pro *qui* igitur repono QUEM. Deinde habes, *gregalesque EUM in campum non VENISSE requirerent.* Quo sensu hic dicitur *requirere aliquem non venisse?* Prorsus nescio: Man. & Riccobonus legunt *gregalesque, CUR in campum non VENISSET, requirerent*: MSti vero Cant. Mead. Bal. Wag. & Ascensius, *gregalesque, CUM in campum non VENISSET, requirerent.* Posteriori huic lectioni faveo, quoniam majore auctoritate nititur. Tota igitur, meo judicio, sic recudenda est sententia

gere putaretur, gregalesque, cum in campum non venisset, requirerent, excusavit Vespa Terentius, quod eum ¹ *brachium fregisse* diceret:

"Ut illud Africani, quod est apud Lucilium:

Quid? Decius, ² Nuculam an confixum vis frangere, antiqui facere? inquit:

*frangere, antiqui
non frangere.*

Ed. p. 249.

*19. in. p. 251.
207.*

Ut tuus amicus, Crasse, Granius, ³ non esse sextantis. Et, si quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maxime excellit; sed risus movent alia majores. Ambiguum per se ipsum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maxime: ingeniosi enim videtur, vim verbi in aliud, atque cæteri accipiant, posse ducere: sed admirationem magis, quam risum movet, nisi si quando incidit in aliud genus ridiculi.

quoque st.

63. Quæ genera percurram equidem: sed scitis esse notissimum ridiculi genus, cum aliud exspectamus, aliud dicitur: hic nobismet-ipsis noster error risum movet. Quod si admistum est etiam Ambiguum, fit falsius: ut apud Nævium videtur esse misericors ille, qui judicatum duci videt, percunctatus ita,

quo v. c. st.

*-dens -hur st.
v. c.*

I DE 60

Quanti

tentia: Ut illud in Titium, quem, cum studiose pila luderet, & idem signa sacra noctu frangere putaretur, gregalesque, cum in campum non venisset, requirerent, excusavit Vespa Terentius, &c.

¹ *Brachium fregisse*] Potuit hoc & de brachio Titii intelligi, & de brachio Signi illius sacri quod putabatur Titius fregisse: utraque de causâ non credibile fuit eum in campum venturum fuisse: Si suum brachium

fregisset, non potuit; si Signi, criminis sibi conscius noluit: Jocus igitur ex Ambiguo illo ductus est.

² *Nuculam an confixum*] In margine MS. Harl. 2. occurrunt hæc verba, *Confixum est genus epuli apud Plautum: Auctor hic deridet eum quasi male loquentem & masticantem verba:* Vide etiam Jan. Parastolium in Quæstis per Epist. num. 50.

³ *Non esse sextantis*] Sextans est

est

